8805

52

భారతి

[సచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము

మదరాసు.

సంపుటము 29 మే, 1952 సంచిక 5

విడిప్రతి వెల ఒకరూపాయి.

విషయానుక్రమణిక

మే- 1952

భారత రిపబ్లిక్ ఉపాధ్యక్షులు
ఏకగ్రీవముగ అన్ని పక్షముల వారిచే ఎన్నుకోబడిన
శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారు

"ఆలోచన" శ్రీ. ఎ పి. రాజు

నందన
వైశాఖము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 5

అవతరణము

[మహాబలిపుర శిలాశిల్పము]

శ్రీ అప్పలపీర వెంకటజోగయ్యశాస్త్రి

రాలకుఁ బ్రాణమూది, యవిరామముగాఁ దమ శిల్పసృష్టి నే
వేల శతాబ్దు లిట్లు పృథి విన్నవగీర్ణ కలాప పల్లవ
శ్రీలఁ జెలంగఁ జేసిన ప్రసిద్ధ లనల్పకళా రసైక జీ
వాలకు వాసమై భరత వర్షము వెల్గిన దాదినుండియున్

ఏకశిలారథాలఁ బుర మేగనుఁగోలు పురాణ భూభుజా
నీకము-లేకయున్న ధర నేర్పరి రధ్యల బీటవారి పెన్
వాకిట జోకలై యొదిగి వచ్చిన దేల? - హయాధునా కృతా
నేకపయానమేమొ? - శయ నించిన దల్లదె యక్కరూపమై

తగ దేవాసుర సంగరాంతర సముద్దామ క్రియాకేళి మున్
రగడల్ చేరి యలంకరించినది ఏ స్వర్గమున్, గానిచోఁ
దెగ నేలా పృథులాంగముల్ దనియమై దేహంబులన్ట్లే యొరుం
గగ నేలా శిలలట్టు లుర్విపయిన్ శాలింగ సందోహముల్.

గ్రావము రంగరించి కరుగం గరువందునఁ బోత పోయుటల్
గావలెఁ గాక నీకకట కాదుఁ డొకోశిల డొల్చి, చిత్రకా
భావ ముకుంతిత ప్రతిభ వర్తిలఁ జేయుట లన్న మర్త్య పుం
భావ విపర్యయంబ, యను మానవములే దణుమాత్ర మేనియున్.

ఇంతకు నీవిధాన గ్రహియించిరొ వీరలు చిన్ని కొండలం
తంత మహోపలాల? శ్రమ యంచుఁ దలంపక వీనినెల్ల ది
గ్దంతుల కీడువచ్చు బల దర్పితు లెందరు మోసినారొ? - దు
ర్దాంత తృషోపలబ్ధులకు లబ్ధము కానివటంచు నున్న వే?

వారిచిత్రాలు సరసకావ్యాలు గాగ
పండె భావాలఁ బ్రకృతిలావణ్యరాశి
శాణ, తాడను, తూలికా సముదయంబు
వారి రసస్సృష్టికిని దివ్య పరికరాలు.

* * *

తూలికతోడ విశ్వమును దూచి రచించినయట్టి మూఁగ శి
ల్పాలని కన్నులుండి కనువారలకున్ వెలలేని దివ్య కా
వ్యాలయి, విజ్ఞులన్ రసన దర్శన భూరితరంగ మాలికా
జాలములన్ దిగంత పరి సర్పితులన్ బొనరించు లీలగా

* * *

ఆ కనుపించు చున్నదొక యద్భుత శిల్పకళావిలాస పుం
జోకడలోని నిగ్గు, తని వోయి భగీరథ మహాతమహాచ భూ
లోక విహారసక్తి నవ లోదమొనర్చు పవిత్రమూర్తి యిన్
వాక; యదే స్రవించి దిగి వచ్చిన దృశ్యమెయుంగఁ జేసెడిన్.

కపిల సంయమి రూక్ష వీక్షణ మహోర్చి
నుండి నుసియైన తన పితా మహుల యాత్మ
శాంతికై తెచ్చుచున్నాఁడు జాహ్నవి నిటు
ఘోరతపమాచరించి భగీరథుండు.

కుస్తరించిన కొప్పు కొనవీడి రేగిపైఁ బడు కేశరాజికై వలను గాగ,
పుచ్చడీకతనావ పాదమెడి యుదకధారికలు బుద్బుదపుమాలికలు గాగ,
అరజంబుల కాల యంత్రైన పాశ్చాలి గంభీర కలహోండకంబు గాగ,
మించు దీపాలకాంతి నొంగించు తనమేని చారిమం వెల్లని ఝ్ఝరము గాగ,

కటక నూపుర ఝుళఝుళో త్కటనినాద
భాగధేయాను కర్షిత బహుకృపీట
జీవతతియాచు నిర్జన సీమనుండి
యవతరించెను జహ్నుక న్యాలలామ!

ఆ కను చూపులన్ దొరలి యాడు దయారస నగ్నమూర్తితోఁ
గేళినలాడు నట్టి కెలి కించిత గాంగ దరస్మిత ప్రభల్
తాకినవా నిదాఘ పరి తప్త చరాచర జీవమానవా
నీక హృదంతరాళముల నిస్తుల మేఘసుమప్రవృష్టులై.

జలదేవాంగన లందు నందు నిరుపా ర్శ్వాలన్ దివ్యప్రోద్యతాం
జలి విన్యస్త లతాంత గుచ్ఛ వినరాసారంబుఁ గల్పించి, మో
ములు మందస్మిత దివ్య దీధితుల సం పూర్తిన్ ప్రవర్తిల్ల, ని
ర్మల భాగీరథి నాభిదఘ్న పలిలా లన్నిల్తు రున్మేషులై

ఇరు కెలంకుల మిన్నేటి, దరుల నల్పి
జీవనాభావ హేతువి శీర్ణయగుచు
వాడి వత్తైన యౌవన ప్రకృతి కాంత
లీలకేలోన్మద్భు పేదబా లిక విధాన!

అనికతబో వినిష్ట హృద యమ్మున నెమ్ములు బైలువడ్డ, త
త్తనువున దివ్యతేజ ముది తంబయి దిక్చయాలఁ బ్రాక, కన్
గొనల నుదంతికాభ యవ కుంఠితమై రహి జాలువార, త్యా
గనిధి భగీరథుండు కర కంజములన్ ముకుళించు నల్లదే!

ఒక్కచోఁ గన్నులరమోడ్చి ముక్కుమూసి
కుటిల తాపసవృత్తి గై కొంచు దవుల
కడుపు కక్కూర్తి నల మూషికాలకొఱకు
దారిఁ గాచిన దొక్క "రుద్రాక్షపిల్లి."

పీడిత జాతికై పరిత పించి, సుఖాలఁ ద్యజించి, శోణితం
బోడుచు త్యాగశీలుర న ముద్యతి యొక్కెడ వెల్ల, వారి శ్రీ
నీడల దారి కాచి, యవినీతి వమాయిక కోటి ప్రాణముల్
దోడడి స్వార్థజీవు లొక తోడఁ జెలంగుట సాజమే కదా!

* * *

ప్రకృతి గర్భిత జీవత త్త్వంబుఁ దరచి,
నిఖిల హృద్గత భావముల్ నెమరు వేసి,
స్వానుభవమెల్ల శిల్పి తా సంగ్రహించి,
రచన సాగించె నీశిలా గ్రంథమునకు.

మైనపు ముద్దకంటె సుకుమారముగా మన శిల్పిచేతులన్
బూనిన రాలు మెత్తబడి పోయి తమం తన లోఁగి వచ్చె, సుం
తేనియు కర్కశత్వము వహింపక రూపము నొందుదాక, తా
దేని రవంత గంటు పడ దే యులి మోపున నెచ్చటేనియున్ ?

*　　　*　　　*

అతని హృదయాన జీర్ణమై, వట్టి ప్రకృతి
ప్రతిఫలించిన దల కారురాలమీఁద,
అమృతమయమైన యతని హస్తముల మొలిచి,
శిల్పవల్లరి కిసలయిం చినది దిశల!

*　　　*　　　*

రేడియోనాటికలు

★

'అమరేంద్ర'

నాటకం అనే సరికి తెరలూ, వేషాలూ, రంగులూ వెలుగులూ, రంగస్థలమూ తప్పనిసరిగా గుర్తుకి వస్తాయ్. కాని ఈ హంగులేవీ లేకుండా వినే వాళ్ళ మనస్సులనే తమ విశాల రంగస్థలాలుగా చేసుకుని రస తరంగాలలో హృదయాలని ఊయలలూప గల శక్తి శ్రవ్యనాటకాల కున్నది. నటీనటులు వేషాలు వేసుకోకుండా రంగులు పూసుకోకుండా ధరింపచేసే పాత్రల వ్యక్తిత్వాన్ని కంఠస్వరంలో పరికిస్తూ శ్రోతలని రంజింపజేస్తారు. రంగుల తెరల మూలంగానూ, కళ్ళని జిగేలు మనిపించే అలంకారాలవల్లనూ ఎటువంటి సహకారమూ అపేక్షించకుండా శ్రవ్యనాటకరచయిత కేవలం తను వాడే శబ్దాలవల్లనే కావలసిన వాతావరణాన్ని, పాత్రలనీ సృష్టించి శ్రోతల మనోవీధిలో నాటకాన్ని నడిపిస్తాడు. తెరలు వాల నవసరం లేదు దీపాలు ఆరనక్కర్లేదు. క్షణకాలంలో ఒక దేశంనుంచి ఇంకో దేశానికి, ఒక శతాబ్దంలోంచి ఇంకో శతాబ్దానికి దూకుతూ శ్రవ్యనాటకం దశకాలాల సంకెళ్ళని విదిలించుకుంటూ అద్భుతమైన రసప్రపంచంలోకి జిలుగురెక్కలమీద వినేవాళ్ళని తేల్చుకుపోతుంది. రంగస్థలపు హంగామా లేకపోయినా సమర్థుడైన రచయిత చేతులో శ్రవ్యరూపకం నాటకానికి దీటుగా రాణించే అవకాశం వుంది.

ఇటువంటి శ్రవ్య నాటకాల ఆధునిక రూపమే రేడియోనాటిక. ఊరూరా రేడియోలు వెలిసి వేల మంది శ్రోతలని ఆకర్షించటం, విజయవాడ, మద్రాసు, హైదరాబాదు కేంద్రాలు విరివిగా రేడియో రూపకాలని వినిపించటం జరుగుతున్న ఈ కాలంలో రేడియో రూపకానికి విస్తారమైన ప్రచారమూ, విశిష్టమైన స్థానమూ లభిస్తున్నది. ఈ రూపకాలు ఎందరు శ్రోతలనో రంజింపజేసి మన్ననలు పొందుతున్నాయ్.

ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలలో రేడియో రూపకం అతి కొత్తదై నప్పటికీ ప్రతిభావంతులైన కవులనీ, పండితులనీ, రచయితలనీ ఎంతో బలంగా ఆకర్షిస్తున్నది. విశ్వనాథ, దేవులపల్లి, పిలకా గణపతి శాస్త్రి, కాటూరి, శ్రీ శ్రీ ఆరుద్రలవంటి ప్రఖ్యాత కవులు తమ విశిష్ట శక్తులని వెల్లడించే రూపకాలెన్నో రచించారు. బుచ్చిబాబు, కొడవటిగంటి, గోరా శాస్త్రి, గోపీచంద్, పద్మరాజులవంటి ప్రముఖ రచయితలూ, మల్లంపల్లి, శివశంకర శాస్త్రిలవంటి పండితులూ చక్కని రేడియో రూపకాలని శ్రోతలకి అందించారు. వింజమూరి శివరామరావుగారు కవుల జీవిత ఘట్టాలనీ, ఇతిహాసాలలోని రసవంతమైన సన్నివేశాలనీ ఆధారం చేసుకుని రచించిన రూపకాలని విజయవాడనుంచి విరివిగా వినిపిస్తున్నారు. సుమధురమైన సంగీతరూపకాలని రజనీకాంతరావుగారు మద్రాసునించి వినిపిస్తున్నారు.

రేడియో రూపకాలలో రచనని బట్టీ వస్తువుని బట్టీ చూస్తే కొన్ని తరగతులు కనిపిస్తాయ్. పౌరాణిక గాథలని ఆధారం చేసుకుని రాసిన రూపకాలు అసంఖ్యాకులైన శ్రోతలని అలరించగలవు. పాండవోద్యోగ విజయాలు, చిత్రనళీయం, గయోపాఖ్యానం మాదిరి పేరు మోగిన నాటకాలు రేడియో రూపకాలుగా ప్రసారమైనప్పుడు శ్రోతలెంతో ఆనందించారు. మల్లంపల్లి, వింజమూరి రచించిన చరిత్రాత్మక రూపకాలుకూడా చాలామంది శ్రోతలని ఆకర్షించినయ్. సాంఘిక ఇతివృత్తంతో రాసిన కొడవటిగంటి, గోపీచంద్, పద్మరాజుల రూపకాలు కొంచెం చదువుకున్న శ్రోతలనిబాగా, కదిలించినయ్. బుచ్చిబాబుగారి "రాజమార్గం" కొండిన్యగారి "నీడలేని మనిషి" శ్రీ శ్రీ గారి "అనంతరయాత్ర" ఆరుద్రగారి "అడిగింది ఒకతల్లి" వంటి ఊహా చిత్రాలు అద్భుతమైన భావనాశక్తితో, అభిరుచివున్న శ్రోతలకి విందులవిందు చేసినయ్. అన్ని రేడియో రూపకాలూ అందరికీ నచ్చకపోయినా, అన్ని రకాల శ్రోతల అభిరుచులకి అనుగుణమైన వైవిధ్యం రేడియోరూపకాలలో కనిపిస్తున్నది. రమణీయమైన కావ్యాలలాగా తీర్చి దిద్దిన రూపకాలని కృష్ణశాస్త్రి, గణపతిశాస్త్రి, శివశంకర శాస్త్రి ప్రభృతులు శ్రోతలకి అందించారు. మని

మాణిక్యంగారు హాస్య రూపకాలతో గిలిగింతలు పెట్టారు

కాని కొత్తగా కలం పట్టుకుని రేడియో నాటిక రాయాలని పూనుకునే రచయితకు దారి తెన్నూ దొరకదు. అన్ని సాహిత్య రూపకాలకూ వున్నట్టే రేడియో రూపకానికి కూడా కొన్ని నియమాలూ, కొన్ని నిబంధనలూ కనిపిస్తాయి వాటిని స్పష్టంగా గ్రహిస్తే కాని మంచి రూపకాన్ని రచించటం సాధ్యం కాదు రేడియో నాటకలక్షణాలని స్పష్టంగా నిర్దేశించే సాహిత్యం ఎక్కువ కనిపించదు

ఆంగ్లసాహిత్యంలో రేడియో నాటక రచయితగా విశిష్టమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకున్న ఆధునిక కవి లూయీ మెక్నీస్ ఆయన ప్రసారం చేసిన రసవంతమైన రూపకాలని "క్రిస్టఫర్ కొలంబస్" "ది డార్క్ టవర్" అనే సంపుటాలలో ప్రచురించాడు ఆ గ్రంథాలకు పీఠికల రూపంలో మెక్నీస్ రేడియో రూపకాల స్వరూప స్వభావాలని గురించీ, వాటి నిర్వహణలోని సాధక బాధకాలని గురించీ కొన్ని అమూల్యమైన అభిప్రాయాలు వెల్లడించాడు. కొత్త రచయితలకు దారి చూపగల సూచనలెన్నో ఈ పీఠికల్లో కనిపిస్తాయి రేడియో నాటకరచయితలందరూ పరిశీలించి, గుర్తించి, అనుసరించదగిన అంశాలు మెక్నీస్ పీఠికలో ఎన్నో వున్నాయి

రేడియో నాటక రచయిత ముందుగా గుర్తించవలసిన విషయం—శబ్దమే రూపకానికి ప్రాణం కొందరు కొన్ని మాటలు పలకటం వాటిని మరికొందరు వినటం అనే విషయాల మీదనే రేడియో రూపకం ఆధారపడుతుంది శబ్దమే రచయిత చేతుల్లో వున్న ముఖ్య పరికరం ఈ విషయాన్ని వివరిస్తూ మెక్నీస్ రేడియో రచయితల అనాదికవుల మనస్తత్వానికి దగ్గరగా వెళ్లాలంటాడు రాసేపరికరాలూ, అచ్చుయంత్రాలూ అమలులోకి రాకపూర్వం సాహిత్యమంతా చెవిమీదనే ఆధారపడేది వినటం ద్వారా సాహిత్యం హృదయాన్ని తాకేది. హోమరు కావ్యాలు పదాలుగా కొందరు పాడటం, అవి మరికొందరు విని నేర్చుకోవటం వాళ్లదగ్గర విని ఇంకొందరు నేర్చుకోవటం—ఈవిధంగా సాహిత్యం శబ్దంగా జీవించటం జరిగింది ఒకదశలో కవిత్వం సాహిత్యం అన్నీ చెవిని ఆక్రమించి వినికిడి మీదనే ఆధారపడి వుండేవి. ప్రతి శబ్దానికి అది ఇచ్చే అర్థాన్ని బట్టి ఒక విలువ వుంటుంది. అది చేసే ధ్వనికి మరొక విలువ వుంటుంది. అనాది కవులు శబ్దానికున్న ఈ రెండు విలువలను పూర్తిగా గుర్తించేవారు. వాళ్లలాదిరిగానే రేడియో రూపక రచయిత శబ్దానికున్న రెండు విలువలనీ గుర్తించాలి శబ్దాలని ఎనుకోటంలో శ్రద్ధా, నేర్పూ కనబరచాలి రేడియో నాటక రచయిత శబ్దానికున్న ధ్వని విలువని విస్మరించకూడదంటాడు మెక్నీస్ రచయిత జయపరాజయాలకు అతను ఏరుకునే శబ్దాలే కారణాలని మెక్నీస్ అభిప్రాయం.

కనక రేడియోరూపకంలో వాడే మాటలు వినగానే మనస్సులో నాటేవిగా వుండాలి వింటుంటే వాటి అర్థం సులువుగా వినేవాళ్లకు అందాలి. జటిలమైన పదగుంభనలకీ, క్లిష్టమైన సమాసాలకీ, కష్టమైన ప్రయోగాలకీ రేడియోరూపకాలలో తావు లేదు మాటలు తేటగా, తీయగా, హాయిగా వుండాలని శైలి సులువుగా అందరికీ అందుబాటులో వుండాలని మెక్నీస్ సూచన

సులువుగా వుండాలి కాని శైలి చౌకబా వుండకూడదంటాడు మెక్నీస్ రేడియో నాటికలో పాత్రలు చౌకగా మాట్లాడకూడదు రూపకంలో పాత్రలు నిత్య జీవితంలో అవి మాట్లాడలేని విధంగా ఒకొక్కప్పుడు మాట్లాడవలసి వస్తుంది నిత్యజీవితంలో వినిపించని గాంభీర్యం పాత్రలమాటల్లో కనబడాలి సంభాషణలు సహజంగా, సరళంగా, ఉదాత్తంగా వుండాలి రూపకం ప్రసారానికి దొరికే సమయం చాలా తక్కువ కనక చెప్పిందే చెప్పటం, పడికట్టురాళ్లు దొర్లించటం, ఓటిమాటలు విసరటం రచయితలు పూర్తిగా మానివేసి ప్రతిక్షణమూ అమూల్యమనే సంగతి గుర్తించాలి. వాడే ప్రతి శబ్దమూ వాతావరణానికీ, పాత్రచిత్రణానికీ, కథనడకకూ సాయపడాలి విషయాన్ని సూటిగా, క్లుప్తంగా, సులువుగా వివరించగల శక్తి ప్రతి రేడియో నాటక రచయితకూ ఎంతో అవసరం వినేవాళ్లకు కొరుకుడు పడక తికమకలు పెట్టే విషయాలని రూపకంలో జొరబడనివ్వద్దని మెక్నీస్ సలహా. రూపకం శ్రోతకు క్షణం సేపు చికాకు కలిగిం

చినా లాభంలేదు చదువరియింటే ఓపిక శ్రోతకి వుండదు మరుక్షణంలో స్విచ్ నొక్కటమో, శ్రోత ఇంకో కేంద్రానికి పరిగెత్తటమో జరుగుతుంది. కనక రేడియో రచయిత తను కొన్ని అవధుల మధ్య కట్టుబడి వున్నానని తెలుసుకుని జాగ్రత్తగా మెలగాలి తన కావ్యంలో స్వేచ్ఛగా ఎగిరే కవిలాగా రేడియో రూపకకర్త విశృంఖలివిహారానికి పూనుకోరాదని మెక్నీస్ హెచ్చరించాడు

రేడియో రూపకరచయిత తన పరికరాలు చాలా కొద్దివన్న సంగతి మరిచిపోరాదు. ప్రసారం చేసే స్టూడియోని ఎప్పుడూ మనస్సులో వుంచుకో వాలి కొన్ని గ్రామఫోనురికార్డులూ, కొన్ని వాద్యాలూ స్టూడియోలో వుంటయ్ పరిమితమైన పరికరాల సాయంతో తన శబ్దాలంమీదనే ఎక్కువగా ఆధారపడి రచయిత రూపకాన్ని సృష్టించాలి. అసాధారణమైన విషయాలని రూపకంలో ప్రవేశ పెడితే వాటిని స్టూడియోలో సృష్టించి వినిపించటం అసాధ్యమౌతుంది కనక స్టూడియో సాంకేతిక బాధకాలని గుర్తెరిగి రచన సాగించటం చాలా ముఖ్యమని మెక్నీస్ ఉద్దేశం నిర్వహణ బాగుండకపోయినా మంచి రచన శ్రోతలకి ఆనందదాయకంగా వుండగల దంటాడు మెక్నీస్ కాని మంచిరూపకం రాయటానికి స్టూడియోని గుర్తులో వుంచుకోవటం చాలా ముఖ్యం అంటాడు

రచన బాగుంటే దానికి నిర్వహణలో శబ్దసహకారంవల్లా, సంగీత సహకారంవల్లా మెరుగులు దిద్దవచ్చును కాని ఈ *Sound-Effects* మీద రచయిత పూర్తిగా ఆధారపడి వాటివల్లనే రక్తి కట్టించగలనని ఆశ పడకూడదని మెక్నీస్ అభిప్రాయం అనివార్యమైనప్పుడే *Effects* మీద రచయిత ఆధారపడాలి అప్పుడైనా ఆ *Effects* వల్ల తన రచనకి బలం చేకూరుతుందను కుంటేనే వాటిని కోరాలి. అదీ కాక తను కోరే శబ్ద సహకారం స్టూడియోలో లభిస్తుందని తెలిస్తేనే కోరాలి. అంతేకాని అనవసరమైన శబ్దాల గడబిడ రూపకానికి హాని కలిగిస్తుంది. ఈ *Effects* రెండు రకాలు! స్టూడియోలో అప్పటికప్పుడు వినిపించేవి. చిత్రవకీయం పాటకంలో నటుడు అడవిలో నిద్ర పోతున్న దమయంతిచీర చింపుకుని కట్టుకుతే

టప్పుడు చీరెని చింపే చప్పుడు అప్పటి కప్పుడు విని పించవచ్చు ఉద్యానవనంలో పక్షుల పాటలు, రైలుమోత మొదలైనవి రికార్డుచేసి అవసరమైన సందర్భాల్లో ఆ రికార్డు వినిపించటం రెండోరకం. ఈ రెండురకాల *Effects* నీ ఎంత తక్కువగా, ఎంత తేర్పుగా వాడుకుంటే రచన అంత రాణిస్తుందంటాడు మెక్నీస్

రేడియోరూపకానికి సంగీతసహకారం చాలా శోభనిస్తుంది. మనోహరమైన దృశ్యాలు లేని లోటుని మధురమైన సంగీతం కొంతవరకూ తీరుస్తుంది. పద్మరాజుగారి "అత్మహవనం" అనే రూపకంలో ఊర్వశి అవతరించే ఘట్టంలో వినిపించిన లలితమైన సంగీతం ఒక అద్భుత దృశ్యాన్ని శ్రోతల మనస్సుల మీద రమణీయంగా చిత్రించింది ఇళ్లు తగలబడి పోవటం మొదలైన భయానకదృశ్యాలని సంగీతం ద్వారా స్ఫురింపచేయవచ్చు. అంతేకాకుండా మాటలు చెయ్యలేనంత త్వరగా సంగీతం దేశకాలాల మార్పుని సూచించగలదు క్షణంలో భీషణ యుద్ధరంగాన్ని,మరుక్షణంలో ప్రశాంతమైన ఉద్యానవనాన్ని సంగీత తో చిత్రించవచ్చును ఒక భావంలో ఉద్విక్తాయికి సంగీతం ఇట్టే తీసుకుపోతుంది కాని సంగీతం మోతాదు మించకూడదని మెక్నీస్ సిద్ధాంతం కొందరు సంభాషణల వనకాల రూపకమంతటా సంగీతం వినిపిస్తూవుండాలంటారు ఇల్లా చేస్తే శ్రోతల మనస్సు సంభాషణల మీద నిలవలేక తికమక పడుతుందంటాడు మెక్నీస్ కనక సంభాషణల మధ్య విరామంలోనూ, ప్రత్యేక వాతావరణాన్ని చిత్రించవలసినప్పుడూ తప్ప ఇతరసమయాల్లో సంగీతం అతిగావాడి శ్రోతమనస్సుని చెదరగొట్టకూడదని మెక్నీస్ వాదం రూపకంలో సంగీతం ఒక ఉపాంగంగా వుండాలి కాని ప్రముఖస్థానాన్ని ఆక్రమించ కూడదంటాడు. ఈ నియమం సంగీత రూపకాలకి వర్తించదు.

రేడియోరూపకశిల్పాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తూ బాంయూ మెక్నీస్ మంచి రూపకానికి రెండు ముఖ్యలక్షణాలుండాలన్నాడు. నిర్దుష్టమైన నిర్మాణం వస్తువులో ఐక్యత. రూపకంలోని వన్ని లేశాలన్నిటినీ ఏకం చేసే సూత్రం వుండాలి. ఒక కేంద్రాన్ని ఏర్పరచుకుని దానిచుట్టూ సంఘటనలు నిర్మించాలి.

రూపకానికి ఒక స్పష్టమైన లక్ష్యముండాలి అందులో ప్రతి అంశమూ ఈ లక్ష్యం సాధించటంలో కలిసి తోడ్పడాలి. దృశ్య నాటక రచయిత కంటె ఎక్కువ శ్రద్ధతో, పొదుపరితనంతో అప్రస్తుతమైన అంశాలని విడిచేసి ముఖ్యమైన విషయాలనే ఏరుకోవాలి శ్రోతని చికాకు పరిచే క్లిష్టమైన అంశం ఒక్కటికూడా వుండకూడదు పాత్రలనీ, సన్నివేశాలనీ స్పష్టంగా చిత్రించాలి ఒడుదుడుకులేకుండా హాయిగా కథ నడవాలి రూపకానికి స్థూలమైన సుందర స్వరూపం ఏర్పరచటానికి రచయితకి ప్రతిభ కావాలి సున్నితమైన, సూక్ష్మమైన, ఒదుగులూ, మెరుగులూ దిద్దటానికి నేర్పు కావాలి. రూపకం ఒక అందమైన భవనం ప్రతిశబ్దమూ, ప్రతి సన్నివేశమూ ఆ భవనపు అంశాన్ని నిర్మించే ఇటుకల మాదిరిని ఈ శిల్పసౌష్ఠవం రూపకానికి ఎంతో అవసరం

ప్రతి రూపకానికీ ఒక ముఖ్యమైన అంశం కేంద్రంగా వుండాలి మిగతావన్నీ దాన్ని పోషిస్తూ సాయపడాలి అన్ని అంశాలనీ రూపకంలో మేళవించాలి అతుకులు కనిపించకూడదు వినేవారికి లేశంకూడా విసుగు కలిగించకుండా రచయిత జాగ్రత్తపడాలి మొదటినించీ చివరిక్షణం దాకా తరగని కుతూహలంతో శ్రోతని వినేట్లు చెయ్యాలి ఇదే రచయిత ముఖ్యంగా సాధించవలసిన విషయం అంటాడు మెక్నీస్

రూపకం ఆరంభించటంలోనే శ్రోతని ఆకట్టివెయ్యాలి ఆరంభించటంలో అద్భుతమైన నేర్పు మెక్నీస్ రూపకాల్లో కనిపిస్తుంది ప్రకటన చేసే *announcer* ని కూడా రూపకంలో పాత్రగా ప్రయోగించి ఆరంభంలోనూ, అంతంలోనూ చక్కటి చమత్కారాలు శిల్పవిన్యాసాలూ మెక్నీస్ ప్రదర్శించాడు కొన్ని రూపకాల్లో

ఇక వస్తువు విషయంలో ఏదైనా తీసుకుని రూపకం రాయవచ్చు పౌరాణికం, చారిత్రికం, సాంఘికం, కల్పితం—ఏదైనా తగిన శిల్పం వుంటే మంచి రూపకానికి వస్తువే అవుతుంది తనని గురించిన వస్తువుకంటె ఇతరులని నిర్లిప్తంగా (*objective there*) చిత్రించే పరాశ్రయమైన ఇతివృత్తాలు రూపకానికి ఎక్కువ అనుకూలంగా, రసవంతంగా వుంటయ్యని మెక్నీస్ అభిప్రాయం

రేడియో రూపకరచయిత వాస్తవాన్ని వర్ణించే విలేఖరికంటె ఆదర్శంతో వాస్తవాన్ని మేళవించే కవికే దగ్గరివాడని మెక్నీస్ ఉద్దేశం జీవితాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా కాక, వాస్తవ విషయాలని విశాలంగానూ, సరళంగానూ చిత్రించినప్పుడే రేడియో రూపకం ఉత్తమశ్రేణిని అందుకుంటుందంటాడు. కనక రూపకంలో జీవితచిత్రణం ఉదాత్తంగా వుండాలి

మంచి నవలలూ, గొప్ప నాటకాలూ రేడియో రూపకాలుగా రాణించకపోవచ్చును షేక్స్పియర్ మహోన్నత నాటకాలని ఆధారంగా చేసుకుని రాసిన రూపకాలు బి బి సి కేంద్రం ప్రసారం చేసినప్పుడు అంతగా రక్తికట్టలేదు శరత్ చంద్ర ఛటర్జీ రాసిన అద్భుతమైన నవలలు రేడియో రూపకాలుగా పలుకబడినప్పుడు చదివినంత రసవంతంగా వింటుంటే కనిపించలేదు ఒక రూపాన్ని ఇంకో రూపంలోకి దించటానికి ప్రయత్నించటం రెంటికీ అపాయకరమనీ, రేడియో రూపకానికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలున్నవనీ మెక్నీస్ అంటాడు.

కనక రేడియోరూపకానికున్న విశిష్టతనీ, స్వరూప స్వభావాలనీ, గుర్తించి మన రచయితలు శ్రవ్యనాటికలు నిర్మిస్తే ముందుముందు ఇంకా రసభరితమైన రూపకాలని శ్రోతలకి అందించగలుగుతారు. నవాంధ్ర సాహిత్యశాఖల్లో రేడియో రూపకానికి ఉజ్జ్వలమైన భవిష్యత్తు వుండితీరుతుంది

యజ్ఞఫలము - భాసుని ప్రతిభావిశేషములు

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు

భాసమహాకవి ఇరువది మూడు నాటకములకు దక్కువ కాకుండ వ్రాసియుండవలయు ననియు, 'కిరణావళి' 'ముకుటతాడితకము' 'ఉదాత్త రాఘవము' మున్నగు నామములు గల భాసనాటకము లింకను మనకు లభింపవలసియున్న వనియు శ్రీ ఆర్ వి కృష్ణమాచారిగారు తమ ప్రియదర్శికా భూమికలో వ్రాసియున్నారు.* ఇట్లే భాసుడు ముప్పది నాటకములవఱకు వ్రాసియుండవలయు నని మఱి యిద్దఱు విమర్శకులు పేర్కొనియుండిరి ఏది యెట్లున్నను, అలంకార గ్రంథములలో నుదాహృతములైన శ్లోకములు కొన్ని ప్రస్తుతము మనము భాస నాటకములుగా బరిగణించు పదుమూడు నాటకముల లోను గానరాకపోవుటవలన భాసు డింకను గొన్ని నాటకములు వ్రాసియుండవలయు ననియు కాలగర్భమున నవి లీనమై యుండు ననియు ననకొనుటకు వీలు చిక్కుచున్నది ఈ యవకాశమును బురస్కరించుకొని యిటీవల వెలువడిన 'యజ్ఞఫల' మను సంస్కృత నాటకము భాస మహాకవి రచించియుండిన నాటకములలో నొకటి యని తెలియుచున్నది

యజ్ఞఫలము గ్రంథస్వరూపము

ఈ నడుమునే కథియవాడు రాష్ట్రమునకు జెందిన గోండలు నగరమునుండి రాజవైద్య జీవ రామ కాళిదాసశాస్త్రిగారు 'యజ్ఞఫల' మను నాటకమునకు సుమారు మూడు వందల సంవత్సరములకు ముందటివైన రెండు ప్రాచీనపు వ్రాతప్రతులను సంపాదించిరి వాని ననుసరించి "యజ్ఞఫలము"ను బ్రకటించి తమ యుపోద్ఘాతములో "అతి ప్రాచీన సంస్కృతభాష ననుసరించియు, వస్తుకల్పనమునగల శ్రేష్ఠతను బట్టియు, రసభావాలంకార నాట్యాంగ మనోహరత్వమును బురస్కరించుకొనియు, భాస నాటక సామాన్యలక్షణము లని చాటాదులు పేర్కొన్న యనేక విషయముల కీ నాటకము నిధానమగుట బట్టియు, విది తప్పక భాసనాటకములలో నొకటి యని నా దృఢవిశ్వాసము" అని వారు పేర్కొని యున్నారు. ఆ పిమ్మట, ఇనుకటి పదుమూడు నాటకములు భాసునివి 'కా' వని కొందఱు 'ఔ' నని కొందఱు వాదించుచు వచ్చుచున్నట్లే 'యజ్ఞఫలము' కూడ భాసునిదే యని కొందఱు కాదని కొందఱు పత్రికలలో తర్జనభర్జనలు కావించియున్నారు †

ఈ పరిస్థితిలో బొంబాయి భారతీయ విద్యాభవన స్తంభములలో నొకరనదగిన డాక్టరు ఎ డి పుసల్కరు ఎం ఏ, పి హెచ్ డి, బెంగుళూరు సంస్కృత సారస్వతసమితికి ప్రాణమనదగిన శ్రీ ప్రొఫెసరు యస్ యన్. సింహా ఎం ఏ, మున్నగు వారు సునిశితవిమర్శన మొనరించి యుక్తియుక్తముగా 'యజ్ఞఫలము' భాసకృతమే యనుటకు సంశయింప బనిలేదని తమ గ్రంథములలో దెలిపియున్నారు ‡ వారు చూపిన హేతువాదమును బరిశీలించుటకు బూర్వము స్థాలీపులాకన్యాయమున యజ్ఞఫల నామౌచిత్యము, నాటకకథా విధానము దెలిసికొనుట యత్యావశ్యకము వీనివలననే కొంతకు గొంతయైనను ఈ నాటకము భాసమహాకవి కృతమే యని తెలియక మానదు

నామౌచిత్యము

ఈ నాటకమున 'యజ్ఞఫల' మనుమాట ఏడాఱు పర్యాయములు వచ్చుటయే కాక దశరథుని యజ్ఞఫలముగా శ్రీ రామావతారము విశ్వామిత్రుని యజ్ఞఫలముగా శ్రీ రామాస్త్రపరిగ్రహణము జనకుని యజ్ఞఫలముగా శ్రీ సీతారామకల్యాణము ఈ నాటకమున

---

* ప్రియదర్శికా భూమిక పుట XXXIII వి వి ప్రెస్సు శ్రీరంగము 1909 సంవత్సరమున ముద్రితమైన ప్రతి

† శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యవిద్యాసంస్థ పత్రిక సంపుటము II సంచిక 2 జూలై డిసెంబరు 1941 పుట 478 *Quarterly Journal of the Mythic Society.* సం XXXII సంచిక 4 పుట 441 *Hindu Literary Supplement* 15-2-1942

‡ 1 *Bhasa by Dr A. D Pusalker* పుట *135 - 142*

2. Panchaiatna. Edited and published by S. N. Simha. M. A. Bagnalore.

వస్తువులగుట ఈ నాటకమున కీ నామము చాల ఉచితముగా నున్నది సుగ్రీవ విభీషణ రామపట్టాభిషేకములు కథావస్తువులుగా గల నాటకమునకు 'అభిషేక నాటక'మని పేరిడిన భాసు డీ 'యజ్ఞఫలము' అను నామమీ నాటకమున కిడియుండుట చాల సమంజసమని తోపకమానదు.

క థా వ స్తు వు

(ప్రథమాంకము)

ఇందు దశరథుని యజ్ఞఫలముగా రాముడు లవతరించుటయు, వారిబాల్యము కడచుచుండుటయు, వారి జన్మదినోత్సవము. దశరథమహారాజు జరపుచుండుటయు, దశరథుని హృదయమెఱిగి సుమంత్రుడు రాజ్యమున గల సర్వప్రజలను వాంఛితార్థములచే సంతోష పెట్టుటయు, అటుపిమ్మట కారాగృహబద్ధుల నెల్లరవిడిచి పుచ్చుమనియు సర్వజనులను సర్వదాన సత్కారములచే సంతోష పెట్టుమనియు రాజాజ్ఞయగుట కంచుకి తెలుప సుమంత్రు డప్పటి కప్పుడే యాపని నొనరించియుంటినని తెలుపుట, రాజు తనపై బడ్డ గురుతరబాధ్యతలను, పుత్త్రులనెట్లు శస్త్రాస్త్ర సర్వవిద్యాపారంగతుల గావింపగలుగుదునో యని చెంగపెట్టుకొనుట, వసిష్ఠ మహర్షికి విద్యార్థులనుగా వారి నొప్పగించుట, రాజు సుమంత్రునితో దన సుకుతర బాధ్యతలను గూర్చియు రామపట్టాభిషేక ప్రతిబంధకము కైక వరమును గూర్చియు ముచ్చటించుట, ఇంతలో రాణులు మువ్వురు నెవరికివారే ముందు తమకుదర్శనమిప్పింపుమని రాజునకు విన్నపము లంపుకొనుట, రాజు మువ్వురను సమముగా గౌరవింతునని ప్రతివచనమిచ్చి గ్రీష్మోద్యానమునకు రమ్మని వార్తలంపుట, ఇంతలో సూర్యాస్తమయమగుట రాజు విదూషకునితో వెడలుటయు జరుగును. ఈ అంకము మొదటనే విదూషక కాంచుకీయ సంభాషణము భాసుని హాస్యరస చమత్కృతులకు నిదర్శనముగా వెలయుచున్నది

ద్వి తీ యాం క ము

ఇందు రాజు పరివారముతో గ్రీష్మోద్యానమున ప్రవేశించుట, సుమంత్రుని పిలిచి రాముని యౌవరాజ్యాభిషేకమున కనుకూలముగా సర్వజనులను రామ మానసులనుగను భరతుని రామభక్తునిగను జేయుచుండుమనుట, ఇంతలో రాణులు రాగా సుమంత్రుడు వెడలిపోవుట, రాజు రాణులతోడి సంభాషణమున అభిషేకప్రశంస తెచ్చుట, రాయ భాగవిచారము, సుమిత్ర రామభక్తి, కైకేయి సౌశీల్యముతో రామునికే రాజ్యమీ దగుననుట, కౌసల్య రామానురక్తి, సుమిత్రా కైకేయీ సౌశీల్యప్రదర్శన దశరథు డమితానందము నొందుట, రాణుల విన్నప్తి మేరకు, దశరథుడు సుమంత్రుని పిలిచి వసిష్ఠాదేశ ప్రకారము తనపుత్త్రులను రాజనీతి శాసనవిధాతలజేసి యనుగ్రహింపుడని విన్నవమంపుట, ఇంతలో రామకీర్తి విని రావణు డయోధ్యానగరమున అనిష్టమాచరింప దిరోహితుడై తిరుగుచుండె నన్న వార్త విని రాజు ప్రతీకారదర్శనల గైకొన జేయుట జరుగును

తృ తీ యాం క ము

ఈ యంకమున విష్కంభములో వింద్రుడిరువురు గంధర్వులను రావణునివలన రాముని కేయపాయము కలుగకుండునట్లు చూచుటకు బంపుట తెలియనగును తిరువాత రావణ విశ్వామిత్రులు మాయారూపులై తిరోహితులుగ వచ్చుట, వా రొకరికొకరు కనుగొన గలిగియు వితరుల కగపడకుండుటయు, రావణుడు రాముచెత్తుకొని పోవుటకు, విశ్వామిత్రు డాతని విని శిష్యునిగా గైకొని దివ్యాస్త్రముల నుపదేశింప గైకొనిపోవుటకు, వచ్చినట్లు తెలియును ఇంతలో రాజకుమారులతో వసిష్ఠు డరుదెంచి నా డనాధ్యాయమగుట రాజకుమారులను వారి వారి ధనుర్విద్యాకౌశలము బరీక్షించుకొన వనుమతించి వెడలిపోవుట, కొంత దవ్వేగి రాజకుమారులలో భరత లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు తమ తమ ధనుర్విద్యానిపుణత జూపుట, వారు రాముని విద్యానిపుణత జూప బలవంత పెట్టుట, రాముడు రెండుసారులు బాణములు విడుచుట వానిని దారిలో మాయాశరీరులైయున్న రావణ విశ్వామిత్రులు త్రుంచివేయుట, రాముడు కోపించి యాగ్నేయాస్త్రము నను సంధించుట, రావణు డది చూచి భీతుడై పాఱిపోవుట, అత డే యకర్మము జేయకుండునట్లు చూచుటకు విశ్వామిత్రు డాతని ననుసరించి పోవుట, ఇంతలో రాణుల చెలికత్తెలు దూరమున గనబడ వారికి దగులునను భీతిచే రాముడు బాణము విడువకుండుట, రావణుని రథపు గుర్తులు గాంచి చెలికత్తెలు భీతవహలై పాఱిపోవుట, రాముడు బాణము విడువజూచుచుండ వసిష్ఠ మహర్షియే తెంచి వారికి రావణ విశ్వామిత్రుల యాగమన విశేషములం జెప్పి మఱువాడు విశ్వామిత్రు డటకురానున్నాడనియు వచ్చినపుడు నమస్కారపురస్సరముగా గౌరవింపుడనియు జెప్పి వెడలుట, రాజకుమారు లింటికేగుట, మంథర దుర్మంత్రణము, సుమంత్రుడువచ్చి రావణ విశ్వామిత్రాగమనవార్త విని కావలివారలను హెచ్చరింప జేసుట జరుగును.

చ తు ర్థాం క ము

ఈ యంకమునకు దొలుత నలువురు కావలివారి హాస్యసంభాషణము, విదూషకుని శాకతో

నది యధికమగుట, విశ్వామిత్రునిగురించి వారు విశదముగా చెప్పుకొనుట జరుగును. పిదప విశ్వామిత్రుడు దశరథుని కొలువుకూటమున కేతెంచి గౌరవింపబడి రాజకుమారులను వసిష్ఠు ననుమతి బరీక్షించుట, పరీక్షానంతరమున రాజకుమారులకు జృంభకాస్త్రప్రయోగ ప్రస్త్రములు తెలియవని తెలిసికొని రాక్షసవధనిమిత్తము రాముని దనతో బంపుమని దశరథు నడుగుట, దశరథుని సంకోచము, వసిష్ఠుననుమతిని దశరథుడు తన పుత్రులు త్వరలో దివ్యాస్త్రాభిజ్ఞులై తిరిగి తన కడకు వచ్చెదరని విశ్వామిత్రుడు మాట నొసగ వానితో దన పుత్రులను బంప నిచ్చగించుట, విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను మహానాదందయము తన యాశ్రమమునకు దీసికొనిపో నిర్ణయించుకొని విక్రమించుట జరుగును

పంచమాంకము

ఇందలి విష్కంభము వలన రామలక్ష్మణ సాహాయ్యమున విశ్వామిత్రుని యజ్ఞము పూర్తియగుట, మారీచసుబాహుల పతనము వలన ఆరణ్యజనులు సుఖించుటయు దెలియును. అంత రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుడరుదెంచి రాముని గొనియాడుట, రామలక్ష్మణుల వినయప్రదర్శనము, రామ రావణ భవిష్యద్యుద్ధమున రామ విజయము విశ్వామిత్రుడు సూచించుట, రామలక్ష్మణు లారణ్యప్రకృతి రామణీయకమునకు సమ్మోహితులగుట, విశ్వామిత్రుడు వారికి గ్రామజీవన సౌభాగ్యము జూపుట, రామలక్ష్మణులు వృద్ధగోపాల స్త్రీతో భాషించి గ్రామజీవనాకృత్రిమత, గ్రామజనపవిత్రత దెలిసికొనుట, విశ్వామిత్రాదేశమున జనకుని యజ్ఞమునకు విశ్వామిత్రునితో రామలక్ష్మణు లేగుట కంగీకరించుట యుందుగలవు

షష్ఠాంకము

విష్కంభమున విశ్వామిత్ర పరిచర్యకు నియుక్తులైన ముగ్గురుభటులు తమ సంభాషణలో రామలక్ష్మణుల సౌందర్యవర్ణనము, రామ సుద్యానమున నొంటరిగా జూచిన సీత యాతని ప్రేమించుటయు, రాముడు సీతపై మక్కువగొనుటయు మనకు దెలుపుదురు పిదప, ప్రేమావేశచిత్తుడగు రాముడు ప్రవేశించి సీతాపక్షము మనస్సున విగ్రహించుకొన యత్నించుట, ఇంతలో సీత చెలికత్తెలతో మరల గానవగుట, సీత చెలికత్తెల సంభాషణమున సీత రామపరవశయై యున్నదని రాముడు గ్రహించి సంతసించుట, సీత మూర్ఛపోగా రాముడు సమీపించుట, చెలికత్తె లానందించి సీతను దేర్చుట, సీతను పెండ్లాడగోరువాడు శివధనుర్భంగము గావింపవలెనన్న జనకుని శపథము విని యుము, రాముడందులకు సమర్థుడే యని చెలికత్తె లెంచుకొనుట, ఇంతలో జనక మహారాజు చేతెంచుట చూచి రాముడు నిష్క్రమించుట, నిర్లిప్తుడగు జనకమహర్షి సీతతో మాటాడుట, ఆమెకు జరుగబోవు వివాహము సంగతి చెప్పి విశ్వామిత్రుని గౌరవింప చేయుట యుందుగలవు

నిర్వహణాంకము

నిర్వహణాంకమను పేరుగల ఏడవ యంకమున జనక చక్రవర్తి ప్రశాంత మగుటయు, జనకుడదివరకే దశరథాదుల భార్యాసహితుల రప్పించుట, కర్మధర్మములను గుర్తించిన జనకుని మనోహర సంభాషణము, శివధనుర్భంగము గావించిన రామునికి సీత నిచ్చెద ననియు దాని శీఘ్రముగా నంద జంగీకరించినది లేనిది తెల్పు డనటయు, సర్వప్రజలు శీఘ్రవివాహమును దెలుపుటయు, వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర శతానంద మహర్షులు సీతారామకల్యాణమునకు దమ యానందమును వెల్లడించుటయు, ఇంతలో గ్రుద్ధుడగు పరశురాము డేతెంచుట, రామాదులు దశరథ జనకాదులు వానికి నమస్కరింప వాతడు శాంతించి శిష్టరక్షణార్థము, దుష్టశిక్షణార్థము తన ధను వారికిచ్చి యాశీర్వదించి తాను దపోజీవనమున బ్రహ్మస్వరూపు డగుట కేగుట, దేవతలు పుష్పవృష్టితో వధూవరులగు సీతారాములను, ఊర్మిళా లక్ష్మణులను, మాండవీ భరతులను, శ్రుతకీర్తి శత్రుఘ్నులను ఆశీర్వదించుట, రాజసింహాసనుడగు రాజా పాలింప వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణము సర్వశుభములు కలుగుగాక యను భరతవాక్యము గలవు

యజ్ఞఫలము భాసనాటకమే

ఈ నాటకము భాసునిదే యనుటకు శ్రీ పుసల్కరు మున్నగువారు తెలిపిన హేతువాద మిట చేర్కొందును. ఈ కథావస్తువు భాసుని యితర నాటకములతోడి సాజాత్యము నందియున్నది. ఇందలి నాందీశ్లోకము

*శ్లో॥ రామః కృపాయా భరతో మనుజ్ఞః
పాయాత్స చాప శ్శుభలక్ష్మణశ్చ
శత్రుఘ్న వీరో మునియజ్ఞ రక్షీ
సజా రపోత్సాహకుజః ప్రసన్నః॥*

---

*“శ్రీరాముం కృపాకురా భరత
సుశ్రీమంజు లాకారుడుక్
చారుశ్రీ శుభ లక్ష్మణ ప్రథితుడున్
శత్రుఘ్ను వీరుంను వి
స్ఫారి ప్రాభవ మానిచంద్ర కృత
యజ్ఞత్రాత కోదండ హ
స్తాయాథుండు ప్రసన్నమూర్తి
విరతోత్సాహుండు మిహ్యోత్సుకన్.”

ఇది ఇతర భాసనాటకములందలి నాందీ శ్లోకముల వలెనే ముద్రాలంకార సంయుతము. ఇందు ముఖ్య నాటక పాత్రములు చక్కగా సూచింపబడుటే కాక రామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు ప్రసన్నులై మిమ్ము రక్షింతురు గాక యనియు కృపాభరతుడు, శుభ లక్ష్మణుడు, శత్రుఘ్న రిపుడు నగు రాముడు మిమ్ము రక్షించుగాక యనియు జక్కని శ్లేషార్థము లిందు పొందుపఱుపబడినవి. ఇట్లే పాత్రల నన్నిటిని సూచించు పంచరాత్ర నాందిలో నిది సాజాత్యము నందియున్నది.

"శ్లో॥ ద్రోణః పృథివ్యర్జున భీమదూతో
 యః కర్ణధారః శకునీశ్వరస్య
దుర్యోధనో భీష్మ యుధిష్ఠిరస్స
 పాయా ద్విరా డుత్తరగోభిమన్యుః"

యజ్ఞఫలమునందలి స్థాపన భాసుని యితర నాటకము లందలి స్థాపనల వలెనే సంక్షేపముగా నున్నది. అంతేకాక భాసునికి ప్రియతమ మగు ప్రయోగాతిశయపద్ధతియే యీ ప్రస్తావనమున గానన గుచున్నది.

ఇంతేకాక, 'నిష్క్రమ్య ప్రవిశ్య' మున్నగు శీఘ్రనిష్క్రమణ శీఘ్రప్రవేశములను సూచించు పదములు భాసనాటకము లన్నిట గలయట్లే యిందును గలవు, '(కర్ణే) ఏవమివ' మున్నగుమాటలు స్వప్నవాసవదత్తమునను యజ్ఞఫలమునను గలవు. ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణ చారుదత్తములలో ఈరీతి ప్రయోగము లధికముగా గలవు. 'ఏవ మవిజ్ఞాతాని దైవతాన్యభిభూయంతే' అని యజ్ఞఫలమున గలదు. స్వప్నవాసవదత్తమునను నిట్లే కలదు. రాజ్యము భారమని అవిమారకమునను 'రాజా "సత్కృతిభారవాహీ"' అని ప్రతిమానాటకమునను గలదు. ఈభావమే యజ్ఞఫలమునను గలదు. ఇవి కాక ద్విపకేసరులతోడి యుపమానములు, వైదికధర్మగౌరవము, వయోశౌర్యములకు సంబంధము లేదన్న భావము, భాసుని యితర నాటకములలో నున్నట్లే యజ్ఞఫలమునను గలవు.

యజ్ఞఫలమున నేర్పఱుపఁ బడిన ఆశ్రమ వర్ణనము, సాయంకాల వర్ణనము, గ్రామజీవన వర్ణనము మున్నగునవి భాసుని స్వప్నవాసవదత్తమునను పంచరాత్రమునను అవిమారక బాలచరితముల లోను ఆయాయీ వర్ణనములతోడి మిక్కిలి సాదృశ్యమును గలిగి యున్నవి. యజ్ఞఫలమున గల రాముని మదనావస్థ సరిగా నట్లే అవిమారకమున ద్వితీయాంకము నందు గానవచ్చుచున్నది.

మఱియు, భాసుడు తనదు శ్లోకము రెండు పాదము లాకరిచేతను మిగిలిన రెండు పాదము లింకొకరిచేతను జెప్పించును. ఈ విషయమునకు యజ్ఞఫలమున జెక్కు ఉదాహరణములు కలవు. (II శ్లో; III 21, 23, 24, IV 29) ప్రతీహారి పేరు విజయ యనియే భాసనాటకము లన్నిట గలదు. ఇట్లే యజ్ఞఫలమునను గలదు. సాధారణముగా భాసుడు నిష్కంభమున ఇరువురు, మువ్వురు లేక నలువురు వ్యక్తులతో నడపును. ఇట్లే యజ్ఞఫలమున ఇరువురు గంధర్వులు, మువ్వురు భటులు, నలువురు కాపరివారు ఆయా విష్కంభములలో పాల్గొందురు. బాణుడు భాసుని గుఱించి చెప్పిన

"సూత్రధార కృతారంభైః
నాటకై ర్బహు భూమికైః
సపతాకై ర్యశో లేభే
భాసో దేవకులైరివ"

అను భావమునకు దగినట్లు యజ్ఞఫలమున కొన్నియో నిదర్శనములు గలవు. యజ్ఞఫలము సూత్రధారకృతారంభము కలదే. ఇందు బహు పాత్రములే కలవు. ఆ పాత్రములు వేఱు వేఱు జీవితదృక్పథములకే చెందినవి. ఇందు బహు పతాకాస్థానములు నున్నవి. దశరథ మహారాజు రాణులతో జరపిన సమావేశము, రావణుడు రామాస్త్రములను దిరోహితుడై నడుమునే ఖండించుట, విశ్వామిత్రుని యజ్ఞము మున్నగున వింగుల కుదాహరణములు.

ఇది కాక, "భాసోహాసః" అన్న జయదేవ మహాకవి వాక్యము యజ్ఞఫలమున విదూషకముఖమునను కావలి వారల సంభాషణ మూలమునను సత్యమని ఋజువగు చున్నది. 'యజ్ఞఫల' మతిపురాతన నాటకమని యందు దాహరింపబడిన ప్రాచీన శాస్త్ర గ్రంథములను బట్టియు ఇందు నానెములకు సువర్ణములను నాడు నుండియుండుట బట్టియు మనకు దేటతెల్ల మగుచున్నది.

మఱియు 'యజ్ఞఫల' మున గల సలలితమైన భాషయు, స్వచ్ఛములైన యుపమానములును, సరళమైన పదములును నిదిభాసకృతమే యనుటకు సాక్ష్యములు. భాసుడన్న బహుమ గౌరవము గల కాళిదాసు భాసుని భావముల కొన్నిటిని గైకొన్నటులు దృష్టాంతము లున్నవి. అట్లే యజ్ఞఫలము నుండియు జెక్కులు చూపవచ్చును. వీనిని గ్రిప్పి కొందఱు విమర్శకులు కాళిదాసు ననుసరించిన యొకకవి రచనగా యీ నాటకము వ్రాసియుండవచ్చు ననుచున్నారు. వైతండికుడు హేతువాదమున కొప్పుకొననివి యజ్ఞఫలమున భాసుడు చెప్పినమాట అసత్యము కాదు కదా!

భాసనాటకములను బట్టి భాసుని ప్రధాన గుణములని యేవి నిర్ణయింపబడినవో అవి యజ్ఞఫలమున గలవని పై విమర్శకు లిట్లు గ్రహపఱిచిరి. అందుచే యజ్ఞఫలమునకు గ్రౌత్రాశ్రవణ-శేషైన లభించి

యందు నాటకకర్త నామాదికము స్పష్టముగా గోచరించి యీ యజ్ఞఫల మన్యకర్తృక మని నిరూపించుటకును నిది భాసకృతముగనే రూఢమగును

యజ్ఞఫలము - భాసుని ప్రతిభాదికము

భాసుని యితరనాటకములందువలెనే యజ్ఞఫలమునను అతని ప్రతిభావిశేషములు లెక్కకు మిక్కిలిగా గానవచ్చుచున్నవి ఇందు ముఖ్యముగా భాసుని పాత్రపోషణవైశిష్ట్యము నిరుపమానమైనది అతని పద్యప్రియత్వమున కీ నాటకమును నిదర్శనమే యగును అలంకార సంపద, సుభాషితావళి, ఆ యా పాత్రల సంభాషణాచాతుర్యము, హాస్యరస పోషణము, శృంగారరసవిశిష్ట పరిపోషణము, కరుణారస పోషణ, శాంతరసపుష్టి, వీరభయానక బీభత్సరసముల కొసగిన స్థానము, అద్భుతరస నిర్వహణము—ముఖ్యములగు నీ పట్టులలో భాసుని నిరుపమ ప్రతిభావిశేషములు చక్కగా బొడకట్టుచున్నవి

పాత్రపోషణ వైశిష్ట్యము

దశరథ శ్రీరామ పరశురామ వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాది ప్రధాన పాత్రల పోషణము నెంత యద్భుతముగా భాసుడిందు చూపినాడో అంత యద్భుతముగానే సామాన్యపాత్రలగు సుమంత్రుడు మంథర మున్నగు పాత్రముల విషయమునను గడుంగడు నాగరూకత జూపినాడు సుమంత్రుడు మహారాజా హృదయము నెఱింగి యాత డాజ్ఞాపించుటకు బూర్వమే సర్వజనములను సత్యసత్కార పరంపరలచే సంతోషపెట్టిన సన్మంత్రి సత్తముడు ఈతడు

"జనపతి యాంతరహృదయం
బు నెఱింగి యమాత్య పుంగవుండు శుభంబుల్
సానరింత ధర్మసంగతి
గను నపవర్గంబు పరమకల్యాణంబున్"

అన్న ప్రశంసకు పాత్రుడైనవాడు ఈతడు వ్యర ప్రసంగములలో గాని అతిప్రసంగమున గాని పాల్గొననొల్లని యథోచిత కార్యప్రవర్తకుడు "వైతండికుడు హేతువాదమున కొప్పుకొనడు ఈతనితో మనకు పనిలేదు" అని యొక్క మాటలో విదూషకుని వదలించుకొనిపోయి నిజకార్య తత్పరుడయిన యాదర్శ మంత్రిసత్తము డితడు.

ఇట్టి యోగ్యుడగు మంత్రిశేఖరముననే దశరథ మహారాజు చక్కగా రాజ్యపాలనము చేయుటయు నా రాజ్యమున

"రోగంబులు లేరు రాజ్యమున
దుష్టులు లేరను నమృత్యుకాల
వృద్ధాంగన గోరువారు మును
బోనెను వారును దుష్కృతకారు లె
వ్వం గనరారు ముందునను."

ఇంతే కాదు, దశరథుని పాత్రపోషణ మెంత శ్లాఘాపాత్రముగా భాసుడిందు నిర్వహించినాడో చూడుడు దశరథుడు

"పవనశతంబు లొక్కరియు జల్పము,
జాచుకొనుక స్వకార్యముల్
విరిగము లొక్కటంక, సరి పీరుల
నుక్కడగించు నొక్కటన్,
మివులగ దమ్ము నొక్కడల మిత్రుల,
నొక్కట వేట సేసి ని
ట్టిరిళ కార్యభారమున నందను
దుఃఖ మొకింతయేనియున్
తరుణవయస్కునట్లు సతతంబు
నొనర్చును వ్యాయధర్మముల్,
పరిణతి నందినన్ వయసు పాయదు
తేజము రాజచంద్రునిన్,

నరవరచంద్రు పేరు వినినన్ గనినన్
జనముల్ రతంతయేన్
దురితమువంక బోరు విడుతు రృశి
లాఘుము లొక్క ప్రేల్మిడిన్"

దశరథుడు రాజ్యము చేయుచుండగా

"కాలవర్షంబు గురియు మేఘంబు లెపుడు
ఈతిబాధలు లేక సస్యేందిర కృషి
ఫలమనంత మొసంగును, అలఘు పుణ్య
కలిత దైవానుకూల్యంబు కలుగబట్టి"

ఆ మహారాజునకు గల సంతృప్తికి గారణ మిది:

"కంటిని ఆత్మసౌఖ్యమున కంటె
ప్రజాసుఖ ముత్తమంబుగన్"

అతడు రాజ్యము చేయుచుండగా

"రిపుభయమింతయేనియు ధరిత్రిని
లేదు, సమస్తమానవుల్
విపులనయార్థ సంపదల విశ్రుతి
గాంచిరి, అనవస్తుడు
కృపలత గాంచువారును దుజా
ధరులై విలపించువారలున్,
గపటము జూపువారలు నకాల
మృతి గనువారు లేరిటన్"

సర్వలోకములకు సర్వకాలములకు నాదర్శప్రాయమైన రామరాజ్యమునకు ప్రాతిపదిక వేసిన మహారాజు దశరథుడు ఈతని రాజ్యపాలనమే యిట్లున్నదన్న నిక రామరాజ్య మెట్లుండునో యూహించుకొనుడని చమత్కారముగా భాసుడు సూచించినాడు.

సందర్భానుసారముగా నిట్లు పాత్రముల శిల
చిత్రణము చేయుటలో భాసుడందె వేసినచేయి.
రాజుకోట రాణుల శీలముల నెట్లు చక్కగా
భాసుడు వ్యక్తము చేసినాడో కనుడు.

కౌసల్య

"ఉత్తమవంశ ప్రభవయు
నుత్తమపత్నియును నా మదుపలాలిత య
త్యుత్తమసుందరి"
"మానిన ముత్తియంబు ముకు
ముండటవచ్చిన లక్ష్మి, దివ్య శో
భాసము పేతకోటి సుమధన్య
లలితాంగి నావెడందలో
భాసిలుమానినీయ పతిభక్త"

సుమిత్ర

"సర్వంసహా క్షమలోనన
గర్వణి మన్మిత్రమా సకలసంగతులన్
సర్వవశంవద"
"వ్రతనియమాతిపరమ వంద్య
కృశాంగి, ముఖాంబుజప్రభా
విలసితభాంగి, ఉత్తమనివేశవతీ
మణి, నోటగట్టిగా
నతిశ రోషింగియుక్ బజుకవిర్ధ
విమాలిత నేత్రకాంతిదీ
వతిబహుసౌఖ్యదాయక శుభప్రద
యామె నుతింప జెల్లదే?"

ఇంకేకాదు

"దురభిమానరోషములు మంగునకు గొనదు
సర్వమిత్రసుమిత్రయా సత్యముగను
ఆత్మకామానుసారిణి అహారహంబు
కాయుపెంద జయించిన నారి యామె."

ఇక రామపట్టాభిషేకవిఘ్నకారిణి యని ఒగముచే నేటికిని నిందింపబడుచునే యున్న కైకేయి శీలము పరమ విర్దుష్టముగా నితడు చిత్రించినాడు ఆమె స్వభావము నెంత చక్కగా దశరథుని నోటగని చెప్పుచున్నాడో కనుడు

"ఏకార్యంబు నెఱుంగని
యీకాంతకు మున్కువంద రోషము గోపం
బేకాని విక్రమాన్వితి
నాకష్టము కాని యొసురు నాకుంగాచెన్"

"ఈమెరోషము పరిగణియింపరాని
దనుకార్యప్రణయ శీలయగుటచేత
తలపఘందోనుబద్ధ కృత్తంబురీతి
శీఘ్రమున నె ప్రసాద సంసిద్ధి నుర్వ"

ఈ మహోజ్జ్వలభావపురాలను కైకేయి దాయభాగ విభాగ ప్రసంగసమయమున రాజాతో సవతులయెదుట నెంత పవిత్రముగ మాటాడుచున్నదో చూడుడు

"అసుణవంతులకంటె మేలగును సుగుణి
గుణులగుణవత్తరుడు మేలు కోటిరెట్లు
భాస్వరమురాత్రి వెలుగుదీపంబుపగిది
గాని యెదిరెంత మధ్యాహ్నభానుముందు"

"భరతుడుగుణి యగు గుణవ
త్తరుడగు రాముండు కాన దగువతడే రా
జ్యధరమంగైకొన సుగుణా
భరణుంపతి వతనిరన్న బరముకు కలదే?"

ఇట్లే ప్రతి పాత్రము విషయమునను గదుంజాగరూకతతో చూచినట్లు మాటలు వేయుచు ముక్తసరిగ వలసిన విషయము లన్నియు వచ్చునట్లు శిల చిత్రణమును జేసిన శిల్పిరత్నము భాసమహాకవి జనకరాజర్షినిగూర్చి

"రాజత్వంబున సుస్థితుండయియు
దుర్గ్రాహ్యంబు నౌబ్రహ్మస
త్తేజంబంది వలంయురాజ
ఋషి, యుత్కృష్టుండు జ్ఞానాంబుధిన్,
భ్రాజిష్ణుండు నిరస్తవైషయిక
విజ్ఞానంబుచే, సంస్కృతిన్
రాశైయున్నన శాంతి
మూర్తిపరమప్రాజ్ఞుండు"

అన్న మాటలును, ఆ మహామహుని నోట పలికించిన

"కలిగినట్టి దుఃఖంబును దొలచుకొన్న
నాను మిక్కిలి యానంద మట్లుకాక
సుఖము పెఱుంగక దుఃఖంబు చొప్పగన్న
నొక్క కార్యము కూడను జక్క బడదు"

"కడచిపోయిన కాలాన గన్న దుఃఖ
మెంత తీవ్రలోన మఱచిన నంత సుఖము"

"కర్మపరము సమస్తంబు గాన కర్మ
విధుల కిక్కుండుగా జెట్టి విజ్ఞుడైన
ధర్మయుక్తకర్మంబు నిత్యంబుజేయ
వజ్జమదు నిర్మలంబైన శాంతి బసయు"

మన్నగు వాక్యరత్నములును భాసుని పాత్రపోషణా నిపుణతకు వారిని పాత్రోచిత భాషాప్రయోగ కళా విశిష్టతకు నిదర్శనములు

ఇట్లే భాసు డెందు పోషించిన పరశురాముని శీలము నిరుపమానమైనది ఛతధూతి యంతటి మహాకవి కూడ యవతార పురుషుడగు పరశురాముని దశరథ కకరాజర్షులు రాముడులు నోటికి వచ్చిన మాట లని

యుద్ధమునకు సిద్ధపడినట్లు తన మహావీర చరిత్రమున గల్పించినాడు. అనఁ శ్రీరామద్వయ సమాగమ ప్రధానోద్దేశ మేమన భృగురాము డవతారమును జాలించుచు దన తేజమును రామతేజములో నైక్య మొనరించి తన ధను వాతని కొసగి దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ కార్యకలాప మాతనిపై విడుచుటయే. ఈ యాంతర రహస్యమును జక్కగా గ్రహించి ఆ సమాగమసమయమున నున్న పాత్రముల శీలముల నత్యద్భుతముగా నిర్వహించిన దొక్క భాసుడే. అదియు నీ యజ్ఞఫలమున నే. క్రుద్ధుడై వచ్చిన పరశురాముని దశరథ జనకాదులు రామలక్ష్మణాదులు వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర శతానందులు నమస్కారవశశిరస్కులచే శాంత పఱచిరి. ఆ మహాత్ముడు

అది యెఱింగినవాడే యగుట రాము నాశీర్వదించి తన కోదండము నొసంగి

"పాపుల బరిమార్చుటకై
చేపట్టుము నీవు దీని, సిద్ధులు ధర్మాల్
ప్రాపించి శరణుచొచ్చిన
నే పగిదిని వారి గాచి యొసగుము రామా!"

అని శాసించి తాను శాంతుండై నిష్క్రమించును. ఇంతకు వారికు చేసిన పను లెల్ల గర్వరక్షణార్థము, ఖలశిక్షణార్థము నని భాసుడు పరశురాముని నోట నే పలికించి యాతనిశీల మత్యున్నతముగ బోషించినాడు.

"అలఘు బ్రహ్మనిఘాత దక్షిత మహా
 గాంకారులై వైదికో
త్తముల బాధింపని క్రూర భూపకుల
 నే క్రుద్ధుండనై చంపితిన్
బ్రళయాగ్ని ద్విర సెల్లరన్ "

వైదికోత్తముల బాధింపని క్రూర భూపకుల జంపుటకే యవతరించి ఆ పని యైనపనుక నవతారము చాలించె నని భాసుడు చక్కగా సూచించినాడు

అలంకార సంపద సుభాషితములు

స్పష్టమై స్వచ్ఛమైన భాసుని యలంకారములు త్రికాలాబాధ్యములై తీయదీయములు గలిగిన సుభాషితములు, నీ నాటకమున లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నవి

"సరసులోని యగాధంపు జలములోన
నెనగు సత్తము మాన సౌకసము లగును
సకల రసపూర్ణ కవిచిత్త సద్మ మందు
బరగు సుజ్జ్వలసూక్తి భావంబు లవగ"
"పర వనితయైన నీమె దుష్ప్రేపయైన
నాయున న్నట్లు పరుగత్తు నీమె పైకి
ఘనపనోద కృతార్థ కృతజ్ఞ మతి వివేక
మునకు సత్తము ప్రామాణ్య మన ధరిత్రి"
"అల్పకాయము గలదియే యైనసింహ
మధిక కాయముగల యేనుగ నణచు గాద!"
"శశధరునికుండు తగుఁ జెల్లగింప గనుమెనే?"
"కాలవశమున బుణ్యంబు క్షయము నొంద
సారహీనము లౌనెట్టి సంపదలును"

ఇట్టివెన్నియైన జూపవచ్చును

నవరస పోషణము శృంగారము

ఈ నాటకమున నవరసపోషణము ఆయాతావుల జక్కగా నిర్వహింప బడినది. ఇందు ప్రధాన రసము శృంగారము. ఇది మిథిలోద్యానమున సీతారాముల పరస్పర వీక్షణములతో నారంభమై రామానురక్తయై మూర్ఛిల్లిన సీతను రాముడు సమీపించుటతో వృద్ధియై సీతాకల్యాణమున నభిపర్యవసానము నందినది. ఇందలి శృంగారము పరమ పవిత్రమైనది. నాయకుడగు రాముని ప్రణయము అస్థానమున గాక స్వస్థానమున నగుట యొక విశేషము. మఱి యిది కేవలము కచకుచాది వర్ణనములతో గాక కేవలము స్త్రీ సౌందర్య ద్యోతకములగు ముఖకాంతి సౌందర్యములకే సంబంధించినది

"స్వచ్ఛశారదశశిమనోజ్ఞంబు మొగము"
"ఆజగనోన్మహవాంగి" "కుసుమ పేశలసు గాత్రి"
"ఆమెపూర్ణేందువదన రమ్యత్వమహహా"
"సుందరీరత్న వదనారవిందముగని
మన్మథము నాట్యమొంజల్పు మహితభంగి"
 మున్నగు మాటలతోడను,
"త్రమెజాపికయాకన్న శౌర యొండు
చూడజాలక యున్నది "
"కాందగంటిని గన్నులకవుడీల
నమృతనిష్యందియా నీమె యాననశశి"

మున్నగు మనోహరభావములతోడనే కాని నీచ శృంగారమునకు గాని గతాగతికములు నవయావ వర్ణనములకు గాని పోక భాసు డిందలి సీతారామ శృంగారమును బవిత్రతర మొనరించినాడు

హాస్యరస పోషణము

భాసుని హాస్యరస పోషణమునకు రెండవటి యంకమునందలి విదూషక కాంచుకీయ సంభాషణము చక్కని యుదాహరణము. ఇదిగాక, నాల్గవ యంకమునకు బూర్వమునగల ప్రవేశకలో జనకరాజ ప్రాసాదమున నాళవసుడు, ధవకుడు, దంతిలుడు, గోపిలుడు అను నలుగురు వైతాళికుల జరిపిన సంభాషణము, విదూషకుడు వచ్చిన

పిమ్మట ఆతడు విశ్వామిత్రుడు ఉభయతోముఖుడని విస్తృతముగా వర్ణించిన వర్ణనములు మున్నగునవి అబాధకములైన భాసుని హాస్యసంభాషణములకు సాక్ష్యములు

కరుణరసము

విశ్వామిత్రుని వెంట నడుగు రామలక్ష్మణులు గ్రామసీమల గనుచు వృద్ధగోపికతో జేసిన సంభాషణము, తను కపకారము చేయుచున్న మృగముల నైనను జంపవలదనియు నది యొక్కవాడు కౌసరాని చో విచారించెదమని యామె చెప్పిన పట్టులను గరుణరసము లలితముగా జూపబడినది

వీరభయానక బీభత్సరసములు

రాముడు తాను విడిచిన గొంతుబాణములు వ్యర్థములైనపుడు వీరగర్జన మొనరించి భయంకరముగా!

"అమితంబైన ప్రకాశముం గలుగు
నీయాగ్నేయ దివ్యాస్త్రసు
త్రగుధంగిక దరుసంతతిక
క్షణములో దగ్ధంబు గాజేయుతిక
విమలాస్త్రంబును చేయలేనిరా ష
లక్ నెన్వెంట నేవాగుగే
హనుభవస్త్రం బోకరించి జైచుతి!
అమోఘాస్త్రంబు సార్థంబుగన్"

అన్నపుడు వీరభయానక రసములు, పిప్పల వృక్షము వాకులు చిల్లులు పడియుండుటయు, రథము గుఱ్ఱములు కౌనరాకుండ వాని యానవాళ్లు గనిపించుటచే గలగి పాతిపోయిన శాలికశైలస్థితి గనుగొన్నపుడు బీభత్సరసము పోషింపబడినది

శాంతరసపోషణము

జనకరాజర్షిలపోషణమునపట్ల శాంతరసము చక్కగా నిరూపితి మగుచున్నది "జన్మాంతరమో, ఏమైనను జీవి స్వకృత్యములలో నిబద్ధమై ఎదుటివారెల్లరు తన బంధువులని భ్రమపడును ఏది యెట్లు జరుగవలయునో యట్లే జరుగును నీ వెట జేగవలయునో యటకే యేగుదువు" మున్నగు జనకుని వాక్యములు శాంతరస ప్రతిపాదకములు

"ఒక్కెడయ్యును గూర్యించు పెక్కగతుల
గాంతిపుంజము పదచల్ల గాంచునటుల
ఒక్కటయ్యును వాత్మ తా పెక్కగతుల
విధికృత్యంబులొనరించి వెలయుచుండు"

అన్న జనకుని విజ్ఞాన విశేషమున శాంతరసము పారముగన్నది

అద్భుతరసము

భరతలక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల ధనుర్విద్యా ప్రదర్శనమునను, శ్రీరాముడు శివధనుర్భంగ మొనరించిన పట్టునను, శ్రీరామ లక్ష్మణులు రాక్షసులను పెక్కువిధముల బాలద్రోలి మారీచ సుబాహుల మక్కణచు పట్టునను అద్భుతరసము పోషింపబడినది అది కాక

"నలువయు విష్ణువుల్ శివుడు
నారదతుంబురు లింద్రుడున్, వకూ
హలులయి కల్పవృక్షకుసుమా
వళి చెల్లగ మంగళార్థమై
సలలితరీతి జిమ్ముదురు పుర్వ
సుపర్వులు, మామమంత్రి ని
స్తుల బహు వాద్యఘోషములతో నిట
నర్త్యకు పెంపి ముచ్చటల్"

అను పట్టునను అద్భుతరస పోషణము గలదు

ఉపసంహారము

ఈ విధముగా 'యజ్ఞఫల'* మను నూతన భాస నాటకము నవరస సంపదలకు మనోహరాలంకార సుభాషితములకు భాసుని ప్రతిభా విశేషములకు నాలవాలమైన దనుటలో నత్యుక్తి లేదు కాలగర్భమున లీనమైయున్న ఆ మహాకవీశ్వరుని యితర నాటకములు నితర గ్రంథములు బయలుపడి సంస్కృత వాఙ్మయాకాశమున ధ్రువతారలై వెల్గొందు సుముహూర్తము త్వరలో వచ్చెడు గాక!

---

* "యజ్ఞఫల" నాటకాంధ్రీకృతి ౧౯౫౨ ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిలు 'భారతి' సంచికలు చూచునది.

ఆత్మ పరీక్ష

1

శ్రీ వన్యాల రంగనాథరావు

"నేనెందుకు పనికొస్తాను?" అనుకున్నాడు శ్రీనివాసరావు తన ప్రశ్నకు వెంటనే తనే సమాధానం చెప్పుకున్నాడు

"ఎందుకూ పనికి రాను!" అని!

ఈ విధంగా సమాధానం చెప్పుకోవటం, కేవలం చేతకాని పని అంటూ తోచిన మరుక్షణమే శ్రీనివాసరావు అభిప్రాయం మారింది

"అదేం మాట? ఎందుకూ పనికిరాకపోవట మేమిటి? ఎవరు మాత్రం ఎందుకు పనికొస్తున్నారు? ఎవరికి తోచినట్టు వారు ఎందుకో ఒకందుకు పనికొస్తున్నట్టే, నేనూ పనికొస్తున్నాను. నా ప్రయోజకత్వం నాదీ!" అనుకున్నాడు తను.

ఒక ఏడాదిపాటు పట్నంలో గడిపాక, మళ్లా స్వస్థలానికి వచ్చి, ఇరవై నాలుగు గంటలయిందేమో! అందరికళ్లూ తనమీదే ఉన్నట్టున్నాయి అంతా తన్ను వింతగా అనుమానంగా చూస్తున్నట్టనిపించింది.

పట్నం వొదిలేసి, ఇప్పుడిట్లా రావటం ఎంతవరకూ సమర్థించుకోవచ్చును?

తను చేసే ఒక పనికి కూడా ఒక నిర్ణయమంటూ ఎన్నడూ ఉండటం లేదు చేసేపనులు ఎట్లాగూ చేస్తున్నాడు పరిణామాలు చూస్తే మరోవిధంగా ఉంటున్నాయి. తను చేసేపని ఎంతవరకూ సమంజసమనే ఆలోచవస్తే, అది కేవలం సమంజసమే అని, అప్పటిమట్టుకు తోస్తున్నది తీరా ఒక పని చేశాక, ఆపని ఎందుకు చేశావా అని, ఆ తరువాత పశ్చాత్తాపం చెందవలసివస్తున్నది దీనంతటికీ కారణం ఏదీ కనిపించదు ఆత్మపరీక్ష చేసుకొనే టప్పుడల్లా, అడుగడుగునా ఇటువంటి పశ్చాత్తాపాలు పడుతున్నాడు తను. ఆత్మపరీక్ష చేసుకోకుండా ఉండటం చేతకావటం లేదు తనకు

ఈ ఆత్మ పరీక్ష చేసుకోవటానికే, ఇంత వెసటికి తనకు, వ్యవధి అంటూ చిక్కింది

ఇంటికి మైలుదూరంలో ప్రవహిస్తున్న కొరవా నది అంటే శ్రీనివాసరావుకి ఎంతో ఇష్టం. నది యొడ్డున, ఎన్నడో తను చూసుకున్న ఏకాంతస్థలం, ఇప్పటికీ కూడా నిర్జనంగానే ఉంది ఆ చోటు తనకెంతో నచ్చింది తన ఆత్మపరీక్షలలో చాలాభాగం ఇక్కడే జరిగినై! ఇటూ అటూ, దాదాపు వంద గజాల దూరంలో, ఎవరో తెచ్చి పడేసినట్టు, రెండు పెద్ద బండరాళ్లు రెండింటి మధ్యనుంచీ, నదిలో కొంత నీరు, చిన్నపాయగా, పోయేచోట, మరో చిన్నరాయి సుమారు ఒక ఫర్లాంగుదూరంలోనే రైలు వంతెన ఇరవై నాలుగుగంటల క్రిందట, సరిగ్గా ఇదే సమయానికి, మెయిలులో వస్తున్నప్పుడు ఈ వంతెన దాటాడు!

చిన్నరాతిమీద కూర్చొని, వెనకటి రోజులలో పద్యాలు రాసేవాడు శ్రీనివాసరావు. అక్కడే కూర్చొని, తను రాసిన రెండుమూడు నాటకాలు రేడియోవాళ్ళు ప్రచారం చేశారు! తను పత్రికలలో ప్రచురించిన అనేక కథలకు కూడా, తనకు 'ఇన్‌స్పిరేషన్' ఇచ్చింది, ఆ చోటే!

తన స్వభావం ఎటువంటిదో శ్రీనివాసరావుకి, పూర్తిగా తెలీదనలేం. దీనికి తన ఆత్మపరీక్షే బాగా దోహదంచేసింది ఎందువల్లనంటే, తనవంటి స్వభావం కలవాడు, పద్యాలు అల్లటానికీ, కథలు రాయటానికీ పూనుకోవడం సాహస మనిపించింది అయినప్పటికీ ఎదురొక్కకుండా ఉండటమూ లేదు. రాయటంమానటమూ లేదు తను రాసినవాటిలో యథార్థ జీవితం ఎంతవరకూ ప్రతిబింబిస్తున్నదన్న ఆలోచన వచ్చినప్పుడల్లా, అది తనకు చేతకాని పని అనిపించింది వెంటనే మళ్ళా, చేతకాకపోవట మేమిటి? అనే అహంకారం బయల్దేరేది దేశంలో ఈనాటి పరిస్థితులూ, ఆర్థికదుస్థితీ, ఎక్కువ తక్కువలూ, వర్గభేదాలూ, వర్ణభేదాలూ, వ్యక్తిద్వేషాలూ, రాజకీయాలూ, సాంఘిక దురాచారాలూ, ఇటువంటి వాటిలో ఇమిడివుండే సమస్యలను ఆధారంగా చేసుకొని కథలు రాసేవాడు. అయితే కథ రాయకముందూ, అచ్చుకాకముందూ ఉండే ఉత్సాహం ఆతర్వాత ఉండేదికాదు. తను

రాసినదంతా యథార్థానికి దూరమనే అనుమానం తోచేది

అయితే, ఇన్నాళ్ల తరువాత, తను మళ్ళీ, ఈనాటికి, ఇదే చోటికి, కథ రాయటానికి గానీ, పద్యం అల్లటానికి గానీ, రాలేదు నిజానికి అందుకు అవసరమైన ఉద్రేకం కూడా కలగటం లేదు

తన దృష్టిలో ఎంతో ఆదర్శప్రాయంగానూ ఏకాంతంగానూ ఉన్న ఈ చోటికి, వీటన్నింటి కన్నా మరో ప్రత్యేకత ఉన్న విషయం, శ్రీనివాసరావు ఇంత త్వరలో మరిచిపోలేడు దాదాపు రెండేళ్ల కిందట, తన జీవితంలో ఎంతో మార్పు తీసుకొచ్చిన సంఘటన, సరిగ్గా ఇక్కడే జరిగింది ఈ రెండేళ్లలోనూ తను పొందిన అనుభవాలకి అది నాంది అయింది సరోజినిని, తను మొదటిసారి కలుసుకున్న సంఘటన అది!

ఎంత విచిత్రమైన వ్యక్తి - సరోజిని!

2

శ్రీనివాసరావుకి, ఆ రోజులన్నీ ఇప్పుడు మళ్లీ జ్ఞాపకం వచ్చి, కలవరపెట్టసాగినై నిజానికి, ఈ రెండేళ్ల జీవితాన్ని ఆత్మపరీక్ష చేసుకోటానికే, తను మళ్ళీ ఈ చోటికి వచ్చాడు.

సరోజిని, తన జీవితంలో అడుగు పెట్టడానికి పూర్వమే, అప్పటికి, అయినకాడికి చదువుకి స్వస్తి చెప్పి, సంఘర్షణమైన జీవితాన్ని ఎదుర్కోవడం నేర్చుకునే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు తను తండ్రి పెద్ద ఆస్తి లేమీ విడిచిపెట్టిపోలేదు అతను ఒక దర్జా బతుకు బతికి హటాత్తుగా గుటుక్కుమన్నాడు. తండ్రి, ఆనందంగా అన్నీ అనుభవించాక నే పోవడం, తను పూర్తిగా ఆమోదించాడు అయితే తండ్రి పోయినప్పట్నుంచీ, తనూ తల్లీ, మామయ్య పోషణలో ఉండవలసివచ్చింది ఇట్లా ఎంతకాలం సాగుతుంది? ఇక తన బతుకేదో తనే చూసుకోవాలి

ఇది, శ్రీనివాసరావు జీవితసమస్య తండ్రి పోయి సంవత్సరం కావస్తున్నది. తనకు కేవలం పాతికేళ్ళ వెండినా, ముప్ఫయి అయిదేళ్లు నిండినట్టుంటున్నది ఎందుకూ పనికి రాకుండానే, పెద్దవాణ్ణి అయిపోతున్నానేమో అనిపించేది తన జీవితంలో అప్పుడే మొదటిసారి ప్రశ్నించుకున్నాడు కూడానూ—"నేనెందుకు పనికొస్తాను?" అని

తన మనస్తత్వాన్ని ఆత్మపరీక్ష చేసుకోవడంతో, తనగురించి, తనకే భయం వేయసాగింది. తను చేయగలిగేది ఏమిటో స్పష్టంగా తెలీటం లేదు

తను ఉద్యోగమనేది చేయగలడా? ఎటువంటి ఉద్యోగం చేయాలి? ఉద్యోగం అనేది ఎవరిస్తారు? తనకోసం ఏ ఉద్యోగం సిద్ధంగా ఉందని? అసలింతకీ, ఉద్యోగం అంటే ఏమిటి? ఇటువంటి ఉద్యోగప్రశ్నలన్నీ శ్రీనివాసరావుని బాధించసాగినై

ఎమ్మేలు పాసవుతున్నవాళ్ళకు దిక్కులేకుండా ఉంటున్నది తన్ను చూసేదెవరూ? తనకున్న చదువుకి ఏపాటి ఉద్యోగం వస్తుంది? పట్నంపోయి, ఏ పత్రికలవాళ్ళనైనా ఆశ్రయిస్తే, ఇంత దొరక్కపోదేమో! తన రచనలతో పరిచయమున్న పత్రికలవాళ్ళలో ఒక్కరేనా కనీసం, తనకాపాటి ఆసరా కలిగించకపోరేమో!

ఈ ప్రయత్నం చేస్తే బాగానే ఉంటుందనిపించింది శ్రీనివాసరావుకి తనవంటివాడికి ఇంతకన్నా వేరే ఆలోచనకూడా తట్టదనిపించింది తను పట్నంపోయి ఉద్యోగం చూసుకొని వచ్చేవరకూ, తల్లి, మామయ్యదగ్గరే ఉంటుంది. మామయ్య కాదంటాడా?

ఆలోచించినకొద్దీ, ఈ పద్ధతే చాలా బాగా ఉందనిపించింది శ్రీనివాసరావుకి ఉద్యోగం దొరికినా దొరక్కపోయినా, కొన్నాళ్లపాటు తిరిగి రావచ్చును అదివరకు పట్నం ఎన్నడూ పోలేదు. ఇది ఒక మార్పుగా కూడా ఉంటుంది

ఏదో ఒక పత్రికలో చేరవచ్చునని ఆలోచన బాగానే ఉంది కాని, ఏ పత్రికలో చేరాలి? ఎవరితో ఏం మాట్లాడితే, ఏం సమాధానం ఇస్తారో!

'ఉద్యోగమా?' అని ఎవరన్నా చిన్నన్వ్వు విసిరితే తను ఏం చేయాలి? 'మరు ఉద్యోగం చేయటానికి కూడా పనికొస్తావా?' అనే అర్థం ఆ మాటలలో తనకు వింటనే స్ఫురించకపోదు. తను ఎందుకు పనికొచ్చేటట్టు? ఈ ప్రశ్న మళ్లీ ఎదురైంది. చూస్తే,

ఇది, తన జీవితాంతం వెంటతరిమే ప్రశ్నలాగా కనిపిస్తున్నది. దీనికి సమాధానం ఏమిటి?

అట్టే మంది, తెలీనిచోట ఉద్యోగం దొరికేటంత సులభంగా, తెలిసినచోట దొరకదు. ఈ మధ్య తనకు చాలాకాలం కిందటే, ఒక మిత్రుడు చెప్పి పట్నం పోయినాడు. ఆ మిత్రుడు ఇప్పుడెక్కడుంటున్నాడో! వాడు—వాడిపేరు రామచంద్రం. ఏ సమస్యనైనా ఇట్టే ఎదుర్కొంటాడు. ప్రతీ చిన్న విషయానికీ, తనలాగ అట్టే మథనపడడు. తనకన్నా ఏ రెండుమూడేళ్ళో పెద్ద. అంతే వాడు, చదువు మధ్యలోనే తెగ్గొట్టుకొనిపోయినాడు. ఆడవాళ్లను వల్లో వేసుకోవటంలో కనపరిచే నేర్పు, వాడు చదువులో కనపరచలేదు. అయితేనేం? స్నేహితుడుగా మంచివాడే. పట్నం పోగానే వాడికోసం వెదకాలి. వాడి ఎడ్రసేనా తెలిసిఉంటే తను ఉత్తరం రాసేవాడే!

ఆ స్తిమితంగా ఉంటున్న తన ఆలోచనలకు, ఈ రామచంద్రం ఇట్లా జ్ఞాపకం రావటం, ఏదో గొప్ప సమస్య ఇట్టే విడిపోయినట్టనిపించింది శ్రీనివాసరావుకి.

3

శ్రీనివాసరావు 'పథకం' అడ్డం తిరిగింది! తన పథకానికి విరుగుడుగా, మామయ్య మరో పథకం ఏనాడో వేసుకొన్నట్టు కనిపించాడు.

"ఈ మాత్రానికి పట్నందాకా పోవాలిట్రా? చాల్లే, మన బతుక్కి ఇక్కడే ఏదో ఒకటి చూసుకోవచ్చు. నేను మాత్రం చూడటం లేదనుకున్నావా ఏమిటి?" అన్నాడు మామయ్య.

చూసి పెట్టాడు కూడానూ! సరిగ్గా తను చేస్తున్నటువంటి ఉద్యోగమే—మామయ్య, తనకు తెలిసిన ఒక ప్లీడరు దగ్గర గుమస్తాగిరీ కుదిర్చాడు. ఇటువంటి ఉద్యోగం చేయటం చాలా అన్యాయమనిపించింది.

మామయ్యకు, తన అభ్యంతరం ఎందుకు తెలియచేయలేక పోయినాడో, శ్రీనివాసరావుకి అప్పట్లో తట్టలేదు. మామయ్యదగ్గర తనకు భయమని కాదు. మామయ్యపోషణలో ఉంటున్న తనకు, అభ్యంతరం చెప్పేటంత, ధైర్యం లేకపోయి ఉండొచ్చును. మామయ్యకు, సంవత్సరంపాటు, తిన్నా తన తల్లిని పోషించటానికి, తను పట్నం వెళ్ళకుండా చేయటానికి, ప్లీడరు గుమస్తాపనిలో ప్రవేశపెట్టించటానికి కారణం కూడా లేకపోలేదు!

తనకూతురు అరుంధతికోసం, తనను మెరుగ్గా, మామయ్య, తన పథకంతో బంధించి వేసినట్టు స్పష్టమవుతూనే ఉంది. అరుంధతిని తనకే కట్టిపెట్టాలని, మామయ్య మొదట్నుంచీ ఆలోచిస్తున్న విషయం కొత్తకాదు.

అరుంధతిమీద తన మనసు పోయిందీ లేనిదీ స్పష్టంగా తెలీలేదు. ఆ పిల్ల, చూపులకి ఫరవాలేదు. అయితేనేం? చాకలిపద్దు చూడటానికి కావలసిన అక్షరజ్ఞానం కూడా లేదు. ఇంట్లో ఆ పిల్ల, బండచాకిరీ చేస్తూఉండటం తను నిత్యం చూస్తున్నటువంటిదే. తన మామయ్య 'పథకం' ప్రకారం, ఇక మిగిలింది, అరుంధతిని, తన కిచ్చి పెళ్లిచేయటమే!

సరిగ్గా, ఇటువంటి పరిస్థితిలోనే శ్రీనివాసరావు జీవితంలో సరోజిని అడుగుపెట్టటం తటస్థించింది.

తన ఇష్టాయిష్టాల ప్రసక్తి లేకుండా మామయ్య ఇష్టానుసారం నడుస్తున్న తనకు వ్యక్తిత్వం ఎక్కడుంది? తనమట్టుకు తనే నిర్ణయించుకుని, అప్రకారం చేసుకోగలిగే శక్తి ఎక్కడుంది?

ఇంతకీ తను ఎందుకు పనికొస్తున్నట్టు?

ఈ ఆలోచనలతోనే, ఒకనాడు తను తన ఏకాంతస్థలానికి పోగా, తను కూర్చొనే రాతిమీదనే సరోజిని కూర్చొనిఉంది!

అంతకు ముందు సరోజిని ఎవరో తనకు తెలీదు. రెండుమూడు రోజులక్రిందటే సరోజిని అక్కడికి వచ్చింది.

"విహారానికే నేను వెతుక్కుంటూ వచ్చాను" అని, సరోజిని, మాటల సందర్భంలో అంటే, తను నమ్మలేదు. సరోజినిమీద అనుమానంకూడా వేసింది తనకు.

సరోజినికి పాతికేళ్లుంటాయి. చూసినవాడే, తన కళ్లు చెదిరాయి. స్త్రీలో ఎటువంటిఅందముంటుందో తనకు అర్థమయినట్టయింది.

సరోజిని, తన్ను వెతుక్కుంటూ వచ్చావన్న మాటలో, దాపరిక మేమీ కనపరచలేదు కుండ పగలేసినట్టుగా, ఎబ్బెట్టుగా ఉంటై ఆవిడమాటలు.

“నాలాగ మాట్లాడే స్త్రీకి పిచ్చెక్కిం దనుకుంటారు. అవునా?” అన్నది సరోజినే ఒకసారి.

“నీలాగ మాట్లాడగలిగే స్త్రీకోసమే నే నెదురు చూస్తున్నాను అసలు, ఇటువంటి స్త్రీ ఉంటుందా? అని చాలాకాలం ఆలోచించాను నువు కనిపించావు” అన్నాడు తను

“నావంటి స్త్రీని తీసుకొని, మరొక కథ రాయండి చదవాలని ఉంది నా కథే రాస్తే బాగుంటుందేమో!” అన్నది సరోజిని!

4

సరోజిని కథ యావత్తూ తెలుసుకోటానికి శ్రీనివాసరావుకి ఆట్టే కాలం పట్టలేదు ఒక వారం రోజులలో సరోజినే తనకంతా చెప్పింది

బియ్యేలో ప్రవేశిద్దా మనుకుంటూ ఉండ గానే, సరోజిని చదువు మానెయ్యవలసివచ్చింది తల్లి తండ్రీ అన్నయ్యా కలిసి బలవంతాన పెళ్లి చేశారు ఆపెళ్ళికి తన ఇష్టాయిష్టాలతో ఆట్టే పనిలేకపోయింది భర్త బాగా డబ్బున్నవాడు వ్యాపారి సరోజినికి అప్పట్లో పెళ్ళిపట్లా, భర్త పట్లా, ఎటువంటి గాఢమైన అభ్యంతరాలూ కనిపించలేదు పెళ్లి అయినాకనే, భర్త తన్ను ద్రోహం చేసినట్టూ, తన వాళ్లను మోసంచేసినట్టూ తెలుసుకున్నది మోసాన్ని తనవాళ్ళు సులభంగా క్షమించి మరిచిపోయినారు గాని, తనకు జరిగిన, ద్రోహం మాత్రం సరోజిని క్షమించ దలచలేదు తన భర్తకూ, బొంబాయిలో ఉంటున్న ఒక పార్సీయువతికీ సంబంధం ఉన్నట్టు కాపరానికి వెళ్లినప్పుడే తెలిసింది తన కున్న విద్యాసంస్కారంతో భర్తకు తన అసమ్మతి తెలియచేస్తే, ఆయన కొట్టొచ్చాడు

పార్సీదాన్ని వొదిలేస్తే, కాపరం చేయటానికి తన కేమీ అభ్యంతరం లేదనికూడా భర్తకు చెప్ప చూసింది

‘నా సొంతవ్యవహారంలో నీకు జోక్యం అనవసరం’ అన్నాడు భర్త

‘అయితే నీతో నేను కాపరం చేయలేను’ అన్నది సరోజిని.

పొమ్మన్నాడు భర్త సరోజిని ఇంటికి వచ్చే సింది

భర్త, పార్సీదాన్ని పెళ్ళిచేసుకోవడాని పోతూపోతూ, సరోజిని ఎవడితోనో లేచిపోయినట్టు పుకారు లేవదీసి మరీ పోయినాడు తన తల్లిదండ్రు ల్లాంటివాళ్ళూ, అన్నయ్యల్లాంటివాళ్ళూ అపుకా రుని పూర్తిగా నమ్మారు ఎందుకు నమ్మారో సరోజినికి అర్థంకాలేదు

సరోజిని ఇంటికి వచ్చేస్తే, జరగవలసిన ఆదరణ జరగలేదు సరోజినికి ఒక చెల్లెలుంది ఆ చెల్లెలికీ, తనకూ మాటలు లేకుండాకూడా చేశారు.

తను ఎలాగూ లేచిపోయినట్టు అంతా నమ్మి నప్పుడు, తనకు నచ్చినవాడితో నిజంగానే లేచిపోవడంలో తప్పేమీ లేదనే నిర్ణయానికి వచ్చింది సరోజిని

సరోజిని, ఈ విషయం చెపుతున్నప్పుడు, ఆమె తననే వెతుక్కొని వచ్చిందని నమ్మాడు శ్రీని వాసరావు

‘దిక్కులేని పిల్ల’ అనే పేరుతో తను రాసిన ఒక కథ సరోజినికి బాగా నచ్చటానికి, సరోజిని పొందిన అనుభవాలే కారణమయ్యాయంటూ కూడా సరోజిని చెప్పింది

ఆ కథ చదివాకనే, పత్రికవారికి ఉత్తరం రాసి, శ్రీనివాసరావు ఎడ్రసు కనుక్కొని, సరోజిని మరి ముందూవెనకా ఆలోచించకుండా లేచివచ్చి నట్టు కూడా చెప్పింది

ఇక్కడే ఆడపిల్లల స్కూలులో టీచరుగా ఉంటున్న ఒక స్నేహితురాలి ఇంట్లో సరోజిని బస చేసింది

తన్ను సరోజిని, ఎట్లా కనుక్కొని కలుసుకో గలిగిందో విన్నప్పుడు, శ్రీనివాసరావుకి నవ్వుకూడా వచ్చింది.

“ఇక్కడికి వచ్చాక, మొన్న బుక్ స్టాలులో ఏదో పుస్తకం తిరగేస్తూ ఉండగా, అక్కడ మిమ్మల్ని ఇంకెవరితోనో చూశాను. మీ సంభాషణ విన్నతరువాత, మీరే ఫలానా అని తెల్సుకు

న్నాను. నిన్న, నేనూ నా స్నేహితురాలూ ఊరెళ్ళి వచ్చాం. మిమ్మల్ని, ఈ రాతిమీద దూరంనుంచే చూసి పోల్చుకున్నాను. నా స్నేహితురాల్ని అడిగాను కూడాను. తను అప్పుడప్పుడు మిమ్మల్ని ఇక్కడ చూస్తూ ఉంటుందిట. మీ రెవరో మాత్రం తెలీదన్నది. ఇక మిమ్మల్ని కలుసుకోవటం ఏమంత కష్టమైన పని!" అన్నది సరోజిని.

స్త్రీలో తను ఇటువంటి విభిన్నమైన స్వభావం కోసం ఎదురుచూసిన మాట నిజం. అది సరిగ్గా ఈనాటికి, ప్రత్యక్షం కాగానే ఆమే తన్ను ఆకర్షిస్తున్న అనుమానం వేసింది శ్రీనివాసరావుకి.

ఇప్పుడీ సరోజిని బతు కేం గాను? తనగురించి ఆలోచనలన్నీ పోయి శ్రీనివాసరావుకి, సరోజిని గొడవ పట్టుకుంది. ఆలోచించినకొద్దీ, తను పరస్త్రీ వ్యామోహంలో పడుతున్న అనుమానం బాధించసాగింది.

నెల్లాళ్లు గడిచినై. రెండు నెలలు గడిచినై. మూడో నెల కూడా కావస్తున్నది.

ప్లీడరు గుమాస్తా చాకిరీమూలాన, తను సాయంకాలాలప్పూట, తన ఏకాంతస్థలానికి వెళ్లటం ఆలస్యమవుతున్నది. ఒక్కొక్కనాడు అసలు వెళ్లటం పడేది కాదు.

సరోజిని మట్టుకు రోజూ పనిపెట్టుకువచ్చేది. తను వచ్చేదాకా ఎదురుచూసేది. ఒక్కొక్కనాడు, 'నిన్న మీరు రానేలేదే!' అనేది తను వచ్చాక. ఇద్దరూ ఎన్ని విషయాలు మాట్లాడేవారో, ఎన్ని చర్చించేవారో అంతు ఉండేది కాదు. ఈ ప్రపంచమంతా వారి చర్చలో గిర్రున తిరిగిపోయేది.

ఒకనాడు తను సరోజినిని అడిగాడు

"నువేం చేయదల్చుకున్నావు?" అని.

"ఉద్యోగం చేస్తాను!" అన్నది సరోజిని.

"అంటే?" అన్నాడు తను.

"మెట్రిక్యులేటుగా చదివాక, ఆ తర్వాత చదువుకి కష్టాలపడుతున్నాను."

"మళ్ళీ ఉద్యోగం చేయటం నాకు ఇష్టం లేదు సుమా, నన్నడిగితే!" అన్నాడు తను.

"నాకు మరి తిండెవరు పెడ్తారు? నా స్నేహితురాలు ఎంతకాలం భరిస్తుందనీ?"

"నీకు తిండి పెట్టేవాళ్లుంటే, మానేస్తావా?" అన్నాడు తను.

"అప్పుడాలోచిస్తాను. ఇప్పుడేం తొందర?"

సరోజినితో తనకు లభించింది సాహచర్యమూ, సాన్నిహిత్యమూ అనే సందేహం ఒకటి, కొత్తగా కలిగింది శ్రీనివాసరావుకి. ఏమయినా, ఇప్పుడు, అరుంధతిఅంటే విముఖత్వం పుట్టుకొస్తున్నది. కొద్దికాలంలోనే అరుంధతిని తనకిచ్చి పెళ్ళిచేయటానికి మామయ్య స్థిరసంకల్పంతో ఉన్నాడు. ఇది తప్పించుకోవట మెట్లా? తప్పించుకోవాలన్న అభిప్రాయం ఎందుక్కలిగింది? సరోజినిమీద తనమనసు పోతున్నదా? సరోజినికూడా ఇటువంటి ఉద్దేశంతోనే ఉన్న దనుకోవాలా? ఉండకుంటే, 'తన కోసం' వచ్చి, ఇక్కడ ఎందుకు మకాం వేస్తుంది?

మొగుడొదిలేసిన ఆడదానిమీదనా తన మనసు పోవటం?

ఇంతకీ, తన కున్న విశ్వాసా లేమిటి?

ఇంత సంస్కారంగల సరోజినిని వదిలేసిన ఆ మొగుణ్ణి ఏమనాలి? ఇప్పుడు తను సరోజినిని ఉద్ధరించటానికి ఎందుకు పూనుకోరాదూ? అయితే, ఈ ఉద్ధరింపు సరోజినికి ఇష్టమవుతుందా?

అరుంధతిని తను పెళ్లిచేసుకోకపోతే, తన బాబులాంటివాణ్ణి మరొకణ్ణి, మామయ్య గాలం వేయకపోడు.

కాని, సరోజిని చరిత్ర తెలిసినవాళ్ళు, ఎవరు మళ్ళీ సరోజినిని ఆదరిస్తారు? ఆ పని తనే చేయాలని రాసిపెట్టినట్టుంది.

ఈ లోపునే మరో పెడద వచ్చిపడింది. తనకు ఎవతెతోనో సంబంధం ఉన్నట్టు, ఊళ్లో ఒక పుకారు లేవటమే కాక, ఆ సంగతి మామయ్యకూ, అమ్మకూ కూడా తెలిసినట్టు అనుమానం కలిగింది. అందరూ తన్ను వింతగా, కొత్తగా చూస్తారేగాని, 'నువు ఇటువంటి పని చేస్తున్నట్టు మాకు తెలిసింది. అది మా కెవరికీ ఇష్టంలేదు' అని స్పష్టంచేయరు. ఎవరికి ఇష్టం లేనట్లే ఉన్నప్పటికీ!

ఈమధ్య తల్లి మొహం చూడాలంటే కొత్తగా సిగ్గవుతున్నది. అంటే, తను చేస్తున్న పని, చెడ్డపనికిందే, తనుకూడా జమకట్టుకొని, అందుకు తను

పశ్చాత్తాపపడుతున్నావా అనుకున్నాడు శ్రీనివాస రావు

"పశ్చాత్తాపం ఎందుకూ? నేను చేస్తున్నదే నాకు మంచిదిగా తోస్తున్నది" అనుకున్నాడు మళ్లీ

5

"ఏంరా? నువ్వు సరిగా పనిచేయటం లేదుట?" అన్నాడు మామయ్య ఒకనాడు

"ఎవరు చెప్పారూ?" అన్నాడు తను

"ఎవరు చెప్తారేమిటి? ఆఫీసరుగారే చెప్పారు. నువ్వేమో ఒకటి రాయబోయి ఒకటి రాస్తావుట సాయంకాలం అయిదు కొడితే మరి కనపడవుట"

"ఆ ముక్క నా ముఖంముందే ఎందుకు ఏడవ లేకపోయినాడూ?" అన్నాడు తను!

"ఇది మరీ బాగుంది! పెద్దమనిషిగా ఉండక్కర్లే? అతనికి నిన్ను నొప్పగించినవాణ్ణి నేనూ!"

"అక్కర్లేకుంటే, ఉత్తరక్షణంలో మానెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను" అన్నాడు తను

"ఏం? ఉద్యోగాలు పొంచిపోతున్నాయనా మనవంటి వాళ్లకి?"

"ప్రపంచంలో ఈ ఒక్క ఉద్యోగమే ఉన్నట్టు మాట్లాడతావేమిటి మామయ్యా? రేపట్నుంచి, మానేస్తున్నానని చెప్పెయ్యి" అన్నాడు తను ఇట్లా అనటానికి తనకు ధైర్యం ఎలా వచ్చిందా అని ఆశ్చర్యపడుతూనే

"నువ్వు మానటానికి వీలులేదు నీ సంగతి నాకు బొత్తిగా తెలీదనుకుంటున్నావేమో!" అన్నాడు మామయ్య, హెచ్చరిస్తున్నట్టుగా

మామయ్యతో తను ఆపై చర్చించదలచుకోలేదు

ఆ సాయంకాలం, తను సరోజినిని కలుసుకున్నప్పుడు, తను వేసిన మొదటి ప్రశ్న "మనది సాన్నిహిత్యమా? సాహచర్యమా?"

"అంటే?" అన్నది సరోజిని

"నీకర్థం కాలేదంటే నమ్మలేకుండా ఉన్నాను సరోజినీ!" అన్నాడు తను

సరోజినీ కాస్సేపు ఆలోచించి,

"అయితే, రెండూనూ!" అన్నది.

ఆ సమాధానంతో, తన అనుమానాలన్నీ పటాపంచలయినట్టయింది శ్రీనివాసరావుకి ఇన్నాళ్ళూ, ఈ సరోజినిని కలుస్తున్నప్పటికీ తాకితే తంతుందేమో అన్నంత అనుమానం పీడిస్తూ ఉండేది తనకు ఈ అనుమానానికి కారణం కూడా సరోజిని ధోరణే కొన్నాళ్లు చంచలమైన మనసు కలదనుకొన్నాడు ఈ పిల్ల, ఎవరితోనూ కూడా కాపరం చేయలేదనుకున్నాడు ఇల్లు వదిలిపెట్టి వీధినిపడ్డ స్త్రీ అనుకున్నాడు ఎన్ని అనుకున్నా, తన మనసుమాత్రం వేధిస్తూనే ఉండేది సరోజినిని కలుసుకోకపోతే ఉండలేననిపించేది సరోజినిని చూసినప్పుడల్లా, గుండె కొట్టుకొనేది

నీటిలో మునుగుతూ తేలుతూ, చివరికి ఏదో ఒక ఆధారంగా పైకొచ్చి, మింగిన నీరంతా కక్కినవాడిలాగా ఉన్నది ఇప్పుడు శ్రీనివాసరావుకి

సరోజినికి దగ్గరగాపోయి వణుకుతున్న చేతులతో, ఆమె చేతులు పట్టుకున్నాడు తను సరోజిని అభ్యంతరం చెప్పలేదు

తన కంతకంతకూ ధైర్యం ఎక్కువవుతున్నట్టు భావించసాగాడు

"నేను చాలా తప్పుపని చేస్తున్నానేమో!" అనుకున్నాడు ఆ మాటలు తనకు తెలీకుండానే పైకివచ్చినయ్

"మీరేం చేశారు తప్పు?" అన్నది సరోజిని

శ్రీనివాసరావు సమాధానం ఇవ్వలేదు

"మనం ఇట్లా ఉండటం మీరు తప్పుగా తోస్తే, నా మానాన నేను పోతాను మీరు మరేమీ అనుకోకండి. ఇంతకు మునిగిందేముందీ?"

"నువ్విట్లా అనుకుంటున్నావా సరోజినీ?" అన్నాడు తను

"మీకు తెలీలేదంటే, ఇప్పుడు నేను నమ్మలేకుండా ఉన్నాను!" అన్నది సరోజిని నవ్వుతూ అప్పుడు తను కూడా నవ్వాడు

పదినిముషాలు గడిచినై

"నేను రేపు పట్నం పోవాలనుకుంటున్నాను" అన్నాడు తను.

"ఎందుకూ?"

"ఉద్యోగానికి!" అన్నాడు తను.

ఉద్యోగంకోసం ఎందుకు పట్నం వెళ్లాలని నిశ్చయించుకున్నదీ చెప్పాడు తను.

"నువిక్కడేం చేస్తావు?" అన్నాడు మళ్లీ

ఈ మాట అంటున్నప్పుడు, తన గుండె మరో సారి తీవ్రంగా కొట్టుకోడం ప్రారంభించింది

"చెప్పాగా!" అన్నది సరోజిని

"నాకు తోచిన ముక్క చెప్పమన్నావా?" అన్నాడు తను గుండె దడ ఎక్కువయింది

"చెప్పండి "

"నువేమీ అనుకోకపోతే—చెప్పటానికి—ఇవ్వాళ్టి కిప్పుడు సాహసిస్తున్నాను" అన్నాడు తను గుండె దడ ఇంకా ఎక్కువయింది

సరోజిని నవ్వింది

"నువు కూడా పట్నం వచ్చేయరాదూ?" అనేశాడు తను అమిత వేగంగా కొట్టుకుంటున్న గుండె, చప్పున ఆగిపోతుం దనిపించింది

సరోజిని ఆలోచిస్తున్నది

"నాతో వొచ్చేయటానికి, నీకు అభ్యంతరం లేదుగద!" అన్నాడు తను

"లేదు" అన్నది సరోజిని

రెండో కంటికి తెలీకుండా, మర్నాడు తను, సరోజినితోపాటు ఎట్లా రైలెక్కాడో తనకే తెలీలేదు!

6

సరోజినితోపాటు, శ్రీనివాసరావు పట్నం చేరుకొని నెలాళ్లయింది. ఈ నెల రోజులలోనూ ఒక బసకుదుర్చుకున్నాడు పదిహేనురోజులపాటు పట్నమంతా గాలించగా, ఒక వారపత్రికలో ఉద్యోగం కుదిరింది దాన్ని సంపాదకత్వం అనటానికి వీలు పడదు పత్రిక అచ్చయి బయటపడి, నలుగురి చేతులకూ అందటానికి ఎన్ని పనులు చేయాలో, అన్నీ దాదాపు తనే చేయాలి. పత్రికాధిపతి 'కనిపెట్టిన' ఒకానొక 'సర్వరోగ నివారిణి'కి ప్రచారం చేసుకు రావటమే ఆ పత్రిక పరమార్థం. పత్రికాధిపతి, తనకు నెలకు మొదట్లో నూరు రూపాయలు ఇస్తానన్నాడు పత్రికకున్న అయిదువేల కాపీల ప్రచారమూ పాతిక వేలకు పెరిగినప్పుడు మరో యాభై ఎక్కువ చేస్తానని మాటిచ్చాడు.

సరోజిని, తను కూడా ఏదైనా చిన్న పనిలో ప్రవేశిస్తానన్నది

"మానాం లెద్దూ" అన్నాడు తను

పూటలునుంచి ప్రస్తుతం క్యారియర్ తెప్పించుకుంటే, ఇద్దరికీ ధారాళంగా సరిపోతున్నది

ఒకనాడు తనకు, మామయ్య దగ్గర్నుంచి ఉత్తరం వచ్చింది

" నువిట్లా మా అందరి కళ్లూ కప్పి పారిపోవటం చాలా ఘోరం నువు పట్నంలో ఉన్నావనీ ఏదో పత్రికలో పనిచేస్తున్నావనీ తెలిసింది నీకు ఉద్యోగం దొరికినందుకు మేమెవ్వరమూ సంతోషించటం లేదనుకోవద్దు కాని, నువు ఎవతెనో లేవదీసుకుపోయినట్లు ఊరంతా గుప్పుమన్నది నువు చేసిన పనివల్ల మేము తలెత్తలేక పోతున్నాము ఇది నువు తెలీకుండా చేశావంటే నమ్మలేను మీ అమ్మ నీకోసం బెంగపెట్టుకున్నది నువు పట్నం పోతానన్నప్పుడు నిన్ను పంపించని తప్పు నాది ఇప్పుడు నువు చేసిన పనికి నాకేమీ కోపం లేదు వెంటనే వచ్చి పెళ్లి చేసుకుంటే సంతోషిస్తాము "

వారం రోజులు పోయినాక దీనికి సమాధానం రాశాడు తను

" నువు నా మీద ఏమైనా ఆశపెట్టుకుంటే అది విడిచిపెట్టుకోవటమే మంచిది ఇప్పట్లో నేను రాలేను వీలున్నప్పుడు మాత్రం రాకపోను బెంగ పెట్టుకోనవసరంలేదని అమ్మకు చెప్పు అమ్మకోసం డబ్బు పంపిస్తున్నాను "

ఉత్తరంతో పాటు, పాతిక రూపాయలు ఎడ్వాన్సు తీసుకొని, మనియార్డరు చేశాడు శ్రీనివాసరావు

సరోజినీ, తనూ దాదాపు భార్యభర్తలగానే చెలామణీ అయిపోతున్నారు దీనికి కొంత నిజాయితీ కల్పిద్దామనే ఆశ తనకు లేకపోలేదు అందుకే ఒకనాడు తను,

"మనం పెళ్లి చేసుకుందామా?" అన్నాడు

"మీకు పెళ్లిలో అంత నమ్మకముందా? నాకు

ఒక పెళ్లితో కలిగిన అనుభవంతో అసలు నమ్మకం లేకుండాపోయింది!" అన్నది సరోజిని.

"మనల్ని చూసి అంతా భార్యాభర్తలు అను కుంటున్నారేం!" అన్నాడు తను,

"అనుకోనీయండి మంచిదేగా! ప్రజలట్లా అనుకోవటానికేగా పెళ్లి! మన గురించి అంతా అనుకోవలసిందే అనుకొంటున్నప్పుడు, వేరే తంతు కూడా జరగాలా ఏమిటి? మీకిలా ఉండటం బాగా లేదా?"

"నాకింకా ఒక పెళ్లేనా కాలేదు మరి!" అన్నాడు తను!

"అయినా వాళ్ల అనుభవాలతో మీరు మీ దృక్పథం మార్చుకుంటారనుకున్నాను!"

"నీకు నాలో నమ్మకం లేదన్న మాట" అన్నాడు తను

"పెళ్లి చేసుకోక పోయినంత మాత్రాన ఒకరి మీద ఒకరికి నమ్మకం ఉండదా?

ఉంటుందని మనం ఎందుకు ఋజువుచేయకూ డదూ? నేను చేయదలచుకున్నాను"

శ్రీనివాసరావు, సరోజినితో అనవసరంగా వాదన పెంచుకోదలచలేదు ఇంతవరకూ తను చవి చూడని స్వర్గసుఖం ఇప్పుడు సరోజిని ఇస్తున్న దన టంలో తన కేటువంటి సందేహమూ లేదు ఈ స్వర్గసుఖాన్ని చేతులారా పాడుచేసుకోవటం మతి లేని పని! అయితే, పెళ్లి అనేది జరిగిపోయిన పక్షంలో, తన వాళ్ళకి తెలీకుండా చేస్తున్నా నను కుంటున్న 'తప్పు' కాస్తా 'ఒప్పు'గా మారి, తన బాధ కొంత తీరుతుందని మాత్రం ఆశించాడు శ్రీని వాసరావు పెళ్ళి అనవసరం లేదని సరోజిని ఖచ్చి తంగానే చెప్పినట్టు భావించిన తనకు, కొద్దిగా ఆశా భంగం కలగకపోలేదు

ఒకనాడు తను ఇంటికి వస్తూఉండగా హఠా త్తుగా బస్సులో రామచంద్రం కనిపించాడు

"ఏమోయ్! నువుకూడా చేరుకున్నావూ పట్నం! ఎక్కడేమిటి ఉద్యోగం?" అన్నాడు రామచంద్రం తన్ను చూడగానే

"నువిక్కడే ఉన్నావన్నమాట! ఏం చేసు న్నావు!" అన్నాడు తను.

రామచంద్రం తన పక్కనే ఖాళీగా ఉన్న సీటులో కూర్చున్నాడు

"ఇక్కడికొచ్చాక ఇది నాలుగో ఉద్యోగం మనకి ఈ జీవితం ఇంతే! ఒకటే మనకి స్థిరంగా ఉండేగా! ప్రస్తుతం ఒక ఇన్సూరెన్సు కంపెనీలో ఆర్గనైజర్‌గా ఉంటున్నాను బాగానే ఉంది మరో ఆరు నెలల్లో మా వాళ్లు ఢిల్లీలో బ్రాంచి పెడ్తున్నారు అక్కడికి బ్రాంచి మేనేజరుగా పంపుతామని మాట ఇచ్చారు" అన్నాడు రామ చంద్రం

"నీ పనే బాగుందిలే మీ ఇల్లెక్కడ?" అన్నాడు తను

"అడయారులో, ఇల్లు తీసుకున్నాన్లే ఒక్కగ్గా! రాకూడదా నాతో? అన్నట్టు నువెక్కడున్నావు?"

"నేను మైలాపూరులోనే వుంటున్నాను దిగు ముందు మా యింటికి రా తరువాత నీ యింటికి పోదాంలే" అన్నాడు తను

"సంసారంతో సహా వచ్చావా యేమిటి?" అన్నాడు రామచంద్రం బస్సు దిగుతూ

ఈ ప్రశ్నకు తను కొద్దిగా నవ్వాడు

"ఎందుకు నవ్వుతావు?"

"ఏం చెప్పాలో తెలీక!" అన్నాడు తను

"అంటే?"

"పెళ్లి చేసుకోబోతాంలే!"

"ఓహో! ఏదో పిట్టనుపట్టి తెచ్చావన్న మాట!" అన్నాడు రామచంద్రం తనవీపు చరుస్తూ

తనకీమాట కొద్దిపాటి కష్టంగా తోచకపోలేదు కాని, తనేమీ సమాధానం ఇవ్వలేదు మొదట్లో, తను అట్లా అనేసినందుకు మాత్రం శ్రీని వాసరావు నాలిక కొరుక్కున్నాడు తనకు తెలీకుండా కొన్ని కొన్ని పనులు చేస్తూఉండటం, కొన్ని కొన్ని మాటలు అనేస్తూ ఉండటం జరుగుతూనే ఉంది అత్మపరీక్ష చేసుకుంటే, వీటికి స్పష్టమైన కారణం కనపడదు ఇక కొన్ని సమయాల్లో ముప్పు తెచ్చిపెట్టగలవని కూడా ఆ క్షణంలో తోచదు.

ఇల్లు చేరుకోగానే, తను సరోజినికి రామచంద్రాన్ని పరిచయం చేశాడు.

సరోజిని, ఇద్దరికీ కాఫీ తెచ్చిఇచ్చింది తనూ ఒక కప్పు పుచ్చుకొని, వారితోపాటే కూర్చున్నది.

"ఇంతకీ నీ ఉద్యోగం ఏమిటో చెప్పావు కావు!" అన్నాడు రామచంద్రం.

తన ఉద్యోగం గురించీ, సెలసరీజీతం గురించీ అన్నీ చెప్పాడు తను.

"ఈ రోజులలో ఏం సరిపోతుంది?" మా కంపెనీలో చేరతావా?" అన్నాడు రామచంద్రం.

"నమస్కారం! నేనాపని చేయలేను" అన్నాడు తను నవ్వుతూ.

"పోనీ, నేను పనికొస్తావా?" అన్నది సరోజిని సరోజిని అట్లా ఆ ఘడియలో ప్రశ్నించన అడిగేస్తుందని తను ఊహించలేదు.

"మీరా! మీరా! " అన్నాడు రామచంద్రం అతను అట్లా ఆశ్చర్యపడుతున్నప్పుడు, సరోజిని కళ్లలోకి చూస్తూఉండటం తను గమనించాడు.

"నాకు ఉద్యోగమంటూ చెయ్యాలని ఉంది చాలాకాలంనుంచీ ఇంట్లో ఇట్లా గడపటం కష్టం " అన్నది సరోజిని.

"మీరు కోరితే, ఉద్యోగం ఇవ్వనివాళ్లెవరుంటారూ? ఆలోచిస్తాను" అన్నాడు రామచంద్రం.

"నేను డిగ్రీలూ గిగ్రీలూ పాసుకాలేదు సుమండీ!" అన్నది సరోజిని నవ్వుతూ.

"నేను పాసయ్యానా యేమిటి! డిగ్రీలు పాసుకా నవసరం లేకుండా దొరికే ఉద్యోగాలు కూడా లక్ష ఉన్నాయి!" అన్నాడు రామచంద్రం.

సరోజిని తనకేసి చూసింది 'ఆయన నాకు ఉద్యోగం ఇస్తే, నేను చేయటం, మీకు ఇష్టమే అనుకుంటాను!' అన్నట్టుగా. ఆ మాట తనకు అర్థమయింది కాని, సరోజిని ఉద్యోగం చేయటం తనకు ఇష్టం లేదని ఎట్లా చెప్పాలో తెలీలేదు.

ఆ రాత్రి పడుకోబోయేముందు, శ్రీనివాసరావు ఆత్మపరీక్ష మళ్ళీ ప్రారంభమైంది. సరోజిని ఉద్యోగం చేయటం తనకు ఎందుకు ఇష్టం లేదు? ఆలోచించినకొద్దీ, ఇందులో తన స్వార్థం కొంత కనిపిస్తున్న మాట నిజం కాని తనలో ఉన్న ఈ స్వార్థం, మగవాడన్నవాడికి, ఎవడికైనా కొద్దో గొప్పో ఉండకపోదు ఆ స్వార్థం ఒక్కొక్కరిలో ఒక్కొక్క విధంగా ఉంటుంది సరోజినిని పెళ్ళి చేసుకొని, తన సొంతం చేసుకోవాలన్న స్వార్థమే, సరోజిని ఉద్యోగం చేయటానికి ఒప్పుకోలేదు.

తన అభిప్రాయాలకు సరోజిని ఎదురుతిరుగుతున్నట్టు కనిపించసాగింది మొన్న మొన్న కలసిన ఈ పాత్రుకి, ఇంత త్వరలోనే అన్ని సంకులా!

సరోజిని, తన పోషణలోనే ఉండాలన్న భావంకన్నా, సరోజిని, కేవలం తనదే అయిపోవాలన్న భావం ఎక్కువగా ఉన్న తనకు, సరోజిని, అప్పుడే దూరమవుతున్న చిహ్నాలు పొడగట్టసాగినై.

ఎంతమంది భార్యలు ఉద్యోగాలు చేయటం లేదూ? వాళ్ళంతా హాయిగా బతకటం లేదూ? పోతే, సరోజిని, కనీసం తన భార్యకన్నా కాదు. ఉద్యోగం చేస్తున్నప్పటికీ తనకు దూరమైపోదనుకోటానికి, ఇప్పుడు, నీ ఉద్యోగప్రయత్నం మానెయ్యి అనటానికి భార్యమీద ఉండే అధికారం తనకు సరోజినిమీద లేదు భార్యకాదు గనక!

అసలు, ఇంతకీ, తనదే బుద్ధిపొరపాటేమో! ఆ రామచంద్రంగాణ్ణి, ఇంటికి తీసుకురావటం, ఇంత కొచ్చింది వాడు వచ్చినట్టే వచ్చి, మెల్లగా ఫుల్ల పెట్టిపోయినాడు వాడి సంగతి తనకేం తెలీదు గనక?

7

శ్రీనివాసరావు భావించినట్టే, ఆ రాత్రి తనకూ సరోజినికీ కొంత ఘర్షణ జరిగింది.

"అయితే, నువ్వు ఉద్యోగం చేయాలనే సంకల్పించావన్నమాట!" అన్నాడు తను.

"అందుకు మీరు ఇష్టపడితే నా కెంత ఆనందంగా ఉంటుంది!" అన్నది సరోజిని.

"నా కొచ్చేదాంతో, మనం కేవలం మున్ని బతుకు బతకటం లేదుగా? నువ్వు కూడా సంపాదన ప్రారంభించవలసినంత అవసరం లేదని నా కొత్త్వర్థం" అన్నాడు తను.

"శాస్త్రో కూస్త్రో చదువుకున్నావు గనక ఇంట్లో ఎట్లా గడపగలవు చెప్పండి! తలవొంపులకు గురి అయ్యే ఉద్యోగం కాదుగా! ఇంతకన్నా ఎక్కువ రాబడివుంటే కాదంటావూ మరి!"

"రామచంద్రం సంగతి నీకు తెలీక అట్లా మాట్లాడుతున్నావు సరోజినీ! వాడు ఎంతకైనా తగిన వాడు!" అనేశాడు తను మళ్లా! తనలో గూడుకట్టు కొన్న స్వార్థం తనకు తెలీకుండా, తనచేత ఇటు వంటి మాటలు అనిపిస్తున్న విషయం శ్రీనివాసరావుకి చాలా కాలానికిగాని తెలిసిరాలేదు

"పోనీ మీరు ఇంకెక్కడైనా, నాకోసం ప్రయత్నించి పెట్టండి కాదన్నానా?" అన్నది సరోజిని

"నా కిష్టంలేదు సరోజినీ!" అన్నాడు తను

"మనం ఈ విషయంలోకూడా ఒక అభి ప్రాయానికి రాలేకపోతున్నందుకు, నాకు విచా రంగా ఉంది చెప్పొద్దూ! పెళ్ళివిషయంలోకూడా మన అభిప్రాయాలు వేరైనై పెళ్ళి అనే ఒక విన మైన ముడిలేకుండా బతకలేమా అనే నా పట్టుదల. స్వతంత్రంగా గణించుకోలేమా అనే నా విశ్వాసం నా విశ్వాసాలమీద మీకు గౌరవం లేకపోవచ్చు ఆడదానికి ఇటువంటి అభిప్రాయాలు కలగడం మీకు వింతగా తోస్తున్నదనుకుంటాను నేనేం చేసేది!"

"అబ్బే! నీవంటిదానికి కలగవలసిన అభి ప్రాయాలే కలుగుతున్నాయిలే, ఆశ్చర్యం దేనికి?" అన్నాడు తను ఊరుకోకుండా

శ్రీనివాసరావు తను ఊహించి, ఆమోదించిన స్వతంత్రానికీ, సరోజిని స్వతంత్రానికీ ఎక్కడా సంబంధంలేదు. తను అనుకున్న స్వతంత్రానికి పరి మితులూ సరిహద్దులూ కనిపిస్తున్నాయి సరోజినిది సరిహద్దులులేని స్వాతంత్ర్య దృక్పథం అని తన కిప్పుడు తెలుస్తున్నది

ఆ రాత్రికి, వారి సంభాషణ ఆపై సాగలేదు శ్రీనివాసరావు మాత్రం, 'నేనేం చేయగలను? నే నెందుకు పనికొస్తాను?' అనే తన మామూలు ప్రశ్న లకు సమాధానాలు వెతుక్కొంటూ నిద్రపోయినాడు

ఒక వారంరోజులు, ఉభయులూ, ఏమీ జరగ నట్టే ఎట్లా ప్రవర్తించారో, తలుచుకుంటే, ఇప్పుడు తనకే ఆశ్చర్యం వేస్తున్నది

ఈ మధ్యలో మామయ్య మళ్ళీ ఉత్తరం రాశాడు. "ఈ ఉత్తరం అందినవెంటనే నువ్వు రాకుంటే, నేనే బయల్దేరి వస్తున్నాను, నీ తల్లిని ఎందుకింత దుఃఖ పెడ్తావు చెప్పు?"

శ్రీనివాసరావుకి, పెద్ద ద్రోహం చేస్తున్నట్టు తోచసాగింది సరోజినితో లేచివచ్చి, తను దాదాపు కాపరం వెలిగించటం గొప్ప నేరంగా తోచింది అప్పుడే కొన్ని నెలలయింది తను ఈ కాపరంలో పడి!

ఆ వేళ పత్రికలన్నీ పోస్టుచేయవలసిన రోజు కావటంవల్ల, శ్రీనివాసరావు కొంచెం ఆలస్యంగా ఇల్లు చేరుకున్నాడు దానికితోడు తలనొప్పి కూడా పట్టుకున్నది

ఇల్లు చేరుకునేసరికి, ఇంటి తలుపు తాళంవేసి ఉంది

సరోజిని, ఇట్లా, తనకు తెలీకుండా ఎన్నడూ ఇంతవరకూ, బయటకు వెళ్లలేదు

ఇవేళ సరోజిని చేసిన ఈ పని తన గుండెలో పెద్ద గాయం చేసింది

ఎక్కడికి వెళ్ళివుంటుంది? ఆ రామచంద్రం గాడు వచ్చి తీసుకుపోలేదు కద!

తను ఊహించినంతా అయింది చేసేదిలేక, తను వీధిలో ఎదురుచూస్తూ నిలబడ్డాడు ఇంకో పది నిమిషాలకే సరోజిని వచ్చింది

"వెధవది బస్సు సరిగా దొరకలేదు ఆడ యూరు వెళ్లివచ్చేను." అన్నది సరోజిని తాళంతీస్తూ,

"రామచంద్రం దగ్గిరికా?" అన్నాడు తను పొంగివస్తున్న కోపం బలవంతాన అణుచుకుంటూ.

"అయినే సాయంకాలం వచ్చి, నాకు ఉద్యోగం దొరికిందన్నారు. ఆర్డరుమీద సంతకం చేయటానికి, కంపెనీకి రమ్మన్నారు. ఇంతలో పోయిందేముందని వెళ్లాను. అక్కడనుంచి, వాళ్లిం టికి వెళ్ళాం" అన్నది సరోజిని ఏ మాత్రమూ తడు ముకోకుండా.

"ఏమిటూ ఉద్యోగం?" అన్నాడు తను ఇంకా కోపంతోనే.

"ఆ ఉద్యోగానికి, ఒక పేరంటూ లేదు ఉత్తరాలు రాయడం, మొదలైన చిన్న పనులన్నీ చేయాలి అంతే. నూరు రూపాయ లిస్తారు." అన్నది సరోజిని గదిలోకి పోతూ

ఆమె వెంట తనూ గదిలోకి వెళ్లాడు

"మీకు చాలా కోపం వచ్చినట్లుంది ఇంతలో ఏం ప్రమాదం జరిగిందనీ?" అన్నది సరోజిని, తన వేపు తిరిగి

"ఉద్యోగంలో, నీ యిష్టం ప్రకారం చేరావు నువు స్వతంత్రురాలివి నిన్ను నేనేమనగలను! ఏమనటానికి నాకు హక్కు లేదు నీలో నేను మాశానను కున్న స్వతంత్రం, ఈ విధంగా పరిణమిస్తుందని మాత్రం, నే ననుకోలేదు ఉన్నమాట చెప్తాను" అన్నాడు తను కొంత కసితీర్చుకుంటూ

"మీ రట్లా భావిస్తే, నేను మాత్రం ఏం చెప్పేది? ఈమాత్రం దానికి, ఆయన నన్ను ఎత్తుకు పోవటం లేదుకద!" అన్నది సరోజిని

"దానికే ఇది నాంది" అన్నాడు తను తనకు తెలీకుండా చప్పున

8

రామచంద్రం పూర్తిగా తన్ను మోసం చేశాడనాలి వాడు సరోజినిని కాస్తా తన్నుకుపోవాలనే చూస్తున్నాడన్నది స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉన్నది. ఉద్యోగ మిప్పించినట్టు ముఖ్యపెట్టినవాడు ఇంకా ఏదన్నా చేయగలడు కాని, తనేం చేయాలి? ఎందుకు పనికొస్తున్నట్టు? సరోజినిని తను ఇంత గాఢంగా ప్రేమిస్తున్న విషయం సరోజినికి తెలీదా? ఆమె, తన్ను ఇన్నాళ్లూ ప్రేమించడం లేదా? బతుకు తెరువు చూసుకోటానికి సాగించిన నటనేనా?

ఈ క్షణంలో, రామచంద్రంతో పోట్లాడగలిగే శక్తి తన కున్నదా? ఒక ఆడదానికోసం ఇద్దరు మిత్రులాడుకోవటం ఎంత నీచం? తన జీవితంలో ఈ ఘట్టం ఏదో ఒక మామూలు సినిమా కథలాగా పరిణమించటం ఎంత దురదృష్టం!

ఇక, సరోజిని, తనకు తీరికగా ఉన్నప్పుడల్లా కనిపించకపోవచ్చు. ఈ ఆలోచన కూడా స్వార్థంగానే ఉంది. సరోజినికి మట్టుకు స్వార్థం లేదనా! స్వార్థరహితంగా ఎవడు మాత్రం ఏపనిచేస్తాడు? స్వార్థరహితంగా ఉండాలనుకోవటం కూడా ఎవరో అన్నట్టు, స్వార్థమే కాకుంటే మరేమిటి?

కొలరోజులు గడిచినై రోజులన్నీ మామూలుగానే గడుస్తున్నాయి అయితే, తనకుమట్టుకు, ఈ కొలరోజులూ చాలా దుర్దినాలుగానే తోచినై.

మామయ్య ఉత్తరానికి, తను ఏ సమాధానమూ ఇంతవరకూ ఇయ్యలేదు, మామయ్య ఎప్పుడు వచ్చి పడ్తాడో అనే బెంగ ఒకటి తనకు పట్టుకుంది

సరోజిని రోజూ 'ఆఫీసు'కి వెడుతున్నది ఒక్కొక్కరోజు ఆలస్యమయితే, రామచంద్రమే దిగబెడతాడు ఇది చూస్తూ ఊరుకోవటం తప్ప, తను చేయగలిగే దేదీ కనిపించటం లేదు—రామచంద్రం పలకరిస్తే, తను పలకటంతప్ప!

ఒక్కొక్కనాడు సినిమా రాత్రి ఆట చూసి వచ్చేది సరోజిని—రామచంద్రంతోపాటు తనకిది మరీ కంటకంగా తోచేది సరోజిని పెళ్లి ఎందుకు అక్కర్లేదన్నదో, తన కిప్పుడు పూర్తిగా అర్థమవుతున్నట్టున్నది

దినదినానికీ ఎక్కువవుతున్న ఈ మనోవ్యథతో, ఇటువంటి జీవితం ఎన్నాళ్లు గడపటం? తన కొక ఇల్లూ, సంసారం ఉండాలనే కోరిక ఎంత దెబ్బతిన్నదో ఇప్పుడు తెలుస్తున్నది సరోజినిని సుద్దిగా లేవదీసుకువచ్చిన ఫలితం అనుభవిస్తున్నట్టు తోచసాగింది

సరోజినిలో కూడా కలిగిన మార్పు తను కనిపెట్టకపోలేదు ఆమె ఇప్పుడు మునపట్లో మాట్లాడటం లేదు, ఏదన్నా మాట్లాడితే, తన ఆఫీసు వ్యవహారాలు చెప్తుంది రామచంద్రం గొప్ప హృదయంగలవాడంటుంది మొదట్లో తనకూడా అట్లా అనే ఉచ్చేవింది!

సరోజినిని అర్థం చేసుకోవటంలో గొప్ప పొరపాటు పడ్డట్టనిపించింది అసలు సరోజిని మనస్తత్వం ఏమిటో తనకు సరిగా అంతుపట్టలేదు తన్ను భర్త విడిచిపెట్టాడని చెప్పినప్పుడు, ఆ విషయం ఆనాడు తను పూర్తిగా విశ్వసించటంలోనే పప్పులో కాలు వేశాననుకున్నాడు. భర్తను విడిచిపెట్టి, తన్ను మరిగినట్టే, ఇప్పుడు తన్ను విడిచి, రామచంద్రంగాణ్ణి

మరగబోతున్నది. ఈ సరోజిని ఏ పురుషునితోనూ స్థిరంగా కాపురం చేయలేదన్నమాట. ఏ ఇంగ్లండులోనో, అమెరికాలోనో పుట్టవలసింది, తప్పిజారి ఈ దేశంలో పడింది! సరోజిని మొట్టమొదట తన్ను కలుసుకొన్నప్పుడు సరోజినిలో ఈ గుణం తను చూడలేకపోవటం, తన అజ్ఞానం, అనుభవశూన్యత, కాకుంటే మరేమిటి?

అసలు, తనూ సరోజినీ ప్రేమించుకొంటున్నట్టూ లేవట్టా?

ప్రేమేమిటి ప్రేమ! అసలు ఎక్కడుందీ ప్రేమ? అంతా మట్టిగడ్డ! తనకూ సరోజినికీ మధ్య ఉంటున్నది ప్రేమ అనుకోడానికి వీలులేదు. తనూహించిన ప్రేమ అనేక విశ్వాసాలతోనూ, త్యాగాలతోనూ కూడుకున్నది

ఇక్కడికి 'ఎప్పెండయి'కి స్వస్తి చెప్పి, శలవు మీద చక్కగా ఇంటికి పోయి ఆ అరుంధతి నే పెళ్ళి చేసుకుంటే మంచిదిగా తోచింది శ్రీనివాసరావుకి.

ఏదో ఒకనాటి పొరపాటువల్ల తన కాలు జారిందని ఒప్పుకొని, ఈ బురదలోంచి, ఇప్పటికేనా కాలు తీసి కడుక్కోవటం బుద్ధిమంతుని లక్షణం!

"నే నొకసారి ఊరికి పోయివస్తాను" అన్నాడు తను

"అమ్మను తీసుకొస్తారా?" అన్నది సరోజని

"ఎందుకూ? ఎక్కడుంటుంది తెస్తే?"

"ఏం? మనతోపాటు ఉండదూ?"

"బాగా చెప్పావు! మా అమ్మ మన వ్యవహారం వింటే, ఉరిపోసేసుకుంటుంది!" అన్నాడు తను కొంత ఎత్తిపొడుపుగా

"ఏం! మనం మామూలు భార్యాభర్తలల్లే ఉంటున్నామన్న నమ్మకం మీకు లేదా? నా కా నమ్మకముంది చిల్లరమల్లర అభిప్రాయభేదాలు ఎంతవాళ్లకన్నా వస్తాయి వాటినే మనసులో పెట్టుకొని, తోచినకాటికి నిర్ణయాలు చేసుకుంటూ ఉంటారా?"

మాటలలో ఎంత నేర్పు! ఈ నేర్పరితనానికే తను ఇదివరకు ముగ్ధపడిపోయి దాసుడైనాడు కద! మళ్ళీనా! తను పనికొచ్చే దట్లానో ఋజువు చేసుకోవలసిన సమయం వచ్చిందనుకున్నాడు తను.

"ఉహూఁ! మనం - మర్యాదకేనా, మామూలు భార్యాభర్తలల్లే ఉంటున్నాం. సందేహ మేమిటి? మామూలు భర్తలు అంతా కూడా తమ భార్యల్ని ఇతరులతో సినీమాలకు వెళ్లనిస్తారు ఇష్టం వచ్చిన ఉద్యోగాలు చేసుకోనిస్తారు ఒక్కొక్క రాత్రి భార్యలు ఇంటికి రాకున్నా దిగులుపడరు" అన్నాడు తను గుండెలో మంటంతా వెళ్ళగక్కుతూ

"నామీద మీకు ఉన్నట్టుండి ఇంత అనుమానం ఎందుకు పుట్టిందో అర్థం కావటం లేదు అసలు మొగాడి బుద్ధే ఇంతే నేమో!"

"ఆడదాని బుద్ధికన్నా నా?"

"కనీసం నావంటి ఆడది, తనకు న్యాయమైనదని తోచింది చేస్తుంది"

"నిజమే ఆ చేస్తున్న పనివల్ల, తనతో సంబంధంగలవారికి ఏం నష్టం వస్తుందనిగానీ, ఏ బాధ కలుగుతుందనిగానీ కూడా నీ వంటిది ఆలోచించదు"

"మానండి! మన వాదనకి అంతంటూ ఉండదు మీరు మిమ్మల్ని, నే నేమో నన్ను సమర్థించుకోటానికే ప్రయత్నిస్తాం ఎవరి విశ్వాసాలు వాళ్ళవి నేను మిమ్మల్ని ఏవిధంగానూ అన్యాయం చేయలేదని నా అంతఃకరణే చెప్తున్నది అసలు నేను ఎవరికళ్లా కప్పే స్వభావం కలదాన్ని కాను! నా మీద మీకున్న అనుమానాలకి ఆధారం లేదు కూడాను ఈమాట నేను చెప్తే మీరు నమ్మకపోవచ్చును నమ్మించటానికి నేను ఎక్కువ శ్రమకూడా పడను అటువంటి పనిలో నాకు విశ్వాసం లేదు మిమ్మల్ని నమ్మి నేను మీతో ఎట్లా ఉండగలుగుతున్నానో, అదేవిధంగా నన్ను మీరునమ్మి, నాతో ఉండగలరనే విశ్వసించాను ఈ విశ్వాసంలో అర్థంలేదని మాత్రం ఋజువుచేయకండి" అన్నది సరోజని

మళ్లా ఎంత పసందైనమాటలు! ఎక్కడో నేర్చుకున్నట్టే మాట్లాడి ఇట్లే బంధించటానికి ప్రయత్నిస్తుంది సరోజిని! ఒకసారి మోసపోయి, ఇంతవరకు వచ్చింది!

సరిగ్గా ఆ వేళ రాత్రే సరోజని రామచంద్రంతో కలిసి, రాత్రిఆటసినీమా చూసి వొంటిగంటకో

ఇల్లు చేరింది. సినీమాకుంచి వస్తున్నానని చెప్పింది గాని, సినీమాకే పోయిందో, రామచంద్రం ఇంటి నుంచే వస్తున్నదో పరమాత్ముడనేవాడు ఉంటే, వాడికే తెలియాలి. ఈ వ్యవహారం ఇంక తను భరించ రానిది. ఎంత త్వరగా పోయి పెళ్ళిచేసుకొనివచ్చి వేరే యిల్లు చూసుకుంటే అంత మంచిది. ఇక ఈ సరోజిని తనదేగానూ కాదు. తనకు భార్యగా ఒక స్త్రీ ఉండవలసిన అవసరం ఎంతేనా ఉన్నట్టు తోస్తున్నది. అయిందలే తనకు రాసిపెట్టి ఉంది. అదెలా తప్పుతుంది?

మర్నాడు శ్రీనివాసరావు ఊరికి బయల్దేరే ముందు తను వస్తున్నట్టు మామయ్యకు టెలిగ్రాం ఇచ్చాడు.

9

దాదాపు ఏడాదిపాటు పట్నంలో గడిపి వచ్చాక, మళ్ళీ తల్లిని చూడగానే శ్రీనివాసరావు కళ్ళు చెమ్మగిల్లినై.

తను చాలా కాలానికి తల్లిని, చూడగలిగానని కాదు. తల్లి కళ్లుకప్పి, ఘోరమైన అపచారం చేశాననే పశ్చాత్తాపంవల్లనే తన కళ్ళు చెమ్మగిల్లినట్టు తెలుసుకున్నాడు.

స్టేషనులో అడుగు పెడ్తూనే, అందరికళ్లూ తన మీదనే ఉన్నట్టు అనుమానం వేసింది. అంతా తన్ను వింతగా మృగాన్ని చూస్తున్నట్టు చూస్తున్నా రనిపించింది. శరీరంమీద తేళ్ళూ, జెర్రులూ పాకుతున్నట్టనిపించింది.

తన్ను చాలా సహజంగా చూసింది ఒక్క మామయ్యే! ఎంతకేనా కూతుర్నికన్న మామయ్య!

"ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నువిట్లా తిరిగివస్తావని నాకు తెలిసినదే! ఎన్నాళ్లు శెలవు పెట్టావు?" అన్నాడు మామయ్య! ఆ మాటలకు తనకెంతో సిగ్గ వేసింది!

"ఆట్టే లేదు. వారం రోజులే, మళ్లీ వెంటనే వెళ్ళకుంటే, పత్రిక దెబ్బతింటుంది" అన్నాడు తను. అసలు పెళ్ళి సన్నాహాలు ఆ యింట్లో, కొంత కాలంబట్టి జరుగుతున్నట్టుగానే ఉంది! తను రావటమే తడవుగా చేశారు!!

అరుంధతి తన్ను తప్పుకు తిరుగుతున్నది. ఇటీవల ఆ పిల్ల వొళ్లు చేసింది! ఇదివరకు కనిపించని అందం ఇప్పుడు ఆ పిల్లలో తనకు కనిపిస్తున్నది! తనంటే అరుంధతి అసహ్యపడుతున్నదా? లేక పెళ్లి సిగ్గా! కనీసం, అరుంధతైనా తన్ను ప్రేమించ గలదా? తను ఆపని చేయగలడా?

ఈ ఆలోచనలతోనే, ఆనాటి సాయంకాలం, తన ఏకాంత ప్రదేశానికి వెళ్ళాడు శ్రీనివాసరావు.

రెండు బండలమధ్య, చిన్న రాతిమీద కూర్చొని, 'నే నెందుకు పనికొస్తాను?' అనుకున్నాడు.

ఈ పెళ్ళి చేసుకొని, సరోజిని భరతంపట్టాలి. సరోజిని గుండెలో మంటలు రేకెత్తించాలి. అప్పటికిగాని తనకు శాంతి అంటూ ఉండదు.

పెళ్లి సవ్యంగానే జరిగిపోయింది.

ఆ మర్నాడే తను బయల్దేరాలి. కాని వెంటనే వెళ్ళటానికి కొన్ని ఆటంకాలు ఏర్పడినై. ఇంకొక వారం రోజులు శెలవు పొడిగించవలసివచ్చింది. పత్రికాధిపతికి పెద్ద ఉత్తరం రాశాడు శ్రీనివాసరావు — ఈ వారం గడిచాక, తప్పక వస్తున్నానని.

రెండు రోజులు గడిచాక, హటాత్తుగా తనకు, సరోజిని రాసిన ఉత్తరం అందింది. ఇటువంటి దెన్నడూ జరగదనుకొన్న తనకు, ఈ ఉత్తరం మళ్ళీ మనోవ్యథ తెచ్చిపెట్టింది.

సరోజిని, చాలా టూకీగా రాసింది.

"మీ రెప్పు డొస్తున్నారు? ఇన్ని రోజులు ఎందు కుండిపోయినారు? మీకోసం ఎదురుచూస్తున్నాను. నాదే పొరపాటేమో! మీ రొచ్చినవెంటనే పెళ్లి" ఆతర్వాత మరి చదవలేకపోయినాడు తను.

తనలో కూడా కొంత పొరపా టున్నట్టు తోచింది. సరోజిని రాసిన ఆ ముక్కలు తన్ను తీవ్రంగా బాధపెట్టసాగాయి. సరోజిని అటువంటి నిర్ణయానికి రాగలదని కూడా తను ఊహించలేకపోయినాడు. తన్ను ఎంత నమ్ముకొని ఉండకపోతే సరోజిని అట్లా రాస్తుంది! సరోజినిని ఎంత ద్వేషించాడు! తన అనుమానం అంతా అబద్ధమేనా?

ఈ పెళ్లి చేసుకోవటంలో, మళ్ళీ పెద్ద పొర

పాటయిపోయింది ఇప్పు డీ 'భార్య'ను ఏం చేయటం? ఎటా తీసుకువెళ్లటం? ఏం చేయాలి? ఏం చేయగలను? ఎందుకు పనికొస్తాను? తన్ను వెంటాడే ప్రశ్నలు మళ్ళీ ప్రత్యక్షం!

ఇప్పుడు సరోజినికి సమాధానం రాయవలసిన బాధ్యత ఒకటి ఉంది ఏమని సమాధానం రాయటం? ఉన్నదున్నట్టు రాసేస్తే?

పెళ్లి మూడో నాటి రాత్రి, అరుంధతిని గదిలో కలుసుకొన్నప్పుడు, శ్రీనివాసరావు,

"అరుంధతీ! నువ్వు నన్ను క్షమించవలసి ఉంటుంది!" అన్నాడు

అరుంధతి బిత్తరపోయింది!

భార్యను పక్కన కూర్చోపెట్టుకొని, తను చేసిన పొరపాటేమిటో పూసగుచ్చినట్టు చెప్పేశాడు శ్రీనివాసరావు.

"నన్నేం చేయమంటావు చెప్పు! నా ప్రారబ్ధం నీ జీవితంలో నీకు సుఖం లేకుండా చేస్తున్నాను మాస్తూమాస్తూ" అన్నాడు

"మీ రెక్కడుంటే అక్కడే నేనూనూ మీతోపాటే తీసుకొనిపొండి" అన్నది అరుంధతి

పతివ్రతల కథలు బొత్తిగా అబద్ధాలు కావని పించింది తనకు

మర్నాడు శ్రీనివాసరావు సరోజినికి ఉత్తరం రాశాడు

"సరోజినీ! నువ్వు నన్ను క్షమిస్తావనే నమ్మకంతో నీ కీ సంగతి చెప్పటానికి సాహసించాను నీ ఉత్తరం అందింది నిన్ను అనవసరంగా అనుమానించిన పాపం నన్ను చుట్టుకుంటుందికే ఆ పాప ఫలం అనుభవించవలసింది నేనే నీమీద అనుమానంతో ఆ బాధ భరించలేక నేను పెళ్లిచేసుకున్నాను అందుకే వొచ్చాను కూడాను నువ్వు క్షమించి మా ఇద్దర్నీ స్వీకరించగలవనే నమ్మకంతోనే, మరో నాలుగురోజులలో వస్తున్నాం. అమ్మ కొన్నాళ్లిక్కడే ఉంటుంది"

10

శ్రీనివాసరావు భార్యాసమేతుడై పట్నం చేరుకునేసరికి ఇంటి తలుపులు తాళాలు వేసి ఉన్నై.

కారణం ఊహించుకునేలోపుగానే పక్కింటి వాళ్ళు తాళం చెవి తెచ్చి ఇచ్చారు.

"అమ్మగారు ఏదో ఊరికిపోయినారండి" అని సమాధానం కూడా వచ్చింది.

సరోజిని, ఏ ఊరికి వెళ్ళిఉంటుంది అనుకుంటూనే తాళంతీసి లోనికి ప్రవేశించాడు శ్రీనివాసరావు అరుంధతి కూడా లోనికి వెళ్లింది బండీ వాడు సామాను తెచ్చి పడేశాడు

ఎదురుగా గదిలో మంచంమీద కనిపిస్తూనే ఒక కవరు ఉంది అది సరోజిని రాసిపెట్టిన ఉత్తరం

వణుకుతున్న వేళ్ళతో ఆ ఉత్తరంతీసి శ్రీనివాస రావు చదువుతున్నాడు

"శ్రీనివాసరావుగారు! మిమ్మల్ని ఇట్లానే పేరుపెట్టి పిలవాలనిపిస్తున్నది మీ రింత ద్రోహానికి తలపడతా రనుకోలేదంటే నమ్మండి మీ ఉత్తరం అందకముందే మీ పత్రికా ఆఫీసులో కనుక్కుంటే చెప్పారు మీ పెళ్ళి శుభలేఖ చూశాను అక్కడ నాకూ కూడా ఒక శుభలేఖ పంపటానికి మీకు ముఖం ఎట్లా చెల్లుతుంది మరి? నేను తెలిసి, మీకు ఎటువంటి అన్యాయమూ చేయలేదు అందుకు నా అంతఃకరణే సాక్షి అని రెండో సారి చెప్తున్నాను నాకూ రామచంద్రం గారికీ ఏదో సంబంధం ఉన్నట్టు మీరు ఊహించి, పాపం చాలా బాధపడ్డారు మిమ్మల్ని నేను నమ్మించలేక పోయినాను కసి తీర్చుకోడానికి వెళ్ళి, నాతో చెప్పకుండా పెళ్ళిచేసుకున్నారు ఇక మీకూ నాకూ పొసగదనే మాటేగా!

"మీరు వెళ్ళిపోయాక మీకోసం నేనెంత బాధపడ్డానో, ఆ బాధలోనే, నా విశ్వాసాలను కూడా లక్ష్యంచేయక, మనం పెళ్లిచేసుకుందామని, ఎట్లా రాశానో, తలుచుకుంటే నాకే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది! పైగా మీరు క్షమించమన్నారు! నే నిటువంటివి క్షమించలేను! కొన్నాళ్లపాటు, ఒక 'గొప్ప కథకుడి' స్నేహం, సాహచర్యం, పొంద గలిగానని నా జీవితాంతం జ్ఞాపకం ఉంచుకుంటాను లెండి.

"రామచంద్రంగార్ని మీరు అంత అనుమా

నించవలసిన కాలం పోయింది. మీమీద నాకు ఉండిన నమ్మకంతో, ఆ శోకపాట్ల ఆయన గుండె గాయపరిచాను కూడాను ఆయనకు హఠాత్తుగా ఢిల్లీ బదిలీ అయింది నన్ను తనకు పర్సనల్ అసిస్టెంటుగా రమ్మన్నారు మూడువందలిస్తారట ఇక ఇక్కడ నాకేముంది? వారివెంట పోతున్నాను.

"భాగ్యమైనంత త్వరలో నన్ను మరిచిపోతే, మీరు ముందుకొస్తారు ఇక నా కథకూడా పూర్తి అయినట్టే! మీరు కథకులు గనక, మీ పత్రికలో చక్కని 'సీరియల్' రాయండి, నాకో కాపీ పంపుతూ ఉండండి. ఇదే నా కోరిక

"మీ భార్య అరుంధతికి నా దీవనలు చెప్పండి ఇట్లు—సరోజిని—"

శ్రీనివాసరావు కాళ్లు తేలిపోవటం ప్రారంభించినై

అతడు మంచంమీద, ఉన్నపళంగా కూలబడ్డాడు

"ఏమండీ! ఏం జరిగింది?" అన్నది అరుంధతి ఏదీ అర్థంకాక

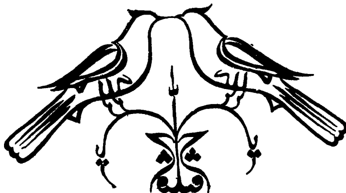
"అరుంధతీ!" అన్నాడు తను ఆమెను దగ్గరగా తీసుకొని

శ్రీనివాసరావు కళ్లలో, నీళ్లు ఎందుకు తిరుగుతున్నాయో అర్థంకాని అరుంధతి - తన పైట కొంగుతో, అతని కళ్లు తుడిచింది

కాసేపు పోయాక,

"అరుంధతీ! నిన్ను అన్యాయం చేశానా?" అన్నాడు శ్రీనివాసరావు

ఈ ప్రశ్న తన ఆత్మపరీక్షలోంచి వచ్చినదే అని మాత్రం, ఆ క్షణంలో శ్రీనివాసరావుకి తట్టలేదు

కృష్ణమాచార్య వచనములు*

శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య

క్రీస్తుశకం పదునేడవ శతాబ్ది అంతిమభాగంలో తిరుపతి సమీప ప్రాంతాలలో ఒక పెద్ద విప్లవం జరిగింది. దుండగీండ్రైన మహమ్మదీయులు కొందరు చెలరేగి ఆ ప్రాంతాల్లో అనేక అత్యాచారాలు చేశారు. గ్రామాలు దోచుకున్నారు. దేవాలయాలు పడగొట్టారు. దారి దోపిడీలు సాగించారు. ఇంకా ఎన్నో ఎన్నో చేశారు. అప్పుడు తన చుట్టుపట్టుల్లో వుండే ప్రజకి సంరక్షణం యివ్వక తన కేమీ కాబట్టనట్టుగా రాయిబొమ్మల్లే కదలకుండా మెదలకుండా వుండే శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిని ఆ ప్రాంతాల్లో ఆ విప్లవకాలంలో వుండిన ఒక అజ్ఞాత కవి కడుపుమండి కోపం పట్టలేక బాగా ఘాటుగానే దుయ్యబట్టుతూ ఒక్క శతకం రాశాడు. దానికి † 'శత్రుసంహార శతకం' అని పేరు. అందులోనిది యీ పద్యం చూడండి—

"శకటకేంద్రు కూతురి కౌగిటిలో చిక్కి
    జెల్లబిల్ల స్వామి చేతగాదు
కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనంబుల జొక్కి
    సింహాద్రి యప్పయ చేతగాదు
కవ్యంపుగొంప సంపూర్ణజోద్దతి దక్కి
    శ్రీ కూర్మనాథుని చేతగాదు
సాంఖ్యతొండని తాలజడి కెంతియును గ్రుక్కి
    కెన్నమల్లేశుని చేతగాదు
పవన జవన నిరాఘాట యవనఘోట
హరణ జయధాటి మీ చేత నాకు నేటి
పోదు ఒకసన్న జాగు మేలా పరాకు
శత్రు సంహార! వేంకటాచల విహార!

ఈ పద్యంలో కృష్ణమాచార్యులనే ఒక భక్తుడు సంకీర్తనలు పాడి సింహాద్రి నరసింహస్వామిని చొక్కింపజేసేవాడనే విషయం ఒకటి పేర్కొనబడింది.

ఇంతకి యింకా పూర్వంలో పదునాలవ శతాబ్దివాడైన తాళ్ళపాక చిన్నన్నకూడా యీ కృష్ణమాచార్యులను రెండు మూడు స్థలాల్లో పేర్కొన్నాడు. తాళ్ళపాక అన్నమయ్య 'శృంగార మంజరి' అనే గ్రంథం రచించి శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామివారికి సమర్పించగా ఆయన అన్నమయ్యతో యిలా అన్నాడట!

"అతడుము ఖరకరూ కన్నలబోల
పాడగ నా డెల్ల బవిసిస్తి నైతి
నా కృష్ణమాచార్య నధ్యాత్మవినుతి
రాక గొన్నాళ్లు విరక్తుండ నైతి
జగతి నీ శృంగార సంకీర్తనముల
తగవడి మంచిప్రాయపు వాడ నైతి"

అన్నమాచార్య చరిత్రము

కృష్ణమాచార్యులు పాడిన అధ్యాత్మసంకీర్తనములను విని వేంకటేశ్వరస్వామంతవాడు విరక్తుడయినాడట! కృష్ణమాచార్యుల సంకీర్తనల యోగ్యత అలాంటిది!

చిన్నన్న తన పరమయోగి విలాసంలో—

'వేదంబు దనుగు గావించి సంసార
ఖేదంబు మాన్పిన కృష్ణమాచార్య'

నని యీ కృష్ణమాచార్యులను ప్రశంసించినాడు. ఇతని సంకీర్తనల సంచయం తెలుగు వేదం! ఆ వేదం చదువుతే సంసారఖేదం తొలగుతుంది!

ఇలాంటి ప్రశస్తిని గడించిన కృష్ణమాచార్యులను గురించీ, అతడు రచించిన సంకీర్తనములను గురించీ

---

* 'తాళపత్ర గ్రంథాలు' అను శీర్షికను మద్రాసు రేడియో కేంద్రమునుండి ప్రచారము చేసిన ప్రసంగమును పెంచి వ్రాసినది.

† శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయమువారు ప్రకటించిన 'శ్రీ వేంకటేశ్వర లఘుకృతులు' అను గ్రంథమున ముద్రితము.

తెలుసుకోవాలని యెవరికి వుత్సాహం పుట్టదు ? ఉత్సాహం అంటూ కలిగింతరవాత పరిశ్రమ యెప్పుడూ వట్టిపే పోదు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారంలో 'కృష్ణమాచార్యవచనములు' అనే పేరుతో ఒక గ్రంథం వుంది. ఆ ఒక్క గ్రంథానికే ఆ భాండాగారంలో మూడు ప్రతులు లభిస్తున్నాయి. అందులో రెండు ప్రతులు ఒకటి మాతృక, మరొకటి దానికి ప్రతికి! ఇందాక చెప్పుకున్న కృష్ణమాచార్యులు రచించిన సంకీర్తనల సంకలన గ్రంథమే అది. మదరాసులో మాత్రమే కాక యీ గ్రంథమే తంజావూరు సరస్వతీమహాలు లైబ్రరీలో కూడా వున్నది. అయితే ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు ప్రకటించిన అక్కడి గ్రంథముల కేటలాగులో దీని పేరు 'విష్ణునామసంకీర్తనము' అని వున్నది. పేరయితే వేరుగావుంది గాని అందులోని విషయమంతా యిదే. కేటలాగును తయారుచేసినవారు గ్రంథాన్ని సరిగా గుర్తింపకపోవడంవల్ల యేర్పడిన ప్రమాదం అది! ఎలా అయితేనేం ప్రస్తుతం యీ గ్రంథానికి నాలుగుప్రతులు లభిస్తున్నవని చెప్పవచ్చు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో అపూర్వమయిన యీ గ్రంథానికి వున్నవిలువ యెలాంటిదో నిర్ణయించే ముందు యీ గ్రంథానికి కర్త అయిన కృష్ణమాచార్యులకాలం గూర్చి తెలుసుకోవడం అవసరం. ఏ గ్రంథంయొక్క యోగ్యతైనా ఆ గ్రంథం వెలసిన కాలంమీద కూడా కొంతవరకూ ఆధారపడి వుంటుందని చెప్పడం తప్పు కాదు.

ఏకశిలా నగరవృత్తాంతం అని ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలలోనే మరొక గ్రంథం వుంది. అందులో కృష్ణమాచార్యులను గురించి ఒక వింతకథ వుంది. కృష్ణమాచార్యుల మహిమాదికాన్ని మాత్రమే కాక ఆ కథ అరిడికాలాన్ని కూడా కొంత అస్పష్టంగానే అయినా తెలుపుతూ వుంది. ఆకథ యిది!

“మరియొక్కనాడు సంతూరను గ్రామంబున కృష్ణమాచార్యుల తమ్ముండు అనంతాచార్యులు రజకస్త్రీతో కూడంగా ఆ రజకుడు యిద్దరిని బాడిచి తెమ్మృతింకైరి అప్పరివిప్రులయియాశూద్రకనిగతో కూడా చనుకిరిగనుక్క యీ విప్రులు పోయియుండిరి అది విని కృష్ణమాచార్యులు తన మదినివిచారించి నారాయణదేవయ్యా నికీర్తించిన ఆ శవంబు తనకుగానే కొప్పంబునకు నడచుటయు యిదిగని సకలజనంబులు విప్రులు యేతెంచి కృష్ణమాచార్యుల పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి మా యపరాధంబులు క్షమియింపు మనుటయు ఆయయ్య వారు రాగద్వేషంబులు లేవు మీరు వెరవకు డనుటయు యీ వార్త ప్రతాపరుద్రుండు చారులవలన తెలిసి కృష్ణమాచార్యుల రావించి పూజించి ఏకశిలానగరిసీమలు నాల్గో భాగంబున యేబది గ్రామంబులకు అధికారంబు, యొక్క వూరు అగ్రహారంబు,గా నొసంగి అనుపులయు కృష్ణమాచార్యులు సంతూరు ప్రవేశించి కల్లతపంబు పుట్టుటంజేసి కల్లూరను గ్రామంబు గట్టి కోట పుట్టుటయు నూరు వరుషంబులు అధికారంబు చేసిన గ్రామంబుల గల్గు పదార్థంబు వెచ్చించి తామ్రపత్రికలు సేయించి యీ పత్రికమీద తా రచియించిన నాల్గులక్ష గ్రంథంబు లిఖియించి అది శకటంబుపై పన్నికొని శ్రీరంగంబునకు కొనిపోవ నుద్యోగించిన కొందరు ధూర్తులు గూడి యీ రాజ సముఖంబునకుం బోయి కృష్ణమాచార్యులను మీరు అధికారంబు యిచ్చిన గ్రామంబుల పదార్థంబు వెచ్చించి తామ్రపత్రికలు చేయించి శ్రీరంగంబునకుం గొనిపోవుచున్నాడు అని యెరిగించిన ప్రతాపరుద్రుండు విని యతండు మహాత్ముండు యతనికి యేది యిష్టమో వాడు అదియే యిష్టంబు అని వూరకుండుటయు ఆ వార్త యిష్టజనులచే కృష్ణమాచార్యులు విని పూరికపోయిన మూర్ఖత్వం బని రాజసముఖంబునకు యేతెంచి యీ గ్రామంబుల వరుమత్రయంబునకు లెక్క వినిపించి, అప్పుడు మూడులక్షల వరహాలు అయనవివ, కృష్ణమాచార్యులు తన మనంబున వాసుదేవు నారాధించి నక్క వచనంబు రచియించిన మెచ్చి యేకశిలానగరంబున కనకవృష్టి కురువుటయు యిది గని ప్రతాపరుద్రుండును, ఆ పరిజనంబులున్ను కృష్ణమాచార్యుల పూజించిన వారిచే వీడ్కొని కృష్ణమాచార్యులు శ్రీరంగంబున కరుగుటయు”

ఏకశిలానగర వృత్తాంతము

'ఏకశిలానగర వృత్తాంతం'లోని యీ విషయం వల్ల కృష్ణమాచార్యులు కాకతీయ చక్రవర్తి అయిన రెండవ ప్రతాపరుద్రుడి కాలంలో వుండినట్లు మనకు తెలియవస్తున్నది. కృష్ణమాచార్యులు పదమూడో

శతాబ్దంలో ఓరుగల్లు ప్రాంతంలో వుండిన ఒక మహా భక్తుడని దీనివల్ల మనకు తెలుస్తున్నది.

* 'ఆచార్యసూక్తి ముక్తావళి' అనే గ్రంథంలో కృష్ణమాచార్యులనుగూర్చి ఒక చక్కని కథ వుంది కృష్ణమాచార్యులు సింహాద్రినరసింహస్వామిభక్తుడు సింహాద్రిమీద వుండి ప్రతిదినం స్వామివారిపై యితడు సంకీర్తనలను రచించి పాడుతుండేవాడు ఆయన సంకీర్తనలు పాడుతుండినపుడు నరసింహస్వామి సంతోషముతో ఆడుతూ వుండేవాడు రామానుజులవారు దిగ్విజయయాత్ర పోతూ మార్గంలో సింహాద్రిమీద శిష్యులతో కూడా విడిసి స్వామివారి దర్శనంచేసి ఆ గుడిలో యీశాన్యభాగంలో కొంతకాలం గోష్ఠిచేసి తిరిగివస్తూ ఆస్థానమంటపంలో రాజసంతో కూర్చుని వుండిన కృష్ణమాచార్యుల దగ్గరకు పోయి 'అయ్యా! యీ రాత్రి మీరు పాటపాడినప్పుడు స్వామి ప్రత్యక్షమయితే రామానుజులవారు అనే ఒక సన్యాసి యిక్కడకు వచ్చివున్నాడు అతడికి మోక్షం కలుగుతుందా' అని అడుగు అతడేం చెబుతాడో రేపు నాకు తెలుపు' అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు కృష్ణమాచార్యులు అతడెవరో ఒక సామాన్యసన్యాసి అని, యేమో వుపకారం చేద్దాం పోనీ అని ఆ రాత్రి తాళము, వీణె ధరించి స్వామి వారిని కీర్తించినాడు అప్పుడు స్వామి ప్రత్యక్షం కాగా యితడు రామానుజుల విషయం ప్రస్తావించినాడు అప్పుడు స్వామి 'అతడికే, అతడిప్పించే వాళ్లకీ కూడా మోక్షం వుంది' అని సెలవిచ్చినాడు. మరునాడు కృష్ణమాచార్యులు రామానుజులు గుడికి వచ్చివుండినపుడు రాత్రివిషయం తెలిపాడు. రామానుజులవా రంతటితో విడువలేదు 'ఈరోజు రాత్రి నీకు పరమపదం వుందేమో అడిగి తెలుసుకుని నాకు చెప్పు' అన్నాడు కృష్ణమాచార్యులు నాకు పరమపదం లేకపోవడమేమిటి! అయినా అడుగుతానని ఆరాత్రి సంకీర్తనలు పాడి స్వామిని తనవిషయం అడిగాడు కాని స్వామి యేమీ బదులు చెప్పకుండా వూరికే వుండిపోయాడు అప్పుడు కృష్ణమాచార్యులు 'యిలా మీరు బదులు చెప్పకుండా వుండడం వుచితమేనా?' అని అడిగితే అప్పుడు స్వామి 'మోక్షం నా సొమ్మని వేదాలు చెప్పతున్నవి అయితే అది యిప్పుడు పరాయత్తం శ్రీరంగం నాయుదక్షిణగల్లో ఎంబెరుమానారు సన్నిధికి వెళితే వుభయవిభూతులూ నేను అతడికి యిచ్చేశాను అందువల్ల రామానుజుడే నా మోక్షం కావలసివుంటే అతడికి శరణాగతుడవు కావాలి నీకు మోక్షం వుందో లేదో చెప్పడానికి అతడే కర్త అందువల్ల యీ విషయం అతన్నే అడుగు మోక్షం నీకు యివ్వతగునని తోస్తే యిస్తాడు లేకపోతే లేదంటాడు" అని సెలవిచ్చాడు. కృష్ణమాచార్యులకి కోపం వచ్చింది స్వామీ! ఒక్క సన్యాసికోసం నన్నిలా వంచించడం నీకు ధర్మం కాదు బాల్యం మొదలుకొని నిన్ను నమ్ముకొని నీమీద కీర్తనలు పాడి కవిత చెప్పినాను లోకంలో గొప్ప భక్తుడనని పేరుపొందాను ఆ సన్యాసి ఏదో నీకు మందుపెట్టాడు' అని స్వామిని నిందించాడు అప్పుడు స్వామి 'నీ గర్వమే నిన్నింతగా చేసింది రామానుజులు వచ్చినప్పుడు లేచి నిలుచుని నమస్కరించకుండా రాజసంతో వుండినావు అదే నీ కిప్పుడు తంటాఅయింది. స్వామిమీద పాటలు పాడుతున్నానుగదా అని నువ్వు గర్వపడ్డావు దాని ఫలితమే యిది నీ భక్తికి సంతోషించి నీకు ప్రత్యక్షమయ్యాను నువ్వు పాడితే ఆడాను. అంతే! మోక్షం విషయం అది నా అధీనంలో లేదు నన్నేం చేయమంటావు?' అని 'నీ కవిత్వం అగ్రవర్ణులకుగాక నికృష్టులపాలై నశించునుగాక' అని శపించాడు కృష్ణమాచార్యులు! నీ విమానం నేలకూలునుగాక! ఏడు దినములు ఒక్కరీతిగా కాలికూడా నీ దేవాలయం చెక్కు చెదరకుండా వుండునుగాక! తిరిగి నీకు విమాన మమరునుగాక!' అని ప్రతిశాపమిచ్చాడు

ఆ తరవాత కొద్దిరోజులకి తురుష్కులు దేవాలయ విమానాన్ని పడగొట్టి గుడి కాల్చేశారు కాని గుడి చెక్కుచెదరకుండా నిలిచివుండినది కృష్ణమాచార్యుల కీర్తనలు నికృష్టభోగ్యము లయినవి పశ్చాత్తాపంతో కృష్ణమాచార్యులు తిరిగి స్వామిని ఆశ్రయించాడు 'సంకోచం వీడి రామానుజుల నాశ్రయించ'మని స్వామి అతనికి సలహా యిచ్చాడు కృష్ణమాచార్యులు రామానుజుల విడిది దగ్గరకు పోయి కృష్ణమాచార్యులు వచ్చియున్నాడని కబురు పంపి

* వంబూరి శేషాచార్య విరచితము.

వాడు. 'ఆ బ్రాహ్మణుడితో నా కేమి పని' అని రామానుజు లన్నారు ఈ విషయం రాత్రి స్వామితో చెప్పేసరికి 'ఆచార్యశబ్దం ఒక్క రామానుజులకే తప్ప తక్కినవాళ్ళ కెవళ్ళకీ విహితంకాదు అందువల్ల వట్టి పేరుమాత్రం చెప్పు' అన్నాడు స్వామి మరునాడు అలాగే చేశాడు రామానుజులు ఏమీ చెప్పక వూరకే వుండినాడు నిరుత్సాహంతో, నిరాశతో ఆ విషయం ఆరాత్రి స్వామితో చెప్పేసరికి 'కృష్ణదాసుడు వచ్చియున్నాడని విన్నవించుకో అప్పుడు నీకు దర్శనం లభిస్తుంది' అన్నాడు కృష్ణమాచార్యులు అలాగే చేసి రామానుజులను దర్శించినాడు రామానుజులు అతణ్ణి ఆదరించి 'నీవు యిక్కడే మాకు ప్రతినిధిగా వుండి విశిష్టాద్వైత మతప్రచారం చేయవలసింది' అని వుపదేశించి దిగ్విజయయాత్రకు శిష్యులతోకూడా బయలుదేరి పోయారు'—

ఇదీ కథ మనోహరమయిన యీ కథవంవల్ల కృష్ణమాచార్యులు రామానుజులకు సమకాలికులని తెలుస్తున్నది అయితే యిది యథార్థంగా తోచదు ఆంధ్రదేశంలో గొప్ప గాయకుడనీ, మహాభక్తుడనీ పేరుపొందిన కృష్ణమాచార్యులను — రామానుజుల వారికి దాసుణ్ణిగా చేర్చాలని రామానుజుల ప్రభావాదికమును గొప్పగా చెప్పుకోవడానికి తగినట్టుగా యీ కథ రామానుజ మతానుయాయులచే కల్పింపబడినట్టుగా తోస్తున్నది ఈ కథే నిజమయితే కృష్ణమాచార్యు లింతకంటె మునపటివాడు కావలసి వచ్చును. ఏకశిలానగర వృత్తాంతం అనే గ్రంథాన్ని బట్టి యితడు కాకతీయ చక్రవర్తి అయిన రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలంలోవాడుగ నిశ్చయించుకోవలసి వున్నది

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో యీ కృష్ణమాచార్య వచనములకు ఒక విశిష్టమయిన యోగ్యతా, స్థానమూ వున్నవి తెలుగువాఙ్మయం యించుమించు సంస్కృత వాఙ్మయాన్ని బట్టి పుట్టినదే అయినప్పటికీ తెలుగులో తొలికాలంలో గద్యపద్య సమ్మిళితమైన చంపూ కావ్యాలే వెలసినవి యింకా నిర్వచనంగా కావ్యాలు రాయడం ఒక ఘనతక్రింద ఆకాలంలో పరిగణింపబడింది. సంస్కృతంలో కాదంబరి, దశకుమార చరిత్రవంటి గద్య కావ్యాలు వున్నా తెలుగులో ఆ దశకుమారచరిత్ర కూడా పద్యకావ్యంగా అనువదింపబడింది 'గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి' అనేమాటను తెలుగుకవులు పాటించలేదేమో అనిపిస్తుంది ఎందుచేతనంటే విపులములయిన రాజవంశవర్ణనలలోనో, పెద్దకథలని అల్లంతలో సంగ్రహించవలసి వచ్చినప్పుడో, పద్యానికీ పద్యానికీ, కథకీ అతుకు అతకవలసివచ్చినప్పుడో యెప్పుడో సకృత్తుగా తెలుగుకావ్యాల్లో వచనాన్ని ఒకసాధనంగా మాత్రమే తెలుగుకవులు వుపయోగించుకొన్నారు తప్ప తెలుగులో వచనరచనకూడా కవిత్వమే అని వారు భావించలేదు గద్యంమీద మనకవులకి అటువంటిభావం వుండబట్టే యించుమించు పదునేడవ శతాబ్దిదాకా తెలుగులో నికరమయిన వచన కావ్యాలు అవతరించలేదు అలాంటి దశలో యీ 'కృష్ణమాచార్యవచనములు' పదమూడవ శతాబ్దంలో రచింపబడిన తొలి వచనగ్రంథం కావడం ఒక విశేషంకాదా మరి! అనుపూర్విలో నొక కథావస్తువు లేకపోయినా వచనకావ్యాల కుండవలసిన లక్షణాలన్నీ యిందులో వుండక పోయినా, అతి ప్రాచీనకాలంలో అంటే పదునేడవ శతాబ్దికి పూర్వం తెలుగులో ప్రత్యేకమయిన వచన కావ్యాలే లేవని అనుకునే దశలో అంత కింకా నాలుగువందల యేండ్లనాడు వెలసిన తొలి తెలుగు వచనరచన యిది కావడం దీని కొక విశిష్టత!

*వృత్తగంధి, కళిగంధి, చూర్ణిక అనేవచన విభేదాల్లో యిది చూర్ణిక అనే వచనవిభేదానికి చెందినరచన తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుడు 'సంకీర్తనలక్షణం' అనే గ్రంథంలో—

“ధర గృష్ణాచార్యాదిక
పరికల్పితపదము తాళబంధచ్ఛందో
విరహితమై చూర్ణాఖ్యం
బరగు ననిర్యుక్త నామభావిత మగుచున్”

కృష్ణమాచార్యులు 'చాతుర్లక్ష సంకీర్తనములు' రచించినట్టుగానూ వాటినంతా తాళ్లపాకవారి పదములు చెక్కింపబడినట్టుగానే రాగిరేకులపై చెక్కించినట్టుగానూ పాతవ్రాతలవల్ల మనకు తెలియవస్తూ వున్నా ఆ రచనలన్నీ మనకు యిప్పుడు దొరకడం

---

*వచన విభేదములను గూర్చిన వివరములకు శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనముల పీఠిక చూడునది

లేదు. భిన్నములయిన ప్రతులలోని అన్ని కథనాలూ కలిపితే అంతా కొన్ని పదుల లెక్కకంటే మించవు ఈ కథనాలకు 'సింహగిరి నరహరివచనము' లనే పేరుకూడా వ్యవహారంలో వుంది ఇందులోని ఒక్కొక్క వచనం కడపట 'సింహగిరి నరహరి' సంబోధనం వుండటంవల్ల దీని కాపేరు కలిగిందన వచ్చు మచ్చుకి ఒక్క వచనం—

"దేవా! పదికోట్ల యజ్ఞాదిక్రతువులు నడపంగా నేమి, తొమ్మిదికోట్ల తులాభారంబులు తూగంగా నేమి, యెనిమిదికోట్ల సువర్ణదానంబులు సేయంగా నేమి, యేడుకోట్ల గోదానంబులు సేయంగా నేమి, ఆరుకోట్ల భూదానంబులు సేయంగా నేమి, అయిదుకోట్ల కన్యాదానంబులు సేయంగా నేమి, నాలుగుకోట్ల వస్త్రదానంబులు సేయంగా నేమి, మూడుకోట్ల సత్యాదివ్రతంబులు సేయంగా నేమి, రెండుకోట్ల అన్నదానంబులు సేయంగా నేమి, కోటి స్నానంబులు సేయంగా నేమి, దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక పదికోట్ల యజ్ఞాదిక్రతువులు నడిపిన గజేంద్రుండు విలువిల్లా యేనుగయ్యెను దేవా మీ నామోచ్చారణంబు సేయక తొమ్మిది కోట్ల తులాభారంబులు తూగిన గుణోత్తమనుండు యమపురి కరిగెను ఎనిమిదికోట్ల సువర్ణదానంబులు సేసిన కర్ణుండు పసిడికొండమీది యన్నంబుల కపేక్షించెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక యేడుకోట్ల గోదానంబులు సేసిన కార్తవీర్యుండు గోహత్య బ్రహ్మహత్యపాతకంబుల బొందెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక యారుకోట్ల భూదానంబులు సేసిన బలి విష్ణుపాదంబున పాతాళంబున కేగెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబుసేయక అయిదుకోట్ల కన్యాదానంబులు సేసిన ధ్రువుండు కాశీక్షేత్రంబున బండ్రెండు వేలయేండ్లు భిక్షంబెత్తెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక నాలుగుకోట్ల వస్త్రదానంబు సేసిన మార్కండేయుండు మతిహీనుండయ్యెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక మూడుకోట్ల సత్యాదివ్రతంబులు నడిపించిన హరిశ్చంద్రుండు కులహీనుని యింట గాదు కాచెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక రెండుకోట్ల యన్నదానంబులు సేసిన ధర్మజుండు యమపురి తొంగిచూచెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేయక కోటి స్నానంబులు సేసిన కుమారస్వామి కోరిక సిద్ధింప దాయెను దేవా! మీ నామోచ్చారణంబు సేసిన ప్రహ్లాద, నారద, పుండరీక, వ్యాస, శుక, శౌనక, భీష్మ, దాల్భ్య, రుక్మాంగద, అర్జున, బలి, విభీషణ, భృగు, గాంగేయ, అక్రూర, విదురాదులకు పరమ భాగవతోత్తములు నారాయణ స్మరణవలన కృతార్థులైరి గావున యతి రామానుజముని పరందాతారు అనాథపతియైన సింహగిరి నరహరి నమోనమో దయానిధీ"

మదరాసులోని ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారంలోనూ, తంజావూరు సరస్వతీమహాలు లైబ్రరీలోనూ, వున్న యీ వచనముల నొక క్రమంలో సేకరించి ప్రకటనమునకై సంస్కరించి వుంచినాను తెలుగు వాఙ్మయంలో వెలసిన తొలివచనరచనము కావడమే దీనికున్న విశిష్టయోగ్యత! అలాటి తొలితెలుగు వచన రచన ప్రకటింపబడాలనే కుతూహలమే నా పరిశ్రమకి కారణం విషయదృష్టితో రచనాదృష్టితో దీనికున్న విలువయేలాంటిదైనా తొలివచనకావ్యంగా దీనికున్న విలువని యెవరూ కాదనలేరు ఈ వచనములకు కర్తఅయిన కృష్ణమాచార్యులను గురించి ఆ ప్రతులలో యింకా రెండుకథలున్నాయి అవి రుచియైయిన వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయబడివున్నవి కృష్ణమాచార్యుల మహిమాదికము వివి చెప్పుకొంటున్నవి ఆ ప్రతులలోని కథలను రెంటిని దిగువ ప్రకటిస్తున్నాను,

* "దేవా! శ్రీకృష్ణమాచార్యులు తిరుమణి తిరుచూర్ణంబులు ధరియించి యజ్ఞోపవీతంబులు దండెయు తాళంబులు వైష్ణవాధులు(?)ధరియించి యందరమందు శ్రీతులసి వనమాలికలు ధరియించి కులదూగంగాను యేకశిలానగరంబునకు వీధివెంట (విధేయుంటి?) సంకీర్తనలు పాడుచున్న రాగాను, యొక కంసాల భక్తుండు ముక్తిం బొందిన యతని కైవసతి అతనివెంట సహగమనంబు సేయంబోవుచు కృష్ణమాచార్యుల జూడగని విమానంబు దిగివచ్చి తివరు పుణ్యలోకంబులు గలిగెనని గురుకు రెరింగి సాష్టాంగ దండములు సమ

* ఈ కథ మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున R 206 అను సంఖ్యతో నున్న ప్రతిలోనిది

ర్పించినను ఆ కాంతను కృష్ణమాచార్యులు పొడగని యేమనుచున్నాడు దేవా! ఆ కాంతకు పసుపుచీర, పసుపు రవిక, పొడిబియ్యం, కాసకొప్పున పువ్వుల మాలికచుట్ట, యొక చేత పువ్వులబంతి, యొక చేత నిమ్మపండు పట్టుకొనియున్న కాంతను జూచి యీ కాంత సమర్త పెండ్లికూతురని భావించి దీర్ఘాయుష్మంతురాలవు గావె. చాల ముత్తైదువతనము చేసి బిల్లని కడుపున బర్తిల్లవే పిన్నపాపా యని దీవించినను ఆ కాంత కిలకిల నవ్వుచు దేవా! తన కెక్కడి దీర్ఘాయుష్యంబు తన కెక్కడి ముత్తైదువతనంబు తన పెనిమిటి యిప్పుడు ముక్తిం బొందినవాడు వింకు ప్రాణంబులు తన పెనిమిటికి అర్పింపబోవుచున్న దాన దేవ! నా కెక్కడి వరం బొసంగితిరి మీ వాక్యములు కల్లలు గావచ్చును దేవా! మీరు పదునొకండవ యవతారంపు గనుక అంటేను అప్పుడు కృష్ణమాచార్యులు పరమ దయార్ద్రులైరి 'అయ్యో ప్రేరే కింపోద్రప్పలు! మీ దాసుని వాక్యంబులు కల్లలు అయితేను యీ శివభక్తులు హాస్యంబులు చేసెదరు అది నీకు భోగ్యంబు దేవా! చాతుర్లక్షగ్రంథ సంకీర్తనలు కేయ దేమిటికి? నీవు నా కేమిటికి? నేను నీ కేమిటికి?' యీ ప్రాణంబులు నా కేమిటికి?

ఆయినా పీరబైష్ణవుండగాన ఆ శవముకడకుం బోయి ఓరీ! యీ శవము యిక్కడ దించుండవలిన ఓరి వెఱ్ఱిదాసరివాడా! సదాశివుని కొలువుకుం బోయిన ప్రాణములు బ్రహ్మాదులకైనా తిరుగా పంపుమనేటందుకు? అన్నంతలో నౌరీ! నే నెటువలె వెఱ్ఱిదాసరివాడను ఈశ్వరుని పేరిటి లింగమున్ను, శ్రీమన్నారాయణుని పేరిటి సాలిగ్రామమున్ను రెండున్ను యొక్కసముగా పూజింప కెరక యీశ్వరుంసు చల్లగాయుండెగాను యీశ్వరుని పేరిటి లింగమును బొందిలో పెట్టుడి పంచమహాపాతకులు మీరు గాన యోరీ మీకా సంబు ఈ శవము ప్రాణములు రక్షింపెద నవిన యితండు కంచిలోపలను బొందులు మొండెంబులకు తలలు పుట్టం జాడిన మహాత్ముండు గాడా యని అశవమును భూమిపైదించి వారు కడకుం దొలంగిరి అప్పుడు తన శ్రీపాదతీర్థంబు అతనిపై చిలికించి నుదుట తిరుమణి శ్రీచూర్ణంబులు ధరియించి చాతుర్లక్షగ్రంథ సంకీర్తనంబు యొకచిత్తంబున పరధ్యానము లేక సంకీర్తనలు సేయంగాను అక్కడ బ్రహ్మాదులున్ను, చిత్రగుప్తాదులున్ను కకొరంబులై కొకంగాను వారు విన (వ) రచి (కి) పొరని కడకుంబోయి ఆ సదాశివునికి యేమని వందనంబు సేయుచున్నారు దేవా! ఓ శ్రీ జగద్భరితా! లోకరక్షక ఓ సర్వ దయాపర, ఓ అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండ నాయక! యీ పార్వతీ మనోహర! ఓ రాజవర మేశ్వరా! కలియుగంబులను యొకశిలానగరం బని యెడి యొక పట్టణంబులోపలను యొక కంసాల భక్తుండు ముక్తిం బొందిన అతని నైన కలాంగన అతనివెంట సహగమనంబు సేయంబోవుచున్న యెడ కృష్ణమాచార్యులవారి గని ఆ కాంత నివారంబు దిగి వచ్చిన తనకు పుణ్యలోకంబు గలిగెనవగా కరుకు యొరింగి కృష్ణమాచార్యులు ఆ కాంత ని యేమనుచున్నాడు దేవ! ఆ కాంతకు పసపుచీర, పసపు రవిక, పొడిబియ్యం, కాసకొప్పు శిరస్సున పువ్వుల వనమాలికచుట్టి యొకచేత పువ్వులబంతి, యొక చేతను నిమ్మపండు, పట్టుకొనియున్న కాంతను జూచి యీ కాంత సమర్త పెండ్లికూతురని భావించి దీర్ఘాయుష్మంతురాలవు గావె చాల ముత్తైదువతనము చేసి చల్లనికడుపు గలవానవుగాను బర్తిల్లవె పిన్న పాపా యని దీవించి తన దీవనలు తప్పరాదని చాతుర్లక్ష గ్రంథసంకీర్తనలు పాడుచున్నాడు అతనికి కాలమరణంబె కాని యకాలమరణంబుగాదు అతని యాయుష్య పరిపూర్తిరా. కాని యయుష్య దుర్మరణంబును బొందినవాడు గాడు మీ చిత్తమతని భాగ్యమని బ్రహ్మాదులున్ను, చిత్రగుప్తాదులున్ను కడకు దొలంగిరి ఆ సదాశివుండు కంసాలభక్తునిం జూచి యేమనుచున్నాడు దేవా! ఓయీ! కంసాలభక్తుండా! నీవు నాకు నిజభక్తుండవు.

అతడు శ్రీమన్నారాయణునికి నిజదాసుండు ఇచ్చిన యీవులు స్థిరములు తాను యిచ్చిన యీవు లెట్లా అస్థిరము లవుతున్నది అతండు వుండుమంటేను భూలోకంబున స్థిరకాలము యుండును అతడు పొమ్మంటేను శీఘ్రంబె వత్తువు గాని పొమ్మని యీవ లిచ్చినను ఆ సదాశివుని మాటకు ఆ కంసాలభక్తుండు యేమనుచున్నాడు దేవా! ఓ శ్రీ జగద్వరదా! ఓ లోకరక్షకా! ఓ సర్వజీవ దయాపర! ఓ అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయక! ఓ పార్వతీ మనోహర! ఓ రాజ వరమేశ్వరా! నీవు కైలాసభాముండవు.

నిన్ను గొలిచినందుకు ఆ దాసరిమాటలకు తిరుగా బొమ్మనిదె వుచితిమా నీకు, అతండు కురుకుమారులకు కురుక్షేత్రమందు పోట్లదించిన దోషంబు వాయు కొఱకు కృష్ణమాచార్యులై తిరు అవతరించినాడు అతడు యేతన్మాత్రుండు అతండు వుండు మంటేను భూలోకంబున స్థిరగాలంబు వుండుమీ, అతండు పొమ్మనిన శీఘ్రంబె వత్తువు గాని పొమ్మని యానతిచ్చినను ఆ కంసాలిజీవుండు బొందిలో ప్రవేశించెను దేవ! అప్పుడు కంసాల భక్తుండు లేచి కూర్చుండి కరములు ముకుళించి కృష్ణమాచార్యులకు సాష్టాంగదండములు సమర్పించి యేమని విన్నపము సేయుచున్నాడు దేవా! ఓయి శ్రీకృష్ణమాచార్యులు నీవు ఆ నారాయణుం డను కాని కృష్ణమాచార్యులై తిరు అవతరించినాడవు నీవు యే తన్మాత్రుడవు అతండు వుండుమంటేను భూలోకంబున స్థిరగాలంబు యుండుము అతడు పొమ్మని యానతిచ్చినను తవకు సకాలమరణమె కాని అకాలమరణంబు గాదు తవకు ఆయుష్యపరిపూర్ణమె కాని యాయుష్యదుర్మరణంబు బొందిన వాడగాను నన్ను మన్నించి పంపవే మహాత్మ యనిన ఆ కంసాలభక్తుని మాటలకు కృష్ణమాచార్యులు యేమనుచున్నాడు దేవా! ఓయి కంసాలభక్తుండా! నివు యీశ్వరునికి నిజభక్తుండవు నేను శ్రీమన్నారాయణుని నిజదాసుండను ఈశ్వరుండు నీప్రాణంబులు నాకు ధారాపూర్వకముగాను సమర్పించినాడు నిన్ను నేను కైలాసంబునకు పోనియ్యను నీవు నమ్మకుంటె నాకు యిచ్చిన వైకుంఠంబు యిచ్చెదననిన ఆ యీశ్వరునికొలువు యే రీతి వుండును అది నాకు యెఱిగింపు మనిన తవజీవుని కైలాసంబునకు తోడుక పొయ్యేటప్పుడు యిద్దరు శివదూతలు యేతెంచి బంగారు విమానముమీద కూర్చుండబెట్టి మహారథా ప్రవిహార్యం (?) బయిలుదేరి యాపర్వతంబుకడకు తోడుకపోయినను ఆపర్వతంబు యెనిమిది లక్షలయోజనంబుల పొడవు యెక్కిపోతిని దేవా! దానిమీద కోటియోజనంబుల విస్తారంబుగల్గి అటువంటి కైలాసగిరికి నూటయొక్క కోట గలదు ఒక్కొక్క కోటకు నూటొక్క వాకిళులు గలవు ఒక్కొక్క వాకిటికి నూటొక్క ద్వారపాలకులుం గలరు. ఒక్కొక్క ద్వారపాలకునికి మిన్నేరు, జడలున్ను, యెక్కువ కన్ను, మత్తికవలుపున్ను, క్రొన్నెలపువ్వు, చతుర్భుజంబుల త్రిశూలడమరుగంబులును పట్టుకయున్న ద్వారపాలకులకు వందనంబులు చేసి ఆ మీదను ధర్మమడుగు గలదు ఆ ధర్మమడుగునను తన్ను స్నానమాడించిరి అంతలోనే తవకు మిన్నేరుజడలు పుట్టెను ఎక్కువకన్ను కలిగెను క్రొన్నెలపువ్వును, చతుర్భుజంబుల త్రిశూలడమరుగంబుల బట్టనిచ్చిరి దేవా! తన్ను యీశ్వరుని కొలువుకు తోడుకపొయ్యేటప్పుడు ఆ కొలువున ఛత్రచామరంబులు పట్టుకయున్న కోటికన్యకలు సేవకొనవృత్తి దిరుగుచున్నారు ఉభయపార్శ్వంబుల సేవసేయుచున్నారు రంభ, యూర్వశి, మేనకాదికన్యలు నాట్యంబు లాడచున్నారు భృంగీశ్వరుండు తాండవ మాడుచున్నాడు నందీశ్వరుండుయుండెడు వరమంటపము ముప్పదిలక్షలయోజనంబుల వెడల్పు నిడుపుంగల దానిమీదను పదిహేనుజనంబులపొడవు, వక హేమంపు మణిక, దానిమీద నేడు యోజనంబుల వజ్రసింహాసనము, వజ్రసింహాసనము మీదను యీశ్వరుండు పార్వతిగాని మరి యెవ్వరున్ను కూర్చుండరాదు గనుక అటువంటి కైలాసగిరి ముప్పదిలక్షల సోమసూర్యవీథులు, మూడులక్షల శివాలయంబులు, రెండువేల దేవస్థానంబులు, అత్యంతవైభవభోగంబులు, షోడశోపచారపూజలు సేయుచున్నారు. పురుషుం డైన వాడు పదహారు వర్షంబులవాడును, స్త్రీలు పండ్రెండేండ్ల బాలకాంతులై వర్తిల్లుచుందురు అటువంటి కైలాసగిరి తవకు వుంచవలసెయున్నది నన్ను మన్నించి పంపవే మహాత్మకా యనిన పరమపదంబులో నిది మాత్రంబు లేదు నీవు నమ్మకుంటేను నాకు యిచ్చిన వైకుంఠంబు యిత్తును ఆ బ్రహ్మాదేమునిని, ఆ సదాశివుని, తన సింహాద్రప్పలును అవతిగం బాడుదును దిగం బాడెనని చూచి అప్పుడు సింహాద్రప్పలు కోటిసూర్యప్రకాశం బైన దివ్యకిరీటంబు ధరియించి శంఖచక్రగదాఖడ్గంబులు ధరియించిన సింహాద్రప్పలు గనుంగొని కృష్ణమాచార్యులు వందనంబు చేసి ఓ మహాత్మకా! యీకంసాలభక్తుండు నన్ను నమ్మకయున్నాడనిన అంతలోనె బ్రహ్మాదేవుండును, సదాశివుండును యేమను చున్నారు దేవా! పరబ్రహ్మాదులకు లేని వైకుంఠంబు

నీకు గలిగె పడునను పోకిన లోహము కాంచన మైనట్లు కృష్ణమాచార్యులు విన్న చేపట్టగానె కృతార్థుండనైతి నవిన సింహాద్రిప్పలు యేసుకు చున్నాడు దేవ! కృష్ణమాచార్యులకు యిచ్చిన వైకుంఠంబు నీవు యిద్దరికిన్ని యిచ్చితి గావయని వైకుంఠంబు అతయు మిచ్చెనె దా యీ సంకీర్తన శివ భక్తు లాయె నేమి, విష్ణుదాసు లాయె నేమి యెవ్వరు చదివిన యెవ్వరు భక్తితో విన్న, యెవ్వరు వ్రాసిన పాపపరిహారంబవును అటుమీదట కామంత్ర్య ముంగున వైకుంఠం బిచ్చును నీయాన నీ చరణంబు లాన మా తిరుమణి తిరుమార్గంబులాన మా గురువు లాన మా శ్రీకృష్ణకుమారస్వామి సింహగిరి నరహరి నమోనమో దయానిధీ!"

* * * *

*"దేవా! కృష్ణమాచార్యులు వోరుగంటిలో పతివ్రతాగృహంబున కేగిన ఆ యింటి బ్రాహ్మణుండు దండ ప్రణామంబు జేసి 'స్వామీ! మీరు విజయంజేసుట నా గృహంబు పావనం బాయను నేను కృతార్థులమైతిమి మా యింట అరగించి మమ్ముల రక్షించుమని విన్నపంబుజేసిన కృష్ణమాచార్యులు యేమనుచున్నారు 'నీవు ఏక పత్నీ వ్రతుండవు విత్యాను సంధాన సంపన్నుండవు సకల గుణసంపదలు గలుగు ధన్యుండవు బృందావన మునకు విజయంజేసిన పిమ్మట మీ యింట నార గించెదననిన బ్రాహ్మణుండు తులసీమాహాత్మ్యం జెప్పు మనిన ఆ బ్రాహ్మణునకు తులసీమహాత్మ్యంబు యిట్లు చెప్పంగొణంగె ఏకసమయమందు తులసీ దర్శనంజేసినవారికి శిశుహత్య, గోహత్య, స్త్రీహత్య, మొదలైన పాతకంబులుపోవును తులసీకంపఅయినా కట్టె సంరక్షణ జేసినవారికి వేయిసంవత్సరంబులు సాయుజ్యపదంబులుగలుగును తులసికి కోటవేయించి కొమ్మలు దీర్చిన పుణ్యాత్ములకు అశ్వమేధ ఫలంబు గలుగును తులసికి దీపం యిచ్చినవారికి సూర్యచంద్ర లోకంబులు గలుగును తులసికి రాగి, వెండి, బంగారం బుల ప్రాకారంబులు దీర్చిన పుణ్యాత్ములకు శాశ్వతం బుగా విష్ణులోకంబు గలుగును తులసికి నీరాజనంబు సమర్పించినవార్కి బ్రహ్మలోకంబు గలుగును తులసి కోటకు గోమయంబులు దీర్చి అలికినవారికి శత సంవత్సరంబులు స్వర్గంబు గలుగును తులసికి నమస్కారంబు జేసినవారికి నాలుగులోకంబులు గలుగును తులసికి నైవేద్యంబులు సమర్పించినవారికి కామ్యంబు గలుగును నీళ్లుపోసి పెంచినవారికి జల బిందువు లెన్ని కలుగునో అన్ని సంవత్సరములు పుణ్యలోకంబులనుండి విష్ణుసాయుజ్యంబు పొందు దురు నిత్యకృత్య నమస్కారంబుజేసి పూజలు జేసినవారికి వైకుంఠంబు గల్గును. తులసికి మంత్ర పుష్పమున్ను యజ్ఞోపవీతమున్ను సమర్పించినవారికి బ్రహ్మలోకంబు గలుగును తులసికి వస్త్రములున్ను, మణులున్ను సమర్పించినవారికి స్వర్గలోకంబుగల్గును తులసికొద్ద ముగ్గు లుంచినవారికి అగ్నిష్టోమఫలంబు గల్గును తులసికి మొదట అరుగు జేసినవారికి అష్టైశ్వర్యంబులు గలుగును తులసి మొదట మృత్తిక ధరియించినవారికి లలాటలోచనుని దర్శనంబు గలుగును తులసిపూజలు అష్టాక్షరి ద్వాదశాక్షరీజపంబు జేసిన పుణ్యాత్ములకు అష్టపుత్రులు గలుగును ద్వాదశి దినంబున వైకుంఠంబు గాంతురు తులసీదళంబుల కేశవాయి పూజజేసినవార్కి శంకరలోకంబు గలుగును తులసిదళాన తీర్థపానం జేసినవార్కి సకల తీర్థంబులయందు గాంగాది నదులయందు స్నానంబు జేసిన ఫలంబు గలుగును దేవా! తులసీదళంబు శిరస్సున ధరించినవారు త్రిలోకాలకు అధిపతులై జన్మింతురు. ద్వాదశి దినంబున తులసీవ్రతంబు జేసిన వారు ద్వారకానగరంబున అధిపతులై జన్మింతురు తులసీబృందావనంబు అలికి ముగ్గుపెట్టి స్నానం సంధ్య జపములు దీర్చుకుని మంత్రపుష్పాంజలులు, ధూపదీప నైవేద్యంబులు సమర్పించినవారికి యింట నిత్యోత్సవ పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, సంవత్సరోత్సవ సంవత్సరాదులయందును సకలమైన భోగభాగ్యదులు సంపదలు గలిగి శుభశోభనంబులు గలిగి యుందురు. తులసి బృందావనానకు నారికేళ కదళీ ఖర్జూరఫలంబులు సమర్పించినవారికి కైలాస సన్నిధానంబు గలుగును తులసి బృందావనానకు దంపతి సమేతంగాను మూడు ప్రదక్షిణంబులు జేసి సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించినవారికి అనేక కాలాల

---

* తూకళ మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున *R* 447 అను సంఖ్యలో నున్న ప్రతి లోనిది—

యందున్ను సకలమైన సంపదలు గలిగి జన్మ జన్మాల యందు వుత్తమకులంబులయందు జన్మింతురు తులసి బృందావనమునకు భక్తిపూర్వకంబుగా యథాశక్తి తాంబూల నైవేద్యంబులు జేసినవారికి భూలోకంబు రాజ్యపాలనంబు చేసి విష్ణు సన్నిధానంబు నొందుదురు సాయంకాల సమయంబులయందు తులసికి దీపంబిచ్చిన స్త్రీలకు కోరినకోరిక గలుగును తులసి బృందావనంబునకు అలికి ముగ్గు దీర్చి ఆ సాయంకాలమందు ఆరతి యిచ్చినస్త్రీలకు శాశ్వతంబుగా అయిదవతనంబు గలుగును సంతానప్రాప్తి గలిగి సంతోషంబున నుందురు దేవా! అంత్యమందు తులసీదళోదకం యిస్తే దేహం పవిత్రంబై సద్గతి గలుగును దేవా! తులసీ మహాత్మ్యం పఠియించిన వారికి కొన్ని జన్మాదులు గడచిపోగాను శాశ్వతంబుగా కైలాససన్నిధానంబు గలుగును తులసీవనమందు వున్నదళందెచ్చి శిరస్సున ధరించినవారికి త్వరితంబుగా ఆదిత్యపురంబు గలుగును ప్రొద్దున లేచి తులసీ దర్శనంబు జేసిన వారికి పాపంబులు దొలగును ఈ కథ కృష్ణమాచార్యులు సంకీర్తన కాయగా తకయింట నలువురుకోడళ్లు నీళ్ల కడవలు తీసుకువస్తూ వుండిన వేళ ఆయింటి పెద్ద కోడలు యీ సంకీర్తన విందా మనెను రెండో కోడలు పూర్ణకడవలు దించుకొని విందామనెను కడమ యిద్దరుకోడళ్లు యీ సంకీర్తన లేవి. యీమాటలకేమి పోదాము రమ్మనిరి. కనుక యీ సంకీర్తన విందా మన్నకోడలు భూమండల మేలే రాజా కొడుకై జన్మించెను పూర్ణకుంభములు దించి విందా మన్నకోడలు చక్రవర్తియై జన్మించెను కడమ యిద్దరు యిక్కడ సంకీర్తన వినక పోదాము రమ్మన్న కోడళ్లు అనామికులయింట నూరు జన్మంబులు పందులై జన్మించిరి కనుక యీదివ్య నామస్మరణ నెవరు వ్రాసినా, నెవరు చదివినా, నెవరు పఠించినా, నెవరు విన్నా గోసహస్రదానంబులు చేసిన ఫలంబు గలుగును పితృపితామహులు విష్ణుసాయుజ్యంబు గాంతురు సకల దోషములున్ను సర్వత్రా తా జేసినపాపములున్ను నివారణమై ఆపదలు దొలగును ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యంబులు గలుగును పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి గలుగును"

* * * *

"ఏమారి రజకునియింట మృతానుజు
నహపించె కిత్ర కౌనవంబుననుక
నా బ్రహ్మరుద్రుల కైన గన్పడనట్టి
నృహరి నాడించెను నిత్య మెవ్వ
డతనికాపమున సర్వసని నుకిరైన
నేపహాములు కాలె నెకరిక"

అనాంటి కృష్ణమాచార్యులు రచించిన యీ 'తెలుగువేదం' త్వరలో ప్రకటింపబడితే అది తెలుగు వాఙ్మయానికి ఒక విశిష్టాలంకారం అవుతుంది!

సంగంవారి వీధి

శ్రీ ఇవటూరి కామేశ్వరరావు

ఆ పూళ్లో చంగల్రావ్ హోటలుకు వచ్చే జనం ముచ్చటించని సంగతంటూ లేదు. దైవందిన పత్రికలలోవార్తలనుంచి, కాంగ్రెసు ఎలక్షనులు, బ్లాకు మార్కెట్టు, సమ్మెలు—అబ్బో ఒక టేమిటి సమస్త సంగతుల గురించి ప్రస్తావించడం పరిపాటి. పూళ్లో ఏదైనా చావు సంభవిస్తే ఆ ప్రస్తావం అక్కడే.

పెళ్లిళ్లు, పేరంటాలు జరిగితే వాటి వార్తలు అక్కడికు వెంటనే చేరుకుంటాయికదా. కోర్టులో ఏదైనా మంచి కేసు విచారణకు వస్తే దాని ఫలితాలను గురించి యిక్కడే చర్చ జరిగితీరుతుందిగదా. బళ్ళో చెప్పేవారు గాను ఎవరికైనా నంచో బెట్టారంటే ఆ విషయం అక్కడ చర్చించుకోవలసిందే గదా. ఆ రోజు సంతలో మిరపకాయ ధర హెచ్చిందంటే దానిని గురించి అక్కడ ప్రస్తావన జరగవలసిందే. ఇలాగ్గా చిత్రవిచిత్రంగా సాగిపోతుంటాయి సంభాషణలు. చెంగల్రావు కూడా ఏకత్ సంభాషణల మధ్య తనకు తోచినట్టు ఒక్కొక్క విసురు విసురుతూండం పరిపాటి.

చెంగల్రావుకొట్టుకు అనుదినమూ హాజరు వేసుకునే వాళ్లలో — ఆ ప్రక్క ఫ్యాక్టరీ ఫోర్మను ఒకడూ, అగ్రహారంలో వుండే శాస్త్రులవారొకరూ, గవర్నమెంటు గ్రాంటుయిచ్చిన ఎయిడెడ్ స్కూలు అయ్యవారు, అయ్యవారమ్మగారూ ఒకయిన్స్యూరెన్సు ఏజంటు ఒకాయన వీళ్లు హాజరు కావలసిందే. అలా వర్షం కురవనీయండి—ఈలా ఎండలు ముదిరి ఘూద్పులు వేయనీయండి—ఏదో ఒక సమయంలో హాజరు వేసుకొని పిచ్చాపాటి మాట్లాడుకొని పోతుంటారు.

తరుచు సుబ్బన్న కూడా ఆ దుకాణంకు రావడం కద్దు. మోతుబరి సుబ్బన్నంటే ఆ పూళ్ళో చాల మందికి తెలుసు. ఘరానా మనిషి. నిత్యమూ ఇతని కూడా ఇద్దరో ముగ్గురో తోకల్లా తిరుగుతూనే వుంటారు. తన మాటకు అడ్డంవస్తే సహించే ఘటం కాదు. వాడితోపాటే వాడి అనుచరులు కూడా. ఒక మాట అతనితో ఘర్షణ పడితే ఏం విపత్తు సంభవిస్తుందోనని సౌమ్యంగా పోతుంటాడు చెంగల్రావు. ఎందుకంటే వెనుక ఒకటి రెండుసార్లు అక్కడ కొట్లాటలు కూడా జరిగి తలలు పగులగొట్టుకునేంత పని జరిగింది. అందులో మోతుబరి సుబ్బన్నతో చేయి చేసుకుంటే ఆ రోజు నెత్తురు చూశారన్నమాటే.

యధావిధిగా ఫ్యాక్టరీ ఫోర్మను పోతూపోతూ తను మామూలుగా కూర్చునే బల్లమీద కూర్చుని యింత కారప్పూస తింటున్నాడు పెట్టించుకొని. గ్రాంటుస్కూలు బడిపంతులు, అయ్యవారమ్మ బడి తలుపు బిగించుకొని రవంత యేమైనా తినిపోదామని చంగల్రావుదుకాణానికి దక్కొచ్చి ఫ్యాక్టరీ ఫోర్మను ఎదురుగుండా ఉన్న బల్లమీద కూర్చుని చెరొక ప్లేటు బూంది తినసాగారు.

ఫ్యాక్టరీ ఫోర్మను యుద్ధంనుంచి తిరిగివచ్చిన వ్యక్తి. లావుగా పొట్టిగా ఉంటాడు. పిల్లికళ్లు జుట్టు ఎప్పుడూ ముందరకు నుదిటిమీదకు వస్తుంటే పదేపదే వెనక్కు తీసుకుంటూంటాడు. ఇన్స్యూరెన్సు కంపెనీ యేజంటు బక్కపలచగా పొడుగ్గా ఉంటాడు. ఇతగాడు 24 ఘంటలూ సైకిలుమీదే తిరుగుతూంటాడు. ఓ పది నిముషాలు తీరిక చిక్కిందంటే చెంగల్రావు కొట్టులో ఉండి తీరవలసిందే. ఇక పోతే అయ్యవారూ, అయ్యవారమ్మదీ ఒకే అదృష్టం. వీళ్లది అసలు దానవాయిపేటలో మకాం. మాలవాడంతా వీళ్ళంటే విపరీతమైన గురి. ఇద్దరూగూడా ట్రైనింగ్ అయినవారేమో. చెరో 50 రూపాయలు సంపాదించుకుంటున్నారు. యిప్పుడంటే వుద్యోగాలు సంపాదించారుగాని, వెనుక వీళ్ళ తాత ముత్తాతలు పురపాలక సంఘంలో చీపుళ్లు పట్టి తమ పొట్టలను బళ్ళబోసుకునేవారు. కాని నేటి గాంధియుగంలో 'మాల' అనే పదంపోయి దాని స్థానే హరిజన అనే పేరు రావడంతోటే పరిస్థితులన్నీ తారుమారై పోయాయి.

ఇంతకీ విషయ మేమిటంటే ప్రక్కన రెండు ఫర్లాంగుల దూరంలో ఉన్న దూపాటివారి వీధిలో బ్రాహ్మణ దొడ్డమ్మగారు ఆ క్రితం రోజు పోయారట 60 ఏండ్లుంటాయట

ఫోర్మన్ పాపం చాలా ధర్మాత్మురాలట అనేక ధర్మాలు కూడా చేసిందట

ఏమైంటు ఆమె ఎవరినో పెంచుకుందట, అతను తాలూకాఫీసులో పనిచేస్తున్నాడట ఆ లోగిలీ 4 ఎకరాల భూమి అతగాడికి వ్రాసి యిచ్చేసిందిట

అయ్యవారమ్మ ఏం జబ్బుటండీ పాపం హఠాత్తుగా పోయిందట?

ఫో గుండెజబ్బుట అందులో ఈ గుండె జబ్బు చాలా విపరీతమైనటువంటిది మాట్లాడుతూనే ప్రాణం పోవడం, పడుకుని తెల్లవారేసరికల్లా హంస లేచిపోవడం, స్నానం చేస్తూనే హరీ అంటూండడం ఈలాగా కర్ణకఠోరంగా వుంటూంటాయి, ఈ గుండె జబ్బు కేసులు.

అయ్యవారు ఏ వీధిలోనండీ ఆమె నివసిస్తున్నది?

ఇ ఏ ఏ వీధేమిటి — (యిక్కడే దగ్గరలోనే) దూపాటివారి వీధి—అంటే.

ఫో అంటే ఆ పెద్ద రావిచెట్టు ఉన్నది అదా—

ఏ అది కాదనుకొంట్ల అది సంగంవారి వీధి ఎక్కడో చర్చిదగ్గర ఉన్నదాన్ని తీసుకువచ్చి యిక్కడ యిరికిస్తావేమిటి?

ఫోర్మను సంగం వారి వీధిలోనూ రావిచెట్టు లేదనుకున్నారా?

ఏ ఉంది నేనన్నది పెద్ద రావిచెట్టు. సంగం వారి వీధిలో ఉన్నది దీనికంటె చిన్నది.

అయ్య యింతకీ సంగంవారి వీధి ఎక్కడుంది మీకు తెలుసా?

అయ్యవారమ్మ సంగంవారి వీధే తెలియదట. నే బళ్లో చదువుకునే రోజుల్లో మా అమ్మ నిత్యమూ ఈ వీధిలో కమ్మవారింటికి ఏదో పనిమీద వస్తూండేది

అ, అచ్చు ఆఫీసు వుండే దాని ప్రక్క వీధే 'ఇంతకీ' ఫ్యాక్టర్మేన్ ఫోర్మను కళ్లు చిట్లించుకొంటూ గొంతుక సవరించుకొంటూ 'సంగంవారి వీధినే అష్ట వంకర్ల వీధి అంటారు అసలు కోనంగిపేటలోంచి వచ్చేవీధి సంగంవారి వీధిలో కలుస్తుంది'

అయ్య అచ్చే ఎక్కడ కోనంగిపేట ఎక్కడ సంగంవారి వీధి? సంగంవారి వీధి మన పాత సినిమా ఉంది దాని వెనకాల వీధి దాని ఉత్తరం వైపుని చర్చికూడా ఉంది అంతేకాని ఈ ఫోర్మను గారికి అసలు—

ఫోర్మను అందుకుని—వారు తెలుసండీ అబ్బ సంగంవారి వీధి ఎక్కడుందో వారు తెలిసినట్లు మరెవ్వరికీ తెలియదు

ఇ ఏ అచ్చే బ్రాహ్మణపేటను వివరాలగా రైలుగేటుకు యివతల ఉందండీ ఏమిటో వారు తెలియనట్లు మీరు వాదిస్తారు

అయ్యవారమ్మ (చేతులు కదుపుకుంటూ) అబ్బ ఏమిటే గొడవ ఇంతకీ సంగంవారి వీధి ఎక్కడుందంటారు

ఇంతలో వెంగళ్రావు లోపల నుంచి వచ్చి — సంగంవారి వీధిని గురించేనా మీరు అనుకొనేది నా చిన్నతనంలో మా ముసలమ్మవాళ్ళు ఆవీధిలోనే కాపరం ఉండేవాళ్లట. మా తండ్రికి ఋణం ఉండడంచేత ఆ యిల్లూ వాళ్లకే వాళ్ల పరమైపోయింది లేకపోతే నాకే అద్దె కొంపే మొచ్చు అది అచ్చాఫీసుకు తూర్పువైపున ఉంది'

అగ్రహారంలోని ముసలాయన ఎప్పుడు వచ్చాడో వచ్చి, తాను మాయలుగా కూర్చొని చోటునుంచి ఈ సంభాషణ వింటున్నాడు అయినా సంగంవారివీధి ఎక్కడుంటే తనకేం గావాలి, ముందు తన పొట్ట నిండాలి గాని— యీ విధంగా సంగంవారివీధి ఉత్తరంవైపున ఉందని ఒకరూ, చర్చికి పడమటిభాగంలో ఉందని మరొకరూ, అచ్చు ఆఫీసు వెనకాల ఉందని వేరొకరూ యిలాగా వాండ్లు అనేక విధాలుగా తర్కించుకొంటూ ఇంకా విస్తారగానే వచ్చేలోపున సుబ్బన్నా మరోయిద్దరు వ్యక్తులు లోపలికి వచ్చి వీరందరికీ కుడివైపున కూర్చొని యిన్ని పేడిరకోడీలు అర్థరిచ్చారు.

ఇన్నాళ్ళకు ఏమైంటు సుబ్బన్నను చూచి 'యిదుగో పాతకాపు సుబ్బన్న వచ్చాడు [illegible]

తెలియం దేమంది గనుక యేమేరాయ్ సుబ్బన్నా సంగంవారివీధి ఎక్కడుందో చెప్పు.'

సు సంగంవారివీధే తెలియదూ విచ్చేదా! నాకు బాగా తెలుసు ఎందుకంటే మా అత్తగారు వెనుక అబ్బు చేసి ఆ వీధిలోనే పోయింది కాలువకు దక్షిణంగా ఉంది ఆ వీధిలో నుంచే రైలుగేటు కూడా కనిపిస్తుంటుంది

యింతవరకూ ఆ ప్రసంగంలో జోక్యం కల్పించుకోని ముసలాయన లేచి

అన్నీ మీరంతా చెప్పేవది అసలే తప్పు రైల్వేగేటువుల దేవాలయానికి ఆనుకుని ఉన్న వీధే సంగంవారి వీధి

సుబ్బన్న మహా చెప్పావులేవయ్యా, పాడు గాటి ముక్కు నువ్వూను నే సెక్కడుందో చెప్పా నగా మళ్లీ నువ్వు అది కాదంటావేటయ్యా అయినా మధిలోడవ్ నీ కెందుకు ఈ గొడవ నీవు నీ పాడుం కానేమిటో నీ చేమిటో అంతే కాని——

ఫోర్మన్ అయితే నే చెప్పింది తప్పంటారా బలే వాళ్లు! అసలు సంగంవారి వీధికే అష్టవంకర్లవీధి అని పేరు కోణంగిపేటలోంచి అచ్చు ఆఫీసువద్ద కలిసేదే అంటే మీకు నమ్మకం

మా సు నీవు చెప్పిందల్లా నమ్మాలి అది ఉంచా ఏమిటి? సంగంవారివీధినిగురించి నీకేం తెలుసు నిన్న గాక మొన్న టివరకూ యుద్ధంలో ఏడుస్తూ——

ఫో ఫలానాచోటున ఉందని తెలపడానికి నాకు స్వాతంత్ర్యంఉంది మధ్యలో నువ్వేమిటి? ఏడుస్తూ గీడుస్తూ రానీయకు మాటలు సరిగా రానియ్యి ఏమనుకున్నావో

సు ప్రతీదీ నీకు తెలుసునని వాదిస్తావేమిటి? మహా తెలిసినట్టు ఏంచేస్తావేమిటి? ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసుకుని మరీ మాట్లాడు అట్టే మాట్లాడితే

ఏ. అట్లే మాట్లాడితే ఏం చేస్తావేమిటి! ఫోర్మను ఒక్కడికే అనుకుంటున్నావేమో మీద చెయ్యిపడితే ఊరుకునేది లేదు. జాగ్రత్త అన్నాడు

అసలు దెబ్బలాట అనిపోకు గాని యింతలోకి

అయ్యవారమ్మ: ప్రతీదీ వికృత తెలుసు కనుకుంటారు. ఈ సుబ్బన్న మరీని అబ్బ! యింతటి మొండివాణ్ని ఎక్కడా చూడలేదు

సుబ్బన్న వట్లు వేడెక్కి ఫోర్మనూ సుబ్బన్నా కొట్టుకోవడం ప్రారంభించారు గ్లాసులు విసిరేసు కున్నారు ప్రక్కనే ముసలాయన కర్రపెట్టుకుంటే అది ఊడలాక్కుని వీపుమీద వేశేసు సుబ్బన్న. ఫోర్మను కుర్చీ పైకెత్తి విసిరాడు, దెబ్బ తప్పించుకుని, ఇటుపైపు వచ్చి ఒక తాపు తన్నాడు సుబ్బన్న. ఆ దెబ్బలో ఫోర్మను పెనక్కువెళ్ళి గుమ్మం నుదుటికి తగిలి రక్తం ప్రవహించసాగింది సుబ్బన్నతో ఉన్న తలిమ్మా యిద్దరూ అయ్యవారినీ, అయ్యవారమ్మనీ కర్రతో వాలుగురికి ఒక్కొక్క తోపు తోశారు. అయ్యవారమ్మకు దెబ్బతగిలి పడిపోయింది ఆ పన డంలో గ్లాసుమీద పడిందేమో బద్దలయిన గ్లాసు అందు తగిలి మోచెయ్యి గీసుకుపోయింది

తన లాంగుబాటులోకి ఆసుకురాలేక చంగ్రలావ్ వీధిలోకి పోయి వారినీ వీరినీ కేకలు పెట్టడం ప్రారంభించాడు ఈ కొట్లాట కృటికాలంలో జరిగిపోయింది ఆ గలాభా ఈ కేకలు విని బీటు తిరుగుతున్న పోలీసు కనిస్టెబిలొకడు అక్కడకు వచ్చాడు. కాని ఈలోగా సుబ్బన్నా—వాడి అనుచరులు అక్కడినుంచి దాటుకున్నారు దెబ్బలుతిన్న వాండ్లకు నెత్తురు కారుతుంటే బంగారెత్తి చూడలేక మ్యునిసిపలు ఆసుపత్రికి తీసుకొనిపోయి వాండ్లకు కట్లు కట్టించడం నిమిత్తం చంగ్రలావు ప్రక్కనే ఉన్న బండిని పిలవడానికి వెళ్లాడు యింతలో యీ కొట్లాట విషయం పాక్కి జనం గుమిగూడి చివరికి సబ్ ఇనస్పెక్టరూ సిబ్బందీ తయారైనారు జరిగిన సంగతంతా చంగ్రలావు వద్దనుంచి సంబాయిషీ తీసుకున్నారు అక్కడ వున్న అందరిస్టేటుమెంట్లు పుచ్చుకొన్నారు వాండ్లను ఆస్పత్రికి తగిన చికిత్సకై పంపించారు.

మూడు రోజులపాటు ఈ వీధేమిటి—ఆ వీధేమిటి ఊరూవాడా గాలించేశారు సుబ్బన్నకోసం ఈ సందట్లో ఆ రాత్రి మరి ఎలా అంటుకుందో ప్రక్కనే ఉన్న పాకోన్సికొట్లు అంటుకుని కొన్ని వందల రూపాయల నష్టమైపోయింది. కొట్టులో హార్లొండ్లు, ఒకటి రెండు కుంచి వీలలు, యితర సామా

సులు అన్నీ ధ్వంసమైపోయాయట వాకబు చేయగా తెలిసిందేమిటంటే అది ఫోర్మన్ స్వంత అన్నగారి కొట్టు అనీ, ఫోర్మన్‌పై కోపంచేత ముప్పన్న ఆ రాత్రే అంకినమటుక్కి డబ్బు తీసుకొని ఆ కొట్టుకు నిప్పంటించి తగలబెట్టాడని చెబుతారు

2

దొమ్మీ కేసు కోర్టుకు ఎక్కి మేజస్ట్రీటు సదాశివరావుగారి ఎదుట విచారణకు వచ్చింది దొమ్మీ కేసును గురించీ, అందుకు సంబంధించిన వ్యక్తుల వాఙ్మూలాలను గురించి యితర పరిశీలనలను గురించి కొంతసేపు చర్చ జరిగింది పిమ్మట దొమ్మీ జరిగిన రోజున సాక్షిసాక్ష్యాలలో మొట్టమొదట ఈ దొమ్మీ ఏ విధంగా ఆరంభించినదీ దాని విచారణ జరుగుతోంది

లా చదివిన ధర్మారావు అదివరకే కోర్టులో మంచి పేరు సంపాదించుకున్నాడు క్రాస్ ఎగ్జామిన్ చేయడంలో అతడికతడే సాటి అతని విచారణలో చాలా కేసులు చిక్కువిడి తీర్పుకు వచ్చాయి

ధర్మా సంఘటన జరిగిన సాయంత్రం నీవు అయ్యవారూ, ఆ ఫ్యాక్టరీ ఫోర్మనూ మాటలు యజమాని చంద్రగలావు—ఇంకా ఎవరో ముసలాయన టిఫిన్ పుచ్చుకుంటూ అక్కడ వున్నారట నిజమేనా?

అయ్యవారమ్మ నిజమేనండి

ధర్మా మీరు ఆ రోజున దేనినిగురించి మాట్లాడుకుంటున్నారో మేజస్ట్రీటుగారితో చెప్తారా?

అయ్య రోగాలనుగురించి మాట్లాడుకుంటున్నామండి

ధర్మా సంభాషణలో ఎవరికైనా భేదాభిప్రాయాలు వచ్చాయా?

అ అమ్మ సంగంవారివీధి ఎక్కడవున్నదీ అనే విషయాన్ని గురించి మేము తర్కించుకోవడంలో

మేజ సదాశివరావుగారు తల ఉటంకించి, కళ్ళజోడు బల్లమీదనుంచి తీసి అద్దాలు తుడిచి గొంతు సవరించి,

'దేనిని గురించి' అన్నారు న్యాయమూర్తి

సాక్షి అది సంగంవారి వీధి ఎక్కడ వున్నదనే విషయాన్ని గురించి తర్కించుకుంటున్నాము

మేజ సంగంవారి వీధా?

'చిత్తం సార్'

'అయితే ఏదీ ఆ సన్నటిసందు ఉన్నదే—అదేనా—ఆ సినీమా థియేటరు ప్రక్కగుండా వెళ్ళే సందేనా?

ధర్మారావుకు ఒక విధమైన నవ్వు వచ్చింది మేజస్ట్రీటుగారు చెప్పిన అంశం కొద్దిగా సత్యదూరంగా వున్నది

ధ 'చిత్తం తమరు సెలవిచ్చిన వీధిని గురించే సాక్షి చెపుతున్నది తమరు అనుమతిస్తే ఆ వీధి పరిసరాలను గురించి తెలుపడానికి అవకాశం ఇస్తారని మనవి

మే 'ఏమిటా పరిసరాలు' అన్నారు మేజస్ట్రీటు

స 'చిత్తం మీరు చెప్పేదానికంటె ఆ వీధి మరో ఫర్లాంగు ఎగువన వున్నది రైల్వే గేటుకు దగ్గరగా ఉంది ఇంత బాగా జ్ఞాపకం ఉండడానికి కారణం నా చిన్నప్పుడు మా బాబయ్యగారు తరుచు రైల్వే గేటువద్దకు నన్ను తీసుకు వస్తూండేవారు

మేజస్ట్రీటుగారు ధర్మారావు మాటలను ఖండిస్తూ,

'నేను నీ యీడులో ప్రతిరోజూ ఆ వీధిలో తిరుగుతూండేవాణ్ణి నే చెప్పిన విషయాన్ని ఖండించడం నీకు అనవసరమనుకుంటాను' అన్నారు కొంచెం కటినంగా

లాయరు తల వంచుకొని నమ్రత చూపాడు

న్యాయాధికారితో తగవులాట పెట్టుకోవడం ఎందుకు అయినా అప్రస్తుతమైనట్టి విషయంమీద ఎందుకు విపరీతమైన తర్కం

ఇంతలో కోర్టులో మరో ముసలి లాయరుగారొకాయన లేచి

'మీ అనుమతితో రెండు మాటలు సార్, నేను కూడా చాలాభాగం ఆ వీధంబటే పోతూండేవాణ్ణి—ఈ వీధిని గురించి నేను చాలా పరిశోధనచేయగా—నాకు తేలిందేమంటే ఈ సంగంవారి వీధి అచ్చు ఆఖరుకు కుడివైపున ప్రారంభమై సినిమా హాలుకట్టు చివర అంతమౌతుంది.

'అక్కే సరికాదు' అన్నాడు ధర్మారావు

మేజస్ట్రీటు సదాశివరావుగారు అసలు ఈ విషయానికి కేసుకు ప్రస్తుతం ఏమీ సంబంధం లేదనీ, దాన్ని గురించి యిక తర్కించ నవసరం లేదనీ అన్నారు ఈ దొమ్మీకేసు విచారణ ఫలితం ఏమైందనే విషయం మనకు అప్రస్తుతం పోర్మనూ, ఇన్నారెవ్వరిజంటూ, అయ్యవారూ, అయ్యవారమ్మా తమ తమ గాయాలు చూపడంవల్ల సుబ్బన్నమీద కఠిన చర్య తీసుకొని తీరాలని పట్టుపట్టనూ లేదు అయినా సుబ్బన్న విషయం వారి కెందుకు

దుష్టులను చేతికి పట్టుకుని దండించడం పోలీసు వారి విధి కేసు విచారించి న్యాయాన్యాయాలు తేల్చడం కోర్టువారి విధి ఈ లావాదేవీలలో తమ కెందుకు అని యథారీతిగా వారు పక్కకు తగ్గున్నారు.

మేజస్ట్రీటుగారి బావమరిది చంద్రశేఖరంగారు ఆ క్రితంరోజే పెళ్లివ్యవహారాలు మాట్లాడుకు వెందుకు చెల్లెలుగారింటికి వచ్చాడు చంద్రశేఖరం కొడుకు రామచంద్రమూర్తి ఈ మధ్యనే బి ఏ ప్యాసు అయాడు ఇతను చూడడానికైతే బాగానే వుంటాడు కాని మనిషి కొంచెం నలుపు పొడుగ్గా, నవనవలాడే వయస్సులో ఉన్నాడు చంద్రశేఖరం తన కొడుక్కి చెల్లెలు కూతురు శారదను వివాహం చేయాలని కుతూహలపడుతున్నాడు

కాని, అసలు ఈ పెండ్లివిషయం ఇదివరకు ఒకటి రెండుసార్లు మేజస్ట్రీటుగారి ప్రత్యక్షంలో నయితేనేమి, పరోక్షంలోనయితేనేమి నలిగిన విషయమే కాని చంద్రశేఖరానికి గ్రామంలో పని తొందరవల్ల ఈవిషయం ఆలోచించేందుకు వ్యవధి కూడా లేకపోయింది పైగా ఇప్పుడు తన కొడుకు చదువు కూడా పూర్తిఅయింది గనుక, పెళ్లి గూడా అయితే ఆ బరువు తీరిపోతుందని—వివాహం స్థిరపర్చుకుని—తాంబూలాలు పుచ్చుకుని తరువాత జరుగవలసిన తతంగంకోసం ప్రయత్నం చేసుకోవాలని కుతూహల పడుతున్నాడు

ఇంతకీ రామచంద్రమూర్తి పనుకే కొంచెం నలుపైనా తీసిపారేసే అంత సులువుకాదు చిన్నప్పటినుంచీ గొప్పవాళ్ల రచనలన్నా వారి ఉపన్యాసాలన్నా, వారి గ్రంథాలన్నా అతగాడికి ఆసక్తి మెండు విశ్వవిద్యాలయంలో పట్టం పుచ్చుకున్న తరువాత ఇటీవల నవ్యసాహిత్యకారుల రచనలను చదివి బాగా అవగాహన చేసుకున్నాడేమో ఇక తానుకూడా ఒక రచయితఅయి ఒకకవియై, ఒక పత్రికాధిపతియై దేశసేవచేయాలని గాలిలో మేడలు కట్టుకుంటున్నాడు

ఆ పిల్లమీద తన మనసు కూడా పోయిందేమో ఆమెనే పెండ్లి చేసుకోవాలని అతగాడికి మనసులో నాటుకుపోయింది తనకు కాదని మ రెవరకు కట్టపెడతారు ఆ పిల్లని ?

సుమారు 8 ఘం కావచ్చింది సాధారణంగా కొంచెం ఇంచుమించు ఈ సమయానికే భోజనాలు అయే అలవాటు పెళ్లిలో ఇచ్చిపుచ్చుకోవలసిన లాంఛనాల విషయంలో భావమరదులకు తెగక ఆ రోజు భోజనాలు కూడా ఆలస్యమయినాయి పెళ్లి సంగతే వరండాలో కూర్చుని మాట్లాడుకుంటున్నారు

మే భార్య భోజనాలకు వేళయింది లేవండి యిహ తరువాత కూర్చుందాం

చంద్రశేఖరం బావగారూ—మీరు ఊఁ అనడమే తరువాయి ముందు తాంబూలాలు పుచ్చుకుంటే, మిగతా సవంతా మేము చూచుకుంటాం

మే భా లేవండీ చేసినవన్నీ చప్పగా చల్లారిపోతాయి భోజనాలయిన తరువాత

చంద్ర ఇదుగో లేస్తాం బావగారు లేస్తే నేనూ లేస్తాను

మేజ ఇందులో వాదేముందోయ్ అంతా మా చెల్లెల్ను అడుగు ఆమె యిష్టానుసారమే కాని, నా ప్రమేయం ఏమీ లేదు

చంద్ర అదేమాట నా ప్రమేయం లేదంటా వేమిటి ! యిది మరీ బాగుంది ! మీ రనేది మీరు పెద్దలు 'ఆ మాట' మీరు లాంఛనప్రాయంగానైనా అనకపోతే ఎట్లా ?

మేజ అనడాని కేముంది ఇంతకీ మా శారద ఏమంటుంది ఏమి మాట్లాడదేమి ? ఆ పుస్తకాలు అక్కడ పారేద్దూ బాబు కాస్సేపు మీ బావను

కార అబ్బ పోదురూ ఒకటే గొడవ చదువుకోనివ్వరుగదా యీ కథ చాలా ఇంట రెస్టింగ్‌గా ఉంటే సమయంలో

మే భా అమ్మాయీ, ఏమిటా విసుర్లు మీ నాన్నగారు ఏదో అంటుంటే బదులుచెప్పక ?

కార నన్నడగ నక్కర్లేదు అంటూ అక్కడ నుంచి లేచిపోతుంది

మే భా ఏమీ పలకరు ఉలకరు ఉద్దేశ మేమిటో చెప్పకూడదూ ?

మేజ నా ఉద్దేశానికేముంది ? మీ అమ్మాయి నడుగు అమ్మాయి నడగక నన్నడుగుతా వేమిటి ?

మే భా అమ్మాయినీ అడిగారు, అబ్బాయినీ అడిగారు యిహ మీరే తరవాయి

మేజ ఏమో వచ్చేఏడు చేయాలని వున్నది పెళ్లంటే మాటలేవిటి ? ఈ రోజుల్లో అబ్బో అబ్బో బోలెడుఖర్చులు కొస్తా కూస్తా నేమిటి ?

మే భా యింకా ఖర్చులేమిటండీ ? ఖర్చు లంటారు ఉభయఖర్చులు మీ భావగారే పెట్టుకుం టారట అమ్మాయికి 10 కాసుల బంగారం గొలుసులు, వజ్రాల కంఠమాల, లేడీస్ రిస్ట్‌వాచ్, పట్టు చీరలు, వెండికంచం, మరచెంబు—యిహ కావలసిం దేముంది గనక లాంఛనాలు పుచ్చుకుంటే సరి

మేజ ఈమధ్యనే—మూడు మన లాయరు ధర్మారావు పెళ్లివిషయంలో అతని బావమరది కన పడి యీ ప్రస్తావనే తెచ్చాడు

బావ అంటే మీ కోర్టులో ప్రాక్టీసు

మేజ అవును అయనే

బావ చూడండి ఆపెద్ద రావిచెట్టు వుంది—ఆ దూపాటివారి వీధిలోవున్న ఆయనేనా ?

మే భా భోజనాలకు లేవకూడదుటండీ యిహ ఆలస్యం అవుతోంది

మేజ అబ్బే అది దూపాటివారి వీధి కాదు ఎక్కడో సంగంవారి వీధిని తీసుకువచ్చి దూపాటి వారి వీధి అంటావేమిటోయ్ బలేవాడివ్

బావ కాదండీ, దూపాటివారి వీధిలో రావి చెట్టు లేదంటారేమిటి ? ఆ వీధి మొదట్లోనే ఉండి తీరాలి.

మేజ ఉండొచ్చు దూపాటివారి వీధిలో ఉన్నది పెద్దది సంగంవారి వీధిలో ఉన్నది చిన్న చెట్టు ఇంతకీ నే చెప్పిన వీధి సంగంవారి వీధి

బావ ఏమో మరి ఇంతకీ సంగంవారి వీధి ఎక్కడుందంటారు ?

మే ఇప్పుడు పాతసినిమా థియేటర్ వున్నదే దాని ప్రక్కగుండా వెళ్లే సందు రైల్వేగేటుకు దగ్గరగా ఉన్నది

బావ : అదికాదండీ మామగారూ, అచ్చాఫీసు వుంది—దాని ప్రక్క వీధే సంగంవారి వీధి ఈ మాత్రం నాకు తెలియదూ ?

మే భా రామాయణంలో పిడకలవేట. సంగం వారి వీధి ఎక్కడుంటే ఏం ? మంగలివారి వీధి ఎక్కడుంటే యేం ?

మేజ ఆఁ నేను పాతసినిమాథియేటరు ప్రక్కగుండా వెళ్లే సందే సంగంవారి వీధి అంటున్నా మీ అన్నగారు అది కాదంటున్నారు

మే భా మా అన్నయ్య చెప్పిందే రైటు అచ్చాఫీసు ప్రక్క వీధే అది మా ముత్తవతల్లి చెపుతుంటే విన్నాను

మేజ అవిషయం తెలుసు అయినా తెలిసీ తెలియని వాదన లెందుకు నీకు ?

మే భా బాగుందండి మీ రవేది ఇక మీ కొక్కరికే గాబోలు ఊరుసంగతి తెలిసినది

మేజ నా చిన్నతనమంతా, చదువుసైతం యీ వూళ్లో పూర్తిఅయింది ఏమిటో నాకు తెలియనట్లు, మీకు మహా తెలిసినట్లు మాట్లాడతా రేమిటి ?

మే భా ఆయన మాటలకేంగాని—

మేజ నీవు మహా చెప్పొచ్చావులెద్దూ లోపలికి పో అయినా ఊళ్ళోకి వెలతోవారి, ఏడాదికోసారి వస్తూ—వూరు సంగతి ఏం తెలుసు మీకు. ఎక్కడో సంగంవారి వీధిని తీసుకువెళ్ళి దూపాటి వారి వీధి అంటే ఎవరైనా నమ్మాలా అక్కర్లేదా ?

బావ మా తండ్రిగారి హయాంలో ఏదో పుస్తకాలు అచ్చువేసే సందర్భంలో అచ్చాఫీసుకు పంపేవారు. అచ్చుఆఫీసుకు ప్రక్కనుంచే సంగంవారి వీధి తెలుస్తుంటేది. నాకు బాగా గుర్తు లేదంటారేమిటండీ.

శారద: ఏమిటండీ—యీ గొడవ నన్ను ప్రశ్నలం పూర్తికాయ్యనియ్యరా ఏమిటి?

మేజ అమ్మాయ్—నీవు చెప్పు సంగంవారి వీధి ఎక్కడుంద్తో!

శారద ఓహ్ దీన్ని గురించా సంగంవారి వీధి పాతసినిమా థియేటరు ఉందే దాని ప్రక్కగుండా వెళ్ళే సందే సంగంవారి వీధి

మేజ బాగా కరెక్టుగా చెప్పావ్ అది కాదంటాడు వీరా మామయ్య

శారద ఆ వూళ్లో ధాన్యమేమిటో, పంట ఏమిటో అంతేకాని, మామయ్యకు ఏమీ తెలియదండీ నాన్నా మా కాన్వెంటు స్కూలుకు వెళుతుంటే ప్రతిరోజూ మా బండి ఆ వీధి ప్రక్కనుంచే వెళుతుంది సుబ్బన్నగారి అమ్మాయి ఆ వీధిలోనుంచే వస్తుండేది

మే. భా నీకు మహా తెలుసు పసిపిల్లవు నీ వూరుకుందూ

శారద బాగుందే అమ్మా ఏం నాకు మాత్రం తెలియదూ

మేజ దాన్ని గూరుకోమంటూ వేమిటే ఏం దానికిమాత్రం తెలియద్దా?

బావ బావగారూ, మీరు బాగా ఆలోచించండి సంగంవారి వీధినే అసలు అష్టవంకర్ల వీధి అంటారు. కోణంగిపేటలోంచి అచ్చుతోటసువద్ద కలిసే వీధే సంగంవారి వీధి

మేజ ఆలోచించే దేమిటండీ ఆలోచనా పాలోచనాను మీరన్నది తప్పండీ సినిమా థియేటరుకు ప్రక్కగుండా వెళ్లే సందే సంగంవారి వీధి ఇంత విపదీని చెప్పినా మీరు కాదంటే ఏమి చేయాలి

బావ యిహ మీతోటి వాదించి ఏం ప్రయోజనం

మేజ అయితే నే చెప్పింది కాదంటారా?

బావ నే చెప్పిందిమాత్రం తప్ప నెక్కడుంది.

మే భా మన కెందుకు వచ్చిన గొడవ ఇది. సంగంవారి వీధి ఎక్కడుంటే ఎవరి క్కావాలి ముందు అమ్మాయి పెళ్లిసంగతి ఆలోచించండి

మే. అయితే నీతాకే తేమిటి?

మే. భా తాంబూలాలు పుచ్చుకోమని

మేజ పుచ్చుకోవచ్చులే యిప్పుడు వచ్చిన తొందర ఏమీ లేదు

మే భా మీ యిష్టం బాబూ ప్రాణం విసిగి పోతూంది మీతోటి ఇప్పుడు గాకపోతే మరి కెప్పుడో అయినా అమ్మాయిని యివ్వకపోతే వాడికి పెళ్లి జరగదా వాడు దీన్ని పెళ్లి చేసుకోకపోతే దీనికి పెళ్ళవదా?

బావ అమ్మాయి నీ వూరుకో అయితే బావగారు తాంబూలాలు పుచ్చుకోవడం దాకా వచ్చి మళ్లీ ఇట్లా మాట్లాడుతున్నారే

మేజ దాని పెళ్లి కిప్పుడేం తొందర లేదండీ తరువాత మాదుకోవచ్చు

మే భా పెళ్ళి లేదు—ఏమీ లేదు కూర్చోపెట్టండి యింకా ఎన్ని రోజులు పెళ్ళి చేయకుండా కూర్చోపెట్టాలనుంకా

బావ నే వస్తానే అమ్మాయి ఇప్పుడు బండి వుంది రాత్రి రైలుకి పోతున్నా

మే భా అదేమో భోజనంఅయినా కాలేదు భోంచేసి వెళ్లు నా మాట విను

చంద్ర భోజనానికేం లేవే భోంచేస్తే రైలు దాటిపోతుంది నే వెళ్లొస్తా అంటూ వచ్చినదారినే వెళ్ళిపోయాడు చంద్రశేఖరం

4

మరికొన్ని రోజులకు తరువు మేజస్ట్రేటుగారింటికి వచ్చే సూరిశాస్త్రిగారు ఆ రోజు మధ్యాహ్నం ఏదో పనుండి వచ్చారు. వరండాలో కూర్చొని తాంబూలం వేసుకోపాగారు పోకలు నములుత్తూ శాస్త్రిలవారు

'నా మనస్సుకు ఈ విషయం పట్టినట్లు మరేదీ పట్టలేదు నాకు అర్థమయినట్లు మరెవరికీగూడా అర్థమవనే అయియుండదు' ధర్మారావును ఉద్దేశిస్తూ గాలోలు—'అయినా ఆ వృత్తిలో సతతమూ తిరిగే వాళ్ళకూ, ఆ ధారాశుద్ధి, ఆ వాక్శుద్ధి వుండదూమరి చెడ్డఅలవాటు ఏమంటే కావలసిన పాత్ర్యమూ, పరిశోధనా రుజావూ లేకుండా వితండవాదం చేసినందువల్ల ప్రయోజనం ఏముంటుంది దీనగవది దీన్నిగురించి వినక కొన్ని ప్రాణాలు పోయాయి'

శాస్త్రిలవారు మరో రెండు తమలపాకులు తీసుకుని నములుతూ—

'యింతకీ సంగంవారి వీధినిగురించి జ్ఞాపకం ఉన్నదా?'

మేజ లేకం

మరి అదెక్కడ వుంటుంటారు?

మేజిస్ట్రేటుగారు పెన్సిలు తీసుకుని టేబిలు అట్టమీద వివరంగా గీచి చూపుతూ, 'అక్కడనుంచి మొదలు ఇంతవరకూ ఉన్నదే సంగంవారి వీధి'

శాస్త్రిలవారు బాగా పరికించి తదేక దీక్షతో ఆ మ్యాపును చూచి గొంతు సవరించుకుని,

'వీరు శ్రమపడి మ్యాపు గీయడమైతే గీశారు గాని—అసలు ఈ వీధి ఎక్కడుందన్న విషయంలో మీ అభిప్రాయం కూడా తప్పే—ఆ రోజు లాయరు గర్వారావు చెప్పింది తూచాగా సరిపోయింది' అన్నారు కొద్దిగా నవ్వుతూ

'ఓహో అల్లాగ'—అంటూ అంతవరకూ ఖులాసాగా సంతోషంతో కబుర్లుచెప్పిన మెజిస్ట్రేటు సదాశివరావుగారు ఛీదరించుకుంటూ ధ్రుమని కుర్చీలోంచి గభాలున అక్కడనుంచి లేచ్చక్కా పోయారు

'ఇదేమిరా బాబు—ఎన్నడూ లేనిది నేను ఈయనకు కోపం తెప్పించామే' అనుకుంటూ మెల్లిగా ఇంటికి బారాడు శాస్త్రిలవారు

కోపం శాంతించిం తరువాత మేజిస్ట్రేటుగారు వాకబుచేయగా తేలినవిషయ మేమంటే ఈ సంగం వారి వీధిలో సంగం బాపన్న అనే అతను ఉండే వాడనీ, పిమ్మట అతను చనిపోగా అతని కొడుకు సంగం వెలమయ్య క్రిస్టియనమతం పుచ్చుకుని తనకు అక్కడ ఉన్న స్థలం, ఆపాటికొంపలు అన్నీ పురపాలక సంఘంవారికి అమ్మేసి యింకో వూరు లేచిపోయాడనీ, యిప్పుడు ఆ స్థలంలో పురపాలక సంఘంవారు ఎలిమెంటరీ పాఠశాలను యిటీవలనే నిర్మించారనీ, కాగా యిప్పటి పురపాలకసంఘ ప్లానులో అసలు సంగంవారి వీధి లేనేలేదనీ తేలింది

రాయలవారి ఋతువర్ణనలు

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధాని

ప్రబంధములు వర్ణన ప్రధానములైన కావ్యములు. పెద్దనార్యుని నాటినుండియు ప్రబంధ కవులేదో యొక యవకాశము కల్పించుకొని తమ కావ్యములలో నష్టాదశవర్ణనములను గావించుచునే యున్నారు. ఈ పదునెనిమిది వర్ణనలయభావము ప్రబంధమున నొక లోపముగా భావింపబడుటచే కొందఱు కవులు ప్రసక్తి లేకపోయినను నియమానుసరణమునకై యనావశ్యకములైన వర్ణనలు కావించుటయు గలదు. వర్ణ్యవిషయములైన యీ యష్టాదశ విషయములలో ఋతువులు కూడ చేరి యున్నవి. అందుచే ప్రబంధకవులు కథా సందర్భమునుబట్టి యేవో కొన్ని ఋతువులనైన వర్ణింపకుండరు. శ్రీ కృష్ణదేవ రాయలవారు తమ యాముక్తమాల్యదలో నాలుగు ఋతువులను గూలంకషముగా సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ వివరములతో వర్ణించియున్నారు. ఆ వర్ణనలలో నాయన యనన్యసాధారణమైన ప్రతిభాచాతుర్యములను ప్రదర్శించి యుండుట యాముక్తమాల్యద పఠించిన వారెల్లరకును విదితమే. ఆ ప్రతిభాచాతుర్యముల నీ వ్యాసమున యథాశక్తిగా నిరూపింప యత్నించెదను.

గోదా శ్రీరంగేశ్వరుల ప్రణయమే యాముక్తమాల్యదయందలి ప్రధానవృత్తము. అది యందలి చివరి రెండాశ్వాసములలో చక్కగా వర్ణింపబడి యున్నది. మొదటి నాలుగాశ్వాసములలో నీకథతో నంతగా సంబంధము లేకపోయినను వైష్ణవమతాభిమాను లగుటచే రాయలవారు విష్ణుపారమ్యమును సూచించు విష్ణుచిత్తయామునాచార్యుల వృత్తాంతములను విశదీకరించి యున్నారు. విష్ణుచిత్తుడితర మతస్థుల నోడించి పాండ్యరాజునకు వైష్ణవమత సారము నుపన్యసించు సందర్భమున ఖాండిక్యకేశిధ్వజోపాఖ్యానమును, యామునాచార్యుడు శ్రీరామమిశ్రునిచే నుద్బోధితుడై కుమారునికి రాజ్య మొప్పగించు సందర్భమున దీర్ఘమైన రాజనీతి వర్ణనమును గలవు. చివరి యాశ్వాసమున మాలదాసరి వృత్తాంతముపకథగా నున్నది. ఈ యుపకథోపాఖ్యాన రాజనీతి వర్ణనలకు తోడు మన్యమున్న గ్రీష్మవర్ష శరద్వసంతముల విపులవర్ణనము లున్నవి. ఇవన్నియు గలిసి యాముక్తమాల్యద యందలి ప్రధానకథను మఱుగు పుచ్చి దాని నొక చిన్న విష్ణుపురాణముగా నొనర్చి వైచినవి. వస్త్వైక్యమునకు భంగము చేకూర్చు నప్రసక్త విషయ విస్తరణ మాముక్తమాల్యద పఠించు వారి కించుక కింద కలిగించినను అందలి ప్రకృతి పరిశీలన భావ గాంభీర్యాదుల హృద్యమైన యానందమును చేకూర్పక మానవు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కొల్లింటికవులు తమ తమ కావ్యములలో వసంతాది ఋతువులను వర్ణించి యుండకపోలేదు. కాని యావర్ణనలెవ్వియు రాయల వారివర్ణనములంత దీర్ఘములుగా గాని కూలంకషములుగా గాని కానరావు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందే కాదు సంస్కృత వాఙ్మయమునగూడ ఋతువర్ణనైక వస్తుకములగు ఋతుసంహారాదుల నొక్క నితరకావ్యములలో నింత దీర్ఘములగునట్టి ఋతు వర్ణనలు కానబడవు. ఇటీవల కవిసమ్రాడ్బిరుదాంచితులైన శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తెలుగు ఋతువులను పేర నొక ఋతువర్ణన ప్రధానమైన కావ్యమును ప్రకటించియుండిరి. అందలి వర్ణనములు నైతము భావగంభీరములై కవిగారి ప్రకృతి పరిశీలన నైశిత్యము ననేక విధముల వెల్లడించుచున్నవి. చిన్నదయ్యు మనోహరమైన యీ కావ్యమునే యొకవిధముగా రాయలవారి ఋతువర్ణనలకు సాటిగా పోటిగా చేర్కొనవచ్చును. మిగిలినవానిలో ఋతువుల వర్ణనములున్నను ఇన్ని ఋతువుల వర్ణనము లేదు, ఉన్న ఋతువుల వర్ణనమైనను ఇంత సమగ్రమైనది కాదు.

స్థూలముగా పరిశీలించినచో నాముక్తమాల్యదలో ఖాండిక్యకేశిధ్వజోపాఖ్యాన రాజనీతి వర్ణనాదులవలెనే యతిదీర్ఘములైన యీ ఋతువర్ణనములును గథాగమనమున కడ్డగించి కావ్యమునందలి వస్త్వైక్యమునకు భంగము కలిగించియుండుట యథా

ర్థమే యనిపించును కాని నూత్నముగా వారి చెప్పుడు వానికి గథాంశములతో గల కల్పించిన సంబంధము స్పష్టము కాకపోదు ద్వితీయాశ్వాసము నందలి కథకు వేశ్యాగృహమున కరుగుపాండ్యరాజు పరదేశివిప్రుడు పఠించిన సుభాషితశ్లోకము నాలించి, హఠాత్తుగా విరక్తుడై సౌధమునకు మరలివచ్చి మాత్రముడైన దేవు డెవ్వడో నిర్ణయింపుమని పండితుల గోరిన ఘట్టము కేంద్రభూతమైనది సుభాషితము చదివిన విప్రుడెచ్చటి కప్పుడు వచ్చుటకు "దన్నికట వృషగిరి హరికి విభవము విప్పగా" జరుగు తెప్పతిరునాళ్లజాము కారకయే కారణము అళఘురియందుండు సుందరబాహుస్వామికి దెప్ప తిరునాళ్లు వేసవిలో జరుగును ఆ యుత్సవములు గన్నులార భక్తితన్మయుడై చూచి పోవుచు బరదేశి బ్రాహ్మణుడు మధురానగర దిదృక్షు ప్రవేశప నచ్చటి కరిగి, రాజపురోహితునింట గ్రీష్మకాలోచితమైన మృష్టభోజనము కావించి, తోడి విప్రులతో మార్గవేదికపై బరుండి యుబుసుపోకకై వారిలో నొక్కడార్యలును వేఱొక్కడు గీతలను బఠింప దాను సుభాషితము జదివెను అతడు మార్గవేదిపై బరుండుటకు హేతువు "పెనవేసవి" అతడచ్చటికి వచ్చుటకు హేతువా వేసవిలో వృషగిరి హరికి జరుగు తెప్పతిరునాళ్లు వేసవిలో దప్ప మఱొకప్పుడా యుత్సవము జరుగను జరుగదు, పరదేశి బ్రాహ్మణు డచ్చటికి రాను రాడు వచ్చినను మార్గవేదిపై బరుండెడు మార్గవేదిపై గాక యే గృహాంతర్భాగమునన్ శయనించి యాతడు సుభాషితముల జదివినను వీథిలో బోవువారి కవి వినబడవు పాండ్యుడా సుభాషితమును వినకుండినచో గథాసంవిధాన మీతీరున సాగియే యుండదు ఇన్నిటికిని హేతువగుట చేతనే రాయ లిచ్చట నా వేసవిని వర్ణింపబూనినాడు

చతుర్థాశ్వాసమున వర్షశరదృతువులు వర్ణింపబడినవి ఈ వర్ణనలు యామునాచార్యుడు తనతో వాదము చేయవచ్చినవారి నెల్లర నోడించి విష్ణుదేవుడే పరతత్త్వమనియు విశిష్టాద్వైతమే మతమనియు బ్రతిష్ఠించిన పిమ్మట జేయబడినవి పాండ్యరాజు యామునాచార్యుని మాహాత్మ్యమునకు సంతోషించి, సాష్టాంగ మెఱగి, యాతనికి దన కడగొట్టు చెలియలి నిచ్చి పెండ్లిచేసి, "యరణంబుగ నమ్మహాత్మునకు ధారాపూర్వకముగా నర్ధరాజ్య మిచ్చి" యువరాజుగా నొనరించెను పిమ్మట నాతని కధర్వశిరస్సభృత్ప్రస్త మకుటము నందు దివ్యాస్త్రమంత్రంబు లుండుటయు తెలిసి దుస్సాధంబగు విరోధి యానంబు సాధింపుమని దండయాత్రకు బంప యామునాచార్యు డందుకు సన్నద్ధు డగుచుండెను అప్పటికి సరిగా గ్రీష్మము ముగిసి వర్షాగమ మారంభము కానుండెను పురోహిత ప్రధానమంత్రి వర్గంబు యామునాచార్యు దిగ్విజయ యాత్రా సన్నాహ మెఱింగి "సన్నిహితంబులగు నివ్వార్షిక దినంబులు గడపి శరత్సమయంబున విద్విషత్సంహారంబునకు విజయము సేయు"మని బోధించిరి యువరాజు వారి మాటలు పాటించి, దౌత్తైఱంగు రాజాన కాలెంగించి తత్సమృతి నప్పటికి నిలిచెను

ఋతువు లాటింటిలో శరదృతువు వీరరస ప్రధానమగు దిగ్విజయయాత్ర కనువైనట్టిది సాధారణముగా బూర్వపురాజులు దండయాత్ర వెడలుట యా ఋతువునందే ఈ యాచారమును బురస్కరించుకొనియే సంస్కృతాంధ్రకవులు పలువురు దిగ్విజయయాత్రలను వర్ణించుటకుముందు శరత్తును వర్ణించి యుండిరి కాళిదాసు రఘువంశమున రఘుమహారాజు దిగ్విజయ యాత్రకుముందు శరదృతువును వర్ణించి యుండుట యెల్ల రెఱింగినట్టిదే సంస్కృత నాటకముల ప్రస్తావనలలో వీరరసము ప్రధానరసమైనప్పుడు శరదృతువు వర్ణింపబడవలెనని లాక్షణికుల నియమము కావించుట యారసమునకును ఋతువునకును గల యవినాభావసంబంధమును బురస్కరించుకొనియే యైయుండును ఈ సంప్రదాయము ననుసరించియే రాయ లిచ్చట యామునాచార్యుని దిగ్విజయమునకు నాందిగా శరదృతువును వర్ణింప దలచినాడు

ఈ శరదృతువర్ణనమునకుముందు మిక్కిలి దీర్ఘమైన వర్షర్తు వర్ణనము కలదు దీని కిచ్చట నంతగా బ్రసక్తి లేదు కాని పాండ్యరాజు తన చెల్లెలిని యామునాచార్యున కొసంగి, యాతని యువరాజుగా నొనరించి, దిగ్విజయయాత్రకు బ్రోత్సహించినది గ్రీష్మర్త్వంతమునందు వార్షికదినంబు లప్పటి కతి సన్నిహితములై యుండెను. వర్షర్తువు గడచిన

నిమ్మటగాని యామునుడు చైత్రయాత్రకు బయలుదేఱరాదని వృద్ధపురోహితాదుల యభిప్రాయము ఈ వర్షకాలము రాకపోకలను సూచించు తలంపుతో రాయలు శరదృతువును బూర్వము దానిని వర్ణించి యుండెను ఆయన కితర ఋతువులయందు గంటె వర్షర్తువునం దభిమాన మెక్కువ ఆకాన యీ యభిమానము వర్షర్తువర్ణనమునం దెల్లెడ స్పష్టముగా గోచరించును ఈ వర్షర్తువురాక నాయక యంతికమునందే "గ్రీష్మసమయ విరశ్వాహకేకిరమణి, నవఘనధ్వని కలరు చందమున వలరి" పాండ్యరాజ భార్య యాతనిలో యామునాచార్యునుదంతము తెలెంగించెనను సందర్భమున నతి రమణీయముగా సూచించియున్నాఁడు ఈ సూచనయు దగువాత సాగిన వర్ణనయు మిక్కిలి మనోహరములుగా నున్నను ఇంత దీర్ఘముగా నా ఋతువు నిచ్చట వర్ణించుట కొంత యప్రసక్తముగా నేయున్నదని చెప్పవలయును

పంచమాశ్వాసమునందలి కథ కలంకారమైనది గోదా విరహఘట్టము ఈ విరహ మాంధ్రవాఙ్మయమున కపూర్వమైనది హార్దమైన యనురాగము నింత లెస్సగా సూచించు విరహమును వర్ణించిన కవి యాంధ్రవాఙ్మయమున నింకొక్కఁడు లేడు విరహమున కుద్దీపనమైనది వసంతము అందుచేతనే రాయ లిచ్చట నీ వసంతర్తువును సమగ్రముగా వర్ణింప బూనినాఁడు

మొదలఁ జాముక్తమాల్యద మదనతాప
తరణి పెనువెట్టఁ జేగిన దక్షిణాశ
మత్కృపతోమ్మకు దుదముట్ట మాసునను దు
దొలఁగ వన నుత్తరాశకు దొలఁగ దరణి

గోదాదేవి ధనుర్మాసమున విష్ణుసేవావ్రతమును బూని ముప్పదిదినములు ముప్పదిపాటలుగా దిరుప్పావై పాడెనని ప్రతీతి దీనికనుగుణముగా రాయలు పై పద్యమున మార్గశిరు దక్షిణాశ వీడి యప్పు డుత్తరాశకు దొలగెనని వర్ణించియున్నాఁడు

ఈ విధముగా నీ ఋతుచతుష్టయవర్ణనము మిక్కిలి దీర్ఘమైనను గథ కేదో విధముగా నించుక సంబంధించియే యున్నదని తెలియవచ్చుచున్న ఈ ఋతువర్ణనమునుబట్టియే కాక రాయలు కావించిన రాజనీత్యాదులవర్ణనములను బట్టి కూడ జూచినచో కాక జరితవర్ణనాభిలాషయని పాడగట్టును ఏదైన విషయములను వర్ణింపదలచినప్పుడు దానిని సర్వాంగసుందరముగను సమగ్రముగను వర్ణించినగాని యాతనికి దృప్తికలుగదు అచలాకాలముతీరే యట్టిది కాబోలును. కార్యనిర్వహణమునగాని భోగానుభవమునగాని సమగ్రతయే యప్పటివారి లక్ష్యముగా నుండెను కార్యమును సామిసామిగా జేసి యూరకుండుటకాని, భోగవిలాసముల నించించుక యనుభవించి విరమించుటకాని వా రెఱుగని పద్ధతులు ఆ చిత్తవృత్తియే యీవర్ణనలందును గోచరించుచున్నది ఈ నాలుగువర్ణనములును మాస్త్యతిమాత్ర వివరములతో గూడి సర్వ సమగ్రములుగా నున్నవి. ఈ సామగ్ర్యమే వాని కవితాకావ్యసాధారణమైన గాంభీర్యమును దెచ్చిపెట్టినది

కాలమెప్పుడు నొక్కమాదిరిగా నుండదు అది ప్రతిక్షణమును బరివర్తన మొందుచుండును ఆ పరివర్తనప్రకారము దినములు గడచినప్పుడు కాక ఋతువులు మాఱినప్పుడు మిక్కిలి స్పష్టముగా గానపించును ఒక్కొక్క ఋతువున కొక్కొక్క వాతావరణ ముండును పంచభూతాత్మకమైన ప్రకృతిలో గలుగు మార్పు యీ వాతావరణమునందలి మార్పునకును గారణమైయుండును ఈ మార్పు మానవులందరికిని గోచరించినను గవులదృష్టికి మఱెంత స్పష్టముగా విశదముగా గోచరించును దానిని వారు నిపుణముగా బరిశీలించి యక్షరరూపమైన యాకారమునతో నచ్చుకొట్టుదురు అట్టి ఋతువులకు సంబంధించిన భిన్నభిన్న వాతావరణముల సుందరముగా జిత్రించి వానిని బఠితలముందు సాక్షాత్కరింప జేయుటలో రాయలు కడుంగడు నేర్పరి ఆముక్తమాల్యదలో నాతడు గ్రీష్మవర్ష శరద్వసంతములకు సంబంధించిన వాతావరణ పరిస్థితులను ప్రకృతి సౌందర్యవిశేషమును జిత్రమునందట్లు మిక్కిలి స్పష్టముగా వర్ణించినాడు అతడు వర్ణించిన మరుమరీచికలు, కాల్మరీభలను రెండకు బసులగా గాలిలో నెగిరియాడు తూలకశములు, బొండుమల్లియలు, ప్రపలు, సుడిగాలులు గ్రీష్మమువారిని మన కట్టెదుట సాక్షాత్కరింపజేయుచున్నవి వర్షకాలము రాగానే యీ పరిస్థితులన్నియు మాఱిపోయినవి. అప్పు డాకసమున నెచ్చట జూచినను బంచలా

సహితములైన ఘనాఘనములు, ఇంద్రగోపములు, ఇంద్రకార్ముకపు బలు వన్నెకట్ల కెత్తిదెవ నవకెంపు కాళ్ళగుంపునగా" నడచు వానకోళ్ళు కానబడును తొలివానజల్లుతో గరకానికాయములు పడపా సను భూమిపై నెల్లయెడల ఛత్రాకపంక్తు లుప్పతిల్లును చెఱువులలో నేకాక చిన్నచిన్న పడియలలో గూడ వృత్తభేదానుకృతితో భేకస్వరు లెవలారును కోకిలల పంచమ స్వరములకు బదులు కేకుల షడ్జస్వరములు వినిపించును మరియు సప్తతాలాలోకముల కుకలహూంకృతి మాలుగా గదంబకుటజ నీపకకుభయూధికలను క్రొత్తపాయకములతో దన కూతీరమును నింపుకొనును "ఆమనివేళ బద్ధ చాంపేయకముల నమ్మి కడపళ్ళ దమ్మునైచినవాడు ము". నానపసువారిని జూచి నవ్వినట్లు కేతకి గహనతతులు వికసించును ఈ పరిస్థితులన్నియు వర్షాదేవత వింతమూర్తిని మన కనులయెదుట నిల్పుననుటలో నాశ్చర్యమేమి? శరత్తు రాగానే మరల నీ దృశ్యమంతియు నదృశ్యమగును అప్పుడు తెల్లని మేఘములు, కాశస్తంభములు, శాలిమంజరులు, గజముల తిర్యగ్దంత ప్రహారములు, మరల మాలికల యొయ్యారపు నడకలు కనులకు బందువు చేకూర్చును హేమంత శిశిరర్తువులలో మరల నీ దృశ్యములు, వస్తువులు మృగ్యములైపోవును వసంతము రాకతో మలయమారుతప్రసారములు, చిగురాకుల సోయగములు, క్రొన్ననల పరిమళములు, అళిఝంకారములు కోయిలల పంచమస్వరములు ప్రకృతికొక వింత రామణీయకము నాపాదించును సహకార వృక్షములు పుష్పించి పుష్పబాణున కక్షయతూణీరత్వము కలిగించును ఇట్లీ ఋతువుల యాకృతిలోగల వైలక్షణ్యమును సుస్పష్టరేఖలతో దీర్చిదిద్దుటకు నిశితమైన ప్రకృతిపరిశీలనము కావలయును అది రాయలవారి యందు సర్వతోముఖముగా గోచరించును అందుచేతనే యాయన ఋతువర్ణనముల బఠించునపుడు భావగతమైన యానందము కలుగుటయేకాక యాకాలసంబంధితములైన యాయా ఋతువు లనుభవమునకు వచ్చుట కూడ బొడగట్టును

ఆయా కాలములందలి ప్రకృతిపరిస్థితులు మాత్రమే సూక్ష్మ వివరములతో బ్రత్యక్షమగుట రాయల వర్ణనములందలి యొక ప్రత్యేకలక్షణము. సాధారణముగా మనము చూడని, చూచినను అంతగా బరిగణింపని విషయముల నెన్నింటినో యాయన చక్కగా వర్ణించి యున్నాటి వర్ణన కెంతో సహజత్వము చేకూర్చును చరాచరప్రపంచమంతయు నాయన దృష్టియెదుట సుస్పష్టరేఖలతో వచ్చి నిలుచును వస్తువుల సూక్ష్మాధిక్యములతో నాయనకు బనిలేదు బోటకులను బొమ్మిడాయి దాతూక్కటకులంబుల భక్షించుటయు భూపాలురంతఃపురముల భోగముల ననుభవించుటయు నాయన సమాదరముతో నే వర్ణించును వేసవిలో జక్రాల ప్రాచి పెన్నీట తెగయుటయు, దమరప ద్రవ్యంబు పంకేజ కొంగ్యభానుప్రవతులు హరింప ద్రబ్బాకదేవునితో మొఱ నెట్టుకొనుటకై పోవుమన్న మూనోర్యవహపరితానమూ యను భ్రాంతి గొల్ప సుడిగాలులు విసరుటయు, గ్రాష్మమున నానక జనని వృక్షముల క్రింది కేగ జనుల జల్లు తలపడిక మున్నే తిరులు వంపుళ్ళ దమపుటయు, శరత్తున నర్కమండలి కల్భ మస్తమైనంత నే లేక తెలిమాని మాము బికెట్టు మాచుటయు, వసంతియున విసరువోతులు మృగమదాలేపములను ఆగరుకలనలనుమాని దన్నగవ మీదికి వన్నిసరము లొప్పుటయు మున్నగాగల విషయము లేవియు నాయన దృక్పథమును దాటి పోలేదు వేసవిలో జామదఘ్న్యమునైన చెఱువులందు నిర్చి బకపంక్తులుం దలను, జలుకిసల్లలను నములుచు నెండ్రికాలి కితకిత నొగసి, యొక్కొంచుక తొలగి శక్రోటీ దూటితినుట నాయన చూచుచున్నట్లు వర్ణించును వర్షమున బక్షులు జడత్వముచే దుదరెప్పల గన్ను విప్పి, నీరుముంగరలవలె ముక్కున గూడ, నోట గొంతొడియుచు గూటికట్ట పగ మెత్తుచు జానువులు వక్షము చేర ముక్కు విదిర్చు మున్నుగా వనికుటయే తప్ప మిగిలిన చేష్టలన్నియు మానుకొనుటయు, భూమండలమును శ్రీపరివేషము చుట్టుటయు నాయన పతితలకు సాక్షాత్కరింప చేయును శరత్తున "ప్రథగ్న్యకాల్యవని తాలాభము" గలుగుట నాయన యూహించును వసంతమున గామినులు భోగానంతరము ఘర్మకణంక చే దోమతెర లుప్పర వెత్తుటయునాస్తములు దెప్పరమగుటచే లోపల కళత్రప్రకటీకరణంబు తెప్పూటయు నాయన కనుభవసిద్ధములైన కృత్యవిశేషములు కాబోలును. ఋతువుల నన్నింటి నాయన చక్కగానే వర్ణించినను వర్ష

కాలవర్ణనమున మఱింతచాకచక్యమును బ్రకటించెను. అప్పుడు వంటవండు విల్లాంౘ్రు పసుశ్లేశమును వర్ణించు నీ పద్యమాయన సూక్ష్మపరిశీలనకు బరమావధి

ఇల్లిల్లు దిరుగ జొక్కింతబ్బు శిఖి, యచ్చె
 చే వింటిలో బారియుండి విసరక
రాజదు, రాజిన రవులుకొల్పు వసరె
 కాని కల్గదు కూడు, దాన గలిగ
సేని కూరగుటముం, దైన చెజ్జొగసుఖ
 భుక్తి సేకూరదా భుక్తి కిడిన,
బ్రాగ్భోక్తలవి తీరు బహుండనాన్నము దీర
 వారలకొదవు బునః ప్రయత్న

మాజ్యపటముఖ్యులయి మెన్నరు ఈపద్యమును జదువునప్పుడు సామాన్యజనసహజమైన యాశ్లేశము వాయన యెప్పుడు చూచెనాయని యాశ్చర్యమును, ఆయన సూక్ష్మతిసూక్ష్మ పరిశీలన కానందమును గలుగక మానదు.

సాధారణముగా కవులందఱును వర్ణనసందర్భములందు గవిసమయముల మాతగా గొని వింత వింతి భావముల వ్యక్తము చేయుచుందురు ఈ కవిసమయములు యథార్థములగువా కాదాయనునది వేఱు మాట కాని యవి సర్వకవిసంప్రయుక్తము లగుటచే మనకు వింతగా నుండకపోవుటయేకాక వర్ణ్యవిషయమును మఱింత స్పష్టము కావించును ఋతువులన్నిటికి సంబంధించిన కవిసమయము లిట్టి విన్నో కలవు రాయలందొక్కదానిని గూడ విడువకుండ వర్ణించుటలో గృతకృత్యుడు ఈయన వర్ణనలలో నీ సమయపరిజ్ఞానము సర్వతోముఖముగా గోచరించును. ఒక్కొక్క సమయమును బురస్కరించుకొని యాయన యొక్కొక్క రమ్యమైన భావమును సృష్టించుచుండును గ్రీష్మమున దివసములు దీర్ఘము లగుట కవిసమయమునందే కాక శాస్త్రమునందు గూడ సిద్ధమైన విషయము అప్పుడు వెట్టిదంప్రు పెట్టచే హస్తము చెమర్చిలప్తకము దుసీశిలం జేయుటచే సవరింప వశముకాక మదనుడు చెఱకువి ల్బదమి బడ నచెనట అది చెఱకుపండెడుకాలమగుట యీ భావము పుట్టుకకు హేతువయ్యెను చాతకములు మాగి యొక చినుకైన సర్విక్ దిగ్గసీపండుట, ఘనుడు సకలమును నిద్రబుచ్చు కేశవుని నిద్రపుచ్చుట కారణ లింటను వివి యలకరై దివి జెఱబట్టుట వర్షకాలమునకు సంబంధించిన సమయములు. తినయులు చొచ్చిన యింద్లనే యుండి కొన్నువకు బుట్టినిల్సేరుట రాయలవారే కాక యిప్పటికిని మాఱని సంప్రదాయము దీనిని బురస్కరించుకొని యాతడు వనధిగమన ఘుచే సగర్భములైన యర్కకిరణములు ప్రసూతికై మరల వాతని ధామము చేరెనని చక్కగా వర్ణించెను "ద్విజతి వారణ్యక ధ్వని వినగ జేసి గర్భము సుఖద్యుతము చేయ గడంగుటయు నిట్టి సంప్రదాయమే వర్షకాలమున బ్రయ్యి రాజమిచే బోనము ప్రజకు జక్కులబోనముగుట యెవ్వ రెఱుంగని విషయము? ఈ సమయ సంప్రదాయముల నెఱుంగుట యొకటి, వాని నూతగా జేసికొని దివ్యములైన భావముల సృజించుట వేఱొకటి రాయ లిట్టివానిని బ్రత్యేకాభిమానముతో వర్ణించువా యనిపించును శరదృతువు రాగనే రాజమరాళములు క్రౌంచగిరి రంధ్రముద్వారా దశార్ణదేశములకు దిరిగివచ్చుచు ప్రజలు శరద్వాజపేయము లొనరింప గడగుదురు విష్ణువు నిద్రనుండి మేల్కాంచును కలశిమానుదుదయించి కలుషితాంభస్సులకు బ్రసన్నత చేకూర్చును ఈ సమయములు గంభీరములైన భావములకు బ్రభవములై రాయలవర్ణనములకు మహత్తరమైన యౌదార్యము చేకూర్చును సంతతికి దంతములు చూపట్టగనే వనితలు పురుషసాంగత్యము నభిలషింతురను సంప్రదాయమును వనలక్ష్మి మాధవులయం దారోపించి రాయలు మనోహరమైన భావమును వెలిబుచ్చెను ఇంక వసంతకాలము రాగానే లతావృక్షాదుల బుష్పింపజేయుటకై యవలంబింపబడు దోహదములలో నాయన వర్ణింపనిది లేదు వసంతవర్ణనలో నించుక తక్కువగా సగమీ దోహదముల కోలాహలముచే ఆయన దోహదపరిజ్ఞానము కూలంకషమైనది ఈ దోహదముల యాథార్థ్యము పరిశీలించుటకు బరిశోధనలు చేయించినచో బ్రభుత్వమువారిప్పుడు తలపెట్టిన వనమహోత్సవమున కెంతో వన్నె చేకూరును.

కాలము మార్పునకు గ్రహచలనము హేతువు ఏకాలమున నే గ్రహము లెచ్చటెచ్చట నుండునో జ్యోతిశ్శాస్త్రము వివరించును ఈ శాస్త్రమున జాతకభాగము మాట యెట్లున్నను సిద్ధాంతభాగము మాత్రము సిద్ధాంతమైనట్టిదే. రాయలవారి జ్యోతి

శాస్త్రపాండిత్యము గాఢమైనదే కాక యుక్తియుక్త సంపాదితమైనది కూడ ననుట కీ కావ్యమున ననేక దృష్టాంతము లున్నవి ఆయన కాలముమార్పును గ్రహచారవిశేషములతో సూచించును జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందలి యొక్కొక్క యంశముపై నాయన యొక్కొక్క వింత భావము నుత్పాదించుచుండును వర్షకాలారంభము నాయన సూర్యుడు కర్కాటకమున బ్రవేశించుటలో నారంభించెను అంతలో నూరకుండక మూడవ యెడకు చేరు తరణి ధరణి ప్రమోదసంధాయియౌట సోదాహరణముగా నిరూపించెను ఒక పద్యమున నాతడు శృంగారకలాగ్రప్రశంస తెచ్చి యింద్రగోపములను రమణీయముగా వర్ణించెను వసంతకాలావిర్భావము నాతడు తరణి యుత్తరాశకు దొలగుటతో సూచించెను "శిశిర వలకేశు దండెత్తి కేతువగుట మీనమిలదోదు టుచితంబు, మేష మేషపని యనగ నేల" యని మీన మేష సంక్రాంతుల నిరూపించెను ఈ ఋతువర్ణనలలో రాయలజ్యోతిశ్శాస్త్రపాండిత్యము గంభీర భావసృష్టికి మూలమగుటయే కాక వాని కెడనెడ నాకారక శాస్త్రీయ గంభీరిమ నొసగూర్చెను

రాయలు సార్వభౌముడైనను సామాన్య మానవుల యాచార వ్యవహారములను, మనోభావములను సుఖదుఃఖములను చెక్కుచోట్ల నెంతో స్పష్టముగా వర్ణించియుండెను ఆయన ధనికుల మహాభోగము లందును సామాన్యుల స్వల్పసౌఖ్యములందును సమాదరము ప్రదర్శించెను వేసవిలో జాతిఫల శకలములతో గలపి నానిచిన చేపముక్కలు తిన్న కవలుపోవుటకై సంధ్యావేళల భోగులు "శశికాంతారాఖ్యంతరవాలుకాస్థిత హిమాంతర్నారికేళాంబువుల సేవించుటవలెనే యాతడు వర్షమున గుడుగుం జెందదలి మున్నాగాగల యామకూరలతో గూడిన భోజనము చేసి, కొమల్ పాలమునో గ్రేవుల్ మెయిల్ నాక" రెడ్లు మేకరువుల సంపటి మంచ పెట్టుటయు వివరించినాడు ధన్యులు తలిసి వెన్నెల బయళ్లను సమధిలిందు భోగములతోపాటు కాపుసత్పతుల పెన్గుబ్బలును పునాసలును హాలికులకు బిబిక్లుం బిసి క్లిష్టి కల్పించుటయు వివుకక వర్ణించెను అతని దృష్టి యతివిశాలమైనది, భావము సర్వసమత్వముతో గూడినది, ఊహ గంభీరసుందరమైనది

ఋతువు ప్రవేశించినప్పటినుండియు క్రమముగా దల్లక్షణములు పెంపొందుచుండును చివరికా లక్షణములన్నియు నొకదాని వెంట నొక్కటి యవ్యక్తమై యాగామి ఋతుచిహ్నములకు దావొసంగుచుండును ఈ పరిణామమును రాయలు తన వర్ణనలలో గడుంగడు నిపుణముగా నిరూపించుచుండును శకృతపయఃపానములైన క్షుప్రపృథుకములకు వడగండ్ల పాలపండ్లు రాలి బలాకావ్రజాలి సంప్రాప్తించి క్రమక్రమముగా పెరుగ ధ్వనియు గంభీరమయ్యెనట! ఇది బలాకామాలికాపవిత్రములైన కాదంబినుల సాక్షాత్కరింప జేయుటయే కాక వర్షర్తువు క్రమముగా నెట్లు విజృంభించెనో తెలుపుచున్నది. ఎలగోలుజల్లులతో నారంభించి క్రమముగా మిన్నుమన్నేకముగా గురిసిన వృష్టిపరిణామ మీ పద్యమున నెంత సహజముగా వర్ణింపబడినదో చూడుడు

ఎలగోలుజల్లు ముస్పెర పెళపెటవా
ల్పడి గాలివటింప్ల దడిసి చనగ
నట్టెత్తవసగండ్ల కట్టావులు దుమార
మావులుఁ రేచి రెంకెవదియు జన
మతిమూఢమది నిల్చి మెఱసి బిట్టుఱిమికి
కరవారిసృష్టి జీకటిగవలను
సుద్యోగులచేయుల నోజలైపై నంచి
జల్లుపై జల్లు పెల్లుల్లు కొనగ
భూభిదాపాది దుర్భరారంభ భరంపు
ఝడిమదుర్జ్రంభు దగలక కవిత వంచి
నట్లుమాగని ధారాఘు ధైర్యమంది
మిన్నుమన్నును నొకటిగా వృష్టిబలసె

అతి సూక్ష్మప్రకృతి పరిశీలనగున్నగాని యిట్టి వర్ణనము కావింప సామర్థ్యము కుదురదు ఇట్టి సామర్థ్యమును రాయలవారన్ని ఋతువుల వర్ణించు సందర్భమునను బుష్కలముగా బ్రదర్శించినారు

రాయలవారి రచన సర్వత్ర, ముఖ్యముగా వర్ణన సందర్భములం దాలంకారికమై యుండును మొత్తము ఋతువులవర్ణనకై వినియోగింపబడిన రెండు వందలపద్యములలో నేదో యలంకారములేని పద్యమే యుండదు అందును నుత్ప్రేక్షల సంఖ్య హెచ్చు ఊహాబల మెంత విస్తారముగా నున్న నుత్ప్రేక్ష యంత రమణీయముగా నుండును రాయలవారి యూహావిన్యాసము నిదమిత్థమని వర్ణింప నలవి కాదు ఆ యూహాబలముచే నాయన స్వర్గమర్త్యములకు సంబంధము కల్పించుచుండును దినముల వెంబడి మున్న మున్నీటిలో గ్రోలిన నీటిలో చేరిన ఘనఘట్టములవిరమ్మద దానవములు తెరులొక్కని పెటిలింప నార్పుటు లేమా యనగా సాంద్రఘనాఘన గర్భగోళములు తటిద్భయంకర స్తనితములను సృజించెనట! వరజాపెంబడిని రొంపిని ద్రొక్కుచుండ హాలికుల చరణముల నెవగివపసిడి చాయ కనుపులనీరుకైలు దుక్కియందు వారి కిడిన బిరుదు లేమోయన నొప్పారెనట! సర్వసాధారణము కాకపోయినను గల్పన యెంత సహజమనోహరముగా నున్నది! కవిశ్రేష్ఠులకే కాక హాలికశ్రేష్ఠులకును గండపెండేరముల నిచ్చుచుండ నుండలేకపోదు

గాజోలు వాకిలిపార్శ్వభాగముడు గ్రీష్మమున పెనము మీద చిందిపోయగా జొట్టుకొనగిన కట్టూలివలె జాడిది రొంగయ భూమండలమును పెనమున మాపటి పండువెన్నెల చకోరపాళి విరితిరి జాపట్టి పోసిన విధముగా నొప్పారెను "గ్రామ గ్రామంబున నాక పాకుంతుని కిడిన దలుకదప్పరములు తిర్చి చెదిరి గుంపటిలో దామరలవలె వట్టితతి" నొప్పారెను ఇద్భుటి యుపమాన మెంత స్వతంత్రసుందరముగా నున్నది! కరగున గాలిమంజరులు పండి ముదురై వాడి ముంప్లతో గూడియుండును అవి విష్ణువు నిద్రచేల్కొని భూదేవిపై వసుగిడగా నామె మేన బొడమిన పులకలవలె నొప్పారెనట! ఇట్టి భావనా సౌందర్యము లేని పద్యమొకటియు నీ ఋతువర్ణనలందు లేదు ప్రతి పద్యమునందు నేదోయొక విశిష్టమైన భావవిశేషము గోచరింపకుండ నుండదు ఇందు సహజమైన భావనకంటె నసహజములు సమయబద్ధములునైన యూహ లతిశయించినచోట్లును కొన్ని గలవు కాని యుదాత్తమైన గాంభీర్యమున్మాత్ర మెచ్చటను గొఱతపడి యుండలేదు.

రాయ లింత గంభీరముగా నీ వర్ణనల సాగించుచునే యెడనెడ శృంగారమిశ్రితమైన చక్కని హాస్యరసోక్తుల నల్లడించినపట్లును కొన్ని గలవు గంభీరముగా మొదలిడిన వర్ణన సాగి సాగి చివరికి దరహాసము కలిగించు సరసోక్తితో ముగియుట యిట్టి పద్యములలో గానబడు పరిపాటి వర్షకాలమున రవిజాచి కుకుచువారలకును గృకలాసములకును దృష్టిమిన్నులకె నిలుచుట యున్నవి విషయముల వర్ణించుచు చివరిగీతిగా నాయన యెట్లు ముగించెనో చూడుడు

అతిథిసంఘంబునకు నీవినట్టి యెడప
కగుపులే గలగమికి నాగట్టు లెసగ
మంటిమిద్దెలవారికి మసుపనులకు
సెలతి వానీనవారికి నిదుర చెడియె.

శైత్యారంభమున కిటి యుపసంహృతి కలుగునని మనము భావింపము ఇట్టే వంటవంటు నిల్లాండ్ర శ్లేకమును వర్ణించి వర్ణించి యాతడా సీసమును,—

అబ్జపటముఖ్యలయ మెన్న రాల యాంను
దారులయమెన్న రంతిక కారజనిక
వచన వాంథో గృహిణిరామి బశకమురుడు
విడివడిరె యార్య కౌగిలి రజ్జడిని గృహాంలు

అని ముగించును. వేసవిలో కొంథు డొవరించు వికార చేష్టలు చూడుడు దప్పికచే ప్రవకేరి యమ్మయక్కయని తూలుచు దోయి లొగ్గి ప్రపాప్రపాలిక లొసంగిన పానీయముచే వసి తేర నుండటి వాక్యము లెన్నిక యాతడు "కొనుమటుచ్బెలుస్ గడకొను కతుదీధికు లెగాదిగ చూడ"నారంభించునట! అట్టి పాంథుల జూచి పానీయము పోయు పాత్రముల మొగములపై విసరక సరసురాండ్రైన యాస్త్రీలు సన్నలచే నవ్వుచుందురట వారు నవ్వుట మాటలాడుచున్నను ఈపద్యము చదువునప్పుడు పఠితకు మాత్రము నవ్వు రాకతప్పదు

ఈవిధముగా రాయలవారి ఋతువర్ణనలు భావగాంభీర్యమునకును, ప్రకృతి పరిశీలన నైపుణికిని, సరస వాక్చాతురికిని నాలవాలములై యితర కావ్యములలోని వానికంటె నొకవిధమైన వైలక్షణ్యము కలిగియున్నవి అసలు రాయలవారి రచనమే ప్రౌఢమైనది ఈ వర్ణనలు మఱింత ప్రౌఢములుగా నున్నవి ఒక్కొక్క ఋతువునుగూర్చి యింత భావసామగ్రి యాయన యెట్లు చమత్కరించెనాయని చదువరుల కచ్చటచ్చట విస్మయము కలుగుచుండును కొన్నిచోట్ల నాతఁడొక వస్తువును వర్ణించి మఱికొంత దూరమేగిన తరువాత మరల నావస్తువునే వర్ణించుట కంగుకొనుచుండును ఒకే వస్తువునకు సంబంధించిన భావములన్నియు నొకచోట నుండుట సహజము అట్లు కాక యవి యందందు చెదరియుండుట కొంత వింత కలిగించును శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారీ ఋతువర్ణనలలో నితర కవుల పద్యములు కూడ గొన్ని చొచ్చియుండవచ్చునని యొక సందర్భమున జెప్పియుండిరి ఇందలి భావవైచిత్రిని, వస్తుగ్రహణమందలి పునరుక్తిని దిలకించినచో నీయభిప్రాయము సమంజసమే యని తోపక పోదు వర్షకాలవర్ణనమున నడిగంప్లయు నింద్రగోపములయు వర్ణనములు రెండుమూడు చోట్ల గానవచ్చు శరత్తునందల్లని మొయిళ్ళవర్ణనము పునరుక్తమైయున్నది వసంతమునందలి దోహదక్రియల వర్ణనము కొంత కృత్రిమమై యుండుట కవకాశమున్నది కవులలో ప్రసంగించు సందర్భమున నాయావస్తువులగూర్చి వారిచే పద్యములు చెప్పించి యందు దనకు రమణీయములని తోచినవానిని రాయలు తన కావ్యమున జొప్పించెనేమో యనిపించును కేవలవర్ణనలేకావున నట్లు చొప్పించినను గథాభాగమున విషయవిపర్యయము వాటిల్లదు అదియే యీ వర్ణన లింత దీర్ఘతరములుగా నుండుటకుగూడ హేతువేమో! కాని పద్యరచన మాత్రమంతట నొక్కతీరుగా నున్నది ఆప్రౌఢత, కూర్పు, పదప్రయోగము అన్ని పద్యములందును సమానమే అది పై యభిప్రాయమున కించుక బాధకము ఈ వర్ణన లెవ్వరిచే వ్రాయబడి యుండు నెట్టివైనను రమణీయములును, అసాధారణములును, సుదాత్తములునై యున్నవనుటలో మాత్రము సందేహము లేదు.

కోయిలమ్మ

శ్రీ కాఖూరి హనుమంతరావు

ఈ తొలిసంజవేళ నిద
  లేయుటకు కోయని నిద్రపోవునా
లేఁగమనస్సులన్ నిదుర
  లేపెడువారలు?-ప్రాసఛందముల్
కై తలంటుచు నెంచుకొని
  కమ్మని తెన్గును బాడు సేయుమా
జాతిని నిద్రనుండి గుర
  జాడ కవీంద్రుడు లేపినట్లుగా

తొలిగాలుల కౌగిలిలో
కిలకిల నగి, యుదయభాను కిరణమ్ములలో
మిలమిల మెరసెడి చిగురా
కులమాటున బాటపాడుకోయిలగంటిన్

నన్నపార్యుసమాసముకన్న, కీట్సు
'ఊహ'కన్న రవీంద్రుని 'ఉపమ'కన్న
నామనోహరిమోవిపై నవ్వుకన్న
తీయగా, హాయిగా పాడె కోయిలమ్మ

"పలుకులందెల్ల మెత్తన తెలుగుపలుకు
తెనుగుకైతల మధురమ్ము తేటగీతి,
తేటగీతికకన్న నీ పాట యింపు,
ఆపకే ఆపకే నీదు అమరగీతి"

కర్కశ కఠోర శిలలెల్ల గరగిపోవ
నవని పులకింప మోడులే చిగురులెత్త
కవుల హృదయాలు మారు మ్రోగంగ
  నిపుడు
జగతి నింపవె నీదు స్వచ్ఛందగీతి.

ఈ యుషోదయసౌందర్య మినుమడించె
సంధ్య నీగాన పారవశ్యతను దోగ

కోయిలా కోయిలా యెందుకే యివేళ
నీదుగానమ్ములోన విషాదగతులు?

పొంగి హృదయమ్ములోనుండి పొరలిపోవు
నీవిషాద మాకసమంత నిండిపోయె
దాచుకోనేల నీవిషాదమ్ము నేడు
వింటివింటినిలే నీదు కంటినీరు.

చావు బ్రతుకుల మధ్య తేల్పంగలేక
మిగుల వేదనబడెడి హేమ్లెట్ ను వలచి
ప్రేమమరణమ్ము పొందు ఒఫీలియాయు
నీవలెన వస్రగాబోలు

పాడవే పాడవే హృది పగిలిపోవ
మధురమధురాతి మధురమౌ విధురగీతి,
జగతి మధురకావ్యములు విషాదభావ
పూరితములౌ, నిట్టూరుపులె పుచ్చు
  నవియె.

క్షణముక్షణమును మారు నీ జగతియందు
నేఁడుమాత్రము మారకే యుండిపోవు-
కళ కళాకారకే యనెడు నీగాన ఫణితి,
ఆపగారాని నాదు కళాపిపాస

నందగోపాలు వేణుగానమ్ములోన
లీనమౌ రాధికాసతి లీల నేను
గాన పారవశ్యతను లోకమ్ము మరచి
యెంతసేపుంటినో యేమొయెవ్వడెరుగు?

మొయిలునందులలోనుండి పయికివచ్చు
కిరణమటుభావ మొక్కటి మెరసె హృదిని
కలుగుగాక పునర్జన్మ, కలుగుగాక
అమరమాధుర్యమౌ కోయిలమ్మ బ్రతుకు.

సర్వ సుందరి

శ్రీ అనుముల వెంకటశేషకవి

1

యౌవనమదం ఉన్మాదాన్ని కలిగిస్తుందంటారు కాని, రాజకుటుంబాల్లో కోపానికే తలకెక్కిస్తుంది ఆ కోపాన దెబ్బ తిందంటే ప్రాణాలు హరీమంటాయేమో, ఎవరు తెలియింప గలరు? సుందరీ సుందరు లెంతమంది కేవలాహం దానికి గాక—రాజ్యాధికార వ్యామోహంతో—మాతృత్రిమాత్స్యంగా కర్మాదైవ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ నడుమదమూలాకో, చరిత్ర వెల్లడించదూ?

అనార్కలీ కైతం అలాంటి వ్యామోహ్యానలమధ విన్తా మహాజాదాసలీము కన్నుగిట్టే, అక్బరు నిగాలో అణగాలిపోయింది పాపం! ఆ సజీవ ప్రతిమ ఏ తప్పిరిజామంగా శిలాస్తంభంలో పాతి పెట్టబడింది నిప్పుతో చెర్లాటమాడితే చేతులు కాలవూ?

సలీముకు మాత్రం ఎలాంటి శిక్ష విధింప బడిందో తెలుస్తూ చెప్పిన పాపాలెవోలేదు మొంగలు సామ్రాజ్యాధినిష్టచక్రవర్తి యైనా కౄరులకూ యితర సుగంధి కుసుమాలను వాసన చూపలేదో?— ఈ సంగతి కూడా అగమ్యగోచరంగానే ఉండి పోయింది.

ఇతిహాసంలో మనకు తెలియవచ్చేదేమిటంటే—మహాజాదాసలీము హృదయంలో కంటకం మోస్తరుగా ఒక నవీనసుందరి మెహరున్నీసా పేరుతో గ్రుచ్చుకొనిపోయింది ఆ కంటకాన్ని సహా అక్బరుచక్రవర్తి తన నిగాలోకి తెచ్చుకున్నాడు వెంటనే బర్ద్వాన్ సీరదానుడైన షేరాఫ్గన్ తాలిటి పంచామృతప్రాయంగా దాన్ని ప్రసాదించి ఊరుకున్నాడు

ఒక విధమైన దోషానికి రెండురకాల శిక్షలా? ఎందుకిలా ప్రవర్తించినాడో అక్బరు!— ఈ సంగతి కూడా చరిత్రకారులు వివరించలేదు. [illegible]

ఆలోచిస్తే స్ఫురించే దేమిటంటే—అనార్కలీ స్వయంగా సలీముకు ప్రేమించి అనర్థానికి హేతుభూతురా లయింది మెహరున్నీసాయో! సలీముచేత ప్రేమించబడిందేకాని, స్వయంగా పూనుకోలేదు కావచ్చుగదా!—అందుచేత శిక్షల్లో యీ అంతరం ఏర్పడి ఉంటుంది

అక్బరు యీ కంటకాన్ని యీవిధంగా తొలగించి సంతృప్తిపడగల్గినాడు వీరాధివీరుడైన షేర్ అఫ్ఘను చేతుల్లో ఆమె సురక్షితంగా ఉంటుందనీ, ఆ కంటకం సలీము తేరిచూడకైనా సాహసించడనీ అనుకున్నారు. కాని, ఆ ఊహ పొరపాటని రూఢిగా యితిహాసం నిరూపించింది.

అనార్కలీని సలీము పూర్తిగా మరచినాడు కారణం—ఆమె యీ ప్రపంచంలో చేతికందని పదార్థం కావడమే కావచ్చు కాని, మెహరున్నీసా కంటకప్రాయంగానే హృదయంలో గుచ్చుకొని ఉండసాగింది ఆమె అన్యాక్రాంతఃపురంలో బ్రతికే ఉందిగా!

మెహరున్నీసా అందచందాలూ, ఆమె కీర్తీ—ఆమెకంటే ముందుగానే బర్ద్వాన్‌లో ప్రవేశించినాయి ఆ నగరంలోని స్త్రీలూ, శిశువులూ, వృద్ధులూ, ఆ లావణ్యవతి దర్శనార్థం తటపటాయించిపోతున్నారు.

మెహరున్నీసాకు స్వయంగా తాను అద్వితీయ సౌందర్యవతిననే గర్వం ఒకటి ఉండేది. తన తళుకు బెళుకులవల్లనే ధరణీశ్వరులనంతా పరిపాలించగలననే విశ్వాసం పూర్తిగా ఆమెలో పాదుకొనిపోయింది అందువల్ల నగరానికి వగరమే తన్ను చూడడానికి రావడంలో ఆశ్చర్యమేమీ లేదనుకొని, సంతోషపడసాగింది అందరూ చూడడానికి అను వుగా ఒకసారి జనసమూహంలో ప్రవేశించి, ప్రత్యేక సింహాసనాన్ని అలంకరించి, మౌనంగా ఊరుకుంది. ఇతరులతో ప్రసంగించడం తన దర్జాకు లోటు!—ఐతే, వారంతా తన్ను గుర్తించి యేమనుకుంటారో వినాలనిమాత్రం లోపల ఆశ. అందుకోసం పేరులు మాత్రం చెవ్వొరగానే విన్నపొందుతున్నారు. [illegible]

నిస్తున్నారు. ఒకమూలలో మాత్రం కొంతమంది కన్యకలు గుసగుసలాడసాగినారు.

మెహరున్నీసా వీనులు జాగ్రత్తగా ఆమెకు వినిపట్టినాయి మాటలు స్పష్టంగా వినిపించసాగినాయి "అయ్యో! నా అందమా? ఏమున్నదే యిందులో చూడటానికి? పట్టినదాయి తప్ప! నాకేమీ కొన రాకడం లేదు. మన ఊళ్ళో నేటు చకురునేను వెళ్ళాం, ఎన్నోరెట్లు చక్కదనాల చుక్క కాదూ? అయిల్లాలి కాలిగోటికైనా యీమె పనికిరాదు!"—అంటూ ఒకతె ఆక్షేపించింది

"నీకేమో మృత్యువు గాపురించినట్టుందే?"— అని వేరొకతె దబాయించింది

"మంచే అందం కదాని వద్ద మెందుకే?"— అంటూ మొదటివ్యక్తి తన వాదాన్ని సమర్థించుకుంది

మెహరున్నీసా యీ సంగతిని కొంగున మూట గట్టినట్టు భద్ర పరుచుకుంది క్రమంగా మాడవచ్చిన జనమంతా సన్నగిలి పోయింది

అంతఃపుర ప్రవేశం కాగానే, దాసీలంతా బారులు తీరి నిలుచున్నారు సుగంధతైలాలూ, సుందరవస్త్రాలూ తయారు పెట్టినారు కాని, ఒక్కరినైనా సమీపానికి రానీయక మెహరున్నీసా నిరోధించింది "వంగదేశం సౌందర్యానికి గొడ్డు పోయినట్టుందే? అప్సరసల వంటి అంపగత్తెలుంటూ రమకున్నాను నా ప్రార్థనాని మీరాదాపురించారు? ఛీ! దూరంగా వెళ్ళిపొండి!"—

అవమానపడి, అవనతవదనలై, అంతా అక్కడే నిలుచున్నారు అంతలో షేరాఫ్గన్ అంతఃపురంలో ప్రవేశించి నిప్పు లొలికే నేత్రాలతో నిరుత్సాహంగా కనబడుతూన్న బేగంసాహెబా వంక చూచినాడు "ఇంకా నీవు "

"ఇలాగే కూర్చున్నావు దుస్తులైనా మార్చక—" అని కదా మీరు హెచ్చరిస్తున్నారు! కొంచెమైనా కళాదృష్టి లేని యీ పరిచారికలతో నాకు సాధ్యంకాదు మన్నించరూ!—

షేరాఫ్గన్ గుల్నార్! ఇలారా!—(అనగానే ఒకదాసీ ముందుకు వచ్చి నిలిచింది.)

మెహరున్నీసా దూరంగా నిలు! అందచందాలకు శరీరచ్ఛాయమాత్రమే ప్రధానం కాదు. అలంకారం చేతకాదు, స్త్రీలకేరీదమా—అబ్బా! ఆనవాళ్ళు మోస్తున్నావు. పో, పో!—అని యీసడించింది.

షేరాఫ్గన్ : గుల్షన్నా! ముందుకురా!—

మెహరున్నీసా వద్దువద్దు, గుల్షన్నా! నీకు పేరుపెట్టా, ఊరుదిబ్బా అనే సామెత సరిపోతుంది. నీలమేఘచ్ఛాయకదనే? పోయ్, పోయ్!—

షేరాఫ్గన్ నసీరా! ఎక్కడున్నావు? .

మెహరున్నీసా దురదృష్టమంతా నీమొఖాన్నే తాండవిస్తుంది చాలు! సమీపించడానికి సాహసించకు

షేరాఫ్గన్ గోవకా జహాం!—బేగం సాహెబాకు నీవే తగినదాన వనిపించుకో!—

మెహరున్నీసా పొగ్గకు దిష్టిచుక్క పెట్టినట్టుంది అది!—

షేరాఫ్గన్ హసీనా! నీవురా!—

మెహరున్నీ : ఏమి హసీనావే? కాటుక కొండా రమ్మంటే బాగుంటేదేమో?

"ఇంతమందిలో ఒకరూ నీకు నచ్చలేదా?"— అంటూ షేరాఫ్గను విస్తుపోయినాడు

"లేదు, ఇందులో నాకోపమం?"—అని మెహరున్నీసా పలికింది

"కావాన్నట్టు ఓర్చుకో!—రేపే కొంతమందిని ఆగ్రానుంచి పిలిపిస్తాను"—

"ఎందుకూ? అంత మాత్రం నాకైనరూ బర్ద్వానులో లేకనా?"—అని మెహరున్నీసా ప్రశ్నించింది

"సింహాలవేటలోనే నా నైపుణ్యం కాని, సింహమధ్యలను అన్వేషించడంలో కాదు"— అన్నాడు షేరాఫ్గను.

"ఆ సంగతి నాకు బాగా తెలుసు, మీరువట్టి అమాయకులని—వచ్చి రావసంతోనే పత్తా తీసి వందుకైనా, నాకు బహుమాన మేమిస్తారుమరి? చెప్తా, వినండి! ఈ నగరంలో నేటు చకురునేను యిల్లాలొక్కతే చక్కని చుక్క; ఆమెను నాదగ్గరకు పిలిపించండి!"—అని పద్మనయానం బయలు పెట్టింది మెహరున్నీసా.

"ఏమన్నావు? నేటు చకురునేనే!—అతడీ నగరానికంతా ముఖ్యుడైన వర్తకుడు. నాకంటె అన్నివిధాలా ధనవంతుడు. మహారాజా అక్బరుకు తెలిస్తే నాయుద్యోగానికే గండం తప్పదు. పేరంటాలుగా కొలువు నన్ను క్షమించాలనుకో!—" అన్నాడు షేరాఫ్గను.

"ఈ మాత్రపు మొదటి మర్యాదా చెల్లించ డానికి నీకు సామర్థ్యం లేదా? జ్ఞాపకముంచు కోండి! సింహాలనే కాని, సింహాసనాలను వేటాడడం మీ స్వభావం కాదని యిప్పుడే ఒప్పుకున్నారు ఇది మాత్రం తప్పదు ఈనాడే యిక్కడికి చతుర సేనుని శ్రీ వచ్చితీరాలి లేకపోయిందా, యీ పత్రాన్ని మారిత్రాగి పడుకుంటాను అప్పుడు తెలు స్తుందిగా? కిలాంపనో అక్బరు మీ ముప్పాత్తారి హెచ్చిస్తాడో తగ్గిస్తాడో? నేను మాత్రం మీకు దక్కను," నంటూ మెహరున్నీసా పట్టుపట్టింది.

షేర్ ఖాన్ సన్ముడైనాడు—"నీ మాటను పాలించబడుతుంది విచారించకు!"—అన్నాను వెంటనే నేటు చతురసేనుని ఒక లేఖ వ్రాసి పంపి నాడు "బేగం సాహెబా తను బీబీసాహెబాను చూడగోరింది వెంటనే ఆమెను పంపండి! సుఖ్ఖపు బగ్గీ అందుకోసం పంపుతున్నాము—" అని

చతురసేనుడా లేఖ చదివించి, చకితుడైనాడు తన వృద్ధజనకునికీ, యిల్లాలికీ చదివి వినిపించినాడు

సర్వసుందరి సలహాతో చతురసేను జవా బిచ్చినాడు, "నూతన దంపతులైన తమ కిద్దఱికీ మా కుటీరంలో విందుచేస్తున్నాము వచ్చే రేపే—వేళా- ముందుగా తెలిపి దయచేస్తే, సర్వసుందరి బేగం సాహెబా అనుగ్రహంతో తన అదృష్టాన్ని హెచ్చించుకోడానికి ప్రయత్నిస్తుంది తమ రాకను నిరీక్షిస్తున్నా" మంటూ

తిరుగు జవాబు రానేవచ్చింది మొదటి మాటను నే పరిపాలింపక తప్పదని కొందఱు సిపా యిలు కూడా వచ్చి సర్వసుందరీదేవిని మహలులో హాజరు పఱచమని హెచ్చరించినారు. ఇంతటి అవ మానాన్ని తాను సహించలేననీ, వెంటనే గౌరవం నిలబెట్టడానికి ప్రయత్నించమనీ, యింకోసారి చతురసేను ప్రార్థించినాడు

ఈసారి షేరాఖాను స్వయంగా విచ్చేసినాడు. చతురసేనుని కుటుంబమంతా—అతని ముసలితండ్రీ, భార్యా, కూతురూ—పరుగెత్తి పోవడానికి ప్రయ త్నించినారు కాని, అంతకుముందుగానే ఇంటి చుట్టూ కాపలాదారయింది చతురసేను ఖడ్గమాత్ర సహాయంతో పోరాడిపోరాడి తుదకు మాతుడైనాడు. సర్వసుందరి నిర్బంధింపబడి మహలులో మెహ రున్నీసా యెదుట హాజరు పెట్టబడింది చతురసేనుని తండ్రీ, కూతురూ, మిత్రభృత్యులు కావింపబడి, విడువ బడ్డారు.

అంతఃపురంలో సుందరీమణు లిద్దఱూ, ఒకరి నొకరి కొరకు చూచుకున్నారు. మెహరున్నీసా విజయగర్వాన్ని సూచించే నేత్ర విక్షేపంతో, "దేఖో జీ! నేటినుంచి నీవు నా అంగరక్షకు రాలవు. ఈ నా అంతఃపురంలో ఉన్న దాసీలకు రాణివి. నీకు నే పెట్టుకున్న ముద్దుపేరు జూలేఖా. తెలి సిందా?—" అని హెచ్చరించింది

"నా ప్రాణాలు కూడా తీయించి ఆ కొత్త పుణ్యం కట్టుకుంటే బాగుంటుందిగా?" అనింది సర్వ సుందరి, విషాదంతో వెక్కివెక్కి యేడుస్తూ.

"కంగారుపడకు! గతజల సేతుబంధన మెందుకూ? నా ప్రాణానికి ప్రాణంగా నిన్ను చూచుకుంటాను ఏమాత్రం నీకు లోపం రానీయ" నంటూ బేగంసాహెబా బుజ్జగించింది

"నా యిల్లు పాడుచేసినావు, నాలలాటరేఖ మార్చినావు, నా సిందూర తిలకాన్ని తుడిచి వేయించి, నా కుమార్తెను నాకు దూరంచేయించి, బ్రదికించడం మంచిదికాదేమో? ఆలోచించుకో! నన్నుగూడా హతమార్చితే, లోకంలో ఒకతే సుందరి మిగిలిఉంటుంది. ఆమె మెహరున్నీసా మాత్రమేనని ప్రపంచం ప్రశంసిస్తుంది" అని సర్వసుందరి నిర్భ యంగా పలికింది

"దేఖో జీ! ఈ పురుషజాతి గుణమే యింత!— నీ భర్తమూర్ఖుడై నన్ను చంపడానికి నిరాకరిస్తే, నా భర్త అంతకంటే మూర్ఖుడై అతన్ని వధించి నాడు ఇక నీవా సంగతి మఱచిపో! నీవు కోరితే యీ క్షణంలో నీ బిడ్డను పిలిపిస్తాను. ఇక్కడ నీకేమీ యిబ్బంది ఉండదుసుమా!" అని మెహ రున్నీసా యెంతో దయతో మాటలాడింది

"ఇంకా యిబ్బందులేమిటి? నాశరీరం దహించుకోపోతూంది నన్ను మిగిలిస్తే ఎన్నటికైనా మిమ్ముగూడా దహిస్తా నేమో? ఆలోచించండి!"— అని సర్వసుందరి తన మనోవ్యథను ప్రకటించింది.

"నీవు సామాన్యురాలవు కావనే సంగతి గ్రహించినాను. నాభర్తను లొంగదీసుకో గలవనే అనుమానం నాకు లేకపోలేదు కాని, నేను తగినంత జాగ్రత్తలో ఉంటాను పరపురుషులచూపు నీపై పడ కోదని గ్రహించు!"—అని మెహరున్నీసా హేళ నగా పలికింది.

"ఆవాడు నన్ను నీ కౌకరితగా అర్థంచేసు కున్నందుకు విచారిస్తున్నాను. నేను కొంచెము కొంతను ద్వితీయవివాహానికి పూర్తిగా విముఖు రాలను సుమా!"—అనింది సర్వసుందరి యేడుస్తూ.

"పరే! మంచిమాట. ఇంతటితో నీ అర్థం మదిలో పెట్టు! ఇంకా నీ హృదయంలో విషాదం మాని

పోలేదు. చిన్నగా వెళ్ళి విశ్రాంతి తీసుకో! నీ కుమార్తెను పిలిపిస్తాను. నిన్ను ప్రాణప్రదంగా చూసుకుంటాను నన్ను విశ్వసించవూ?" అని మెహరున్నీసా ఆమె నోదార్చింది

సుబుకాదు విచారించగా సర్వసుందరి కుమార్తెతో ఆమె ముసలిమామగారు మాయమైనట్టు వార్త వచ్చింది. ఎంత వెదకించినా పత్తా దొరకలేదు.

లాలీతల్లి, సర్వసుందరి, మెహరున్నీసాకు చెలికత్తె కాక తప్పలేదు ఆమె మరణించగలదు, కాని కసితీర్చుకోక చావడానికి హృదయం సమ్మతించడంలేదు.

దినమంతా సేవచేయడం—రాత్రి కసి తీర్చుకొందుకు ఉపాయాలు వెదకడం—ఈవిధంగా ఆమెజీవితం గడుస్తూ పోయింది. అప్పుడప్పుడూ తనకుమార్తెను చూడడానికి సుఖస్వప్నాలు కనడం కూడా అలవాటయింది

సర్వసుందరిని మెహరున్నీసా చాలా ఆదరించింది. ఆమె కేవలం పరిచారికమాత్రమే కాదు, ప్రాణసఖి, సలహాలిచ్చే మంత్రికూడా

సర్వసుందరి తలచుకుంటే విషమైనా యిచ్చి మెహరున్నీసా అంతాన్ని చూడగలదు చాలాసార్లు అవిధంగా కడతేర్చడానికి సమయాలు నిరీక్షించింది కాని, ఒక్కటే సుఖనిద్రపోనిచ్చినందువల్ల, లాభం లేదు "ఆమె హృదయాన్ని చేతనైనంత దుఃఖపెట్టి గాని చంపగూడదు, అప్పుడే తన కసితీరడానికి అవకాశం దొరికినట్టు అసలు చావులో ఏముంది? జీవితాంతం ఏడ్పిస్తే చాలు! అందుకుపాయం?"—అనుకుంటూ కాలం జరిపింది

కొన్నిసార్లు, "షేరాఫ్గనుకే విషమిచ్చి చంపితేనో?"—అనే ఊహకూడా ఆమెలో పొటమరించింది. మెహరు—అనాథగా మారిపోయి తన వలెనే యేడుస్తూ. "అబ్బే! అందులోనూ లాభం లేదు మెహరు హిందూ సుందరి కాదుగా! మన లావణ్యసుందరి, తప్పక రెండో పెండ్లిచేసుకుంటుంది. ఆమె సౌందర్యం చిరకాలస్థైర్యాన్ని యామపాడానికి సహాయపడితీరుతుంది అప్పుడో?—ఈ విధంగా తర్కవితర్కాలుమితిమీరిపోయాయి. ఇంతకూ ఏవిధంగానూ కసి తీర్చుకోలేక సర్వసుందరి నిత్యనూతనోపాయాలు అన్వేషిస్తూంది సంవత్సరం మీద సంవత్సరం గడచిపోసాగింది.

2

అక్బరుపాదుషా అనంతరం సలీము సింహాసన మెక్కినాడు జహాంగీరు బిరుదుకూడా ధరించి నాడు. అతనిహృదయంలో అప్పటికీ మెహరున్నీసా రూపం కంటక ప్రాయంగానే గ్రుచ్చుకొని ఉండిపోయింది. అతడామెనే మాత్రం మరచిపోలేదు

బర్ద్వాన్‌లో గడబిడ బయలుదేరింది వింకోలను కోటాకే తిరగాబడుడు షేరాఫ్గను 1607 మార్చి 80 తేదీన హతుడైనాడు ఈ హత్యలో జహాంగీరు చేయి ఉందో, లేదో ఈశ్వరుడికే తెలుసు చరిత్రకారుల్లో ఈ విషయాన్నిగురించి అనేకమైన మతభేదాలున్నాయి.

చచ్చేవాడు చచ్చినాడు. కాని, బ్రతికేవాళ్ళకు బ్రదుకు బరువునుగురించిన భయం పట్టుకుంది. చరిత్రమునకు విశదీకరించే విషయ మేమంటే—మెహరున్నీసా మొగలాయి రాజమహాలులో ప్రవేశింపక తప్పలేదు. ఆమెతో గూడా జాలేఖా సైతం అక్కడే చేరింది

అంతఃపురంలో రాజమాత సన్నిధిలో (అంటే అక్బరు పట్టపురాణి దగ్గర) మెహరున్నీసా మెదలసాగింది

పూర్వచరిత్ర సమాంతం మార్చడానికి జహాంగీరెన్నోపాట్లు పడినాడు కాని, మెహరున్నీసా గతించిన భర్తను తలచుకుంటూ, జహాంగీరు సంబంధాన్ని తృణీకరిస్తూ, కాలక్షేపం చేయడానికి ప్రారంభించింది

పాపం! జహాంగీరు హృదయంలోనో? ఆనాటి కానాటికి, ఆమెమీది వ్యామోహం పెరిగిపోసాగింది దినదినానికి మెహరు తృణీకారం కూడా అదే అంతస్థులో ఉండిపోయింది

అన్నివిధాలా ప్రయత్నాలు నిష్ఫలాలుకాగా, జహాంగీరు తుదకు జాలేఖా పాదాలమీద తన శిరస్సుపెట్టి యీవిధంగా ప్రార్థించినాడు "నీవు మెహరున్నీసాకు దాయవని సంగతి తెలుసుకున్నాను ఆశ్చర్యమేముంటుంది!—దాయైనా ఒక్కొకసారి మనిషిని వదలి దూరమౌతుంది, కాని, నీవో? అలాగ చెప్పడూ విడిచిపెట్టవు. నేడు భారతసామ్రాట్టు నీ పాదాలు పట్టుకున్నాడు; మెహరున్నీసాకు నిఖా కట్టించే భారం నీవు వహించాలి సుమా!—"

ఆనాటివరకూ జాలేఖా మనసులో, మెహరున్నీసాను విధవగానే ఉంచి తనూ చూడవలెనని భావం ఉండేది. కాని, యిప్పుడో? భారత చక్రవర్తి తన పాదాలపైబడి ప్రేమభిక్ష పెట్టుమని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఆమె హృదయం కరగిపోయింది. వెంటనే సాధ్యమైన సహాయం చేయడానికి జాలేఖా చక్రవర్తికి వాగ్దానమిచ్చింది.

ఇంతవరకూ జహాంగీరును గురించి మెహరున్నీసా హృదయంలో విషం నింపసాగిన జాలేఖా, యిప్పటి నుంచీ ఆ విషాన్ని విరుగడచేయడానికి ప్రయత్నించింది. స్త్రీప్రకృతి యెక్కడి విచిత్రమైంది కదా! తన కొంతకాలం వైధవ్యంతో కుమిలించి కుమిలించి మెహరున్నీసా మీద కసిదీర్చుకో దలచిన జాలేఖా—ఆమె నిప్పుడు భారతసామ్రాజ్ఞిని చేయడానికి ప్రయత్నాలు సాగించింది. ఇందుకు జహాంగీరుపై గల కృతజ్ఞతయే హేతువేమో! తన భర్తను వధించిన షేరాఫ్గనును వధించిన వాడు జహాంగీరు కాక వేరెవరు?

ఆడించినట్టంతో ఆడసాగిన మెహరున్నీసాను జాలేఖాలో కలిగిన యీ మార్పు మాత్రం అర్థం కాలే దనే చెప్పవలసివస్తుంది. ఏ తత్పరిణామంగా చరిత్రలో నూతనాధ్యాయం వెలసింది. షేరాఫ్గను గతించిన నాలుగు సంవత్సరాలా మూడు నెలల నాటికి మెహరున్నీసా జహాంగీరును వివాహమాడడానికి సమ్మతించింది. నూర్మహలు పేరుతో ఆమె జహాంగీరు సింహాసనంలో పాలుపంచుకుంది

చరిత్రలోగూడా విశదీకరింపబడిన సంగతే కదా!—క్రమంగా నూర్మహలు చేతుల్లో జహాంగీరు కీలుబొమ్మగా మారినాడు. నూర్మహలు సామ్రాజ్య చక్రాన్ని స్వేచ్ఛగా త్రిప్పసాగింది. అందులో ముప్పాతిక మువ్వీసం జాలేఖా సామర్థ్యమే నేమో? నూర్మహలు అనతి కాలంలోనే నూర్జహాను బిరుదు సార్థకమైపోయింది

3

జహాంగీరు పుత్రులు నలుగురూ,—ఖుస్రూ, పర్వేజ్, ఖుర్రం, షహార్యార్ ఈ నలుగురూ సామ్రాజ్యాపేక్షతో ఉర్రూతలూగేవాళ్ళే. అందరిలో ఖుర్రం, సమర్థుడూ, ధీరుడూ అని పేరొందినాడు. ఖుర్రం తల్లి రాజపుత్ర స్త్రీ. కాబట్టి యితనినే సింహాసన మెక్కించడానికి రాజపుత్రులుద్యుక్తులైనారు.

ఖుస్రూ బుద్ధి తీవ్రమైనది కాదు. జహాంగీరుకు గానీ, నూర్జహానుకు గానీ, అతనంటే అ యిష్టం పై మెచ్చుకోదగిన ఐశ్వర్యమూ లేదు. కాని, సామ్రాజ్యాభిలాషతో అతను తన భాగానికి ప్రయత్నించి, కారాగారంలో బంధితుడైనాడు. నూర్జహాను మాట మాత్రంతో అతన్ని కడతేర్చగలిగింది కూడా. మహాబత్‌ఖాన్ మొదలైన ముఖ్యులంతా నూర్జహాను పన్నిన కుతంత్రాలు తప్పించుకొని ఖుర్రము నాశ్రయించినారు.

మహాబత్‌ఖాన్ అనే [illegible] దగ్గ [illegible], మెహరున్నీసా తనకు షేరాఫ్గనువల్ల కలిగిన కుమార్తెనిచ్చి వివాహం చేసింది. ఏ విధంచేతనైనా అల్లుణ్ణి సామ్రాజ్యపీఠ మెక్కించడానికి జరిగే ప్రయత్నాల్లో నిద్రాహారాలు విసర్జించింది. తన ముద్దుబిడ్డ సామ్రాజ్ఞి కావడానికి, కోటిదేవతలకు మ్రొక్కింది.

ఇటువంటి సమయంలో జాలేఖా కంకణం కట్టింది కదా, తన దుర్విధికంతా మూలకారకుడైన షేరాఫ్గను తనూజ నధః పాతాళానికి దిగద్రొక్కుతానని ఆమె సామ్రాజ్ఞి కాకుండా ఉండడానికి ఏ కార్యమైనా చేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేసుకుందికూడా

షహార్యార్ మార్గంలో యింకా రెండుకంటకాలుండిపోయినాయి. ఖుర్రము తగిన బలాన్ని చేకూర్చుకుంటూ జహాంగీరునూ, నూర్జహానునూ లొంగదీయడానికి సమయం నిరీక్షిస్తున్నాడు. రెండో వాడు పర్వేజ్—అంటే జహాంగీరు స్వయంగా తన తదనంతరం సింహాసనాన్ని సమర్పింప దలచుకొన్న ప్రియపుత్రుడు. అతను మద్యపానంలో నిమగ్నుడౌతూ, నాట్యగానాలకు ప్రాణాలర్పిస్తూ, రసికచక్రవర్తిగా ప్రసిద్ధుడైనాడు. అతని దౌర్బల్యం కూడా అందరికీ తెలిసిపోయింది

జహాంగీరు వయసు హెచ్చేకొద్దీ, యువరాజుల ప్రయత్నాలూ, షాహజాదా షడ్యంత్రాలూ పెచ్చుపెరిగినాయి. నూర్జహాను మనసులో భేదోపాయంవల్ల పర్వేజుకూ—ఖుర్రానికీ యుద్ధాలు కల్పించి, యిద్దరినీ క్రుంగదీయవలెననే కోరిక కలిగింది. జహాంగీరిందుకు విముఖుడైనాడు. తాను జీవించి ఉండగానే యింట్లో రక్తపాతం కలగడాన్ని చూడదలచుకోలేదు

ఈ పరిస్థితుల్లోనే జాలేఖా సైతం షహార్యార్‌ను సింహాసన మెక్కనీయరాదని నిశ్చయించుకుంది

4

హఠాత్తుగా ఒకనాడొక స్త్రీ వచ్చి, జాలేఖా కొక పత్రాన్ని సమర్పించింది. అందిట్లు వ్రాయబడింది—

"ప్రియజననీ,

నీ ప్రియపుత్రిక లాలీ—బ్రతికే ఉన్నాను. తాతగారు నా కోసం నగరా లెన్నో తిరిగి తిరిగి చాలా యిబ్బందుల పాలైనారు. నన్ను నీ దగ్గరకు పంపడానికి నిరాకరించేవారు. నీవు ముసల్మానుల యింట ప్రవేశించి ధర్మభ్రష్టురాలవైనావని చెబుతూండేవారు. సహగమనం చేయలేకపోవడం నీ దోషమని కూడా అంటూండేవారు.

"ఇప్పుడు తాతగారు స్వర్గవాసులైనారు. ముసల్మానుల యింట్లో ఉన్నప్పటికీ నిన్ను హిందూ స్త్రీగనే ప్రవర్తింపచేశారు. నీ హృదయం యెన్నటికీ ముసల్మానుల మతాన్ని కోరదని ఘంటాపథంగా చాటేవారు.

"మరణకాలంలో తాతగారు నన్నొక హిందూ గృహంలో ఉంచినారు. అమ్మా! నేనిప్పుడు భరతపూరు సిక్రీలో నివసిస్తున్నాను. ఎప్పుడైనా వచ్చి నన్ను చూచిపోవూ? నీ ప్రేమవల్ల సర్వదుఃఖాలూ మఱచిపోగలనని భావిస్తాను. ఎప్పుడు రాగలవు?

నీ కుమార్తె,

లాలీ"—

జాలేఖా, పాంతియా లేఖ పఠించి, ఆ వచ్చిన కాంతతో, "నిజంగా నా లాలీ బ్రతికే ఉందా?"— అని అడిగింది.

ఆ గంతుకురాలు సంభ్రమపూర్వకంగా, "ఔను" అని జవాబిచ్చింది. కూతురు బ్రదికే ఉందనే సంతోషంలో జాలేఖా పరవశురాలయింది. తానేమి చేస్తున్నదీ మఱచిపోయింది.

"ఇప్పుడే మలికాకు చెప్పి నా లాలీని పిలిపించుకుంటాను"—అని బిగ్గఱగా పలికింది.

ఆగంతుకి—"నీకేమైనా మతి భ్రమకలిగిందా? నీ కూతురి కాశ్రయమిచ్చిన వ్యక్తి మలికాకు బద్ధశత్రువుసుమా!—అంతేకాక, ఆమె నిక్కడకు పిలిపించుకోడం మంచిది కాదేమో?"—అనింది

"ఎవరైనా కానీ! నా లాలీని పిలిపించుకోగలను. రక్తపాతమైతే కానీ. జంగను మలికాకు నే నెంతో సేవచేశాను. ఆమె నా బిడ్డకోసం ఎంతైనా సహాయపడుతుంది. అవసరమైతే భాదా నా వెంట వస్తుంది. చక్రవర్తిని భాదా వెదిర్చి బ్రదుకగలవా? చెప్పు!"—అని జాలేఖా తొందరపడింది.

వెంటనే ఆగంతుకి యిటూ అటూ చూచి, యింకో లేఖ జాలేఖాకిచ్చింది. "దీన్ని కూడా పఠించి, నీ యిష్టప్రకారం సంచరించు!"— అనింది. ఆ లేఖ యీవిధంగా లిఖింపబడింది.

"సోదరీ!

మేవాడ్గను నీవు చేసిన దురాగతమంతా నాకు తెలుసు. ఆ కార్యమంతా మార్ఖాను ప్రపన్నురాలు కావడానికేనని కూడా నాకు విదితమే. నీ మామగారు చనిపోతూ పోతూ నీ కుమార్తెను నా అధీనంలో ఉంచినారు. ఈ అనాధబాలిక యెన్నెన్ని కష్టాలు పడిందో, యెక్కడెక్కడ తలదాచుకుందో తెలిస్తే మనుష్యహృదయం తల్లడిల్లిపోతుంది. నీభర్త జ్ఞాపకమున్నాడా? అటువంటి భర్త అన్యాయంగా హత్య చేయబడినాడు. కాబట్టి అతని రక్తం యెప్పుడూ కసి తీర్చుకోడానికి ప్రయత్నించి తీరుతుంది. మేవాడ్గను మరణించినాడు. నిజమే కాని, ఈ హత్యకంతా కారకురాలైన మలికా జీవించే ఉంది. ఆమె మీద కసితీర్చుకోవలసిన బాధ్యత నీకు లేదూ? నీ భర్త పవిత్రాత్మకు నీవు శాంతి చేకూర్చవూ? అన్నివిధాలా యీ ఉద్యమంలో నీకు సహాయపడటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను

నీ సోదరుడు,

భీమసేనుడు"—

ఈ లేఖ చదువుతోంటే జాలేఖా హృదయంలో నిద్రాణమైయున్న క్రోధాగ్ని—ప్రతీకారకాంక్ష— ప్రజ్వరిల్లింది. వెంటనే ఆమె, సందేశహారిణితో—"నీ పేరేమి? నీవు నన్ను సోదరుడైన భీమసేనుని దగ్గఱకు గొనిపోగలవా?"—అని ఆత్రంతో ప్రశ్నించింది.

"నేను భీమసేనుని గుప్తచారిణిని—'అంబరబాయి'—అంటారు నన్ను. అనుసరించే పక్షంలో నీ కుమార్తెనూ, సోదరునీ చూడగలుగుతావు"— అంటూ ఆగంతుకి జవాబిచ్చింది.

"ఇప్పుడే వస్తాను ఇక్కడే ఉండు!"— అని జాలేఖా వెంటనే మార్ఖాను దగ్గఱకు వెళ్ళి, "నా స్నేహితురాలు సెలవిప్పించవలెనని ప్రార్థన. భరతపూరు సిక్రీలోని ఒకానొక పీరుకు మొక్కుబడి చెల్లించలేకున్నాను. అనుగ్రహించరూ?" అని వేడుకుంది. మార్ఖాను సెలవియ్యడానికి అంగీకరిస్తూ—"తగినంత సిబ్బందినికూడా పంపుతాను వెళ్ళిరా!"—అంది

జాలేఖా అందుకు—"వద్దు, వద్దు; పీరుదగ్గఱకు ఏకాకిగా వెళ్ళవలెనని గదా పెద్దలంటారు? నేనొక్కతెనే వెళ్ళదలచుకున్నాను," అంటూ సమర్థించింది.

"మంచిది; వెళ్ళిరా,"మ్మని మార్ఖాను అనుమతిచ్చింది. అనాడే అంబరబాయితో కలిసి జాలేఖా భరతపూరు సిక్రీకి ప్రయాణమైంది

తల్లి కూతుండ్ర సమావేశమొక మహోద్వేగమైన ఘట్టం. వారిద్దఱూ పరస్పరబాహుబంధాల్లో పరవశులై ఉండిపోయినారు. కన్నీటి కాల్వలతో చెంపలు తడిసినాయి. హృదయస్పందనాలు తీవ్రమైనాయి. కొంతసేపటికిగాని జాలేఖా తనకూతురి సౌందర్యం చూచుకొని మురిసిపోవడం జరుగలేదు. బంగారుబొమ్మ అంత తీరంలో ఉండి తానెంతో ముచ్చట

"లక్స్ టాయ్‌లెట్ సబ్బు
నా చర్మమును మెత్తగాను, మృదువు
గాను, శుభ్రముగాను ఉంచును"
అని **ఎమ్. వి. రాజమ్మ** చెప్పుచున్నది

సినిమా తారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

హిందూస్త్రీల సౌందర్యాన్ని కనులపండువుగా తిలకించింది కాని, లాలీ అందాని కెవ్వరూ సాటి రారు. జగద్విఖ్యాత సౌందర్యవతి నూర్జహాను కూడా లాలీ కాలిగోటికి సరితూగదేమో ననిపించింది హఠాత్తుగా ఆమె తన కుమార్తెను, "అమ్మాయీ! నీ వివాహమయిందా? కాలేదా? చెప్పు!" అని అడిగింది

లాలీ తలవంచుకొని ఊరకుంది

అంబరబాయి వెంటనే, "ఈమె వివాహమిప్పుడొక విషమ సమస్యగా పరిణమించింది హిందూ వీరుడెవడూ యీమెను వరించడానికి సాహసించడం లేదు ఇంతలో తాతగారు స్వర్గస్థులైనారు ఇంక నీకే యీభారం వహించవలసి వస్తుంది—" అని వివరించింది

సర్వసుందరి విస్ఫారిత లోచన యుగళి సజలమయింది అంతలో ఏదో స్ఫురించినట్లై ఆమెలో ఆనందం తాండవించింది "సోదరుడు భీమసేనుడెక్కడ?"—అని ఆమె ప్రశ్నించింది

అంబరబాయి భీమసేనుని పిలుచుకొని వచ్చింది సర్వసుందరి అతని చేతికి రక్ష కట్టింది భీమసేనుడు—"సోదరీ! నీకోసం నే నెంతటి త్యాగానికి సిద్ధంగా ఉన్నా" నంటూ ప్రతిజ్ఞ చేసినాడు

"అన్నా! నేను నీ కెంతో కృతజ్ఞురాలను జన్మజన్మాంతరాలైనా నీ ఋణం నేను తీర్చుకోలేను నా కుమార్తె కాశ్రయమిచ్చి నీవు నన్ను దాసిని చేసుకున్నావు—" అనింది ఆమె

"చెల్లెలా! అన్న కర్తవ్యమైనా ఋణపడిపోవడం లోకంలో కద్దా? చెల్లెలి బిడ్డను సంరక్షించడంలో నేను చేసిన ఉపకారమేమీ లేదు ఇది నా కర్తవ్యమే సుమా! ఏ రోజున నా చెల్లెలిపై జరిగిన అత్యాచారానికి నేను కసి తీర్చుకుంటానో, ఆ రోజునగాని నా ఆత్మకు శాంతి చేకూరదనుకో!"—అని భీమసేనుడు పలికినాడు

"నీవు వీరక్షత్రియుడవు, నేనో, అబలను, వినా నికి నా హృదయంలో ద్వేషాగ్ని రగులుతూనే ఉంది ఏనాడు నా ప్రాణపదమైన భర్త అన్యాయంగా హత్యచేయబడినాడో, ఆనాటినుంచి కేవలం నా హృదయంలో సంతోషమనేది లేదు ఔను, నా కనులవెంట అశ్రువులు మాత్రం ఎవ్వరూ చూచి ఉండరు. అంగిట అమృతమూ, ఆత్మలో విషంగా నేను జీవితాన్ని గడుపుతున్నాను. దుఃఖాన్ని ప్రకటించినకొద్దీ నేను బోలేను. ఇప్పుడిక నా హృదయం ప్రశాన్తమౌతుంది. కాబట్టి

కనుల బాష్పపూరితా లయినాయి. లాలీ సందర్శనం నన్ను విషమురాలిని చేసింది. అమ్మాయి వివాహమూ, హత్యకు ప్రతీకారమూ—ఈ రెండూ జరిగితే గాని నా హృదయాగ్ని శాంతించదేమో? ప్రతీకారం కోసమే నే నింకా జీవించి వున్నానో!—

'కపట జీవిత మర్మ మిదా?
కనిపించరికి తెరచాటున!
అంతరంగ రహస్య మొక్కటి;
వింతవాలక విజయ మొక్కటి—

"ఇనన్నటికీ—అన్నా!—ఏ విధంగా తీర్చుకోగలనో తోచటం లేదు మార్గదర్శివి కావా!—" అని సర్వసుందరి తన హృదయం విప్పి భీమసేనుని ఎదుట పెట్టింది

"అమ్మాయీ! నీకు తెలిసే ఉంటుంది, నూర్జహాను తన కుమార్తెను సింహాసన మెక్కించడానికనేక విధాల ప్రయత్నాలు సాగిస్తూందని—ఆమె యత్నాన్ని వ్యర్థం చేయడమే మన కర్తవ్యంగా భావించు. ఇందుకోసం నీవూ, నేనూ, యువరాజైన ఖుర్రము పక్షంలో చేరకతప్పదు. ఖుర్రమే సింహాసనారూఢుడైతే నూర్జహాను విషవృత్తి చాలవరకు జీవించకపోదని దృఢంగా నమ్ము! అంతకంటే కావలసిందేమి?"—అని భీమసేనుడు బోధించినాడు

"నావంటి అబలవల్ల కాగల సహాయమైనా ఏముంటుందో తెలిపినావు కావు," అని సర్వసుందరి ప్రశ్నార్థకంగా చూచింది.

"నీవల్లనే కార్య సాఫల్యం కాగలదంటూ నేను విశ్వసిస్తున్నాను"

"ఏవిధంగా?"—

"నూర్జహాను ముక్కోటి దశలరాలని వినికిడి. నీ వందులోనూ ఆమెకు తీసిపోవనికూడా నా నమ్మకం. ఆమెమీదనీవు కసితీర్చుకోడానికి సిద్ధంగా ఉన్నావుగా?"

"నిజమే; ఐతే?"—

"ఆ మాత్రం చాలు!—ఇంతవరకూ ప్రకటించని రహస్యాలు మాకు తెలుపగల గూఢచారిణి లేదే, అని ఖుర్రం విచారిస్తున్నాడు అక్కడ జరిగే రహస్యాలన్నీ నీవు అంబరబాయి ద్వారా మాకు తెలుపుతూవస్తే, అన్ని విధాలా సహాయపడినదానవౌతావు"

"అంతేనాకు బహుమానం?"—

"విజయమునకాదో, అదును!"—

"అన్నగారిని నీవు నేనే బులుపడి ఉన్నాము. కాబట్టి, షాహజాదా ఖుర్రం యీతర ప్రయాణానికి పూనుకోవాలి "

"షాహజాదాఖుర్రం నేనే యిక్కడకు రాగలను అతనిచేత నే వాగ్దానం చేయిస్తాను "

మరునాడు ఖుర్రంరానేవచ్చినాడు. రాగానే సర్వసుందరి దర్శనానికి వచ్చి, నమస్కరించినాడు ఆమె అడిగింది

"షాహజాదా ఖుర్రం! నేను మీకు సహాయ పడితే నాకు మీరిచ్చే బహుమానం ?—

ఖుర్రము వినమ్రుడై, "అమ్మా! నా మీ కుసుమ కాకో, అడగండి! తలతో చేస్తాను," అంటూ మాట యిచ్చినాడు

"ఖడ్గ హస్తులై ప్రయాణం చేయండి!"—

ఖుర్రము అదేవిధంగా ప్రయాణం చేసినాడు

మరునాడే సర్వసుందరి తన తమ్ముడుతనువదలి ఢిల్లీకి బయలుదేరబోతూ, 'అన్నా! సోదరి సంరక్షణలో జాగరూకుడవై ఉండు! నాకు సెలవా ?" అనింది

"సోదరీ! నిశ్చింతగా వెళ్ళిరా! ఇక్కడి శోభిత్కు ల వచన ప్రభావంవల్ల నాసోదరి భారతవర్ష సామ్రాజ్ఞి కాబోతుందని నమ్ముతాను సరేనా ?" అని భీమసేనుడు నవ్వినాడు

5

కొన్నాళ్ళపిదప అంబరబాయి, మహలునుంచి భీమసేనున కొక ఉత్తరం తెచ్చింది.

"అన్నా,

రహస్యాతి రహస్యమైన మీ పన్నాగమంతా మార్గదర్శకు తెలిసిపోయింది. షాహజాదా పర్వేజ్, సామ్రాజ్య సేనలతో వెంటనే బయలుదేరి మీ మీదికి రాబోతున్నాడనే సంగతి నాకు తెలియ వచ్చింది మొదట మిమ్ములను కొనగించే నిమిత్తం కొద్దిసేనమాత్రమే వచ్చి యుద్ధాని కాహ్వానిస్తుంది. మీరు పోరాడే సమయంలో హఠాత్తుగా మరొక పెద్దసేన ఖుర్రమును ముట్టడించి హతమార్చడానికి సిద్ధమౌతుంది. ఖుర్రం శిరస్సుకు మార్గదర్శి కట్టిన వెలువ రెండులక్షల మొహరీలు మాత్రమే. ఈ సేన లేవి రాకముందు, నీ దగ్గఱ కొక దూతవస్తాడు. అతడు నిన్ను మోసపుచ్చి, అరణ్యంలోకి తీసుకుపోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. అక్కడ నిన్ను హతమార్చడానికి పన్నాగం పన్నబడింది.

పర్వేజ్, నాట్యగానాలంటే ప్రాణా లిస్తాడు కాబట్టి, యుద్ధప్రయత్నానికిముందే అతని నే నాట్యకర్తె వేషంలో హతమార్చడానికి పన్నాగపడుదు! నా ప్రతిమాటా జ్ఞాపక ముంచుకో! ఏమాత్రం ఏమరినా సరే, అనుకున్న కార్యం విఫ లమై తీరుతుంది సుమా!

` బాలిని కలుసుకోడానికి హృదయం తత్తరి స్తూంది. ఐతే, యీ సమయంలో మహలు వదలడం మంచిది కాదు

నీ సోదరి,

—సర్వసుందరి "

జాబు చదువుకుంటూనే భీమసేనుడు, మహా బత్ఖాను ఖుర్రములకు సమస్తమూ తెలిపి, తగిన సూచన లిచ్చినాడు

అదే సమయాని కొక దూత రొప్పుకుంటూ, రొప్పుకుంటూ రానేవచ్చినాడు ఆ దూత భీమసేను నితో, "షాహజాదా ఖుర్రం, అరణ్యంలో పులులను వేటాడుతూ, కూలిపడిపోయినాడు తమ రాక అగ త్యమని భావిస్తున్నాడు—" అన్నాడు

తక్షణం భీమసేను డా దూతను పట్టి బంధించ మని అనుచరుల నాజ్ఞాపించినాడు అనంతరం తగిన సిబ్బందితో అరణ్యానికి వెళ్ళి చూచినాడు అక్కడ ఖుర్రం పత్తా లేడు సరికదా! నలుగురు సిపాయీలు తన్ను చంపడానికి సిద్ధంగా ఎదురు చూస్తున్నారు ఆ నలుగురూ వెంటనే సప్రాణంగా పాతిపెట్ట బడ్డారు.

అంబరబాయి నాట్యకర్తెవేషంతో బయలుదేరి షాహజాదా పర్వేజ్ డేరాలో హాజరయింది. నాట్య గానాలకు అనుమతించమని ప్రార్థించింది.

పర్వేజ్ వెంటనే అంగీకరించినాడు అంబర బాయి నాట్యగానాలతో అతనికి, మత్తెక్కించి, సిపాయీలను మోసగించి, మంచి అవసరం చూచు కొని, కటారికి శత్రువును బలియిచ్చింది అందరూ కండ్లు తెరచేలోపల తప్పించుకొని పారిపోయింది కూడా

పర్వేజ్ మరణంతో మార్గదర్శి—జహాంగీరుల పన్నాగమంతా మొహం మొత్తింది

సర్వసుందరికి ధన్యవాదా లర్పిస్తూ ఖుర్రం స్వయంగా ఒకలేఖ వ్రాసినాడు.

పర్వేజ్ మరణించి జహాంగీరు దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయినాడు. మార్గదర్శి దుఃఖంలో ప్రసన్నత కూడా కొంతవరకు ఉండి. ఒక కంటకం తొలగినా

తొలగిస్తేకదా?—అనుకుంది. ఇంక ఖుర్రం ముక్కలై మిగిలిపోయాడు!—కాని, . . . కాని. . .

జహాంగీరు దీర్ఘాలోచనలో పడిపోయాడు. తన రహస్యమంతా భీమసేనుడులాటు ఏవిధంగా తెలిసిందో? మహలులో ఖుర్రం పక్షాన గూఢచారు లెవరో కనిపెట్టమని అత డాజ్ఞాపించినాడు.

రెండో రోజుల్లో ఖుర్రం వ్రాసిన ధమ్మకీలాల లేఖ, చక్రవర్తి సన్నిధానంలో ఉంచబడింది ఖుర్రం హస్తాక్షరాలు గుర్తించిన తర్వాత చక్రవర్తి ఆ లేఖను నూర్జహాను వంక ఊరకున్నాడు. నూర్జహాను ఆ పత్రాన్ని చదివి అగ్గి లేకుండా మండిపడింది జాలేఖాను వెంటనే తన గదిలోకి రప్పించింది.

జాలేఖా నూర్జహాను ముఖాకవళికలలోనే, ఏదో విషమించి ఉంటుందని గ్రహించగల్గింది నూర్జహాను పండ్లు పటపట కొరుకుతూ, "ఏమే, విష నాగమా!—ఇంతవరకూ నీ విషం దిగలేదా?—" అని గర్జించింది

జాలేఖా భయంతో గడగడలాడుతూ, "ఈ సేవకురాలి తప్పేమిటమ్మా? మలికా సాహెబా కింతటి దురాగ్రహ మెందుకోనమ్మా?" అంటూ సవాలు చేసింది

"నిన్ను నమ్మి నా రహస్యాలన్నీ నీతో ఆలోచించడ మెందుకే ననుకున్నావా? నీవు నా మీదనే కత్తి కట్టడానికి పూనుకున్న సంగతి చూస్తే—ఆశ్చర్యంగా ఉంది"— అని అంగలార్చింది నూర్జహాన్

జాలేఖా ఆమె పాదాలు కండ్ల కద్దుకుంటూ, "ఎవరు నామీద చాడీలు చెప్పి, మలికా అనుగ్రహానికి దూరస్థురాలిని చేయదలచినారో?" అనింది

"నీవు సహచారిణి యూపంతో ఉన్నకాల సర్పావని"

"వాదోపం?"

"మహలులోని వార్త కిక్రుపులకు తెలిసిపోయింది మాకూ గాదా భర్త్వానను హత్యచేయించి వాళ్ళు, ఖుర్రమును బంధించినాళ్ళు. నా సామ్రాజ్యానికి అడ్డుగోడైన వాళ్ళు ఇందుకు కూడా తెలిసి ఉందిగా?"

"తప్పఘోరమయిందే అపరాధికి మరణదండన తప్పదుగా? కాని, నా యోజనమంతా నీచేతలో ధారపోసినాను [illegible]లో ఉంచాళ్ళ లేని తోటానికి నన్ను బలిచేయు[illegible]?"

"ఉంచాళ్ళ కోలుకున్నావా? ఇదుగో! చూడు," అంటూ ఆ లేఖను ముఖాన విసరికొట్టింది, నూర్జహాను.

జాలేఖా ఆపత్రాన్ని చదువుతుంది ఆమె. దంత అహంకారం హరించిపోయింది ముఖంలో నెత్తురు చుక్క లేదు. ఐనా ధైర్యం తెచ్చుకుంటూ, "ఈలేఖ కిక్రుపుల తమ్మాగం. అంతమాత్రం కనుక్కో లేవా? మలికా సాహెబా!—"అంటూ ప్రారంభించింది.

"నేనేమి వనిబిడ్డ ననుకున్నావటే? నోరు మాట్లాడితే నాలుక చిక్కరిస్తాంది. జాగ్రత్త! నీకు మృత్యువుమాత్రం తప్పదు కాని, యిన్నాళ్ళు నీవు చేసిన సేవకు బహుమానంగా—ఏదైనా నీ అంతిమ వాంఛ తీర్చడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. అడుగు!"— అనింది నూర్జహాను గర్జిస్తూ

"ఈ సేవకురాలు మరణానికి భీతిల్లదు మలికా అనుగ్రహం తప్పిన తర్వాత బ్రతికిమాత్రం నేను సాధించేదేమిటి? భరతపూరు సీక్రిలో నా ప్రాణసఖి అంబరబాయి ఉంది నాశవాన్ని ఆమెదగ్గర చేర్చడానికి అనుమతించండి! హిందూధర్మాన్ని అనుసరించి నేను దహనమై పోవడానికి వాంఛిస్తాను. కాబట్టి బ్రాహ్మణులే నాశవాన్ని మోసుకోపోయే యేర్పాట్లు చేయించండి! ఇదుగో! నేనే స్వయంగా విషం త్రాగి మరణిస్తున్నా," నంటూ జాలేఖా ఒక విధమైన పొడినిపోట్లా విప్పుకొని నీళ్ళ త్రాగింది. అరగంటసేపటిలో ఆమె స్పృహ తప్పి క్రిందబడిపోయింది.

నూర్జహాను ఆజ్ఞానుసారం సర్వసుందరి దేహం బ్రాహ్మణుల స్వాధీనం చేయబడి, భరతపూరు సీక్రిలోని అంబరబాయికి చేర్చబడింది. అక్కడ హిందూ ధర్మప్రకారం దహనసంస్కారాలు జరిపించవలసిందని సందేశంకూడా పంప బడింది.

6

ఇతిహాసాల్లో లిఖింపబడ్డ రీతిగా మహాబత్ ఖాను జహాంగీరును పట్టుకొని, బలవంతంగా సామ్రాజ్యాధికారం ఖుర్రంపరం చేయబడ్డట్టు వ్రాయించుకోడమూ నూర్జహాను భర్తను మళ్ళీ విడిపించుకొని, మహాబత్ కోసం కడపటిసారి ప్రయత్నించడమూ జరిగినాయి. ఈ సమయాల్లో జహాంగీరు విశేషంగా మదిరాపానం చేసినాడని, అతని ఆరోగ్యమంతకంతకూ క్షీణ మౌతూ పోసాగిందని, చరిత్రలే తెలుపుతున్నాయి. ప్రజలు కూడా చిరకాలం జహాంగీరు బ్రతుకలేడనే సంగతి తెల్సుకున్నారు. గాలిమార్పు దానికి [illegible] ప్రయాణం నిశ్చయించబడి, అంతా తయారయ్యే సమయంలో [illegible] నూర్జహాను కీవిధంగా లిఖింప బడిన పత్రమొకటి అందింది.

శ్రీ సాహెబా హృదయా,

నీకూ నాకూ సంబంధ మీనాటితో తెగిపోయింది. నీవు నీ సౌందర్యగర్వంలో విర్రవీగుతూ నా భర్తను హత్యచేయించి, నన్ను దాసిగా ఏలినావు. నా యౌవన భోగాలన్నిటినీ నాశనం చేసినావు. తల్లికి బిడ్డా బిడ్డకు తల్లీ లేకుండా చేయునుంచినావు నన్ను కనాకష్టంగా పోషిస్తూ రొట్టె ముక్కలతో సంరక్షించడమే మహోపకారంగా భావించినావు అధికారం హస్తగతమైనదనే పొగరుతో, యిష్టానుసారం చలాయించ సాగినావు ఇంతైనా నే నోర్చుకున్నాను ఎందుకో తెలుసా? నీమీద కసితీర్చుకోడానికే ఎవతె నా యౌవనాన్ని సర్వనాశనం చేసిందో, ఆ పాతకురాలి వృద్ధాప్యాన్నైనా నాశనంచేయక నేను వదలగలనా? అందుకై మహలులో నిప్పుపెట్టించి, రాజధానికి తోడ్కడసాగినాను ఆ మంటల్లో నీ విప్పుడు దహించుకోపోతున్నావుగా? నీవు నన్నపరాధినిగా నిర్ణయించి మరణదండన విధించినావు మూర్ఖురాలా! నేను విషపానం చెయ్యలేదు పండ్రెండు గంటలసేపుమాత్రమే స్పృహలేకుండా చేయగల ఔషధాన్ని సేవించి, నీ బంధాన్ని తప్పించుకున్నాను నే మద హావం కాలేదు ఇక్కడి నా బంధువులు నన్ను రక్షించినారు స్పృహవచ్చి కండ్లు తెరిచేసరికి నేను సరిగ్గా నా సహోదరుడైన క్షేమసేనుని సముఖంలో ఉన్నాను

కిరాతకురాలా! నీమీద పగ సాధించడానికే నే నిన్నాళ్ళనుంచీ జీవించగలిగినాను ఇప్పుడు నిన్ను నే నడుగుతున్నాను ఏమిటి నీకు శిక్ష? నీవు మరణమే కోరినా, నేను కాదంటాను నిన్ను సజీవంగా కాల్చి కాల్చి నేను కనులారా చూడదలచుకున్నాను. అప్పటికే గాని నా హృదయం శాంతించదు.

ఇంకో మాటమాత్రం విను! షాహజాదా ఖుర్రం నా సహాయమర్థించి, నే నడిగిన బహుమానాన్ని నా కివ్వడానికి ప్రమాణం చేసినాడు అతనికి సహాయ పడటంలో నేను నీవల్ల ఏమీ కోరలేదు. అతని అభీష్టమేమో తెలుసా? నా కూతుర్ని పట్టపురాణి చేయడమే నే నందుకు సమ్మతించి, నా ముద్దులకూతురైన లాలీని అతని కిచ్చి వివాహం చేసినాను ఆమె 'ముంతాజ మహలు' పేరుతో సామ్రాజ్ఞీపీఠాన్ని అలంకరిస్తుంది అప్పుడు నీ కూతురు కీ అంధకార మందిరాల్లో బందిగా ఖైదు చేయబడుతుంది నీ అల్లుడూ సహా ఖైదులో ఉంటాడు, నీ జీవానికి ఏడుస్తూ కాలం గడుపుతావు, నీవు జీవించిఉండి యీ దృశ్యాలన్నీ చూస్తూ విచారపడగలవు. జహంగీరు ఆయువు తీరినట్టేగా! ఈ కలాపమంతా జరగడాని కెంతో కాలం పట్టదు

భావిభారత సామ్రాజ్ఞి మాత,
—సర్వసుందరి"

కాశ్మీరు యాత్రానంతరం జహంగీరు వ్యాధి పీడితుడై మరణించడం చరిత్రప్రసిద్ధమే నూర్జహాను ఆ సంగతి బొక్కనీయకుండా అతని శరీరాన్ని ఏనుగుమీద ఉంచి, ఊరేగింపులో కొనివచ్చింది కాని, సత్యం దాగుతుందా? మహబత్‌ఖాను ఖుర్రమును పిలిపించి, వెంటనే సింహాసన మెక్కించినాడు సామ్రాజ్యాపేక్షగల మొంగలు కుటుంబీకులందరూ కడతేర్చబడినారు షహార్యారూ, నూర్జహానూ తుదకు జయించలేకపోయినారు సర్వసుందరి ఆజ్ఞానుసారం షహార్యార్ అంధుడై బందిఖానాలో ఉంచబడినాడు అతని బీబీ వేరొక గదిలో బంధించబడింది నూర్జహాను మహలులోనే నిర్బంధితురాలయింది అనుకున్నట్టుగానే లాలీ, సామ్రాజ్ఞీపదాన్ని అందగలిగింది

సర్వసుందరి కడపటిసారి నూర్జహానును దర్శించి సలాముపెట్టి నిలుచుంది "ఏమే, ద్రోహీ! ఇదంతా చూడడానికే గదా నీవు జీవించింది? ఇప్పటికి నీ కన్నీరు చూచి నా హృదయం శాంతి వహిస్తుంది రూపగర్వంతో నీవు చేసుకున్నదాని ఫలితమంతా అనుభవించు! ఛీ! నీ ముఖం చూస్తేనే పాపం లభిస్తుంది"—

నూర్జహాను తలవంచుకుంది కన్నీరుమాత్రం కాల్వలుగట్ట ప్రారంభించింది తర్వాత సర్వసుందరి నెవ్వరూ చూడలేదు ఆమె బర్ద్వానుకు వెళ్ళి, తనభర్త షేరాఫ్గన్ చేత వధింపబడ్డచోటనే చితి పేర్చుకొని, భస్మమైపోయింది.

ఉదయగిరి నవాబు దానపత్రిక

శ్రీ పొంగూరు సూర్యనారాయణ శర్మ

శ్రీ మనుమసిద్ధి మహారాజ పాలితమై, కవి బ్రహ్మ కవితా కలితమై, ఖడ్గతిక్కన భుజబల రక్షితమై పావన పినాకినీ ప్రవంతీజల పూతమైన నెల్లూరు మండలమున ఉదయగిరి దుర్గము చరిత్ర ప్రసిద్ధిగాంచినది. ఇయ్యది నెల్లూరునకు పశ్చిమోత్తర దిగ్భాగమున ఏబదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది. ఈ దుర్గము పర్వతాగ్రమున శత్రుజన దుర్భేద్యముగ నిర్మింపబడినది. కొంతకాలము దీనిని గజపతులు ఆక్రమించి పాలించిరి. క్రీ॥ శ॥ 16 వ శతాబ్దమున శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఉత్తర దిగ్విజయమునకై తిమ్మరుసుచే పురికొల్పబడి యపార సైన్యసమేతుడై ప్రప్రథమమున నీ దుర్గమును ముట్టడించెను. దీని ముట్టడి సుమారు పదునెనిమిది నెలలు సాగెను. శత్రువు లెంతకాలమునకు లొంగనందున రాయలు, కొండమరుసయ్యయను సేనాని అతి శ్రమంకోర్చి కొండలను పగులగొట్టి మార్గమేర్పరచి దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనిరి, కొండమరుసయ్యను దుర్గాధ్యక్షునిగ జేసి రాయలు కొండవీటి విజయయాత్రకేగెను. విషయము చారిత్రకు లెఱింగినదే. రాయలచే సంవత్సరమునకు పైగా ముప్పుతిప్పల బెట్టిన దీ దుర్గమని వేఱుగ చెప్పవలెనా?

17 వ శతాబ్దారంభమునకే హిందూ ధర్మ సంరక్షకమైన విజయనగర సామ్రాజ్యము ఛిన్న భిన్నము కాగా వారి పాలనలో నుండిన దుర్గములు మహమ్మదీయుల పాలయ్యెను. ఉదయగిరికూడ అట్లే నవాబుల పాలనలోనికి వచ్చెను. నేడిది ఉదయగిరి తాలూకాగా ఎన్నబడుచున్నది. ఈ ప్రాంతమున కంతయు పూర్వము ముల్కనాడను పేరుండినటుల ప్రాచీన పత్రములవలన తెలుచున్నది. దీనికి ముల్కనాడను పేరెట్లు వచ్చెనను నది విచారణీయమైన అంశము. శాసన చారిత్రకులకే వదలివేయుచున్నాము. ఈ నాటిలో నుండిన బ్రాహ్మణులు ముల్కనాడు (ములికి నాడు) వారని ప్రసిద్ధినందిరి. వీరు క్రమముగ కడప మండలమునకు మఱి యితర మండలముల కేగిరి. సంగీత లోకమున భక్తలోకమున చిరకీర్తి గాంచిన శాకల్య త్యాగరాజు తాత గిరి రాజకవి నాయక రాజుల కాలమున తంజావూరున కేగెను. అట్లే ఆ కాల కుటుంబములు మధురాది దాక్షిణాత్య మండలముల కేగి నివాసముల నేర్పఱచుకొనిరి. నేటికిని వారు ములికినాటి వారమని చెప్పికొనుచున్నారు. వీరందఱు నూటికి నూరుపాళ్లు ఆంధ్రులు. ఉదయగిరి మండలమున (ముల్కనాటి) నివసించిన విప్రులు విశేషముగ వేదశాస్త్రాది విద్యలలో పరినిష్ఠిత పాండిత్యముగలవారై యుండినందుననే దేశాంతరములకేగి అచటి ప్రభువుల మెప్పించి భృతిని గడించిరను విషయము నిస్సంశయము.

ముల్ ముల్క అను పాదుషా పాలనలో నుండినందున నీ దేశమునకు ముల్కనాడను పేరు వచ్చెననుచున్నారు. ఈ నిష్పత్తి పూర్వోత్తర విరుద్ధముగ నున్నది. రాయలనాటికే యిచటి విప్రులు ఈ పేరుతో ప్రసిద్ధి వహించి యుండినటుల తెలుచున్నది. తత్పూర్వమీ దుర్గమును ముల్ ముల్క పాలించెనా? ఆధారములు లేవు. ఈ ముల్ ముల్క ఎవరు? ఏది యెట్లున్నను ఆంగ్లేయులీ దుర్గము నాక్రమించుకాలమున నిది మహమ్మదీయుల పాలనలో నుండినది. వారు మహమ్మదీయుల నోడించి, అచటి రాజవంశీయులకు భరణమిచ్చి స్వాధీనము గావించుకొనిరి. ఇప్పటికి నాయూర మహమ్మదీయులే అధిక సంఖ్యాకులై యున్నారు.

ఇచట పాలించిన నవాబులు హిందువులయెడ వైరము చూపక యచటి పండిత బ్రాహ్మణుల పోషించి కొండాడి కానుకలిచ్చి మడి మాన్యముల నొసంగిరి. ఉదయగిరికి పశ్చిమమున పొంగూరు అను గ్రామమున శ్రౌతస్మార్త నిత్యకర్మ నిష్ఠాగరిష్ఠులై, యజ్ఞయాగాది కర్మ పరతంత్రులై, నిత్యాగ్నిహోత్ర

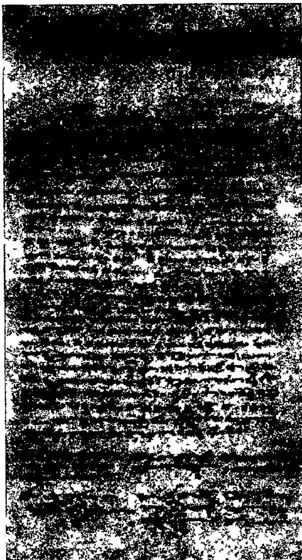
ధూమపవిత్రమై తన్నెక్కెక్కిన విప్రకుటుంబ మొకటి యుండెను. అయ్యది హిందూ సాంప్రదాయమును నను సరించిన సంయుక్త కుటుంబము. అందు కనుమళ్ళ వారు, పేరుభొట్లువారును గలిసియుండిరి ఇందు కను మళ్ల ఎల్లు భొట్లు యజుర్వేదము నభ్యసించి, సాహి త్యమునందు ప్రవీణుడై శిష్యబృందములకు విద్యగ ఱపుచు జీవించెనట అతడు క్రీ శ 17 శతాబ్దిలో నుండినవాడు అప్పుడా ప్రాంతమున వర్షములేక పాడిపంటలు శూన్యమై జనుల జీవనము దుర్భరముగ నుండెను వీరికి నానాటికి జీవనము దుర్భరము కాగా, బియ్యము లేనందున నింట జొన్నసంకటియే తినగల్గురుర్యాను ఎల్లు భొట్లు భార్య ఓలుకమ్మ విస్త రిలో జొన్నసంకటిముద్ద వడ్డింప నాతడు తినలేక అట్టే దీనవదనముతో భార్య మోము చూచెనట ఆమెయు వంటనే "ఏమి చేయుదురు పిల్లలు ఏడ్చి ఏడ్చి మ్రింగలేకున్నారు మీరేమో వేదపారా యణం పాఠాలతో కాలం గడుపుతూ యిల్లు వదల కుంటే బియ్యం ఎక్కణ్ణుంచి వస్తాయి, ఏ రాజునో ఆశ్రయించి యింత వరిమడి సంపాయించక పోతిరి దాహామైనపుడు బావిలేక పోయెనే అనుకుంటే యెలా ? తినండి" అన్నదట అతడున్న పాళమున నే లేచిపోయి ఆనాడెట్లో గడిపెను మరునాడు కాల కృత్యముల నిర్వహించుకుని కాలనాటి శాల్వ భుజ మున ధరించి హటాహుటిని ఉదయగిరికి ప్రయాణ మయ్యెను భార్యా చూచుచు ఎచటికి ? అని యడు గుట దుశ్శకునమని యూరకుండ ఎల్లు భొట్లు మధ్యాహ్న మగుసరికి ఉదయగిరి దుర్గమును చేరి బాజారముకడ నున్న భటులను చూచి "నవాబు దర్శనం కావలెను" అనగ వారు "కొత్త బిచ్చగాడు బ్రాహ్మణుగడట" అని గేలిచేసి నవ్విరట ఎల్లు భొట్లు ఉడుకుడుకు పింజముగావున వారిని త్రోసి రాజన సాగవారు ఈ సొటలను బాజారమున కట్టిపెట్టిరట ఈతడు రాజరాజేశ్వరి యుపాసకుడు సిద్ధినందిన వాడుగాన వారి యాటి లాండొకటి అతుకునాను లాగున చేసి యూరక నిలువబడెనట భటు లీకెలు రాక బ్రాహ్మణుడేమో చేసెనని గోలచేయసాగిరి జనులు గుంపులుగ చేరిరి అప్పటి యుదయగిరి పాల కుడు "షాంఖరకుష్ఖానే అలం హాంకేను కుశుకర్గి ఖాను ఖాసాహెబు." అతడీ బజారములోని సంగతి తెలిసి వెంటనే వచ్చి యెల్లు భొట్లను లోనికి గొంపోయి యుచితాసన మొసంగెనట అంత నీతడు మంత్రా క్షతల నొసంగి,

"దుర్గ మేదోద్భవయగిరా, భానుర్భానురివోదితః
తస్య ప్రకాశనవశా, ద్భాతి సః కమలంమమః"

అని పల్కి రాజును మెప్పించెనట. దుర్గాధిపతి యీతని మహిమ ముందే యెఱింగిన వాడగుటచే "తమకు కేమి కావలె ? ఏలవచ్చితిరి ? అని యడుగ" మా గ్రామము చుట్టుపట్ల ఎక్కడా వర్షాలు లేవు కుంటలు చెరువులు వట్టిపోయి ఒక గింజైనా వస్తు పండుట లేదు మేము శ్రోత్రకర్మలు చేసేవారము బియ్యము లేకున్న జరుగదు పిల్లా జెల్లా మాడిపోవుచున్నారు. తమరు దయచూసి వరిమడి పెన్న ప్రాంతంలో ఇప్పించండి" అని యడుగ నవాబు వంటనే దివా నుతో నాలోచించి అల్లూరులో (ప్రస్తుతం కోవూరు తాలూకా) మీకు భూమి యిచ్చేలాగున ఆజ్ఞలిచ్చాము మీరు సుఖంగా జీవించండి" అని గౌరవించి పంపగా ఎల్లుభొట్లు అల్లూరు గ్రామమునకు కుటుం బముగా బయలుదేరి చేరెను అప్పటికే కాపు కరణా లకు నవాబు ఆజ్ఞలు చేసియుండెను గనుక వారు వీరిని గౌరవించి యీ క్రింది దానపత్రికను వ్రాయించి యిచ్చిరని మా కుటుంబపు పెద్దలవలన వినినగాథ నిందుపొందు పఱచితిని

దానపత్రిక (హద్దు పత్రిక అని పేర్కొనబడి యున్నది) కాలము శాలివాహన శకవర్షము 16 18. నేటి అనగా 1952 క్రీ శ సమానమైన శాలివాహన శకవర్షము 1875లో త్రోసి వేయ నీపత్రిక కాలము నేటికి 257 సంవత్సరములగు చున్నది అనగా క్రీ శ 1695 అగుచున్నది ఇట్టి పత్రికలో సుదహరింపబడిన ఏదుం విత్తనాం పట్టు వరిమడి మాన్యముగా నీయబడి నేటివఱకు మాన్యముగా అనుభవించుచున్నది ఈ పత్రిక మాయింట 257 సం నుండి శిథిలముగాక దాచబడియున్నది

ఈ పత్రిక చేతితో చేయబడిన కాగితముపై చక్కని ముత్తెములవంటి తెలుగులిపిలో వ్రాయబడి చెక్కుచెదరక యున్నది రెండున్నర శతాబ్దిక పూర్వ మాంధ్రభాష, లిపి, ఆనాటి మనుష్యుల మత సాహుకర్యములను, భిన్నాభ్రితికి భియ్యని

దృష్టాంతముగుటచే చారిత్రక విమర్శకుల వినోదార్థ మీ క్రిందదానిని పొందుపఱచు చున్నాను—

పత్రిక నకలు

శ్రీరాములు—

"స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శక వర్షాంబ్బులు ౧౬౧౭ అగునేటి బహు ధాన్యనామ సంవత్సరమాఘ శిర శు ౧౫ లు శ్రీ మద్యజవాది మట్కూ౯ నిరతులయ్యు కనుమోళ్ళ యల్లుభొట్లు గారికి అల్లూరు కౌపు కరణాలు వ్రాయించ్చి యిచ్చిన భూర్గు పత్రికె పాజరకుఖాకె అలం హుకెము కురు వర్ది౯ భామిసాహెబులవారు కసుబా అల్లూరులో పొలంలో శింగ్గాంబ ౦౧౦ యేమంనిర్తవాలు పట్టువరి మడి రెంస్డు వరహాలకు శెడ్గెమాన్యం మీకు యిన్య మని శెలవు యిచ్చినారు గనుక ఆదేశ్రప్రకారం సదరు గ్రామపొలంలో శింగ్గాంబ ౦౧౦ యేగ్గుం నిర్తనాలు పట్టుమా బక్క పోలయచేను రెంగ్దు వరహాల్కు శెడ్డి మాన్యంగ్గా నిమ్కూరు౯ చేశి యిచ్చినందుకు హద్దులయ్యం

పడమరకు నాగరాజు యీనచేరికి పాశకొల్వ దక్షిణానకు సదరు కౌలకు తూర్పునకు నాగరాజు చేను పడమరగని కెంయునకు పరియపరుజు ఉత్తరానకు పల్లాపురిగెలు కౌలకు యీ హద్దులలోగా వుండ్డె భూమి మీ పుత్రపౌత్ర పారంపర్యయం ఆచంద్రార్కం స్థాయిగా మాన్యంకింద్ద అనుభవించు కొని యీ రెంన్డు వరహాలు శెడ్డిదివానానుకు చెల్లించ్చి సుఖానవుంమంకు చేది దానపాలనయో మహాధ్యేశ్ర దానా శ్రేయోనుపాలనం దానాత్స్వర్గ మవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదం

అక్కరాజు పెరుమా
ళ్ల వ్రాతకరణీకం
వ్రాలు—

ముత్తరాజు నారా
యణప్పవ్రాలు-
అన్నదాత నారా
యణవ్రాలు
అన్నదాత భాస్కర
య్యవ్రాలు
అన్నదాత బాలిరాజు
వ్రాలు-
యరబోలు బుగ్గా
రెడ్డి వ్రాలు-"

నేటివ్రాత పద్ధతికి ఆనాటి పద్ధతికి గల వ్యత్యాసములు: వర్ష, మాఘ శిర, కురు వర్ధి౯ పూర్వ౯ ఇని నేడు వర్ష, మార్గశిర, కురవర్ద్ధి, పూర్వ అని రేఫక్రింద వల్లులను వ్రాయుచున్నారు ఆనాటి వ్రాతలో రేఫ హల్లుం యోగములుగా క రకారపొల్లు (పొల్లుగేఫ) యే వాడబడినట్లు తెలియు చున్నది అరబీ సంపర్కముచే "పత్రికె" అనుచోట పత్రిక అనుటకు మారు ఏకార విశిష్టముగ వ్రాయుట పారంపర్యం అనుటకు మాఱు పారంపర్యయం అని యద్వయములు వాడబడెనో చింత్యము. కింద్ద, చెల్లించ్చి, రెంన్డు అని కింద, చెల్లించి, రెండు అనుటకు మాఱుగా వ్రాయబడి యుండుటచే, పద్యాంత్య హల్లులు ద్విత్వ విశిష్టముగా వ్రాయునల వాడుల ఎట్లు వచ్చెనో పరిశోధింపవలె

ఇట్టి ప్రాతప్రతులు అటనట శతాబ్దముల తరబడిని యుండినచో నచ్చును అట్టివి గలవారు ప్రకటించిన అనేక విశేషములు కన్పించి భాషా శాస్త్రజ్ఞుల కెంతయో తోడ్పడును.

కడపటి వివేకం

★

శ్రీ చేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

చింతా సాగరానికి ఆర్థిక బాధలులేవు. తాత తండ్రులు ఇచ్చి పోయిన ఆస్తి పోలేదంత ఉంది. కుటుంబమైనా కనీసపు మెట్టు దాటిపోలేదు. అతను, భార్య, ఒకే ఒక బిడ్డడు. తనకి సొంతంగా బాధలులేకపోవడమే కాకుండా కొందరిలాగు ఇతరుల బాధలను నెత్తిమీద వేసుకోవే గుణంకూడా అతని దగ్గరలేదు. "పాపం! అదంతా సంఘసంస్కర్తల పని!" అని తెగ నవ్వుతాడు

చింతాసాగరానికి స్నేహితులైనా మితంగానే ఉన్నారు. అతనితో చర్చించడమంటే వాళ్ళకి సరదా! వాళ్లతో వాదించడమంటే అతనికి సరదాయే! దీనివల్ల ఒక రకమైన ప్రయోజనం లేక పోలేదు స్నేహితులకి కాలక్షేపం! అతనుమాత్రం తన అపూర్వాభిప్రాయాలను లోకంలో వదజల్లు తున్నానని ఆనందిస్తూంటాడు

ఆరోజున వచ్చిన స్నేహితుడు చర్చకి కూర్చున్నాడు "అయితే లోకంలో పరస్పరలాభంకంటె మరొక మాత్రమే లేదంటావు నువ్వు! చిత్రంగానే ఉందే!" అన్నాడు మిత్రుడు.

"ఇదిగో! దీనికి మొదటి ఉదాహరణచూడు. నువ్వు ఇంటికి రాగానే నీకు కాఫీ కప్పు అందించేనా లేదా? నాతోమాత్రమే పనుండిన వ్యక్తి ఒకడు ఇందాక వచ్చిపోయేడు."

"ఏమిటని?"

"గోరక్షణాలకి చందాలట!"

"ఏమి, చందా వేసేవా ఏమిటి?"

"వాడు మృతమయేది చందా ఇస్తానా! నా అసలు అంగీకరించుకుంటే, వాడికి కాఫీ నీళ్లు నే నెందుకు ఇయ్యలేదు అన్న ప్రశ్నకి నా సమాధానం చెప్పుతున్నా. వాడికి నాతోనే అవసరం కాని నాకు వాడితో అవసరం లేదు."

"ఆ మాట నిజమేలే!"

"ఇందువల్లే ఇచ్చి పుచ్చుకోవాలి; ఇదిగో మీ ఆవుకి గడ్డి అంటే, ఇదిగో మీ అబ్బాయికి పాలు, 'మీరు రైలెక్కండంటే, తమరు ముందర క్కండని మర్యాదలు, ఇదిగో మీ అమ్మాయికి పెళ్లికి రవికల గుడ్డ చదివించండి అంటే, ఇదిగో, మీ ఇంటిలో అన్న ప్రాశనకు వెండి చంచా అని బయలుదేరేయి. ఈ లోకంలో పరస్పరప్రయోజనం కంటె మరొకసుగుణ మున్నట్టు నాకంటికి కనబడ లేదు సుమా!"

"అయినా పోనిద్దూ! అంత ప్రయోజనవాదిగా ఉండకూడదు" అన్నాడు మిత్రుడు

"ఇదిగో ఇటాగు చూడు మనం ఆవులిని ఎందుకు పెంచుతాం? పాలు ఇస్తాయి కనక. వట్టి గొడ్డుకి గుప్పెడు గడ్డి వెయ్యడమను మానాం! కుక్కని ఎందుకు పెంచుతాం? ఇల్లుకాస్తుందని, కొత్తవాళ్లెవళ్లేనా వస్తే అరవనికుక్కకి ఒక్క కబళం వెయ్యమను చెప్తాను! మనం తోటలో ఎటువంటి మొక్కలిని పెంచుతాం? తిరిగి మనకి ప్రయోజన మున్నవాటిని మాత్రమే! కలుపుమొక్కలికి పుడి సెడు నీళ్లు పొయ్యమను! అట్లాగే తండ్రి కొడుకు నెందుకు సాకుతాడు? ముందెప్పుడో తనని ఉద్ధరిస్తాడని కాబట్టి పరస్పర లాభంకంటె మరొక మాత్రమే లేదంటే నమ్మ."

"అయితే ధనికుడైన తండ్రికి తిరిగి బిడ్డలవల్ల ఏమి లాభముంటుంది?" అని మిత్రుడు ప్రశ్నించేడు.

"లాభంలేదు, గీభంలేదు" అని చేతులు వెల్లికల పెట్టేడు సాగరం.

"మాతృప్రేమ, పుత్రప్రేమ అంటారు మరి అవేమిటి?"

"అవన్నీ తెలియనివాళ్లు చెప్పే అర్థంలేని మూర్ఖత్వం! ఉన్నదున్నట్లు చెప్పడానికి చిన్నతనం దేని కొరకి? పెద్దవాళ్లు పెడితేరు పాపం! తల్లి పాయసం అనడానికి సిగ్గుపడి పాలిగ్రామాలని, చేపలు అనడానికి మొహమాటపడి జలపుష్పాలని అనడం లేదుటోయ్!"

"బాగా చెప్పేవులే!"

అతనితో మిత్రుడు మరికొంతసేపు వాదించి వెళ్లిపోయేడు

మనుష్యుడు మనస్ఫూర్తిగా ఒక సిద్ధాంతాన్ని నమ్మకుండానే ఉండాలి కాని నమ్మితే మట్టుకు యథాశక్తిగా ఆచరిస్తాడు చింతాసాగరం తన సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించి ఎప్పుడూ కాకికేనా చెయ్యివిదిపి ఎరగడు

అతను ఇలాటివాడయినాగే, అతని భార్య అలాటి గట్టు! ఆమె అతనితో తనకి చేతనయినంతవరకు వాదించింది కాని ఒప్పించలేకపోయింది అంతే కాదు, అతనితో సమానంగా వాదించలేకపోయింది ఆ అడమనిషి కాని ఆమె అతని సిద్ధాంతాన్ని ఎప్పుడూ నమ్మలేదు; తనకి నచ్చిన మార్గాన్ని ఎన్నడూ విడిచిపెట్టలేదు

అతని కొడుకు గజపతి పిత్రార్జితానికి హక్కుదారుడు బి. ఏ. పాసయేడు పెళ్లీడు వచ్చింది కొడుక్కి పెళ్లిచెయ్యాలి తప్పదు అన్నాడు తండ్రి. పెళ్లికోసం పిల్లలని వెతుకుతున్నారు సాగరం తన ఇల్లాలితో "పెళ్లి అయిన మర్నాటినుంచే కొడుకు, కోడలి కాపురం వేరు, మన కాపురం వేరు" అన్నాడు

అతని స్వభావం బాగా ఎరిగినది కాబట్టి ఆమె ఏమీ ఆశ్చర్యపోలేదు

"అత్త కోడలి తగవులాటలు మనకి వద్దు మనకి పోరువద్దు, పొందువద్దు" అన్నాడు భర్త

ఆమె ఇదివరకు దేనికీనా ఒప్పుకోలేకదా ఇప్పుడు దీనికి ఒప్పుకోడానికి! "మనం మనుషులము, మనమరాళ్ళను చూడకూడదా!" అని అడిగింది.

"దూరంనుంచి చూడడానికి ఎవ్వరికీ అభ్యంతరం ఉండదు!"

"ఇంటిలోవుంటే ముద్దుముచ్చట తీరుతుంది కాని చుట్టాలలానే చూసేరావడానికా!"

"అదంతా వ్యర్థమైన ఆలోచన!"

అతనితో వాదించి లాభం లేదని ఆమె ఊరుకొంది.

కొడుకు పూర్తిగా తండ్రి పద్ధతులలో పెరిగేడు. మంచి కట్నంతో కూడ పిల్ల రాగా, సాగరం కొడుక్కి పెళ్ళిచేసేడు. మూడు ముళ్లు పడ్డ రాత్రే చుట్టాలు, స్నేహితులు ఎవరి ఇంటికి వారు పోయేరు ఆ రోజు మర్నాటినుంచే సాగరం శాస్త్రప్రకారం కొడుకుకోడలి కాపరం వేరు, తను కాపరం వేరు కొడుకు ఆ సాయంత్రానికి గాని మరొక ఇంటికి మారలేదు గజపతి కొత్త ఇంటిలో ఇంకా చేరడో లేదో, చేతి కొక బిల్లు అందింది "నీవు పొద్దుటి నుంచి సాయంత్రం దాక మా ఇంటిలో మకాం చేసినందుకు అయిన చార్జి అయిదురూపాయలు. ఇది దాని తాలూకు బిల్లు" అని రాసి ఉంది తండ్రి పద్ధతులలో ఆరితేరినవాడు కాబట్టి గజపతి ఆశ్చర్యపోలేదు తండ్రికి డబ్బు చెల్లించి నగదురసీదు అందుకొన్నాడు

సాయంత్రమయింది. చింతాసాగరం కుర్చీ మీద కూర్చున్నాడు ఇల్లంతా బావురు మంటూన్నట్లుగా తోచింది. గోడలు కళావిహీనంగా కనబడ్డాయి.

చీకటి పడింది మామూలుగా కూర్చున్నచోటే దీపం లేకుండా కూర్చున్నాడు ఏమిటో గాబరా అనిపించింది "దీపం వెయ్యకపోడంవల్ల అయుంటుంది!" అని ఎలెక్ట్రిక్ దీపం వేశాడు దీపం మునపటిలాగు గాక మసక మసకగా ఉన్నట్లు తోచింది. "అంతా మునపటిలాగు లేదేమి?" అతని కనుపులో ఖాళీ ప్రవేశించింది. "ఏమిటా!" అని భయాశ్చర్యాలు పడుతున్నాడు "ఏమేనా వికారం ఆవేశించిందా?" అని ప్రశ్నించుకొన్నాడు

భార్య ఒక మూల చాప వేసుకు పడుకొంది. ఆమె మనస్సు మనస్సులో లేదు.

సాగరం తన అవస్థను ఆమెకు వర్ణించి చెప్పదలచుకొన్నాడు. కాని మాటల కేమీ అందేటట్లా కనబడలేదు తెల్లవారేక తన స్నేహితులకి చెప్పాలను కున్నాడు కాని వాళ్లు పకపక నవ్వుకొంటారేమో అని సిగ్గుపడ్డాడు.

తన కెక్కడికో అగాధంలోకి కూరుకుపోతూ న్నట్లుగానూ, రెక్కలు లేని తనను ఆకాశంలోంచి తలక్రిందులుగా విసిరివేసినట్లుగాను తోచింది ఏమిటి దీని వైనం! దీనిని భరించేదా ? ఇదేనా ఉన్మాదా! అదంతా రహస్యంగా చెప్పకొందా మంటే ఎవరు భరించగలరు! తాను భరించలేని బాధ, ఫలానా స్థలంలోనని చెప్పలేని బాధ! వైద్యుడు మాత్రం ఏమి చెయ్యగలడు 'అదే పోతుందిలే!' అని ఊరు కొందా మంటే తోచడంలేదు కళ్లు మూసుకొని పండుకొందా మంటే ఆందోళన జాస్తి అవుతూంది కాని తగ్గడంలేదు "నేను దీనికి నా మనస్సులో చోటియ్యగను!" అని భీష్మించుకొన్నాడు

అది హృదయంలోంచి పొంగివస్తూన్నట్లుగా కనబడింది అంతా గందరగోళంగా ఉంది అది కూర్చోనియ్యక, నిల్చోనియ్యక, పండుకో నియ్యక, నిద్రపోనియ్యక "ఇంతకీ దీనికి పేరు ఏమిటి?" తటాలున అతనికి స్ఫురించింది "బెంగ! బెంగ అంటారు! ఇదే కాబోలు! అవును! అవును! ఇదే! తప్పకుండా ఇదే అయుండాలి దాని స్వరూపం ఇలాగే ఉంటుందేమో!" అని తలచేడు

"నేను కొడుకుని ఇదివరకెన్నడు విడిచిపెట్టి ఎరగను విడిచిపెట్టక పోవడమే నేను చేసిన ఘోర మైన తప్పిదం కాబోలు!" అని భావించేడు.

ఇంటిఎదుట సన్నందగ్గిర పిల్లలు చీకటిలో కూ ఎంతో స్వేచ్ఛగా, స్వైరంగా గంతులు వేస్తున్నారు వారి ఆనందంలో తాను కూడ పాల్గొంటేనో! తనకి కూడ భాగం పంచిపెట్టమని అడిగితేనో?" చింత సాగరానికి నవ్వువచ్చింది అది పసిపిల్లల ఆలోచన లాగుతోచింది. "కాని ఇది నవ్వడానికి సమయంకాదు. గట్టిగా ఏడవడానికి వీలులేకుండా వచ్చిపడింది దారేమైనా ఉందా? లేక నోరు మూసుకొని భరించడ మొక్కటేనా మార్గం?"

"అసలు ఈ రాత్రి గడిచే దెట్లాగు? తెల్లవా లేక ఏదో మందో మాకో చూసుకోవచ్చు మొదట ఈ రాత్రి గడవాలి కదా!"

సాగరానికి చివరకి సంగతొకటి జ్ఞాపకానికి వచ్చింది ఇంటిలో ఆవుదూడ చచ్చిపోయింది ఆ రోజు లగాయతు ఆ ఆవు గడ్డిముట్టలేదు సరికదా కన్నెతో కట్టనియ్యలేదు రాత్రుళ్లు ఇంటిపట్టున ఉండలేదు. సాయంత్రం మసకటప్పటికి అంబా అంబా అని అరుస్తూ తెల్లవారేవరకు ఊరంట తిరిగి తిరిగి తెలవారేక ఇంటికి వచ్చేది. శివ! శివ! ఎంత బాధ పడిందో! అదంతా బెంగ అన్నమాట! ఆ సంగతి అప్పటిలో నాకు తెలియలేదు! ఎంత అజ్ఞానిని!"

సాగరం పెంపుడు కుక్కని దగ్గరకి పిల్చేడు. అది వచ్చి చేతులు నాకుతూండగా అతనికి కడుపు లోంచి బాధ తన్నుకు వచ్చింది. దానిని దూరంగా తరిమివేశాడు ఆ కుక్క గజపతి కాని తెచ్చిందే!

అతనికి రాత్రి భయంకరంగా తోచింది, అంతు లేని బాధా సాగరంలాగు కనబడింది

ఆ మర్నాడు కొంచెం సుఖంగా ఉంటుందని అతను భావించేడు కాని ఎంతమాత్రము తగ్గకపోగా, బాధ వృద్ధిచెందింది "తన స్థితిని గురించి స్నేహితులకి చెప్పగా "వాళ్లు ఇది మనోవ్యాధి మనస్సు తిప్పుకోవాలి కాని మరోక మార్గం లేదు" అన్నారు తన బాధ అనుభవిస్తూండగా భార్య, భర్తకి ధైర్యం చెప్పలేకపోయింది సాగరానికి ఒక్క రోజులోనే ముసలితనం వచ్చినట్లుగా కనబడింది. డాక్టరువచ్చి చెయ్యిచూసి మందు ఇచ్చేడు.

రోజులు గడిచేకొద్దీ సర్దుకొంటుందని అతను, స్నేహితులు కూడ భావించారు కాని కాలం గడిచిన కొద్దీ గుండెలలో బరువు జాస్తి అయింది

స్నేహితులు అతన్ని చూసి జాలిపడ్డారు దీనికి తరణోపాయం ఆలోచించేరు. కొడుక్కి కబురు పంపించవలసిందని సలహా ఇచ్చేరు చింతా సాగరం మండిపడ్డాడు "చిన్నప్పటినుంచీ నేను ఆదరిస్తూన్న సిద్ధాంతాన్ని ఇప్పుడు వదిలిపెట్టనా? మీ సలహా ఎంత బాగుంది! నేను అటువంటి నిర్భాగ్యుణ్ణని మీరు భావించేరా?" అని చిందులు తొక్కేడు. చేసేదిలేక వాళ్ళు ఊరుకొన్నారు.

సాగరం కొడుకుని తలచుకొన్నప్పుడల్లా తనను ఏదో కుంగదీస్తూందని అనుకొన్నాడు 'గజపతి! గజపతి!' అని మూలిగేవాడు జీవితం భారమౌతూన్నట్లుగా కనబడింది ముసలితనం మీదకొస్తూన్నట్లుగాను, ఇది తన అంత్యదశగాను తట్టింది.

సాగరం ఏళ్ళతరబడి జబ్బుపడ్డ వాడిలాగు కనబడ్డాడు నున్నటి బుగ్గలమీద, నుదుటిమీద లోతు గీతలు పడ్డాయి భార్య అతని మనోవ్యాధికి మందు లేదని భావించింది అయినా మరొకమారు అతని స్నేహితులచేత చెప్పించి చూదామని తలపోసింది. ఆమె ప్రార్థనను తీసివెయ్యలేక వారు అతనికి చెప్పేరు. సాగరం ఈ మాటు లొంగిపోయేడు. "ఒకవేళ మీరు చెప్పేమాటే ఒప్పేమో!" అని, కొడుకుని సకుటుంబంగా వచ్చి మకాం చెయ్యవలసిందని కబురు పంపించేడు. అందుకు కొడుకు వచ్చిన వాళ్ళతో "మీరు ఆయన మాటలు నమ్మకండి! మా నాన్నకి ముసలితనం వచ్చి మతిపోయినట్లుగా ఉంది. ఒక వేళ ఆయనకి వివేకంలేకపోతే

చాగతీ అంతేనా! తప్పు తప్పు! మీరు అలాగు చెప్పకూడదు నేను అలాగు చెయ్యకూడదు." అన్నాడు. మిత్రులు నాశాకులై దయచేశారు.

అంతకు ముందు ఎప్పుడేనా చుట్టం చూపులకి వచ్చేగణపతి ఆనాటినుంచి ఆ రాకపోకలు కూడ కట్టిపెట్టేశాడు. "రేయకొన్న వాడిని రానేకూ, కొరివితో తలగోకుకొన్నానూ" అని సాగరం మరింత దుఃఖించేవు.

రోజులు గడిచిన కొద్దీ సాగరం స్థితి విషమిస్తూంది అతనికి పరిస్థితులను ఎదుర్కొనే చేవ ఉడిగింది "జీవితమే ఒటుకంటిది. ఈ బతుకే ఒక బాధ. దీనికంటె మరణం సుఖదాయకం" అని నిర్ధారించేడు అతని స్నేహితులు అతనికి అంత్యదశ సమీపించిందని భావించారు.

సాగరం తన సిద్ధాంతానికి ఎంతో పశ్చాత్తాపపడ్డాడు అది తనతో ముదముటితే బాగుండునని శోపత్రయపడ్డాడు చివరలో "నీవు నీబిడ్డలకి పెళ్లి చేసేటప్పుడు నాలాగువారికుటుంబాలకు దేయగా పెట్టి అవస్థలపాలు కావద్దు" అని ఆఖరిమాటలను చెప్పేడు

కవితాంజలి

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

వన్నెలు చిన్నెలున్ వయసువాసియు చక్కదనాల ప్రోవుగా
క్రొన్నన చెల్వులుల్లసిల కోమల భావ విలాసరేఖతో
చిన్ని మెఱుంగుతో సాగను ఒందిన తీయనిరేగు నూహగా
నన్నగ భావవీథికల సాగినయుగ్మలి కంజలించెదన్!
నడల హొరంగు చూపుల వణంగు కొడంగు తుఱంగలించదా
కడు విరబూసి సోయగముకాయ తురాయి వనందు కొమ్మనా
తడబడు నిల్పుతో వయసుదార్కొను మవ్వపు గువ్వగొంతుతో
చిడిముడి పాటుతో కదలు చిన్నది నామది చెంగలించెడున్!
అంచిత రాగరేఖ వికచాబ్జ పథమ్ముల సాగి వచ్చురా
యంచ విధాన నవ్రబపు టొయారములొల్క సొబంగు కోర్కెక
వ్వించి మెకందలో చిలుకరించిన జవ్వని చాయదేలి భా
వించు కళాపథాల చివురించి సుఖింపవొ కావ్యవల్లరుల్!
అలలితాంగి మోవి చివురాకు మెఱుంగు తురాయి కొటలన్
గ్రాలు వసంతు శ్రీరథ రథాంగము లల్లన గాడికొట్టగా
శీల మదీయ శైశిర వికీర్ణ హృదంతర వాటికాంతరం
బాలకు ఉల్లసిల్ల మణిహారముగా చివురింప వచ్చుటల్.
ఆ కలకంఠి కోమల కరాగ్ర రణన్నవకంకణ స్ఫురత్
శ్రీకమనీయ కాంతి తరళీకృత మాధు వికాంగ నారవ
ప్రాకట రాగవైభవ విరాజిత భాగ్యవినూత్న భాసురా
లోక నవప్రవాళ రుచులో మెదలో చివురుల్ రగిల్చెడున్
ఆ వరవర్ణినీ చలదపాంగ విలోల విలోకన ప్రభా
భావ పరీతరాగ పరిపాలిత మామక కావ్య మాలికల్
భావుక భావ్యమాన పరభాగ నమున్నవలకాంతి వీచికా
రావ వికాస శోభ మధురాధర లాలిత రక్తిసేలు జో!

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున శృంగారము

★

శ్రీ యస్ వి. జోగారావు

ప్రాణికోటిలో మానవుడు, మానవజన్మ చరితార్థము కావలెనన్న తత్సాధనము గ్రిలో వాఙ్మయము, వాఙ్మయప్రక్రియలలో కావ్యము, కావ్యాంగములలో రసము, రసభేదములలో శృంగారము గుణాధికములు.

ఉపనిషద్వివృతమైన రస నిర్వచనము జగత్సృష్టిధానసారభూతము, మానినీమానస రుచ్యమానము, నిఖిల వేద్యాంతరమునకు బ్రహ్మానందము ఆలంకారికరసార్థము బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారియైన పదార్థము అది విభావానుభావ వ్యభిచారి భావములచే వాచీయమానమగు స్థాయిత గలస్థాయి భావమేయని భరతవాక్యము.

అసలు రసము లెన్ని రకములున్నను అగ్రపదము శృంగారము. శృంగారరసస్థాయిభావము రతి. అది సమస్తజంతుసంతాన హృదయగోచరము. సహజవాసన వాసనయే గహనమగు భవన ప్రాకారము. రతితరంగములైన రసస్థాయులకు శృంగారమున నున్నంత మధురగాని వృద్ధిగాని లేవు. అందుచేతనే శృంగారమునకు ఉజ్జ్వల, శుచి అను నామాంతరములు కలిగినవి. తక్కిన రసములు చరమావస్థయందే మనోహరము లగుచుండగా శృంగార మాద్యంతము మధురమగుచున్నది. అన్యరస విషయమున కావ్యగతమైన సుగగణనీయత లోకమున నుండదు. ఉద్ధత రసములైన వీరరౌద్రభయానక బీభత్సాద్భుతము లసాధారణములు. ఆనందజనకతకు పద్యశ్లోకములు గావు. శృంగారహాస్య శాంత కరుణములు మధురములు. లోకములో చాల సహజములు, సంస్కృతికి ప్రకృతికి అత్యంత సన్నిహితములు, సన్నిహితము, ఉన్నతములను ఆనందప్రవాహములు. అందు తరతరముల జీవజీవముల పారస్పర్యతో పాసకుల హృదయముల నుజ్జ్వలి ఆగించినది శృంగారము. సృష్టిగతి కంతయు నిదియేయున్నది శృంగారము. ఆచార్య భోజరాజు 'శృంగార ఏవ ఏకో రసః' అని రసరాద్ధాంతము సిద్ధాంతము కావించినను యథార్థముగా మధురరసమగుటయు, రసరాజము శృంగారమే—

ఈ శృంగారమే ఆంధ్రకవులను విం(ద్రజాలికుల పాలిటి కల్పవృక్షమైనది. అది బాలయువ్వకులు సకలసృష్టాలంకారికమయములకు 'మాధ్వి(కా)'

ఆంధ్రమున కాదికావ్యము మహాభారతము. అది ప్రారంభముననే ప్రమద్వర, ఉపరిచరవసువు, యయాతి, శకుంతలాదుష్యంతులు, గంగాశంతనులు మొదలగువారి శృంగార మూరించు రసవదుపాఖ్యానములు గలదైనను, తాను నానారుచిరార్థసూక్తి నిధియైనను నన్నయ ఉపరిసమాఖ్యను త్రయపురుషులలో చెప్పకొనకపోవుటచే కాబోలు ఆ శృంగార సురుచిరత్వము నంతగా రుచి చూపించలేకపోయెను. అతని ఆదర్శము 'ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని, అధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనియు' నిట్లు తన కృతిని కొనియాడుట, అతని ప్రతిజ్ఞ ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి. అట్టిచో కేవలము ఆర్యసంప్రదాయ విధేయము, కథాకథనప్రవణమునైన అతని దృష్టి శృంగారముపై బడకుండుట వింత కాదు.

తిక్కనగారి రసమార్గ మింక తిన్నని రాజమార్గము. ఎక్కడను ఎత్తుపల్లములు, ఒడుదొడుకులు నుండవు. ఔచిత్యము గీటు దాటదు. అతని ఇదకృతులంగును అనుకున్నచో కొంపవాడన్నట్లు ఆభాసమునొందు శృంగార మవతరించును. అది నిర్వచనోత్తర రామాయణమున వేదవతీ రావణులకును రంభారావణులకును, భారతమున సైరంధ్రీ కీచకులకును కల్పించిన సమావేశములు.

అందు రంభారావణుల ఘట్టమున —

"అప్పు డొక్కర్తు (పేరు చెప్పకు మొదట) కొంచెమగు నాభరణములు దన్నభూతియుం గొప్పిది త్రిప్పిలో జరిగికొన్న వడంగిన పూవులం బయిం గప్పిన చెంగోంగు మునుగప్పు చెల్లవ సేస పెట్టిగెలువ్వకు చెన్ను జేయగలిచెందము నింతగా నిట్లు ప్రతి వికసనము వాల్ప్రాయముగా కొక్కొక్కకేపారికలై పోవుచున్నదట. రావణు డామె నలకూయించి "కన్యకవు నీ వత్యంత కామాతురుల నేతెంచి నేనిప్పటికి పోరాదు" అని యడుగును. ఆమె 'ఏను రంభ నా పతి నలకూబరుం డతని పాలికి బోయెద నన్నవిడువుమా యని సరంగ మెందు విటు లడ్డమగుట్టరె నాదుచేయలోకు తెలుపు వింటే. పాయును నాగళుం దయమాత్రకాకరాయిశ్యు" అని సూక్త

సరిగా జవాబిచ్చునట్లు తరువాత వానివరుసలు కలియ వని తెలిసి జూదమని వారించును. 'రావణు డంత 'నీవును కులభామవోలె దగళ్ళన్ ఘటించెదు ద్రౌకీకంబులన్' అని దెప్పరమాడును 'వాడుడు వధూ(గేహమున నుండిన కోయుచు నేను లంజయం గాఫుడు వానితోడి తమకం బది లంజయగా' దని వాదించును ఈ సంవాద సందర్భము అసురగారించి విడిచిన యువ్వ్రగాడ్రు చందము, ఘట్టమున ఆద్యం తము రావణుని చూచిన రంభ భయాదంచల దృగం చలయై యున్నదను వర్ణనారీతిగాను ద్యుగాత్ర, వారిసేతుగ యను పదముల వెలయాలు స్త్రీ వాచక ములుగా వాడుట మున్నగు విషయములు తిక్కన కావ్యశిల్పములోని రసనిర్వహణకు దృష్టాంతములు. రస పోషణకన్న రసాభాసపోషణ మనీధార ప్రతిము అయినను కవిబ్రహ్మ కావ్యకల్యాణి సెల్పారి నెం బాగ అనిపించుకొన్నది

ఎఱ్ఱన శృంగారము నక్తౌచిత్యశుద్ధి గలది కామసంస ర్గము లేని మధురప్రణయాత్మకత్వమును చిత్రించుటలో అతనికి నైపుణము మెండు అతని హరివంశమందలి ఉషానిరుద్ధుల ఘట్టము పోతరాజుల ఉత్తరాఖ మున్వ్యుల మూర్తి దాంపత్య ప్రణయకోమలత్వమును బట్టి తెలియించును ప్రౌఢయౌవ్య ప్రబంధపరమేశ్వర బిరుద సార్థకత్వమునకు నిదర్శనప్రాయమును నృసింహ పురాణమందలి అప్సరసల వనవిహారవర్ణనము శృంగార రసప్రధానమైన అర్వాచీన ప్రబంధసరళి కొక యూష్మగంతి యొసగి ఇట్టి ముగ్గురి కవిత్వపు నిగ్గును ఒ-గట్టినచో వారి కావ్యశృంగార పరమార్థము కామ పురుషార్థమున కతీతమైన పవిత్రప్రణయాత్మకత్వమని తేలుచున్నది

నన్నెచోడుడు రాజకవి యగుటచేతను గాబో లాతని కుమారసంభవ మహాకావ్యము పురాణదంప తుల ప్రణయగాథయైనను రాజస ముట్టిపడునట్లు శృంగారము వర్ణించెను కరుణరసప్రధానమైన రతివిలాప ఘట్టమునగూడ విప్రలంభ శృంగారము ను కోయించెను హరగిరిజావివాహసందర్భమున హైమవతీ వయస్యల వనకేళి, జలకేళి, విటవిట పురన్త్రసంగములు, వర్షప్రసంగములు తన నాటి నాగ రక శృంగార క్రీడాప్రకారములకు 'ఉత్తే' అన్నట్లు న్నవి.

శివకవుల యితివృత్తము లన్నియు వీరశైవ గాథలు. అందువ శృంగారమున కవకాశము లేక పోలేదుగాని వారి దృష్టి మడిగట్టుకొన్న మతాభిని విష్టము.

నాచనసోముని నాగరిక శృంగార సంగతి చరిత వృత్తములందు నన్నెచోడునికంటె బాలగానూ తెక్కున చదువుకొన్నవాడు. ఎఱ్ఱనవలె హరివంశ కథాభాగ మునే కావ్యవస్తువుగా గ్రహించెను కాని యెఱ్ఱన నత్తికాలపు శృంగారము ప్రణయబీజకము. అయితే సోమునిశృంగారము కామబీజకము. కావుననే ఉషా రుక్మిణీపరిణయ ఘట్టములంగు ముగ్ధనాయికావర్ణనము చేయవలసియున్నను కాముకోగిత నాయికా వర్ణనమే చేసినాడు. అతనికా కామ ప్రేమార్థభేదమే తెలి యదా యనిపించును. తిక్కనగారి కృతులందువలెనే ఇతని కృత్యగ్రంథమునందును రసాభాసములతోడనే శృంగారమురంగు బయటపడును. తిక్కనగారి రంభలో కొంత మార్గ్యమున్నది రావణునకు కొందర పసి చెయిపట్టు సరసమునకు దొరకొని అరసికు డని పించుకొన్నాడు. కాని నవీనగుణనవాధుడైన నాచనసోమునాథు డింకొక త్రోవ త్రొక్కెను. అది ఊర్వశి నరకాసురుల సంవాదఘట్టము, ఊర్వశి నొక ప్రగల్భగను, నరకాసురు నొక మంచి సరసునిగను చిత్రించెను. ఊర్వశి రాగానే నరకుడు 'నీ కనుదోయి వెన్నెలలు నింపక కోర్కులు నాకు నింపునే' అని భావకవిత్వముతో పలుకరించును. ఆ మాట మన్నించినచో 'నిన్నింతదాని చేతు నంతదాని చేతు' నని అశేమాడును కాని ఆతని దగ్గర, మానికి టక్కులు నేకరు మప్పుదలెవా! రంభ రావణుని దగ్గఱ వేసినట్లు కాక, తన గోపలి 'వ్యాసంపాకము' నైకిలో పసియాక మహాప్రేమ ఉన్నట్లుగానే 'ఇప్పుడింతే స్వర్గానికి వచ్చినావు కాబట్టి కబురంపి నావుగాని యింతకు ముందెప్పుడైన ముచ్చట కొక్క సారి పిలిపించితివా భావా!' యన్నట్లు మాటల తోనే మభ్యపెట్టి, రసికులు రసభంగమునందగి లోన పెచ్చరఁటకు తన చిత్తములేని రీతి యుండలికి చిలుక లేని పంజరము సామ్యముచెప్పి, 'నవ్వుల మాటలో, నిజమో! నాకములోన నకేక కన్యకల మవ్వపుదీగలం దెగడు మానినులుండగ నంత చెన్నడో జవ్వన మున్నకొన్న గతాగతి నమ్ గనయాందలంచితే' అని యొక పాట పెట్టును. నరకుడంతటితో మరకొనునా! వాడు కేవాంత కుడు! 'ఎంత వతీగిన మిరియాలం కొన్నల వరి పోతే' అని తన పట్టు మరెంత బిగించును. గత్యం తరముగానక ఊర్వశి ఒప్పుకొన్నదానివలె నొక గడుసెత్తు వేయును నరకునితో 'నీవు దేవతలను గెలి చితివి కాని వారి యాగభాగములను పొందలేక పోయితివి అవి గెలిచి అప్సరసతోడి భావజ సౌఖ్య భాగ్యము వీరభోగ్య మనుమాట మనయెడలను సార్థ కము గావుగాక' అని యొక కట్టడి చేసి నరకుడను నర కాసుర నొడంబఱచినది. తత్ఫలము పరిపాలనా ప్రయత్నమే నరకునకు నరకముగా పరిణమించునని యామెకు తెలియును. ఈయొక్క ఘట్టము చాలును

నాచన సోమనాథుడు తన సాహిత్యరసపోషణ చక్రవర్తి బిరుద మన్వర్థసంజ్ఞగా, చేపట్టియు ఖిలపురాణ మునకు ప్రబంధపు సొంపు సంపాదించె ననుటకు—

శ్రీనాథుని పేరు స్మరించునంతనే శృంగార శబ్దము స్ఫురించును. ఆంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయ సౌధ నిర్మాణమునకు శృంగారశంకుస్థాపన అతని చేతి మీదుగనే అయినది. ఇతడు శైవుడే కాని శివకవుల వంటివాడు కాడు. చివరకు శివునిమీద కూడ శృంగారమువీదను ఇతనికి అతని శృంగార ప్రియత్వమే అనేక శైవగాథలను శృంగారరస ప్రచురములగా పోతపోసెను, పురాణములకు ప్రబంధాకృతులు కల్పించెను. అతని శృంగారప్రియత్వమే శృంగార రసరథమునకు సిగబొత్తిన వస్తు నైషధము నాంధ్రీక రించి ప్రప్రథమముగా మన వాఙ్మయమును కావ్య సంపన్నము గావించెను. అతని శృంగారప్రియత్వమే శ్రీపురసాహసోద్భవమైన సృష్టివంటిది నాటక క్రీడా మాత్రముగా పరిగణించి క్రీడాభిరామమునకు పేరు కూర్చి, క్రీడాభిరామ కావ్యనిర్మాణతికి దారితీసెను. అతని శృంగారప్రియత్వమే గుణనిధి సుకుమారుల వంటి పతితపాత్రలను సృష్టించి ధూర్తచిట శృంగార మున విగమకర్త, నిరంకుశులవంటి తిరువాతి కావ్య పాత్రల జాతకములకు ప్రాతిపదికలు వేసినది. రస విషయమున కథా సందర్భమునుబట్టి కొన్ని కటువైన మాటలగుబడినచ్చును. ఉదా॥ హరవిలాసమున మహేశ్వరుని దారుకావనవిహారవర్ణనము, నైషధ మున కలిప్రభృతుల ప్రలాపములు—శ్రీనాథుడు క్రీడాభిరామమున నానాజాతి కాంతలను నఖశిఖ పర్యంతము వర్ణించుటలో అనుభవశాలి వనిపించు కొన్నాడు. తాను పుట్టిపెరిగిన గడ్డలో, తన చుట్టు ప్రక్కలనున్న తన జాతిజనుల జీవిత సాధకబాధక ములలో పాలుపంచుకొన్న సానుభూతిపరుడు, గతి రసికుడయిన మహాకవి అట్టి శృంగారమును వర్ణిం చుటలో ఆక్షేపణ యుండరాదు. కాని 'శతకరాలు చెక్కుగీటిన డెందమునం గలంగంగ జేర్చవి వసవల్చు కాలము'వంటి అర్వాచీనకవులు కొందఱు శ్రీనాథు డాధారముగా శృంగారము క్రుతిమించిన క్షుద్ర ప్రబంధములనేకము రచించి ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకే అప్రతిష్ఠ తెచ్చిపెట్టిరి. అది ఔచిత్యవిచారమును ప్రయోగోపసంహారములందు సిద్ధహస్తుడైన శ్రీనాథునివంటి శృంగారమూర్తి చేతిలోనే ఉండవలసిన మహాస్త్రము. దానిని సమయాసమయములుగా పాటిగా నుండక లేరవిపోవు నట్లు ప్రయోగించు కుకవులు పరిశు రాజమహేంద్ర వర కార్కొటకుల కిచ్చిన సమాధాన మిట్టి కార్యా గ— సుగంధద్రవ్య బార్గెహాశాలు, శ్రీలింగమునకు చెందిన ప్రతిబింబించి రమణీయార్థప్రతిపాదక శబ్దములచే వాచకములుగా వాడుట, పదప్రయుక్తి సమ్యక్ప్రయుక్తి కలుదలను విశేషణము ప్రయోగించుట, తన అనుభవ ములను అభిరుచులను కావ్యవాణిలో కలశొత్తు మన్నను విషయము తెన్నిరూ నానావిధ శృంగార కళాజ్ఞానసమూహమును శ్రీనాథుని ప్రత్యేకతకు కొన్ని విశేషములు—

ఆంధ్రమహాకవులలో శృంగారమును భగవత్పరము చేసినవారిలో పోతనయే ప్రథముడు. శ్రీ చైత న్యస్వామి ప్రతిపాదించిన రాధాకృష్ణుల ప్రణయ తత్త్వ మంతయు నుండే పోతన కనుగొన్నాడు. చైతన్యుని దర్శనము రాధాప్రియుడగు కృష్ణుడు మాత్రమే. పోతనదర్శనము నవరసమూర్తి యగు కృష్ణ స్వరూపము. ఆ కృష్ణుడే అతని కృతినాయకుడు. భాగవతకృష్ణుడు భారతకృష్ణునివలె మీసాల కృష్ణుడు గాడు. వ్రజయువతుల గ్గకపోలపాలికల ముద్దులాడు నూనూగుమీసాలవన్నని వాడుగాదు. నవ నువకు మించిన బాలకములను వేసి గొల్లపసుదుల పిగ్గులు కొల్లగొన్నవాడు. అట్టి రసికరాజశేఖ రుని భగవంతుని శృంగారమును వర్ణించి అభి లాంధ్రుల నొదల బాపించిన పోతన కవితా శ్లాఘ నీయుడు.

వానికేకూర్మభాష్యకర్త దగ్గుబల్లి దుగ్గన శృంగారము సంసారపక్షముగా నుండును. గ్రంథ ములో ఆలంబనవిభావ భాగస్వాములాశ్రయ భూతులు ఉద్దీపన విభావము తగుచితమై, ప్రశాం తము, పవిత్రమునై ప్రాబంధికమగు అవప్రథకు దూర ముగుచున్నది—జక్కన విక్రమార్క చరిత్రయందు ధూర్తత్రిగర్త్రప్రవర్తనపరుడై శృంగార మాచగ వెల్లిగా భావించును. ఉజ్జ్వలరసమున తాదికొట్టయిన శ్రీవర్ణన మూపాదము స్త్రీము నాదముట్టుగా చేసిన తెలిఁగేలును కవి ఇతడే. పిల్లలమఱ్ఱివారి పిన్నవాని చేతిలో అభిజ్ఞానశాకుంతలము శృంగారశాకుంతల మైనది. అందు కొంత సొంతపైత్యము చేరి కొన్నిపట్ల శృంగార మౌచిత్యదూరమైనది.

పెద్దనగారితో ప్రబంధశృంగారమునకు పట్టాభిషేకమహోత్సవమైనది. రామరాజాదేశాయక వేలముపట్టీగా, దాపరిపాటుగా పరిణమించినది. కాని పెద్దనాది మహాకవుల చేతిలో శృంగారగౌర వము చెక్కుచెదరలేదు. ప్రబంధసుందరు లందఱును పోతరిగ్రహము లందముగాని వరూధిని చతుర్థభాషా ది మహాప్రబంధనాయికలు తలచుకొన్న మాత్ర అతి లోకమోహన సౌందర్యముతోడనే మనకు సాక్షాత్క రింతురు. అది పెద్దన తిమ్మన మహాకవుల ప్రత్యేకత— మనుచరిత్రమున విశ్లేషింపబడు రాగము కారణముగా శృంగారమున కౌచిత్యము కాంతముతోడి సంఘ

ర్ణనయు కల్పించెను. నాయిక కామశాస్త్రోపాధ్యా యినివలె ప్రియుని సొంపులుచుట కుపక్రమించిన ప్రగల్భయేనను, ప్రియానురాగాకృతియైన సిగ్గు నాటో నప్పుడు మగ్గియైపోయినది మన నాయికయందున నవీన తనంతటా వలచినప్పుడు మొట్టమొదట కుసుదగ్గర లోనే కనిపించును.

పారిజాతాపహరణమున ప్రప్రథమముగా ఖండిత నాయికా చిత్రణము కనిపించును. అదే తరు వాత రాధికాసాంత్వన సత్యభామాసాంత్వనములకు మార్గదర్శక మాయెను. ఇందు శ్రీకృష్ణుని దక్షిణ నాయకత్వము చక్కగా ముద్రవేయబడినది ముక్కు తిమ్మనగారి పలుకులకే అతని నాయిక ఏడుపు కూడ ముద్దుగానే యుండును

ధూర్జటి అనుభవశీలుడైన గణికాశిఖామణి అత నికి శివభక్తి యెంతయో స్త్రీ రక్తియు నంతే వేశ్యా కథాప్రకరణమందు వాడు తను చక్కపెట్టిన పాపముల యింటిగుట్టులు, వేశ్యమాతల చాతుర్యములు చాక చక్యముతో చెప్పి కొన్ని ప్రబంధములకు వార కాంతా శృంగార ప్రదర్శనమున చేయూత నిచ్చెను

కందుకూరు రుద్రయ కామపురుషార్థమును మోక్షోపలబ్ధికి కారణము కాగలదను నొక నూతన సిద్ధాంతమును నిరంకుశోపాఖ్యానముద్వారా నిరూ పించెను

సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనమున ప్రాథమ్యముగా పేరుపెట్టి 'యతి విటుడు గాకపోవుటె ట్లన్నదియు కావ్యశృంగారవర్ణనాకర్తమున' అని ప్రతిజ్ఞచేసి గ్రంథము ప్రారంభించెను

పెదనచేతిలో కాంతరసముతో పేచీపడిన శృంగారము రాయలచేతిలో పరాజయమును స్వీకరించి నది రాయలు శృంగారమునకు రసస్థితి కలుగ జేయుమగాని కొన్ని సన్నివేశములు, వర్ణనలు మాత్రము చేసెను ద్రవిడాంగనా వేశ్యాజనాళి పాలికల విలాసాదులు, పుష్పలావికల నర్మప్రసంగ ములు, గ్రీష్మర్తువునందు ప్రపల నుపవిష్టులై పథిశ్రమ నపనయించుకొను పాంథు లచటి విలాసవతులను చూచి వికారము లందుట మున్నగునవి స్వభావోక్తి సుందరములు. చెఱకు తోటలలోని తమలపాకు తీగెలు పోకమ్రాకులను పెనవైచుకొనుట నొక చిత్రమైన శృంగారసన్నివేశముగా చేసెను శృంగారసందర్భములందును ధైర్యమునకు భిన్నమైన తన వ్యక్తిత్వమును ప్రదర్శించుచుండును ప్రత్యూషపవనాంకురములవలన నగు వనమాలి విమాన పతాకల మువ్వలసవ్వడి ప్రణయకలహాభాజనులై రేయెల్ల ఊరక పరుండిన దంపతులకు మెలకువలు పుట్టించు హెచ్చరికయట! గోదాదేవి ప్రత్యంగ వర్ణనము, విష్ణుచిత్తుని విజయానంతరము దేవదాసీజన మాతని కెదురుగో లేగుటయు అంత సందర్భోచిత ముగ లేవు

రామరాజభూషణుడు ఆలంకారికుడైన కవి శృంగార మూర్తిని చిత్రించ బలుకును కాని అతనికి ఆలంబనవిభావము కంటె ఉద్దీపన విభా వముపై మోజెక్కువ వసుచరిత్రమున కొంత వర్ణింప బడినను గిరిక వసుభూపతివలె పతితకు ప్రత్యక్షతమ కాదు కథాశరీరము తక్కువ శ్లేషగమకంబె అనుపాన మెక్కువైపోయినది కాని నాయికా నాయకుల సమాగమము నాటకోచితముగ నున్నది. ఒక వస్తువుయొక్క ప్రత్యంగభావమునందే తద్వస్తు వును గూర్చిన భావనాశక్తి విజృంభించునని సిద్ధాం తమును, సంభోగసందర్భమునకంటె విప్రలంభము నందే రసభావనను పరాకాష్ఠ నందించి గూఢిచేసిన యంతటి ప్రౌఢకవి మరొకడు లేడు. ఇతడు నిజముగా శృంగారదేవతచే సంగీతము పాడించెనని చెప్ప వచ్చును

పింగళిసూరన గారి శృంగారములో కొంత ప్రత్యేకత కలదు అతడు తన మానవమున నత్యంత పరి జ్ఞానముతోను, కావ్యశిల్పజ్ఞతతోను శృంగార మును నడిపించును—కళాపూర్ణోదయమున మణి కంధరుని వలచినట్లు నటించిన కలభాషిణి నలకూబరుని పొందు కాంక్షించుటకు హేతువు కామ్యప్రత్యాభావము నందు తదాభాసమేనియు కొంత ఆత్మశాంతి నిచ్చు నను కాముకధర్మము, సుగాత్రీ శాలీనుల స్వభావ మున సహజసౌందర్యము నతుల, నిరాడంబర చిత్తవృత్తికి బింబప్రతిబింబభావము కల్పించి యొక సరళమైన శృంగారమార్గమును చూపిం చెను. మణిస్తంభుని 'అంగనల కంగజ సంగరకేళికా వికాసదళలయంగు కెక్కుడట సౌఖ్యగతుల్ సగవారి కంటె' అను నిర్వాసములతోడి మహాకాముకత్వము, కల్పాంతుని గాఢానురాగమూఢమైన గతప్రేమ మొదలగు రకరకముల ప్రేమలతో, ప్రేమమూర్తులు ప్రజ్ఞామూర్తులునగు స్త్రీపాత్రలతో అద్భుతశృంగార సృష్టి గావించినవాడు సూరన. అతని చేతిలో శృంగా రము రసమాత్రముగాకాక కళగా పరిఢవిల్లినది.

రాయలచే రాధామాధవకవి యని బిరు దందిన చింతలపూడి యెల్లనార్యుడు రాధాకృష్ణుల ప్రణయకథను కావ్యధోరణిలో వర్ణించుటలో పోతనగారి ననుకరించును. అతడే వెలిదండ్ల వెంకట పతి ప్రభృతులకు వస్తుభిక్ష పెట్టిన మహాభాగుడు.

ఇక దక్షిణాంధ్రయుగ వాఙ్మయమును పరామ ర్శించినచో ప్రబంధములే కాదు ప్రతి గ్రంథమును శృంగారభూయిష్ఠమే. రఘునాథరాయ లతని

రాజకవి, విశిష్టాద్వైతి పాండిత్యప్రాభవ్యవనుకంటి కాంతరసపోషాగ్రణులు కథను శృంగారప్రధానము గావించెనన్న ఇక్కడ కవులమాట చెప్పనేల? అతని కంటె ఘను డాచంట మల్లన్న యనిపించుకొన్నా డతని కొడుకు విజయరాఘవుడు. అతని కాలమున శృంగార మింకను విజృంభణలు చేసినది. శృంగార పదపూర్వకములగు క్షుద్రప్రబంధము లెన్నియో బయలుదేరినవి. కొందరు గ్రంథకర్తలు ఇతిహాస కథలను మహాపురుషుల చరిత్రల మాటుమాటులందు రంధ్రాన్వేషణ చేసిచేసి తమ శృంగార పిపాసను కొంత శాంతింపజేసికొనిరి. అట్టివారిలో అహల్యా సంక్రందనము, శశాంకవిజయము, పార్వతీపరిణయము మొదలగు గ్రంథములు రచించిన కవులు ముఖ్యులు. మఱియు బహుగ్రంథములందు గ్రామ్యశృంగారము నీచాతినీచముగా వర్ణింపబడినది. రఘునాథ కృతుల చూడింటను ఈ విషయము గలదు. దీని కొఱకు ప్రత్యేకముగా తంజాపురాన్నదానసత్రమను యక్షగాన మొకటి రచింపబడినది. దానినిబట్టి నాడు తంజావూరు సోమరిపోతుల సత్రములో తిండియేకాక చుండిన లావణ్యవతులు రూపాజీవులును వేశ్యలును యాకలిచ్చుకొనలేక తమ కంచిగరుడసేవాది పుణ్యములను ధారపోసెదమని వారిబంటపడుచుండెడివారని తెలియును.—ఈ యుగమున రాజులతో రంకుపోయిన కవయిత్రులుండుట ఇంకొక విశేషము. స్త్రీ సహజమైన సిగ్గునుగూడ విడనాడి గ్రంథములు రచించినారు. కాని స్త్రీకృతములగుటచే శృంగారము సైతము స్త్రీప్రకృతి చాలమట్టుకు తేటతెల్లము కాగలదు. ఈ యుగమున చెప్పుకోదగిన శృంగార కవు లిరువురు. క్షేత్రయ, చేమకూర. క్షేత్రయ మువ్వగోపాలపదములు భానుదత్తుని రసమంజరికి లక్ష్యకోశము. చేమకూర వారిది అపూర్వప్రబంధము. ఇందు ముగ్ధముగ్ధైన నాయికాశృంగారము ఉలూచి—నరాసక్తిని తలపింపజేయు ప్రగల్భ, కామేంగిత చిత్రాంగద ముగ్ధ, ఆమెది లోలిమాపురకలు సుభద్రసంగతి పూర్వరాగచేష్టితము రసధ్వని, రసోచితమైన అలంకారిక రీతియు నీతని విజయవిలాసకావ్య శృంగారగౌరవమునకు సోపానములు.

ఈయుగప్రబంధములన్నియు పూర్వకావ్యముల కనుకరణములే వానిలో శృంగారమునుగూర్చి ప్రత్యేకము చెప్పుకోదగిన గొప్ప యేమియు లేదు. ద్వ్యర్థికావ్యములందు కవికి శ్లేషకోసము కల్పము చేయుకొనుటలో సరిపోవును. శతకములు, స్థలపురాణములు ప్రాయికముగా భక్తిప్రధానములు. శానిపాటి త్రిపురాంతకుని అంబికాశతకము, రామలింగని పాండురంగమాహాత్మ్యములో పరకీయశృంగారముగల నిగమశర్మోపాఖ్యానము మున్నగు రెండు మూడిందుల కథవాదములు యక్షగానాదులందు ప్రక్రియ, రచనాప్రణాళికయు వేఱుగాని ఇక్కడ దంతయు ప్రాతప్రబంధధోరణియే.

ఇక ఆధునిక యుగమునకు దిగినంతనే కవియే నాయకుడు నాయిక ఊహాప్రేయసి లేదా ఏ పాడుగింటి కోయారో అయితే అవాచ్యపదేశముగో మర్యకవిత్వ మవతరించును మఱికొందరు బ్రతికి యున్నవాళ్లు భార్యను నానాబాధలు పెట్టి ఆమె చచ్చిపోతే పాముధూళితో కళకళ మొకటి వ్రాయుటయు ఆచారమై యున్నది. ఇట్లే నవయుగభావ కవిత్వమున శృంగారము ముఖ్యముగా నుండి పోయినది అసలా శృంగారము రసపర్యవసాయి కాజేరాదు

పై దరిత్రనుబట్టి చూచినచో శృంగార మాంధ్ర వాఙ్మయరంగమున ప్రధానభూమిక నిర్వహించినట్లు తెలియగలదు. ఏ వాఙ్మయమునను ఇంత శృంగార వ్యామోహము కవుల కున్నట్లు కనిపించదు. కవి త్రయమువారినుండి నేటివాని దాని పరిణామ క్రమము సతతోన్ముఖముగుచునే వచ్చినది. చివరికి కూచిమంచి జగ్గనిపోటిలో బూతుపాటల స్థితికి వచ్చిన దాంధ్రశృంగారము. రసికులను విసుగెత్తించినది. అందుచే కవు లిప్పుడిప్పుడు ఇతరరసముల కెగ బ్రాకుచున్నారు.

కష్టజీవులు

శ్రీ పేరుభొట్లు సూర్యనారాయణ

పర్వతముల జంటవలె నున్న యీ యెద్దు
నడచుచుండి కూలిపడుచునుండె,
ఎండుటాకులోని యీనెలవలె లోని
యెముకలెల్ల జూచి యెంచవచ్చు.

సంచివోలెనుండె చర్మంబు, ముడుతలై
గాజుబిళ్లలట్లు గండ్లు మెఱయు,
చావలేదుగాని కన్యావశిష్టమై
యూర్చుచుండె! బాధ నోర్చుచుండె!

మూపుపైన కాదు మోకాలిపై కూడ
కాయ కాచియున్న కష్టజీవు,
లెన్ని పుట్ల భూములిచ్చి పండించెనో!
పట్టిపోయె నాటి బలసమృద్ధి!

బడియ చేతబూని, యొడనెక బాదుచు,
తోకనిఱిచి, యెల్లదోలుచుండె!
కఱకుటెలుకవోలె కన్పట్టుచున్నాడు!
ఎచటి కివ్వి? వీని నేమి సేయు?

కొమ్ములుండికూడ గుమ్మగానోపవు
బుస్సుమనవు, యూర్పు పోసికొనుచు,
శాంతమేమి! వీని సౌజన్యమేమిరా!
యిట్టిచిత్తవృత్తి యెట్టులబ్బె!

లాంగలములు గట్టి, లాగించిబండ్లను,
వీని కష్టఫలము వినువ మెసవి—
క్రియమొనర్చు దుడుకు రెండుపుంజెలకు
పర్వతములవోలు వానియెద్దు

బలము దఱిగియున్న పశువుల రక్షింప
శాసనంబు లేవి? శాల లేవి?

ద్రవ్యమునకు నేడు దాసులైపోయిరి
రైతులార! ప్రేమ రహితులగుచు

పచ్చినీళ్ల కొఱకు సాధింపగా లేదు
పెట్టుగాక నీవు గొట్టుగాక
కండరములు నీదు కలిమికై కరిగించి
అసువులొండెయున్న పశువు లివ్వి

అడవులెల్ల దోటలయ్యె, నాదోటలు
పంటభూములయ్యె, బయలు లేవి?
తిరుగ జోటు లేదు తిన మేతయూ లేదు
పసరములకు నద్ది బ్రతుకు తెఱవు.

పేరు కనగ, చెఱకు పైరులు మెండయ్యె
ఆ పొగాకుతోట, లంతులేదు—
గింజపైరు కాదు కిట్టింపు—పశులకు
మేత లేదు—మనకు మెతుకు లేదు!

పశులమేతకనవు ప్రత్యేకముగ పెంచి
మేటివేయు కట్టుబాటు లేదు
వట్టిగడ్డి యెంత బలమైన మేత రా!
అదియునైన జాలినంత యేది?

పంజరములనుంచి పండ్లు గింజలు పెట్టి
పెంచుచుంటి వీవు పిట్టకదుపు
కష్టములకు నోర్చి కనిపెట్టుకొనియున్న
జీవులన్న నేల శీతకన్ను—

పొరపొచ్చలనుచు బడిచచ్చుచున్నాడు
మానవుండు బుద్ధిమంతు డౌట!
కరుణ చూపలేదు, ఘనకార్యమా యేమి?
ఈ కనీసధర్మ మెఱుగవలదా!

అమరు కాంధ్రీకరణము

★

శ్రీ విఘ్నదవోలు వెంకటరావు

అమరుక మమర భావయందలి శృంగారరసోత్తర గ్రంథము. శృంగారరసమలిక యని శృంగార రసపేటికయని, శృంగార కంఠాభరణమని రసజ్ఞులు దీనిని గొనియాడెదరు ఇది కావ్యవిద్యాస్నాతకులకు క్రమభూషణము సంస్కృత హృదయులకు సంతతాహ్లాదకరము దీనిని శతకమని సంప్రదాయజ్ఞులు, లఘుకావ్యమని పాశ్చాత్య విమర్శకులు—ఖండకావ్యమని నవీనభావుకులు వ్యవహరింతురు

అమరుక మాదిశంకరులు రచియించిరని దైతిహ్యము అమరుకవి రచించియుండునని యాంతరంగిక ప్రమాణము కవి యెవ్వరైన నమరుకమాకృతి కర్త కమరత్వము సిద్ధింపజేసినది సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాలంకారికులు, ఆనందవర్ధనుడు వామనుడు, నమరుకము నుదాహరించిరి కవితాప్రపంచమున శౌక ప్వాడు కాళిదాసుకన్న ఘనయశస్సు గాంచిన మయూరుడు తన సూర్యశతకమున నమరు శ్లోకచ్ఛాయల ననుసరించె ననుటచేత నమరుక కావ్యప్రఖ్యాతి విశదీకృతమగుచున్నది దాక్షిణాత్య సంస్కృతకవి స్తుతికెక్కిన 'అమరుకవి' క్రీ. శ. 6వ శతాబ్దికి ముందువాడనుట నిస్సంశయము.

అమరుకమందలి శృంగారము వర్ణనాప్రధానము గాదు ధ్వనిప్రధానము రచన యేకభావ మాత్రగ్రథితము గాక, బహుభావసమన్వితము కేవలాలంకారికకవి సమయముల ననుసరించి, కావ్యసృష్టిసేయక, నాయికానాయక రసభావసందర్భముల సన్నివేశముల రసోల్లసితమగురీతి వివిధ భావస్ఫురములుగా నొనర్చి, యమరుకవి శృంగార రసపోషణము గావించినాడు.

ఇందలి శృంగారము, మేఘసందేశ కావ్యాదుల యందలి శృంగారమువలె నేక భావగ్రథితము గాక, భాణములయందలి శృంగారమువలె, నసభ్యము గాక కుచశతకాదులయందలి శృంగారమువలె నువ్వాద రూపము వహింపక రసనిష్యందమై రసికజనాంతఃకరణ సంతతద్రవీకరణ కారణభూతమై వెలయుచున్నది

సంస్కృత భాషావాఙ్మయమున నమరుక మెట్టిదో ప్రాకృతభాషావాఙ్మయమున హాలుని గాథాసప్తశతి యట్టిది రెండును శృంగారరస ప్రాధాన్యములే రెండును, కేవల శృంగారరసముచే కావ్యరచన సాధ్యమని దారిచూపినవియే అయిన రస నిరూపణమున భిన్నపథకములైనవి దానియందలి శృంగారము, ప్రాకృతముగావున యమాయికపు పల్లెటూరి పడుచువంటిది రెండవది సంస్కృతము గావున నాగరకతయం దాతేరి, పలుపోకడ లెఱింగిన వెలఁబాణవంటిది ఒకటి ముగ్ధశృంగారము వేఱొకటి ప్రౌఢశృంగారము నిరూపించినవి.

సంస్కృత వ్యాఖ్యలు

సంస్కృతమున నమరుకవ్యాఖ్య లిరువది మనకు లభ్యములగుచున్నవి 1

(1) రసికసంజీవని - అర్జునవర్మ
(2) అర్జునవర్మ – రసిక సంజీవని
(3) కవిచంద్రుడు
(4) కోకసంభవుడు
(5) గోష్ఠపురీంద్రసూరి
(6) చంద్రశంకాలాధరుడు
(7) దేవశంకరుడు
(8) నందలాలుడు - భావబోధిని
(9) నందికేశ్వరుడు

1. *New Catalogus Catalogorum by Dr V. Raghavan. Published by the University of Madras 1951 Page 251 to 253.*

(10) కోమటి జ్ఞానాకర కళాధర రవిచంద్రుడు ఇది శృంగార వైరాగ్యపరముగా రచితమైనది

(11) చతుర్భుజమిశ్రుడు భావచింతామణి
(12) శేషరామకృష్ణుడు
(13) రామరుద్రుడు
(14) రామానందనాథ పండితుడు
(15) విదగ్ధ చూడామణి
(16) విద్యాకరమిశ్ర
(17) వేమభూపాల శృంగారదీపిక
(18) వీరవల్లి శ్రీనివాసాచార్యులు
(19) సూర్యదాసు శృంగార తరంగిణి
(20) హరిప రభట్టు

ఇవి కాక, తంజావూరి రఘునాథ రాయల కాలమున (1614 1634) శృంగారసంజీవని యను సంస్కృతవ్యాఖ్య యున్నట్లును, నది రఘునాథరాయల కంకితము చేయబడినట్లును సైమన పరిశోధీయము (అముద్రితము)న నీ క్రింది విధముగ జెప్పియున్నది

“అమరుకాలంకార హారిభంగికల శృంగార
సంజీవనీ కౌముదుండు”

పై వానిలో విద్వన్మహాకవి శ్రీనాథుని కాక్రియదాత యగు పెదకోమటి వేమభూపాలుని వ్యాఖ్య శృంగారదీపిక మిగుల వ్యాప్తిలో నున్నది ఇది తెలుగు లిపిలో మాత్రమే ప్రకటితమైనది దేవనాగరి లిపిలో నింగ్లీషుభాషా వివరణముతో ప్రకటితమైన యీ వ్యాఖ్యానసార్వస్వమును రాష్ట్రేతర విద్వాంసులు గ్రహింపగలరు

తెలుగు టీకలు

అమరుకమునకు తొలుత తెలుగు టీక తాత్పర్యము వ్రాసి ప్రకటించినవారు కీ శే వదలువాడ సీతారామశాస్త్రులవారు వారు దీనిని క్రీ శ 1865 సంవత్సరమున రచించి ప్రకటించిరి ఆ వెనుక చాల కాలమునకు కీ శే వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్ర వ్యాఖ్యలతో ప్రకటించియున్నారు

కానుకొలను అన్నమరాజు

ఆంధ్రవాఙ్మయమున మనకు లభ్యములైన యమరుకాంధ్రీకరణములలో కానుకొలను అన్నమరాజుదే మొదటి కృతియని, చెప్పవచ్చును ఇది పూర్తిగ లభింపలేదు కాని యిందుండి ప్రబంధరత్నావళిలో నీక్రిందిపద్య ముదాహృతమై, యాంధ్రీకరణమున్నదని తెలుపుట కాధారమైనది

“చులుకన జాపమందికుచు చో
    గటకాముఖ పాణి యీవిధ జ
ల్లాలయనఖాంశులం గదిసి
    యొప్పెడు తెంజిగురాకు గుత్తిచే
నలవడి కర్ణపూరమున నంటిన
    తుమ్మెదబోని పార్వతీ
లలితకటాక్షదృష్టి మనలం
    జరితార్థుల జేయు గావుతన్

(ఇది యమరుక ప్రారంభశ్లోకము “జ్యాకృష్టిబద్ధ కటకాముఖ పాణి పృష్ఠ ప్రేంఖన్నఖాంశు చయ సంవలితో మృడాన్యాః, త్వాం పాతు మంజరిత పల్లవ కర్ణపూర లోభ భ్రమత్ భ్రమరవిభ్రమ భృత్కటాక్షః, అనుదాని తెలుగుచేత)

ఈ యన్నమరాజు క్రీ శ 1494 లో నున్నట్లు క్రింది శాసనములవలన దెలియవచ్చుచున్నది

---

* ప్రబంధ రత్నావళి బ్రహ్మశ్రీ యుత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము పుట 2 ఇందలి పద్యములు ప్రాచీనాంధ్రకృతులనుండి యుదయపుర సంధానకర్తలు (1918) కూర్చిన సంకలన గ్రంథములందలివి ఒకటి పెదపాటి జగ్గన ప్రబంధ రత్నాకరము ఇది యముద్రితము—మూడాశ్వాసములవఱకు తంజావూరి పుస్తకాగారమున సంఖ్య (189) గా లభ్యమగుచున్నది రెండవది ‘ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు’న సుధాహార గ్రంథమని పేర్కొనబడిన సంకలనము దీని కర్త పేరు తెలియలేదు ఇది యముద్రితమే ఈ రెండింటియందలి యపూర్వములైన కృతులను పద్యములను సంగ్రహించి విలువ గల పీఠికతో నలంకరించి, గ్రంథరూపమున వెలువరించిన కీ శే ప్రభాకరశాస్త్రిపాదులకు ఆంధ్రవిద్యాలోక మెంతయేని కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది దీనికి కొంత సంస్కారము జరిపి పునర్ముద్రితము కావలసియున్నది

శ్రీగణాధిపతయే నమః శ్రీ జయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు 1616 అగునేంటి ఆనందనం వత్సర శ్రావణ బ 10 రోహిణీనక్షత్ర కు(లాల)గ్నమందు యజనయాజనాధ్యయన, అధ్యాపన దాన ప్రతిగ్రహ షట్కర్మనిరతులయిన యజుశ్శాఖ, అంగీరస బార్హస్పత్య, భారద్వాజ(జ)సగోత్రులైన కామంగోలని మూరపరాజు అన్నయ్యగారుకు అన్నయ్య(కు) శ్రీ తుంగభద్రాతీరం భాస్కర క్షేత్రమందుల శ్రీపంపా విరూపాక్ష దేవుండు ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాభివృద్ధి అనువట్టాగాను ఆచంద్రార్కతం రక్షిం(చు)ను మంగళయ్యిన్ శ్రీ శ్రీ శ్రీయున్

ఈశాసనము హంపీమహాక్షేత్రమున నైన బస్తియాలయమున కెదురుగనున్న రాతిపైనున్నది ‡ ఇందు పేర్కొనబడిన అన్నయ్యయే, అన్నమరాజు కాదగును. ఈతని తాత మూరపరాజు నామమిది విషయము తెలుపుచున్నది మఱియు ఇతడు ఆపస్తంబసూత్రుడనియు భారద్వాజసగోత్రుడనియు, హంపీక్షేత్రవాసియనియు, దెలియుచున్నది. కామంగోలనే, 'కామకోలను' అయినది

ఈ యన్నమయ్య కృతినుండి పెలుగొకసీసపద్యము కూడ ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహృతమైనది. అది త్రిపురాంతక దేవునిగూర్చిన దైవస్తుతి ఆ పద్యము నిందుదహరించుచున్నాను.

"త్రిపురారాతికి చక్కి తిరుగు చక్రంబులు
మెట్టుల బదిలమై మెఱయ తేరు
బహుముఖంబుల చేర్పుపచరించు సారథి
ప్రాపించూపగ రానివారువములు
గట్టిరై శిరసక్కనదీర్చు విల్లుగమ్మ
ప్రసిద్ధింబుగ ప్రోతమాపునారి
విజయానుకూలమై విలసిల్లు బాణంబు
సరిలేనికోటుల సంభ్రమలము
తనకు నబ్బుటయును బురత్రయము గెలిచి
పృథులవిఖ్యాతి గైకొన్న రథికవరుడు
జయము లీలంబు భూతియు ప్రియమెలర్ప
మనల గరుణావిధేయుడై మనుచుగాత.

2. తాళ్లపాక తిరువేంగళప్ప

అన్నమరాజు కృతి తరువాత పేర్కొనదగినది తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప యాంధ్రీకరణము. ఈ యాంధ్రీకరణ మముద్రితము. గ్రంథము చివర కావిట్లు చెప్పకొనియున్నాడు

"ఇల దాళ్ళపాక నన్నూల
తిలకుడు, శ్రీ వేంకటేశ దీక్షిత సుతు డు
జ్జ్వల కవితానిధి తిరువేం
గళప్ప యమరుకను తెలుగుగా రచియించెన్ "

తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులై ప్రఖ్యాతి జెందిన తాళ్ళపాకవారి వంశీయుడగు నీ తిరువేంగళప్ప క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమున నున్నవాడు. ఈ గ్రంథమును తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి కృతి నొసగియున్నాడు. ఈ యమరు కాంధ్రీకరణము సంపూర్ణముగ నున్నది. చాలవఱకు చంపకములు, ఉత్పలములు వాడుకయైనవి. తక్కువగా మత్తేభ శార్దూలములు, కందములు వాడబడినవి. కేవల శృంగార రస ప్రధానమగు నిట్టి కావ్యమున, వీరరసానుగుణ్యములగు మత్తేభ శార్దూల వృత్తముల వాడిక సరసముగా నుండదను తలంపున నీతడు వానిని విడిచియుండ వచ్చును. అముద్రితము గాన దీనినుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరింతును. మూలమున ప్రతి పద్యమునకు ముందు వ్యాఖ్యానోరిక భావములో చిన్న వివరణము వచన రూపమున నున్నది

"శ్రీరుచిరాంగ నాత్రమవిచిత్ర
విభూషణభూష చందనో
దార విలాసదీపితములై, యసి
తోత్పల కాంతి మించి, శృం
గారరసంబు దోచునవ గన్నుల
పండువులైన పేరి యా
యాశ్చర్యములాగు వేంకటనగాధిపు
డీపుత మాకు గోరికల్ "

"వచనము— శృంగారరసప్రధాన మమరుక కావ్యము. శృంగారము - సంభోగము, విప్రలంభము అని రెండు విధములు అందులో సంభోగ శృంగారం

‡ దక్షిణ హిందూదేశ శాసన సంపుటములు. 9 సంపుటము. No. 271 పు. 60 పుట హంపీక్షేత్ర శాసనములు.

మొదలుగా ఉపశ్లోకించి శృంగార రసావళి అలంబన విభావమైన నాయికాసౌందర్యరూపమును చే దేవతగా భావించి, తృతీయ పురుషార్థమును కూర్చి, ఆశీర్వదించినాడు."

"చెదరి చలించు ముంగురులు,
స్వేదకణంబుల వింతశోభ బొ
ట్టొదవుర కాంత కాంతి మెఱయ
సొయ్యన పోలెదు కమ్మ దామరల్
కదలెడు కుండలంబులును
గల్గిన హాసవిభాసమానయై
ముదిత ముఖారవింద మతి
మోదము మీకు నొసంగు గావుతన్."

(ఇది 'అలోలామలకౌతవిం' అను శ్లోకమునకు తెలుగుచేత మూల శ్లోకములోని చివర పాదమున 'ప శ్వ్యాం పాతు చిరాయ కిం హరిహర బ్రహ్మాదిభిర్దేవతైః' అను భావము పై పద్యములో ననువదింపబడ లేదు)

"దెలుపుదు వచ్చువేళ సరసీరుహ
లోచన, మంగళార్థమై
కలశల గాదు తోరణము గట్టుట,
వాలిక చూపుదంశ కే;
యలరుల గాదు మించు టుపహారము,
నవ్వుల గాని, యర్ఘ్యముల్
కలశగతాంబుపూరమున గాదు
చెమర్చును లోచనాళిచే "

"క్రొంక్కగ వచ్చు నాతి దటము
గని యంత్రములు మూయు కోకచే
పక్కన నవ్వు దాశోక గెపంబున
గప్పు; ప్రియోక్తులాడుచు
దిక్కటు చూడకే చెలుల దిక్కయి
ముచ్చటలాడుచుండు నీ
చక్కరబొమ్మ ప్రేమ కడుచక్కన
పోలాలయల్క నెచ్చెలీ!"

"యామవరపార్శ్రియున్ కిసలయారుణ
కోమలమున్ విశాల్మ
రత్నాకర నూపురంబును,
మదాలసభారము సొవదంబుచే
తేరవభూరుహుండు ప్రమదోద్భక్తి
బరాంగనచే కాడితం
డైవిలసిల్లు నాడు పసుపూరయుత
దేశపదం బ్రియించుగాక."

ఇది "పాలశ్రీకేశవపల్లవ కోమలేతి" అను శ్లోకమునకు తెలుగు.

గ్రంథసూచి.

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగార వివరణ-(1911-12-18) R 107–K–4-25.

2 కవికళపులచరిత్ర పుట 184–185 1934 (వంగూరు సుబ్బారావు)

3. తిరుపతి దేవస్థానమువారి యార్షశాఖా విశేదిక. 800 పుట.

4 ప్రాచీనాంధ్ర క వు లు తాళ్లపాకవారు. భారతి, ధాత–మార్గశిరము

5. శిష్టు సర్వశాస్త్రి యమురక కావ్యటీక పుటలు—8 4 (1937) 841-842 పుట

తాళ్లపాక తిరువేంగళప్ప కృతి నిరుకవతుబాతివ వాఙ్మయమున నమరు కొంధ్రీకరణములు విశేషముగ గనపట్టుచున్నవి వీనిలో తొలికృతి యాంధ్రీకర్త

1 శిష్టు సర్వశాస్త్రి (1830-1860)

శిష్టు సర్వశాస్త్రి, మహోద్దండకవి పండితుడు, సంగీత సాహిత్య విద్యానిధి శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి కొమారుడు క్రీ శ 1860 సంవత్సరమున నమురుకమును రచించి, తన ఆశ్రయుడును శ్రీకాకుళ ప్రభువును నగు దామెర వేంకటపతి రాయనింగారికి కృతినిచ్చెను. ఈతడు విద్వత్ప్రభువు సుప్రసిద్ధ పండితకవి మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులవారికి 'విద్వత్కవీశ్వర' బిరుదమునిచ్చి సత్కరించిన దీ ప్రభువే—ఈతడు క్రీ.శ 1819—1881 మధ్య జీవించియుండెను. కృతికర్త సర్వశాస్త్రి యమురుకమే కాక, జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము, లలితాంబాస్తుతి, అచ్చిగాని శారావళి, చాటువులు మున్నగునవి రచించి కొంతకాలము రాయవేలూరు దొరతనమువారు స్థాపించిన పాఠశాలలో సంస్కృతోపాధ్యాయుడై తరువాత

కాళహస్తి సంస్థానకవియైన శ్రీ త్రిపురసుందరమ్మగారు. ఈతని యమరుకము 1937 లో ముద్రితమై ప్రకటితమైనది. ఇది సంపూర్ణానువాదము (గ్రంథసూచి)

1. వీరేశలింగముగారి యాంధ్రకవులచరిత్ర — తృతీయభాగము పుట 199. శిష్ట కృష్ణమూర్తికవి చరిత్రము.

2 జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతక టీక — జ రామయ్య — ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ప్రచురణము — 1916.

3. ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగార సూచిక — (1917—18) పుట సం. 299.

2. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి (1833 - 1897)

అభినవాంధ్రకవితా పితామహుడనియు, అనర్గళకవనధారాపారీణుడనియు వాసిగన్న పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు దీనిని క్రీ శ 1868 లో నాంధ్రీకరించి 1893 లో ముద్రించిరి ఇది రెండు మూడు పర్యాయములు ముద్రణభాగ్యము నందినది ఇందలి పద్యములు వెంకటగిరి సంస్థానమువారు ప్రకటించిన శృంగార పద్యావళి యను సంకలనగ్రంథమున నుదాహృతములైనవి. మఱియు, శ్రీ శ్రీ వల్లాల సదాశివశాస్త్రి, శేషశాస్త్రిగారును క్రీ శ 1901 లో ప్రకటించిన వరసనూపాలీయ రసప్రకరణ నాయికానాయకప్రకరణవ్యాఖ్యయం దిందలి పద్యములు లక్ష్యములుగా గైకొనబడినవి. దీనినిబట్టి యీ యాంధ్రీకరణమున కెంత వ్యాప్తియున్నదో తెలియగలదు. ఇందలి

"శ్రీ కటకాముఖం బనెడుచేత
గొనంబు గొనం బయిం బయిం
బ్రాకు పశుప్రభంగలయ పర్వుచు,
మంజరిత ప్రవాళభం
జాకృతి కర్ణభూషణ సమాదర
చంచల చంచరీకలీ
లాకరమై తనర్చు జగదంబ
కటాక్షము మిమ్ము బ్రోచుతన్."

"గృహతోరణంబు వికిన్ కధూకర
రత్నదీపోజ్జ్వలాలించి తా
నహానాటిక్ సురసన్నిధిన్
నదుకగా సత్కాంతిశోభాన్వితా
మహిళారత్నము కర్పూరవిధి
సత్కాంతిక్రమున్ వాడి మా
కుకానన్ చందురుటంబున మ్మ
లిపి గైకోచేసె వాగ్బంధమున్"

మొదలగు పద్యములు ప్రాచీన పండితులకు పరిచితములే. దీనినిగూర్చి "కళ్యాణి సంక్రాంతి సంచిక" (1984) లో వారి మనుమలు శ్రీ శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు (1888 - 1940) వ్రాసిన వ్యాసము చదువదగినది.

3. వారణాసి అచ్యుతరామకవి (క్రీ శ. 1820 - 1890)

కలియుగ దానకర్ణుడని ప్రఖ్యాతి గాంచిన జయంతి కామేశము పంతులుగారి (1841 - 1884) యాజ్ఞ ననుసరించి, వారి యాస్థానకవి అచ్యుతరామకవి యమరుకమును క్రీ శ 1870 ప్రాంతమున తెనిగించెను ఇందన్నియు సీసపద్యములే వీనిలో నెనుబది రెండింటి పద్యములు చెన్నపురి ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున గలవు. అందలి నివేదికలో యత్కృతప్రకటనా తెలుపబడియుండలేదు. అచ్యుతరామకవి కామేశము పంతులుగారి కృతి నొసగిన 'శ్రీకృష్ణకథాసుధారసము' అను ప్రబంధమున, తానీ యమరుకమును సీసపద్యములలో రచించినట్లు తెలిపినాడు (చూడుడు శ్రీకృష్ణకథాసుధారసము - అవతారిక) ఈ ప్రబంధము ముద్రితమైనది

4. సాధుపల్లి చంద్రశేఖరశాస్త్రి 1890 ప్రాంతము

ఈతడు వెంకటగిరి వాస్తవ్యుడు. సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రభాషలలో గవి శ్రీ సచ్చిదానంద నృసింహభారతీస్వామిశిష్యుడు దేవ్యుపాసకుడు. మనుచరిత్రమును కన్నడమున వ్రాసినాడు ఈతని యాంధ్రీకరణమున చంపకోత్పల శార్దూల మత్తేభవృత్తము లొక్కొక్కదాని నైదారు పాదములు గలవు. ఈ యాంధ్రీకరణము 1898 లో వేమభూపాల సంస్కృతవ్యాఖ్యతో గూడ వెంకటగిరిలో ముద్రితమైనది.

5 జయంతి రామయ్య. (1861-1941)ం

గ్రాంథికవాదాగ్రేసరులు, రామయపంతులు గారు, అమరుకమును క్రీ శ 1902 ప్రాంతముల నాంధ్రీకరించి, అప్పటి రాజకీయోద్యోగ నిర్బంధముచే ముద్రింపక, క్రీ శ 1932 లో పలువురు విద్వత్ప్రభువులు ప్రోత్సహింప ముద్రించిరి ఇది మూలముతోఁగూడ, సరసమైన యాంధ్రీకరణముతో ముద్రితమైనది

6. వట్టిపల్లి నరకంఠీరవశాస్త్రి

ఈతను తిరుపతి సంస్కృత కళాశాలయందు సాహిత్యాచార్యుడు ఇటీవల కీర్తిశేషుడు ఈతని యమరుకమున పద్యములు భారతిలో ప్రకటితములైనవి

7. చెఱుకూరి కాశీవిశ్వేశ్వర శర్మ

సులభశైలితో రచితమైన యీ యమరు కాంధ్రీకరణము 1931 లో 'సమదర్శిని' సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటితమైనది.

8. మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

విశాఖమండలమున పాలకొండ వాస్తవ్యులగు మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రియను కవి దీనిని చక్కగ భాషాంతరీకరించియున్నాడు ఇది ముద్రితమయ్యు ప్రకటితము కాలేదు

9 గుఱ్ఱము సుబ్రహ్మణ్యము
ఎమ్. ఏ. బి యల్

వీరి యమరుకాంధ్రీకరణము క్రీ శ 1938 లో ప్రకటితమైనది. శ్రీయుత కొటూరి వెంకటేశ్వర రావుగారి టీకతోఁగూడ వెలయుచున్నది తెనిగింపు సమీచీనముగ నున్నది.

10 వింజమూరి శివరామారాయకవి

11. పెనుమర్తి వేంకటేశ్వరశాస్త్రి

12. ఘట్టిలక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

వీరు మువ్వురు నీ తరువాత నమరుకము నాంధ్రీకరించిరి ఈ యాంధ్రీకరణముపై విమర్శకాభిప్రాయమిది 1 శివరామంగారి రచన ద్రాక్షాపాకము

2 పెనుమర్తివారి రచన కదళీపాకము.

3. ఘట్టివారి రచన నారికేళపాకము.

(భారతి 30 సం 7 సం 98 పుట 1948 జూలై) ఘట్టివారు నేను తమ రచనమును పునర్ముద్రణముచేసి యున్నారు అది భారతిలో విమర్శింపబడినది

వీరుగాక శ్రీ వండూరి శివరావుగారును, కీ శే. మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారును దీనిని తెనిగించిరట ఇంకను నాగరేచుణకందని యనువాదములుండవచ్చును నాకు దెలిసిన దేర్చెదను

సంస్కృత గ్రంథానువాదముల చరిత్ర తెలుసుకొనుటకేమి, ఏక కావ్యవస్తువు గ్రహించిన కవులను గూర్చి సమగ్రముగను, సప్రమాణముగను పరిశీలన చేయుటకేమి, ఆయా గ్రంథసూచికలు ముద్రితాముద్రిత వివరణముతో గూడ నే దత్యంతావశ్యకమై యున్నది అట్టి యాంధ్రగ్రంథసూచికా సర్వస్వ రచనను ప్రోత్సహించుటకే వ్యాసముద్దేశింపబడినది

వియోగాగ్ని

★

'మధుశ్రీ'

ఊహాకలితమైనది, మహోన్నతమైనది, దివ్యశక్తి సం
దోహములోఁ గూడినది, దుఃఖము లేనిది, భీతిగాని, సం
దేహముగాని చేరనిది, తృప్తికరమ్మయి సర్వలోక స
మ్మోహనమైన యట్టిదియుపో! ప్రణయ—మ్మది యెంత గొప్పదో!

చెలి! నీనా ప్రణయామృతాంబునిధి వీచీమాలికా డోలికా
వళి నిన్నున్ మఱి నన్ను నేఁడొయొక స్వప్నభ్రాంతిగా మేఘ వీ
థులపై దేవవధూ రహస్స్థలులయందున్, త్రిప్పి, నానాఁటి వే
ళల యందెద్దొయొకప్డు—స్వర్ణసుమముల్ ప్రాలెన్ శిరోజాగ్రమ్ములన్.

అంతియ! దానితోసరి! మహావిష దంష్ట్రిలఁ బోలు తత్స్మృతుల్
స్వాంతమునందునన్ నిలిచి శాశ్వతదైన్య విషాద వహ్ని సం
క్రాంతిగఁ జేయుచున్నవి—సుఖమ్మెటువంటిదొ యేనెఱుంగఁ గ
ళ్లాంత విలోచనా! కనికరమ్మును జూపెడివార లేరుపో!

నీవొక దేవకన్యకవు! నేనొక రాక్షసమూర్తినేమొ? దే
వీ! వరమిచ్చి మెచ్చితివి, విభ్రమచిత్తుడనై ప్రమోదరే
ఖావధి దాఁటులోపలనె కన్నులు విప్పితిఁగాని నిన్ను బా
ష్పావృత దృష్టియుక్త నయనాంచలసీమలయందుఁ గంటినా?

ఒకఁడెవఁడో మహోజ్జ్వల మహోన్నత సత్కవిరాజు వానినా
టకమున సృష్టిచేసిన రటన్నటివౌదువు నీవు, కాని—మా
యకు వశమైన లోకములయందెటనైనను నిన్నుఁబోలు నా
యిక జనియించెనా? హృదయమందలి భ్రాంతులు వోల్పఁ గ్రాంతులై!

ఇది వియోగాగ్ని! —దీని నీవే యొసంగి
నావు—నీ బహుమాకృతి శిరసా వహింతుఁ;
గాని, వన్నెల విసనకఱ్ఱా! 'వసున్' మ
తెంత కాల మహర్నిశ లేద్వు మనదు?

కలగూరగంప

శృంగార రసమంజరి

వికృతి భాద్రపద శుద్ధములో ఆంధ్రగానకళా పరిషత్తు (రాజమహేంద్రవరము)వారిచే ప్రచురింపబడిన క్షేత్రయ్య పదములను గ్రంథములో అనుబంధముగా 'శృంగార రసమంజరి' ప్రకటింపబడినది. నా సంపాదకత్వమున వ్రాయబడిన "తొలిపలుకులో" (పుటలు 63 - 68) 'క్షేత్రయ్య పదములు - అలంకార శాస్త్రము' అను శీర్షిక క్రింద నాటికి నాకు లభ్యమైన విషయము ననుసరించి ఇట్లు వ్రాసితిని "ఈ వివరణకు 'శృంగార రసమంజరి' యని పేరు దీని కర్త యవరో తెలియదు ఆంధ్రసారస్వతములో క్షేత్రయ్యపదముల స్థానమును, విలువను నిర్ణయించుచు ఈ గ్రంథకర్త చేసిన సేవ చిరస్మరణీయము" ఈ వివరణయంతకు కర్త యొక్కరే యను యుద్దేశముతో అట్లు వ్రాసితిని కాని సుమారు నాలు రోజుల క్రిందట ఈ వివరణయొక్క కర్త లిద్దరని స్పష్టమైనది ఈ విషయమును క్లుప్తపరచుచున్నాను

కొలదినముల క్రిందట విజయనగరము వెళ్ళియుంటిని అప్పటి మహారాజావారి సంగీత కళాశాలలోని శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిని—నాట్యాచార్యులను— కలసితిని ప్రసంగసందర్భములో వారు, శృంగార రసమంజరీ కర్త, గుడిపాటి కోదండపతి యని, వారి గ్రంథము 1901 లో అచ్చైనదని, అది వారివద్ద కలదని చెప్పి నా కది దయతో ఇచ్చిరి ఈ విషయము శ్రీ వీరేశలింగము పంతులు గారు వారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రలో మూడవ భాగములో వ్రాసియున్నారనికూడ వారు సెలవిచ్చిరి ఈ విషయము వారు నాకు తెలియజెప్పినందుల కెంతయు కృతజ్ఞుడను.

అందుపైని రాజమహేంద్రవరములోని శ్రీ గౌతమీ గ్రంథాలయమునకు జని అచ్చట యీ విషయమై కనుగొనగా, 1901 లో అచ్చైన శృంగార రసమంజరియే గాక, 1872 లో అచ్చైన 'సంస్కృతాంధ్ర రసమంజరి'కూడ లభ్యమైనది. ఇది వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులవారి చేతను వ సీతారామాచార్యులవారిచేతను పరిష్కరింపబడి, వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులవారిచే రచింపబడిన మకరంద మనెడి వ్యాఖ్యానముతోడ, ఊ. పురుష రథ సెట్టిగారిచే చెన్నపురిలోని స్వకీయ కళారత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించి ప్రకటింపబడియెను ఇందు భానుదత్త కవికృత సంస్కృత రసమంజరి మూలములోని ఒక్కొక్క శ్లోకమునకు ప్రతిపదార్థము వ్యాఖ్యానము (మకరందనామవ్యాఖ్యానము)తరువాత గుడిపాటికోదండపతికవిచే ఆంధ్రీకరింపబడిన వచనము, పద్యము వరుసగా ఇయ్యబడినవి ఇందలి ఆంధ్రభాగము మాత్రమే 1901 లో అచ్చువేసిరి దాని వివరణ యిట్లు "సురతాని కోదండపతి కవివరప్రణీతంబైన శృంగారరసమంజరి— ఇయ్యది పండితులచే బరిష్కరింపబడి వంకాయల కృష్ణస్వామిశెట్టివారి స్వకీయ శ్రీరంగవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించి ప్రచురింపబడియె చెన్నపట్టణం—1901 గినివెల అ ౨" ఈ తెలుగు రసమంజరికిని పైన చెప్పిన 1872 లో ముద్రితమైన దానిలోని తెలుగు అనువాదమునకును అచ్చటచ్చట కొద్దిపాటి భేదములు కలవు కాని సముదాయముమీద ఒకటే గ్రంథము. 1872 లో అచ్చైనదే శుద్ధముగా యున్నదని చెప్పవలసియున్నది ఇదివరలో నాకు లభ్యమైన భానుదత్తుని సంస్కృత రసమంజరి, నాగర లిపిలో ముద్రితమైనది. అందు అనంతభట్టుచే రచింపబడిన వ్యంగ్యార్థ కౌముదియను వ్యాఖ్యానము కలదు. తెలుగులిపిలో ముద్రించిన ఈ సంస్కృతాంధ్ర రసమంజరిలో అనంతభట్టు వ్యాఖ్యానములేదు.

గుడిపాటి కోదండపతి నందవరీకనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఆశ్వలాయన సూత్రుడు, భారద్వాజ

గోత్రుడు, సురతాని బిరుదాంకితుడగు వేంకటమంత్రి పౌత్రుడు, రంగయామాత్యునకు పీరమాంబకును పుత్రుడు. ఇతడు మూడుగుచ్ఛములుగా వెలిగించిన శృంగార రసమంజరిలోని తృతీయగుచ్ఛము చివరను గల గద్య ఇట్లున్నది

"ఇది శ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ భారద్వాజగోత్ర పవిత్ర, వేంకటమంత్రిపౌత్ర, రంగయామాత్య పుత్ర, సత్కవిజనమిత్ర, సకలకళాకలిత్ర, గుడిపాటి వంశ పయఃపారావార రాకాసుధాకర, సురతాణికోదండపతి ప్రణీతంబైన శృంగారరసమంజరియందు, చత్వారింశ త్పద్యదళంబులుం చతుర్దశ వచనకేసరంబులుం గల కుసుమపంచకంబుచే నొప్పారు తృతీయగుచ్ఛము"

మరియు నీ గ్రంథాంతమున నివ్వబడిన రెండు పద్యముల నుదహరించుచున్నాను

"శ్రీరంగనాయకీ నత
నీరజముఖుపాదములను నే బూజింతున్
శ్రీరంజిలు రసమంజరి
మారిస్తుతి పారిజాత సుమమంజరిగన్"

"శ్రీకరనందవరీకాగ్రగణ్యుండు మహిమీఱు
గుడిపాటి వంశభవుడు
బిరుదుగా వరభంప సురతాణి పేరంది
మహితుడౌ వేంకటమంత్రి పౌత్రు
డతులితుడౌ రంగయామాత్యు తనయుండు
పీరమాంబానంద వృద్ధికరుడు
వెంగన్న వెంగళ శ్రీనిధులనుజుడై
భాసిల్లు కోదండపతి ఘనుండు
సరస కవితా చమత్కార సార్వభౌము
డనఘ శ్రీరంగధామ దయాశ్రయుండు
వెలయ రసమంజరిని రచియించెనందు
సరవిగా తృతీయగుచ్ఛంబు దనరు.

ఇతడు 'శ్రీరంగనాథ దయాశ్రయుండు' నని 'శ్రీరంగేశ్వరి రంగనాయకిని సేవింతు చెల్లప్ప' దని కృత్యాదియందు శ్రీరంగనాథుని శ్రీరంగనాయకిని స్తుతించుచు పద్యములు వ్రాయుటచేతను శ్రీరంగ ప్రాంతములయం దితడుండెనేమో యని చెప్పవచ్చును. కృత్యాది పద్యములలో నివి కొన్ని.

"శ్రీరంగనాయికా ముఖ
సారంగమదార్ద్ర పత్రభంగయశాసన, శే
షాయితభుజాంతరుడగు
శ్రీరంగేశ్వరు డభీష్టసిద్ధు లొసంగున్"

"నందవరకంశ జలధిపూర్ణేందులీల
రసికుడసువట్టి సురతాణిరంగ ఘనుని
సుతుడు కోదండపతికృతి ప్రమితియొనర్చ
మంజురసపుంజ శృంగారమంజరిగను"
"మధుర మాధ్వీక భణితిగా మధువితీర్ణ
వాసనావాక్య సౌరభ్యవాసరసిక
మధుకరానందకర రసమంజరియును
దనరు కవిరాజకర్ణావతంస మగుచు"

ఇత డే కాలమువాడో తెలియదు "ఇన్నూఱు సంవత్సరముల క్రిందట నుండియుండు నేమో" యని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడియున్నారు

క్షేత్రయ్య పదములతో అచ్చువేసిన శృంగార రసమంజరికిని దీనికిని కొన్ని ముఖ్యములగు భేదములు కలవు. క్షేత్రయ్య పదములతో అచ్చువేసిన దానిలో రెండు భాగము లున్నవి. పుటలు 219 – 237 లలోని వచనములో నియ్యబడిన నాయికాది లక్షణమంతయు కోదండపతి శృంగార రసమంజరిలోని వచనభాగమే. తరువాతి 238 – 258 పుటలలోని "(క్షేత్రయ్య పదములనుండి లక్ష్యములు – సమన్వయము)" అను శీర్షిక క్రింద అచ్చైనదంతయు చాలవరకు కోదండపతి కృతిలోనిదే యని చెప్పవలెను. మొదటి రెండు పుటలలోని మూడు పద్యము లా కవి వ్రాసినవే. భానుదత్తుని రసమంజరిలో లక్షణము – వచనము, శ్లోకములలోను లక్ష్యము శ్లోకరూపమునను ఇవ్వబడినవి. కోదండపతి, శృంగార రసమంజరియందు లక్షణమును వచనమున తెలుగులో వ్రాసి, లక్ష్యములను పద్యములలో వ్రాసెను. క్షేత్రయ్య పదములతో ముద్రితమైన శృంగార రసమంజరిని రెండు భాగములుగా నెవరో క్రమము తీసికొని, వ్రాసిరి. నాయికాది లక్షణములకు లక్ష్యములుగా వ్రాయబడిన పద్యములను వదలి ఎక్కువగా క్షేత్రయ్య పదములనుండి లక్ష్యములను చూపియున్నారు. సురతాని కోదండపతి క్షేత్రయ్య పదములగురించి ఏమియును వ్రాయలేదు. అందుచేత

ఈ విధముగా శృంగార రసమంజరిని విడదీసి వచన భాగమును—(లక్షణముల నిచ్చిన భాగమును)—మాత్రము మొదట వ్రాసి లక్ష్యములక్రింద సుప్రసిద్ధ వదకర్తల పదములను చేర్చి రెండవ భాగముగా విడదీసిన వారెవరో ఇంకను స్పష్టపడలేదు

మరియు రెండవ భాగమున నీ యజ్ఞాత సంపాదకుడు, లక్షణములను దెలుపు కోదండపతికృత వచనమును వ్రాసి, తరువాత "ఇందు నుదాహరణము 'నన్నేటికి బొమ్మ్మనేరా వానికద్దిక ౧" అనునట్టి స్వంత రచనలను చేర్చినాడు ఈ వచన భాగమంతయు శృంగార రసమంజరి కర్త వ్రాసినదే దీనినే క్లుప్తపరచి మొదటి భాగముగా (319—87 పేజీలలో అచ్చువేసినది) ఈ సంపాదకుడు వేరే వ్రాసియున్నాడు అందుచేత నీ వాక్యములలో కొంత భేదమున్నది (పట్టికలు ప్రక్క పుటలో)

ఈ మూడు పట్టికలను, శృంగారరసమంజరి భాగమున క్షేత్రయ్య పదములలో, గ్రంథ విస్తరభీతిచే ముద్రించలేదు విషయమంతయు లక్ష్య విభజనయం దిక్కుబడినదేగదా యని ఈ విభాగములు గల పట్టికలను అచ్చువేయుట మానుటరైనది కాని ఇప్పుడు ఈ శృంగార రసమంజరి కర్త యెవరను నిరూపణ విషయము వ్రాయుచుంటిని గాన కర్తలిద్దరు కలరని, మొదటివారు కోదండపతికవి యని, రెండవవారు ముఖ్య గోపాల పదములను, ఇతర పదములను శోధించి వాటికి లక్షణములను నిర్ణయించి విధిరీతుల విషయవిభాగ మొనర్చినవా రని చెప్పవలసి వచ్చినది గాన, ఈ యజ్ఞాత పురుషునిగురించి వివరముగా వ్రాయుటకై ఈ పట్టికలను కొంత ఉదహరించియున్నాను

ఈతడు కోదండపతికవికంటె బాగా తరువాతి ఆధునికుడైయుండును ఏమనగా, మొదటి పట్టికలోని అచ్చు గ్రంథములలోని రెండవదానిలో గల అంకెలనుబట్టి పదములను సరిచూడగా క్షేత్రయ్య పదములకు వ్రాసిన తొలిపలుకులోని 85 పుటలో ఉదహరించిన 1862 లో ముద్రితమైన గ్రంథములోని పద సంఖ్యగా కనిపించుచున్నది. అందుచేత ఈతడు 1860 ప్రాంతమునకు తరువాతనే వ్రాసియున్నట్లు చెప్పవలెనేమో. 1862 వరకు పూర్వమచ్చైన గ్రంథమేదైన యొకటియుండి యందును ఇదేరీతి పదసంఖ్య యుండినచో 1862కు పూర్వుడని చెప్పవచ్చును ఈతని పేరు, ఊరు, కాలము ఇప్పటికి నాకు తెలిసినంతవరకు నిర్ధారణ కాలేదు.

వికృతి మాఘమాస 'భారతి'లో 162 పుటలో శ్రీ తిమ్మావజ్ఝుల కోదండరామయ్యగారు సభాపతయ్య పదములగురించి వ్రాసిన వ్యాసములో ఇట్లు ఫుట్ నోటులో వ్రాసియున్నారు " క్షేత్రయ్య పదములతో చేర్చి ముద్రించిన 'శృంగారరసమంజరి'ని రచించినదియు, క్షేత్రయ పదములలో గొన్నిటికి నాయికా, నాయక రసభావాది నిర్ణయము గావించినదియు, నీ పదములకు (సభాపతయ్య పదములకు) వివరణాదికములు వ్రాసి ప్రకటించిన శ్రీ నీ మా. తిరువెంకటాచార్యులవారే యని తెలపదగియున్నది. వేఱువిధమయిన ప్రామాణికాధారము లభించునంతవరకు నీ యూహ సరియయినదే యనుటకు బయి ప్రకటనములోని వాక్యముయొక్క సాక్ష్యము చాలు ననుకొందును"

పైన నేను వివరించినదానిబట్టి 'శృంగార రసమంజరి' కర్త గుడిపాటి కోదండపతి యని సప్రమాణముగా చెప్పవలసియున్నది రెండవవా రెవరను విషయములో విషయసామ్యమునుబట్టి శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవా రయిన కావచ్చును కాని, సభాపతయ్యగారి పదములను 1884 మార్చి నెలలో చెన్నపట్టణములోని శ్రీవాణీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించనైనది అందీ పదములకు 'శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవారు సంగ్రహించిన యాంధ్ర వాక్యరూపమయిన నాయికా నాయకాది లక్షణములును, రసమంజరి యుదాహరణ శ్లోకములును నొసగబడియున్నవి' పరిష్కర్తలచే 'గ్రంథమునకు దొలుత గావించబడిన ప్రకటనము'లో ఇట్లున్నదని తిమ్మావజ్ఝుల కోదండరామయ్యగారి వ్యాసములో గలదు.

౬. . భావజ్ఞేతరులకు సమితము విశదపడునట్లు ముందు ఉపోద్ఘాతమును, ఆవతల రాగము, తాళము, పదము, నాయకి, నాయకుడు, రసము, సంచారీభావము, అలంకారమును, ఒకటి వెంబడి నొకటి క్రమముగాను — కడపట రసమంజరీ శ్లోకోదాహరణములను చేర్చి—అతిప్రయాసమునకు నెఱుదీయక

పట్టికలు *

I మరియు, నీ సంపాదకుడు, ఇంక కొంతో క్రమదీపికవి లక్షణములకు లక్ష్యములుగా తా నిచ్చిన పదములను అకారాదిగా ఒక పట్టీలో నిచ్చినాడు. అందులోని క్షేత్రయ్యపదములకు తాను సంపాదించిన రెండు అచ్చుప్రతులలోను, రెండు వ్రాతప్రతులలోను నిర్ణ్వయబడిన పదసంఖ్య నిచ్చి నాయికా భేదములను కూడ ఇచ్చియున్నాడు ఉదాహరణముకై కొన్ని పంక్తులను వ్రాయుచున్నాను.

II ఈ విషయము నే మరియొక రీతిని విభాగించి పట్టికగా వ్రాసియున్నాడు. లక్షణములలో చేర్చొన్న కయసలోగల వివిధనాయికాదులను వరుసగా చెలుపుచు లక్షణమునకు ఎదురుగా లక్ష్యముయొక్క ప్రారంభము నిచ్చినాడు

III మరియు ఈ విషయము నే ఇంకొకరీతిని పట్టికగా ఇచ్చియున్నాడు

(1) లక్ష్యము	అచ్చు		వ్రాత		లక్షణము
అందగాడనొడు వేర అదివరావా	౧౪	౧	౪౭	౧౫౫	సామాన్య, ఖండిత
అనుకొ ప నేమున్నది-యక్కర	౭	౧౧	౨౫	౬౩	స్వీ ప్రౌఢ దివ్య
పరదేశమున జేసిన పసులిందు	౧౨౬	౧౫౩	౩౧	౭౦	స్వీ ప్రౌఢ ప్రేమగర్విత
మంచిదాన వే చెలియ మాటలకు			౬౧	౨౨౦	ప పరోఢ ఉపపతి కతకు పరిహాసం

(2) లక్ష్యము	నాయికా భేదము
వచ్చేటిక బొమ్మసేర, వాని వద్దిక	స్వీయ, ముగ్ధలో, నవోఢ
ఈ మేను జీవునకు యింత ప్రియమాయెవ్	స్వీయ, ప్రౌఢ-విప్రలబ్ధ
అలుకటీరెనా నేడైన మా	స్వీయ, సఖిప్రౌఢ-పరిహాస లక్షణము
ఇటువంటివాడని నే దెలియ	ప, పరోఢ-గురుమాన
దినము లిటుకరె వచ్చె	సా ; మధ్యము
ఇంత దయగలవాని	సా, దూతీసంఘటన

మువ్వగోపాలపద నాయికా పట్టీ

(3)	స్వీయ	పరకీయ	సామాన్య
ప్రౌఢ-తృప్త ప్రౌఢ-అతృప్త	నేటికే కలయికరా నన్ను నీవు దలచేది న్యాయ	ఇప్పటికిలాగున నున్నా ముద్దుపెట్టకేవుగా	మనసు నిన్నుడనాయ ఒకసారికే ఈలాగైతే
సౌందర్య గర్విత	తోయ్యలి వానిభూడన్వ	తెలియనైతి నమ్మ	గడియ గడియకు
ముగ్ధ-స్వాధీనపతిక	ఇన్నాళ్ల మల్లాడిన దిందు	అక్కరో ఓర్వనివారు	సామికి పరిమావ్వరే
ముగ్ధ-విప్రలబ్ధ	కొంచెకత్తెలా మీరు	ఎక్కడి కేస్తను ఠెక్కడి నెవరు	ఒక్కనైన కాని నాయకుడు
సఖీ-ఉపాలంభన	మగవాని కట్టపెట్ట మనవకేమా	నెలతా అతడు అలిగెనే	పిలవచ్చితివే సామినాడకాకి
... ...			...

వ్రాసి అచ్చువేయించి ప్రచురించితిమి ఇందు వ్రాయబడియుండు లక్షణములు భరత రసప్రకరణము లోని శ్లోకములకు తెనుగు తాత్పర్యము గాని వేరు కాదు అలంకార లక్షణములను తెలుపునపుడు చంద్రాలోకములోని శ్లోకములను తెలుగు మాటలుగా మార్చి వ్రాసియున్నాము ఈ లక్షణములకు సంస్కృతమునందు చూడవలెనన్న భరత రసప్రకరణమును చంద్రాలోకమును చూడవలయును క్షేత్రయ్యగారి పదములు మొదలయినవానిలో లక్షణోక్తములైన కొన్ని పదములను సంగ్రహించి యుందలి లక్షణముల తోడ కూర్చి ముద్రింప యత్నించియున్నాము"

దీనినిబట్టి 1884 నాటికి ముద్రింప యత్నించి యున్నట్లు తెలియుచున్నది అప్పటికే దీనిని వ్రాసి యుండవచ్చును పైన నేను సూచించిన రీతిని ఈ యజ్ఞాత రచయిత 1860 ప్రాంతములయందే రచియించి యుండు నేమో యని ఊహింపవలసియున్నది మరియు రెండు అచ్చుపుస్తకములలోను ఒకదానిలో 160 రెండవదానిలో 200 పదము లుండెనని పట్టికను బట్టి చెప్పవలసియున్నది 1862లో అచ్చువేసిన గ్రంథమందు 228 పదములుండెను మొదట 200 లే దొరికినవని, విచారించగా ఇంకను 28 లభ్యమైనవని అందు ప్రకటింపబడియున్నది అందుచేత 200 గల ఒక పుస్తక మంతకంటె పూర్వమున యుండియుండె నేమో యని తోచుచున్నది అందుచేత 1884 నకు అధమ మిరువదేండ్ల క్రిందట, ఈ యజ్ఞాత పురుషుడు, ఈ పట్టీల వ్రాతలను వ్రాసియుంప వచ్చునేమో యని తోచుచున్నది మరియు అతను వ్రాసిన వ్రాత ప్రతిలో నాటి కచ్చులోలేని క్షేత్రయ్య పదములను సుమారు 90 పైని వ్రాసియున్నాడు

మరియు, సభాపతయ్యగారి పదములకు వ్రాసిన వివరణాదికముల గురించి శ్రీ తిరువేంకటాచార్యుల వారు వ్రాసినది పై నుదహరింపబడినది. అందలి లక్షణములు, భరత రసప్రకరణము, చంద్రాలోకములోని సంస్కృతలక్షణశ్లోకములకు తెనుగని చెప్పబడి యున్నది ఈ యజ్ఞాత సంపాదకు డుపయోగించిన లక్షణములు గుడిపాటి కోదండపతి రసమంజరికి వ్రాసిన తెలుగు వచనరచన కాని, భరతరసప్రకరణ, చంద్రాలోకములలోని సంస్కృత విషయమునకు శ్రీ తిరువేంకటాచార్యులవారు వ్రాసిన వచనరచన కాదు ఈ ఆచార్యులవారే యీ యజ్ఞాత పురుషుడైనచో ఈ సభాపతయ్య పదములలో వ్రాసిన తెనుగు లక్షణములనే యిచ్చియుండును ఏమనగా వారి ప్రకటనమందు చివర ఇట్లు వ్రాయబడినది "క్షేత్రయ్యగారి పదములు మొదలయినవానిలో లక్షణోక్తము లయిన కొన్ని పదములను సంగ్రహించి యుందలి లక్షణములతోడ కూర్చి ముద్రింపయత్నించి యున్నాము" ఈ లక్షణము వేరు గనుక, శృంగార రసమంజరిలోనివి, గుడిపాటి కోదండపతిచే వ్రాయబడినవి గనుక, వాటిని అజ్ఞాత సంపాదకు డుపయోగించియున్నాడు గనుక, ఆచార్యులవా రీ యజ్ఞాత పురుషులు కారని తోచుచున్నది

మరియు సభాపతయ్య పదముల వివరణ ప్రణాళికకు 'శృంగార రసమంజరి' రెండవభాగమందలి వివరణ ప్రణాళికకు భేదము కనపడుచున్నది, ముఖ్యముగా, సభాపతయ్య పదముల వివరణలో "కడపట రసమంజరీ శ్లోకోదాహరణములను జేర్చి" యని యున్నది ఇవి సంస్కృతమున మాత్ర మిచ్చిరో, తెలుగులో శృంగార రసమంజరి కర్త యగు కోదండపతి ఆంధ్రీకరణముకూడనిచ్చిరో తెలియదు (గ్రంథము లభింపక చూడలేదు) ఎట్లైనను అజ్ఞాత పురుషుడు శ్రీ తిరువేంకటాచార్యులవా రనుటకు ఇవి బాధకరములనియే నా యూహ అందుచే యీ విషయ మింకను ఇదమిత్థమని చెప్ప వీలులేకున్నది.

శ్రీ విస్సా అప్పారావు.

[illegible]మేశ్వర రసాయనం

ఇది రక్తవృద్ధిని చేయు విలువ గల వస్తువులచే తయారు చేయబడినది. మేహములు, ని[illegible] విస్మృతులు, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము మొదలగు వాటిని ఖండించి, మంచి బలము వీర్యపటుత్వము కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక సర్టిఫికెట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలును

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని

ఆయుర్వేద సమాజం

పెరిదేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్ అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది

ధర వివరములకు వ్రాయుడు

తయారుచేయువారు —

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

ఆర్కోణం, Arkonam, N A Dt.

సంపాదకుడు

శ్రీ వ్యాఖ్యానపురాణసర్వతీర్థ

కలగ ఆంజనేయశాస్త్రి

కుష్ఠు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ. నవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స, క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. ఏ. రెడ్డి అండ్ కో

(రిజిష్టర్డు)

“ధాన్వారాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

గ్రంథవిమర్శనము

గాంధీ—మార్క్స్

శ్రీ కిశోరీలాల్ మష్రువాలా—అనువాదకులు వేమూరి ఆంజనేయశర్మ ప్రకాశకులు సర్వోదయ సాహిత్య ప్రకాశన సమితి హైద్రాబాదు దక్కను వెల రూపాయిన్నర

ఈ రోజుల్లో కమ్యూనిజాన్ని గురించి విరివిగా చర్చలు సాగుతున్నాయి అల్లాగే గాంధీతత్త్వాన్ని గురించి వేర్వేరుగా చర్చించిన పుస్తకాలనేకం ఉన్నాయి ఈ రెంటినీ గురించి సమగ్రపరిశీలనచేసి తారతమ్యం చూపించిన గ్రంథాలు తెలుగులో లేవే లేవని చెప్పవచ్చును ఇందుచేత ఈపుస్తకం తెలుగు పాఠకుల కెంతైనా ఉపయోగపడగలదు

కిశోరిలాల్ మష్రువాలా ఈ పుస్తకంలో గాంధీవాదాన్ని గురించి, కమ్యూనిజాన్ని గురించి తారతమ్యపరీక్ష చేసి ఈ రెండింటినీ గురించి సమగ్రంగా చర్చించారు

గాంధీవాదానికీ, కమ్యూనిజానికీ లక్ష్యాలు ఒకటే కావచ్చును కాని ఆచరణలో రెండిటికీ ఉత్తరదక్షిణ ధ్రువాలకున్నంత భేదా ఉంది గాంధీ ఆధ్యాత్మికవాది అందుచేత ఈయన దృక్పథంలో ఈశ్వరవిశ్వాసము, అహింస మొదలయినవాటికి ప్రాధాన్యం ఏర్పడుతుంది

మార్క్స్ గతితార్కిక భౌతికవాదికావడం వల్ల ఇతని వాదంలో పై విషయాలగోలే కనబడవు కాని, ధనస్వామ్యసమాజం తనలో సహజంగా అంతర్గతములై ఉన్న విరుద్ధశక్తులద్వారా, వర్గకలహం ద్వారా వర్గరహిత వ్యవస్థవైపు ములుపు తున్నదనీ, తీవ్రమైన ఆందోళనద్వారా వర్గరహిత సమాజంస్థాపనకోసం ప్రయత్నించడమే విప్లవపంథా అవుతుందనీ మార్క్స్ అభిప్రాయము ఇతని అభిప్రాయంప్రకారం ఈవిధమైన సమాజస్థాపనకు సాయపడని కార్యక్రమం అంతా విప్లవ వ్యతిరేక పంథాయే అవుతుంది

గాంధీమార్క్సుల ఇద్దరి దృక్పథాలలోను ఒక ప్రధానమైన విభేదం కనబడుతుంది సాధన గతమైన గుణదోషాలు సాధ్యంలోకూడా సంక్రమించి తీరతా యని గాంధీ సిద్ధాంతము, అందుచేత ఒక లక్ష్యసిద్ధి కోసం అవలంబించే సాధనం కూడా పునీతంగానే ఉండాలని గాంధీజీ అంటాడు మార్క్స్ దృక్పథంలో ఒక లక్ష్యంతసమాజ శ్రేయస్కరమైనప్పుడు

దానికోసం అవలంబించే కార్యాచరణ ఎల్లాంటి దైనా దానివిషయంలో ఆక్షేపణ ఏమీ ఉండదు

మార్క్స్ దృక్పథం జీవితానికంతటికీ సంబంధించినది గాంధీజీ సిద్ధాంతం ఒక్క రాజకీయ స్వాతంత్ర్యసంపాదనకోసమే ఉపయోగపడిందని అనుకోకూడదు ఇదికూడా జీవితంలోని ప్రతిసమస్యకు ఒకనిర్దిష్టమైన దృక్పథంఏర్పరుస్తుంది. అయితే మార్క్సిస్టు మూలాల ప్రకారం అన్ని జీవితరంగాలలోను ఏర్పడే దృక్పథాలను గురించి సమగ్ర చర్చజరిగిఉండడంవల్ల అది సులభంగా తెలుసుకోడానికి వీలేర్పడుతున్నది

మష్రూవాలా అవిశంగా కళాది వివిధరంగాలలో ఏర్పడే గాంధీ దృక్పథాలను గురించి ఈ పుస్తకంలో వివరంగా చర్చించి ఉండలేదు—పైగా ఈ పుస్తకంలో మార్క్సిజం ఒకే సుస్థిరమైన దృక్పథంతో వివరించినట్లుకూడా కనబడుతుంది

ఈ పుస్తకం చదువుతూంటే చాలా చోట్ల తెలుగు హిందీ అనువాదంలా కనబడిపోతూంటుంది. అనువాదకులీ లోటు ముందు సంస్కరణలోనైనా సవరించుకోగలరని ఆశిస్తున్నాను

జాతిరత్నాలు

[కథలసంపుటి]

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి. సుశీలవాడి, హుమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్, (దక్కన్) వెల రూపాయిన్నర

ఆంధ్రదేశంలో సుప్రసిద్ధమయిన స్త్రీలపాటలలోని కొన్ని ఇతివృత్తాలు తీసుకుని శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవిగారు సరళగ్రాంథికభాషలో అయిదుకథలు వ్రాశారు ఈ ఆ అయిదు కథల సముచ్చయమే ఈ 'జాతిరత్నాలు'

ఆంధ్రదేశీయమైన ప్రాచీన జానపద మహిళా సారస్వతంలో చక్కని జాతిరత్నాలున్నా, అవి ఇంతవరకు అచ్చుతప్పుల తడకలుగా వెలిచిన గుజిలీ పుస్తకాలలోనే నామ మాత్రంగా మిగిలి ఉన్నాయి వీటినిగురించిన పరిశోధన చాలా స్వల్పంగా జరిగింది చింతాదీక్షితులు గారు మొదలైనవారికో ఇద్దరు ముగ్గురు మాత్రమే వీటినిగురించి కూలంకషమైన పరిశ్రమచేసి వ్యాసాలు ప్రచురించారు.

శ్రీ సరస్వతీదేవిగారు పాత పాటలలో నించి ఎన్నుకొన్న ఈ అయిదు ఇతివృత్తాలలోను చక్కని

ఆంధ్రదేశీయమైన సంప్రదాయం తొణికిసలాడు తున్నది. వీరు స్వీకరించిన, కుర్మిణాదేవినిద్ర, లక్ష్మణదేవరనవ్వు, సర్వాంగదచరిత్ర, సర్మరాజు వాదము, సత్యభామ సరసము, సుప్రసిద్ధమైనవి

శ్రీమతి సరస్వతీదేవిగారీ కథలన్నీ గ్రాంధికంలోనే వ్రాసినా—కథలలో చాలాచోట్ల ఆయా పాటలలోని ఘట్టాలెన్నో ఉదాహరించారు ఈ ఉదాహరణవల్ల, సహజమైన కథ చాతుర్యంవల్ల ఇవి చదువుతూంటే—ఆ పాత పాటలు చదువు తూన్నట్టే ఉంటుంది ఈ పాటల పారశ్యము, కథా కథనవైఖరి కొన్ని కొన్ని చోట్ల ఉత్తమ కవితా స్థాయి స్ఫురింపజేస్తాయి లక్ష్మణదేవర నవ్వులో నిద్రాదేవి తన్నుగురించి చెప్పేమాటలు దీనికి ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చును

"అష్టదిగ్గజములను – ఆది మహాబుషుల
వైకుంఠవాసులను వదియింతు నేను
సప్తసాగరముల చవుటి పడియలను
కోటిగనదులను భ్రమియింతు నేను
పక్షుల జాతులను పర్వతమ్ములను
వృక్షాలపైనుండి విహరింతు నేను
నరుల నెవ్వారును నను గెల్వలేరు"

ఈ కథలు చదువుతూంటే సహజంగా పాఠకులకు వీటికి సంబంధించిన పాతపాటలు చదవాలనే కుతూహలం కూడా కలుగుతూంటుంది

ఇల్లిందల సరస్వతీదేవిగారి 'జాతిరత్నాలు' అనునిక కథాభిమానులే గాక ప్రాచీన జానపద మహిళా వాఙ్మయాభిమానులు కూడా తప్పక చదవతగినవి పుస్తకం ఈ రచయిత్రి క్రమంగా ఉత్తమమైన ప్రాచీన స్త్రీసారస్వతంకూడా ప్రకటింపగలరనీ, అవిస్పంగా మరుగున పడిపోతున్న ప్రాచీన మహిళా వాఙ్మయమాధుర్యం తెలుగువారికి అందించగలరనీ ఆశిస్తున్నాను—

ఈ గ్రంథానికి శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసిన పీఠిక వారి విశేష పాండిత్యానికి నికషోపలంగా ఉన్నది

విజయదశమి

[పదికథల సంపుటి]

ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి ప్రచురణ: కాకుబుక్ డిపో, రాజమండ్రి. వెల రూపాయిపావలా దీనిలో విజయదశమి, నలుగుపిండలు, మానసుందరి మొదలైన పది కథలున్నాయి ఇవి అన్నీ ఇదివరకు సుప్రసిద్ధపత్రికలలో ప్రకటింపబడినవే అని పీఠికారచయితలు శ్రీదేవరపల్లి కేశవరావుగారు వ్రాసున్నారు.

వీటిలో ఎక్కువగా కూలినాలి చేసుకొని జీవించే బీదజనం, మధ్యతరగతి ప్రజ, పాత్రలుగా వస్తారు

ఈ రచయితలో చక్కని కథనశక్తి ఉన్నది జాతీయము, సుసంస్కృతము అయిన చురుకైన వ్యావహారిక భాషకూడా వీరి కథనశక్తికి తోడై కథలన్నీ ఒక గుక్కలో చదివించివేస్తుంది

అయితే చాలావరకీ కథలన్నిటిలోను రచయిత వ్యక్తిత్వం మాటిమాటికీ పాఠకులకు అడ్డు తగులుతూ ఉంటుంది ఒక్కొక్కప్పుడు పాత్ర సంభాషణలు మొదలైనవన్నీ రచయితముఖతః బయలుదేరుతున్నట్టే వినిపిస్తాయి మరీఅడుగున పడిపోయిన వ్యక్తులకథనలో రచయిత వారి జీవితాలనుగూర్చి ఊహించి చిత్రిస్తున్నట్టు కనిపిస్తుంది

ఈకథలన్నిటిలోను 'నలుగుపిండలు' 'మస్సులో' అనేవి రెండు చాలా మంచికథలు పుస్తకం ముద్రణాదికం ప్రశస్తంగా ఉన్నది

శ్రీమద్రామాయణోత్తరకాండ

[కవిత]

జటవల్లి కృష్ణమాచార్యులు కొటిపాక, రాజోలు తాలూకా, వెల 3 రూపాయలు

ఈ రచయిత పాలం దున్నతూండగా ఒక నిక్షేపం దొరికిందట! ఆ నిక్షేపంలో ఒక సంస్కృత తాళపత్రగ్రంథం మాత్రమే కనిపించిందట ఆ గ్రంథంలోని కథ ఆధారంగా తీసుకుని రచయిత ఈ పద్యకావ్యం రచించారు దీనిలోని కథకు ఉత్తరకాండ కథకు అక్కడక్కడ కొన్ని భేదాలున్నాయి

ఈ రచయిత కావ్యం సాంప్రదాయిక కవితా మార్గంలో నడిచిపోతుంది పద్యాలలోని సంస్కృతాంధ్ర పదప్రయోగాల శిష్టత ప్రత్యేకంగా ప్రశంసింపదగినది కవిత అంతా కథాకథన ధోరణిలో సాధారణస్థాయిల్లోనే నడిచిపోతుంది గాని రసవత్తర ఘట్టాలలో తీవ్రమనుపైన కవితాగాంభీర్యం గాని కవితలో ప్రత్యేకత గాని కనబడదు

ఈ క్రింది పద్యాలు వీరి శైలికి ఉత్తమోదాహరణలుగా తీసుకోవచ్చును ఇది తృణబిందాశ్రమవర్ణన ఘట్టము

"కెవ్వున కేక వేయుదురు,
కీరములాక మయూర కోరికల్
జివ్వున రేగిపాటు, జెలరేగియు
దేవియలాడుచుందు ౙా

జవ్వను లెల్ల బర్విలిడి
  జంటలు జంటలు గుంపు గూడియున్
గ్రొవ్విరులున్ ఫలమ్ములౌగ
  గోపికయు లేని విలాసినుల్ మొగిన్ "
పున్నాగ పుష్పముల్ పుణికి పేసలజల్లి
  సరసమ్ములాడెడు సఖియ యొకతె
సన్నజాజులు కోసి సరులు సక్కగజేసి
  ముదితకొప్పున గూర్చు ముగుద యొకతె
మందార దామమీ మగువకు నగు
  నని ప్రైచి నగు జగవనిత యొకతె
బిబ్బోకవతి నీడు ఓగిరుబ్బలకు బోని
  గజనిమ్మపండ్లని కవియ నొకతె
చివురు జొంపమ్ములం దుమ్మి చెల్వయొర్తు
పొదలలం దాగి కలరుత్తు పొలతి యొర్తు
డాగుమూతల యాటాడి డయ్యనొర్తు
రమణు లిట్లు క్రీడించిరి రాముముందు "

భిక్షావతి

[కవిత]

వజ్జల కాళిదాసు ప్రతులకు జంషెడ్ పూర్ — బీహార్ వెల రూపాయి న్నర ఇది పద్యాత్మకమైన చిన్న ఖండకావ్యం భిక్షావతి అనే పేరు బిచ్చగత్తె అన్న పదానికి సంస్కృతానువాదంలా కనిపిస్తుంది బిచ్చగత్తె అన్న పదానికి తెలుగులో బిచ్చమెత్తుకొని జీవించే స్త్రీ అని అర్థం చెప్పవచ్చును కాని సంస్కృతంలో దీనికి ఈ అర్థం చెప్పడానికి వీలులేదు ఒకవేళ ఏదో ఒక అర్థం చెప్పవలసివస్తే 'భిక్షముకలది' అనే అర్థమే చెప్పాలి ఈ ఖండకావ్యంలో ఒక బిచ్చగత్తె దౌర్భాగ్య జీవితమె కథా వస్తువు ఎంతఅడిగినా అన్నంపెట్టే వాళ్లు లేక ఈబిచ్చగత్తె చచ్చిపోతుంది దీనికి పూర్వం ఆమె శిశువుకూడా చనిపోతుంది ఇందుచేత ఈ పేరు కావ్యానికి సార్థకంగా కనిపించదు సంస్కృత వ్యాకరణంప్రకారం 'భిక్షము కలిగినది' అనే అర్థంతో ఈపదం ఎల్లాగో అల్లాగ సాధించవచ్చునుగాని, ఆ భాషలో ఇది జాతీయమయిన ప్రయోగం కాజాలదు

బిచ్చగత్తె జీవితం వర్ణ్యమయినపుడు పాఠకులకు సహజంగా కరుణరసస్ఫూర్తి కలగాలి కాని ఈ కావ్యం చదువుతూంటే జిలిబిలి పదాలమాటున కరుణరసం అడుగంటిపోయినట్లు కనిపిస్తుంది.

అయితే రచయిత కవనంలో అక్కడక్కడ చిన్నచిన్న దృశ్యఘట్టాలు హృద్యంగా కళకళలాడే కళ కనిపిస్తుంది కావ్యంలో నాలుగేళ్లు నిండని పసిబాలిక తనచేతనున్న పళ్లు బిచ్చగత్తెకు ఇవ్వడం కోసం ఆమె దగ్గరకు వస్తుంది. ఆ పసిబాలికను వర్ణించే ఈక్రింది సీసంలో రచయిత వర్ణనశక్తి పరిశీలించవచ్చును

చివురుపాదములపై చిన్నారి వెండిము
  వ్వలు ముద్దుగా ఘల్లుఘల్లుమనగ
మొలత్రాడునన్ త్రేలు మురిపెంపు బంగారు
  బిళ్ల గ్రొంబసుపు పై నెలుగులీన
శ్రీకారములబోలు చెవులకు నీలాల
  లోలకుల్ క్రొత్త యందాల నీయ,
నర్ధచంద్రాకృతి నలరారునుదుటిపై
  నందారుబొట్టు విన్యాసమమర,
బంగరాలకురులదాల్చి యున్నపూలు
రంగురంగుల క్రొత్త సౌరభములీన,
నాలుగేండ్లు నిండని పసిబాలయొకతె
వారికడవచ్చె కరుణాకారమనగ

పునస్సంధానము

[పద్యకావ్యము]

పి హనుమయ్య బి ఏ (ఆనర్సు) ప్రతులకు ఆంధ్రా బుక్ హౌస్, జాలయ్య మార్కెట్, గుంటూరు వెల లేదు

ఇది సలీము నూర్జహానుల ప్రణయపరిణామం వర్ణించే కావ్యము సలీము నూర్జహాను భర్తను చంపించి ఆమెను వివాహమాడిన కథ చరిత్ర ప్రసిద్ధమే

అయితే ఈ కావ్యంలో నూర్జహానుభర్తను వధించిన సలీమును అనేక విధాలుగా దుర్భాషలాడి నిందిస్తుంది తరవాత సలీము తానామెను చిన్నప్పటి నించీ ప్రేమించిన విషయం తెలియజేస్తాడు — అయినా ఆమె అతని మాటలు చెవినిపెట్టదు కాని అతడు ఆత్మహత్య చేసుకోబోయేసరికి ఆమె మెత్త బడుతుంది

చరిత్రమాట ఎల్లాగున్నా కావ్యంలో వర్ణించిన తీరుమాత్రం వీరి ఇద్దరికీ సముచితంగా లేదు నూర్జహాను చివరికి సలీమును వివాహం చేసుకున్నది. తరవాత నూర్జహానే భారత సామ్రాజ్యభారం నిర్వహించిందని కూడా చరిత్ర చెబుతున్నది ' చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన ఈ ఇతివృత్తానికి అనుగుణంగా నూర్జ

పోను పతీయుల ప్రేమ పరిణతి చిత్రిస్తే ఈ గాథ ఇంకా స్వభావోచితంగా ఉండేది.

పద్యరచనలో అక్కడక్కడ ప్రథమ ప్రయత్న సూచనలు కనిపిస్తున్నాయి. ఈ క్రింద ఉదహరించిన పద్యంవంటి రచనలు ఈ కావ్యంలో చాలా చక్కగా కనిపిస్తున్నాయి. ఇది మూర్ఛపోను పతీయును నిందించే ఘట్టంలోనిది.

"ప్రబుధుడు శాంతమున్ విడచి
స్వామిపదంబుల కంకితమ్ముగా
వదలిన త్యాగమూర్తి కవివార్య
గభీర పరాక్రమాద్రికిన్
వదనము త్రిక్కి వెంచు నొక
బల్లెపుపోటును గుండెకాయనై
నదిమి బహూకరించితివి
అంతియ చాలును లే! మహాప్రభూ!"

ప్రకృతి సౌభాగ్యము-లేక చీకటి వెలుగులు

[కవిత]

క్రా సుందరరామశాస్త్రి, బోర్డు హైస్కూల్, పేరూరు తూర్పు గోదావరిజిల్లా, వెలః ఒకరూపాయి

ఇది ప్రత్యేక విశిష్టతగల ఖండకావ్య సంపుటి. లోకయుత అనేక విషయాలను గురించి ఖండకావ్యాలు వ్రాశారు కాని, అవి సామాన్యంగా నేటి ఖండ కావ్యాలలో ఎక్కడా కనబడవు. టార్చిలైటు, కిరోసిన్ ఆయిలు, రైలు, అగ్గిపెట్టె, సబ్ మెరైన్ మొదలైన అధునిక జీవితావసర వస్తువులే వీరు తమ కావ్యాల్లో వర్ణించారు. ఈ రకమైన వర్ణనకు నేటి కవితామార్గంలో వీరొక క్రొత్తదారి వేశారనవచ్చును.

ఈ రకమయిన విషయాలమీద అధునిక పాశ్చాత్యకవులనేకులు ఉత్తమమైన ఖండకావ్యాలు రచించారు. జీవితంలో నిత్యము ఉపయోగపడే వస్తువులుకూడా ఉత్తమ కవితారచనకు ప్రోద్బలం కలిగించవచ్చునని వీరు సోదాహరణంగా నిరూపించారు.

క్రా సుందరరామశాస్త్రిగారు తమ ఖండ కావ్యాలన్నీ ఒక తరహా ఖులాసాధోరణిలో వ్రాసుకుపోయారు — అందుచేత ఈ కావ్యాలన్నీ ప్రాస్తావిక ఖండకావ్యాలుగానే మనం చదువుకోవాలిగాని వీటిలో సామాన్యంగా కవితలో కనబడే ఉదాత్తత లేదనుకోవడం న్యాయం కాదు.

ఆంగ్లకవితలో (*Light verse*) ఖులాసా కవిత చాలా ఎక్కువగా ఉన్నది. పెద్దకవులనేకులు ఈ విధమైన రచనలు చేశారు. ఘన ప్రాస్తావిక పద్యాలు, వచనపద్యాలు, అద్భుతధారావాహిక కవిత్వాలు, ఇంచుమించుగా ఈ వర్గంలోకే వస్తాయి.

ఈ కవి బాల్యసహజమైన ఒకవిధమైన అమాయిక దృక్పథంతో ఆయా వస్తువుల వర్ణనలు చేశారు. అక్కడక్కడ మాత్రం అంతర్గర్భితంగా హాస్యం తొంగిచూస్తూంటుంది. మోటార్ కారునుగురించి వీరు వ్రాసిన కొన్ని పద్యాలలో ఈ విషయం పరిశీలించవచ్చును—

"చోదకుడు ప్రక్క నుండగ
మోదముతో కనియొప్పు సుందర చక్రం
బాదుకొని కారునకుం
గాదగు వారెంత భాగ్యగరిమ గలారో!

సూటుబూటుల డాక్టరు చోద్యమునను
మేఘరంజిల మీద నమేయలాఘ
వంబునను కారునదుపుచు వచ్చుచుండ
నరుడో! గీర్వాణుండో నా తరముగాదు!

కారుండెడి వా పుట్టువొ
ధారుణి బుట్టునను సౌభాగ్యాసాంద్రు డతం
డేరికి నోయది గలుగం
గారా దిల ప్రాప్సుకృతము గాదల లేకన్"

'స్టవ్' అనే శీర్షికలో వీరు వ్రాసిన ఈ కందంకూడా వీరి ధోరణికి తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును

"స్టవ్వు వెలిగించి వదలిన చప్పుడేక
తావతం గూర్చి ప్రణవ నాదంబునందు
పరకనేయు చానందంపు దరగలుబ్బి
స్వాంత మున్ముఖమాను వేదాంతమునకు!"

భా ర తి

[సంస్కృత మాసపత్రిక]

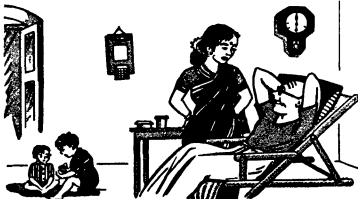
సంపాదకులు—సుజనదాసస్వామి, ఏమ్. ఏ. భారతిభవన్, గోపాల్ జీకా రాస్తా, జయపూర్, రాజస్థాన్ సంవత్సర చందా, మూడు రూపాయలు విడిప్రతి 6 అణాలు

ఇది సంస్కృతం చేర్చుకునే విద్యార్థులకేగాక పండితులకు కూడా ఉపయోగపడే సంస్కృత మాసపత్రిక దీనిలో కిరియా—శాబాన్ దేశాల పరిచయం మొదలుకొని ప్రాచీనాయుర్వేదరహస్యము, శ్రీరామనవమి మొదలైన విషయాలమీదకూడా చక్కని వ్యాసాలు ఉన్నాయి.

మాఘకవిని గురించీ, ఏకనాథుని గురించీ రచించిన సమగ్రమైన విమర్శక వ్యాసాలు. ఈ సంచిక లోని నాటిక, సంస్కృతకవిత సామాన్యమైన సాంప్రదాయిక ధోరణిలోనే నడిచిపోతున్నాయి.

సంస్కృతంలో రచనాపాటవం అలవరచుకో గోరేవారందరికీ ఈ పత్రిక బాగా ఉపయోగిస్తుంది.

Printed & published by S Sambhu Prasad at the Andhra Patrika Press,
No 7, Thambu Chetty Street, Madras. Editor S Sambhu Prasad

ఆనందమయమైన గృహజీవనం

అతని ముఖం ఆనందములో ప్రకాశిస్తున్నది. ఆమె ప్రేమతో తయారు చేసిన 'టీ' ఒక గ్లాసు త్రాగడం అపుడే ముగించాడు. పగలల్లా ఆఫీసులో పనివల్ల వచ్చిన అలసట పూర్తిగా అదృశ్యమైపోయినది. ఇక ఇప్పుడు అతడు చేయవలసినది కులాసాగా భార్యతో కబుర్లు చెప్పడం పిల్లలతో ఆడుకోవడం.

ప్రతిసాయంత్రమూ ఒక గ్లాసుడు 'టీ' తో భర్తను ఆహ్వానించి అతనిని ఆమె సేద దీరుస్తుంది. సుఖమయమైన సంసార జీవనం గడపడానికి అతనికి అంతకంటే ఏం కావాలి? ఉల్లాసాన్నిచ్చే మంచి టీ తయారు చేయడం ఎంత సులభం! ఇక ఖర్చు విషయమా ఎంతో స్వల్పం. వ్యవధికూడ ఎక్కువ అక్కరలేదు.

సేద దీర్చే రుచికరమైన 'టీ' ని ప్రతి రోజూ త్రాగండి.

మంత్ర శక్తి నిచ్చే పానీయం
"టీ" త్రాగండి

సెంట్రల్ టీ బోర్డువారివల్ల ప్రచురింపబడినది.